

PETRI ANDREAE MATTHIOLI MEDICI

Senensis Commentarii,

IN LIB. SEXTVM PEDACII DIOSCORIDIS
ANAZARBEI, DE LETHALIBVS VENENIS,
EORVMQVE PRÆCAVTIONE,
ET CVRATIONE.

Præfatio Dioscoridis.

VPERIORIBVS, amicissime Aree, libris tradidimus de aromatibus, oleis, vnguentis, arboribus, & earundem fructibus, lacrymisque: item animalibus, melle, lacte, seuo, frumentis, oleribus, herbis, radicibus, liquamentis, vinis, metallisque. In hoc verò totius operis vltimo, facultates medicamentorum recensimus, quæ prodesse nobis, aut officere possunt.

Vitata igitur orationis prolixitate, opus institutum prosequamur. Huiuscemodi autem tractatus cum bifariam distributus sit, in partem venena præcauentem, ita vt ne fallant fumentes, aut si quando per imprudentiam dentur, vt tum quoque innoxia fiant, irritaque: & in rationem ijs succurrendi, qui iam noxam sentiunt: primùm differam de præcauendi modo, quem esse difficillimum plerique maiorum arbitrantur, quòd dantes clam venena ita insidias temperant, ut peritissimum quenq; decipiant. Siquidem venena sua amaritudine, permistis dulcibus, spoliant, & graue odoris virus mixtura odoramentorum eximunt. Aut medicamenta immiscent, quæ tuendæ sanitatis gratia dari putantur, & præsertim in valetudine, vt absinthium, tragoriganum, satureiam, aut hyssopum, quinetiã thymum, irim, origanum, abrotonum, castorium, aut si quid medicamenti purgatorij cognatam habere qualitatem videatur. Aut potionibus inserunt, vt uinis asperis, iuribus, passo, mullæ aquæ, musto: succis, ut in cremore lentis, polentis: aut medicaminibus, aut alijs, quæ assumuntur, edulij speciem referentibus. Quare qui in ea suspitione sunt, conditos cibos vitare debent, omnique intenso sapore dulcium, aut salorum, aut acidorum abstinere: nec sitibundi affatim bibere, aut esurientes voraciter comedisse, semperque ad saporem horum diligenter attendere, præsertimque potu frigidam aquam præsumere. Satiato enim appetitu, qualitates ægerrimè postea concoquuntur. In ægris quidem facilè cauemus potiones auxiliij prætextu dari solitas, quas offerunt improbi veneficorum artifices: itaque ob id laborantes morbo non perinde audentium iniurijs patent. Et hæc quidem ne facilè incauti seductique homines capiantur dolis veneficorum, ratio est, & facultas. Sed alia superest expeditior, vt suspiciosi aliqua præsumant, quæ venenorum vires hebetent, & inefficaces irritasque reddant: cuiusmodi carica sunt cum iuglandibus nucibus manducata, & quæ cedromela uocant, id est citria, seminisque napi drachma cum uino. Item folia calaminthæ, aut creta, quæ Lemnia sphragis appellatur, pondere pari cum uino: aut rutæ folia, & nucis iuglandis nucleum: aut caricas duas, & salis callum ieiuni sumant, & nullo veneni genere lædentur. Antidota ex uino sumpta, eundem effectum præbent: inter quæ intelligitur magnum Mithridatium, & quod scinco, & quod sanguine temperatur. Quin & sæpe venenis obstitunt peculiare quidam corporum affectus certo quodam modo constitutorum, cum quadam cibi, potusque qualitate, tum vini copia ita temperatorum, vt cum uenenis dissentiant. siquidem ingesti veneni vires frangunt, atque iam priore alimento farctis, præclusisque meatibus, obstant, ne membratim per digestionem insinuetur. Verùm enim uero, quoniam fortunæ necessitas interdum similia discrimina peregrè agentibus adfert, absque vllis insidijs hominum, non nihil differendum mihi de hac re necessarium duco. Iam primùm igitur culinam apparare loco subdiali conuenit, cibosque & potus in huiuscemodi loco struere. Si id fieri commodè nequit, secunda erit conditio hæc, apparandi, apponendi que sub tecto. Sed tum diligenter laquearia animaduertenda: frequenter enim à superioribus contabulamentis animalia decidunt exigua quidem, sed quæ non modicam perniciem moliantur, vt phalangia, stelliones, & alia quædam reptilia. Porro uinaria uasa diligenter

diligenter intueri oportet: nanque reptilia odore vini illiciuntur, quæ interdum forbendo, noxium virus eruçarunt, interdum verò delapsa immerfaque expirarunt, & exitij causas haurientibus attulerunt. Sed hæc hætenus dicta sint, ne cauti, & prouidi insidijs pateant. Quòd si qui sua sponte, aut ex quorundam insidijs sumpserunt, auxiliari primo quoque tempore oportebit. siquidem dum comites singulorum venenorum notæ expectantur, immedicabile fit venenum, & paulisper neglectum, medicamentis ægrè cedit. Quare si qui pro comperto se uirus sumpsisse intelligunt, & fateantur, aut eorum, qui aderant, testimonio constet, protinus ad idonea remedia transeuntes, faciliè peculiari, natiuæque constitutioni restituemus. Neque enim ijs assentimur, qui prorsus auxilia in huiuscemodi frustra adhiberi contendunt. Quo enim modo morbi, quorum causæ cæcæ, latentesque corporibus insident, medicinam admittunt, & quæ forinsecus incurrunt venena, medendi rationem aspernantur? Aequè verò omnes morbi pro causarum ingruentium magnitudine, proque antecedentibus affectionibus, qualitibusque, quibus fit opportunum corpus, vel medicabiles sunt, uel nullis cedunt medicamentis. Quòd si qui forsitan obmutescentes, aut temulenti, aut nolentes alioqui venenum à se egeri, nullam nobis eius cognitionem præbeant, tum protinus accedendum ad ea, quæ communiter epotis quibuscunque venenis opitulari consueuerunt. Atqui nullum magis in omnia ualens auxilium dari potest, quàm ut proximo loco uirus foràs exhauriatur, priusquam inualescat. Quare sine mora calidum oleum ex aqua, aut seorsum, ut uomitare cogantur, dari conuenit. Aut si oleum natura loci negat, butyrum cum aqua calida, aut malua, aut lini semine, aut trago, vrtica, fæno græco, aut halicæ decocto, vicem eius exhibebit. Hæc enim non modò uomitionibus exigent vi illa sua laxatrice, aut nauisam ciente; sed aluum quoque subducent, & corporum inanitione ita aduersabuntur, ut acrimonias venenorum hebetent. Id quod euidenter huiuscemodi argumento deprehendere licet. Esto, ut quisquam uia calce, vel fæce, aut cantharidibus, aut alio quouis acri, corpus exulcerare statuerit, is si ipsum oleo leniter illinat, exulcerationem non accipiet. Atqui neque uehementer adstringi corpus, neque refrigerari poterit, si antea perungatur. Quinetiam uomitus non ob id modò, quòd vacuet, & noxium humorem excernat, iuuamentum adfert; sed quòd assumptum uirus nonnunquam odore, coagulatis grumis, aut colore prodat. quippe cum odore, & amaritudine, meconium: colore, cerussam, gypsumue: grumis, lac aut sanguinem animalis recens iugulati ostendat. Nam grauis odor regestorum, leporis marini, aut rubetæ ueneficia deprehendit: ita ut nonnulla ab ijs remedia peti possint, ad idonea singulorum auxilia transeuntibus. Oleo etiam maluæ decoctum admiscetur, aut glaucium, aut adeps anserinus, aut pinguium carniū iura, aut lixiuium lignorum cinere factum. Vbi verò uomitus diligenter citatus fuerit, ne quid in uentre coierit, quæ hæserunt intestinis reliquæ, clystere acri deuocentur. Facit & nitrum tritum cum hydromelite sumptum, & uina uetera liberalius epota, gallinacea iura, præpingues pisces, uetustæ carnes pinguesque, & quæ adipe aut recenti butyro parantur. Aluum nanque subducunt, uti diximus, & stomachum resoluunt, proniorem ipsum ad uomitum reddunt: & venenorum acrimonias hebetant, atque meatus obstruentia, celerem uirium penetrationem inhibent. Quinetiam medicamenta dantur, quæ communi dote profunt, ut Lemnia terra, agaricum, abrotonum, irio, radix eryngij, semen pastinacæ, & calaminthæ, nardum Gallicum, castorium, ferulæ uirentis medulla, flos rhododendri, succus marrubij, lafer, aut laserptium, sagapenum, peucedani succus, aut panacis, & radix, quam magudariam appellarunt, aristolochia longa, syluestris rutæ semen, & betonicæ, quam cestron nominant, folia. singula cum uino drachmæ pondo sumi debent. Effectum præbet polij decoctum, & fœli, & liquida pix linctæ. Magnificè ferunt opem antidota, quæ in calce operis scripta reliquimus. Communis ratio præstandi auxiliij ita se habet. Cæterum ab ijs, quæ consueuerunt euenire, communia remedia sumptuari possunt. Ferè enim uires venenorum quàm plurimorum in affectus consimiles corpus tandem redigunt. Quam ob causam plerisque communia conducunt auxilia. varia etenim sunt venenorum genera, communes tamen, nec multi iidem affectus oriuntur. Neque fieri potest, ut omnes concurrentesque casus, quæ symptomata uocant, unum uenenum sequantur. alioquin superuacanea fuisset venenorum singulorum traditio, cum suis remedijs ab authoribus descripta. Neque uerò in vno eodemque promptum est inuenire, ut quis stomachi, alui, intestinorum, iecoris, renum, & uesicæ dolore uehementer crucietur, ut singuliat, erodatur, contremiscat, refrigeretur, obmutescat, conuellatur, pulsus elanguescat, spiritus difficilis fiat, ueterno prematur, vertigo obuersetur, caligent sensus, stranguletur, sitiatur, sanguis erumpat, febre confluetur, ægrè lotium reddat, torminibus uexetur, crebrò uomitet, nausea prematur, rubescat, liuore fugilletur, palleat, desipiat, stertat, uiribus deficiatur, & pleraque alia faciat, patiaturque. singula enim in generalis affectus deducta, pauca numero, & communia ea demonstrant, quæ euenire consueuerunt. Quare in singulis, quæ supra diximus, non faciliè fuerit deuoratum uirus cognoscere. Nam oris & linguæ erosio, stomachi, uentris, uesicæ ac renum inflammatio, uehemens urinae difficultas, & interdum cruoris cum eo exitus, lancinatio, & in pluribus partibus quidam adustionis sensus, non in cantharidibus modò potis reperiuntur; sed in erucis quoque pinorum, & bupreste, & salamandra. Porro non modò eos, qui meconium hauserunt, ueterno, aut sopore premi, stertere, liuore fugillari, torpere, refrigerari, stupefcere, toto corpore prurimum sentire, sensu priuari constat; sed eos etiam, qui man-

dragoram, aut cicutam deuorant. Delirium non hyoscyamus tantum infert; uerum etiam, quæ toxica appellantur: itidem aconitum, & mel, quod in Heraclea Pontica gignitur. Strangulatio non minus in fungis, quam in sanguine taurino, lacte, aconito, cerussa, gypso conspicitur. In summa, difficile unum unum ueneno proprium inuenire signum, quod haustum, gustatumque uirus prodere possit: maxime, quod hæc cæterorum etiam vitiorum, quæ in corpore exoriuntur, communia sequi solent. Cæterum in his, quæ celeriter enecant, noxam signis forsitan indicare possis, si ad ea respexeris, quæ sumus dicturi. Sed in ijs, qui ad longas ægritudines spectant, nihil ad medendi rationem difficile, duntaxat quod pertineat ad indicia noxæ, utpote cum uenena statim, atque præsentaneam vim illam perdiderunt, transmutata in longos affectus, communia reliquorum vitiorum remedia, compositionesque flagitent, cum venefica proprietas non amplius inest. Si uero longa sit affectio, in aliquod diuturnorum morborum genus recidet, à quibus facile fuerit medendi rationem assumere. Sed de ijs, quæ generaliter auxiliantur, hæcenus. Consequenter quæ priuatim singulis profunt, scriptis mandabimus, si prius sigillatim exposuerimus, quæ ex singulis ordinibus exitialem, aut maleficam vim fortiuntur, ut medicinæ studiosi ea cautè obseruent, quæ ad rationem salutis scripta inueniuntur: quod nonnulla eorum, quibus utuntur, uenenis sint commista. Incuria enim magnas adfert noxas, & sæpe continuo usu eorum, homo in perniciem agitatur. Proinde animalia, quæ exitiosam uim habent, hæc sunt: cantharides, buprestis, salamandra, pinorum eruca; lepus marinus, rubeta, & rana palustris muta, deuoratae hircines. Semina sunt, hyoscyamus, coriandrum, cicuta, gith, psyllion. Liquamenta, meconium, opocarpason, thapsiæ succus, elaterium, mandragoras. Radices, quas mittit chamæleo, aconitum, thapsia, veratrum, ixia, agaricum nigrum, ephemerum, quod aliqui Colchicum uocant, quod in Colchide nascitur. Arbores, herbæ, oleraque: smilax, quam aliqui tithymalum appellant, Romani taxum: solanum manicum, quod & dorycnium dicitur: fardonia herba, quæ ranunculi genus est: corniculatum papauer, pharicum, toxicum, ruta syluestris, fungi. Ab animalibus, taurinus sanguis recens, lac intus coagulatum, mel Heracleæ in Ponto genitum. Metalla, gypsum, cerussa, calx, auripigmentum, duo sandarachæ genera, spuma argenti, adarce, plumbum, & quod argentum uiuum dicitur. E' liquoribus domesticis, uinum abunde post balneas potum, aut passum, & frigida aqua similiter.

COMMENTARIUS MATTHIOLI.

Beneficium à Diosc. in posteriores collatum.

Ratio commentariorum in librum sextum.

AGNUM SANE, & immensum beneficium acceptum referre debent sapientissimo Dioscoridi non solum medici orbis uniuersæ; sed etiam uniuersa simul humana natura. quippe quod is artem medicam illustrauerit quinque superioribus libris, in quibus infirmorum simplicium medicamentorum historiam, ac facultates miro ordine tradidit: sine quibus nullo quidem pacto ægritudines propelli possent, nullaq; earum noxa deleri, quibus uita nostra confluetur, ac tollitur. Sed longè plura adhuc beneficia eidem accepta referri debent, quod deinceps in hoc sexto uolumine, exactissima scientia, mirabiliq; doctrina, ac ratione explicauerit, & quo modo quisq; lethalia omnia uenena præcauere possit, & qua etiam ratione succurrat, ne eadem perniciem, uel aliquam inferant noxam, quæ prius per imprudentiam, aut malitiam, uel dolum intus in corpus assumpta fuere. Nam etsi medicamenta tam ad uniuersales, quam ad particulares morbos, qui quotidie inuadunt, affliguntq; humanum corpus, necessaria plurimum semper extiterint, apprimèq; utilia; innumeri tamen habentur morbi, qui seruata tantum uictus ratione, naturæ duntaxat ope pelluntur. Secus autem euenit ijs, quibus uenenam exhibitum sit. quandoquidem nisi prius haustis præstantibus admodum antidotis ueneno præuenerint, uel post ipsum assumptum remedia non admiserint, rarissime uel nunquam naturæ uiribus seruantur. Quin potius eos plerumq; uita deficit, qui uenenam hauserunt, nisi quam primum succurratur remedijs. de quibus ita abunde, accurateq; scripsit Dioscorides, ut Galenus & grauissimus author, & medicorum facile princeps, necnon tota posteriorum Græcorum, & Mauritanorum schola, ipsum in hoc a deo diligenter sint imitati, ut ab eo omnem huiusce facultatis doctrinam didicerint. Cuius rei amplissimus testis est Galenus libro primo de antidotis. Quamobrem omnibus perspicuum esse potest, Dioscoridem in hac uenenarum, æquè ac in illa medicamentorum facultate, omnium facile principem, et magistrum extitisse. Itaq; cum in alios eius quinque superiores libros, commentarios (ut puto) non inuites conscripserim, me equidem operæ pretium facturum putauit, si libro quoq; sexto commentarios adderem: præsertim cum nouerim quam utile sit, ac necessarium homines in uniuersum assequi tum modum, tum rationem tam præcauendi, quam curandi uenena, non solum ea, quæ intus in corpus sumuntur; sed etiam quæ uenenosorum animalium morsu, uel ictu ei aculantur, & relinquuntur. Siquidem malefica uenenarum uis, adeo grauis, & potens humanæ naturæ semper extitit inimica (huic enim magis, quam cæteris aduersatur) tantaq; uelocitate suum exequitur munus, ut sæpenumero eundem præstet effectum in corporibus nostris, quem præstat uoracissimus ignis, si quando ad aridissimas peruenit paleas. Fit enim, ut plerumq; uenena, dum inibent qui sumpserunt, uel icti languent, medicos accersiri, eouq; corporis humores inficiant, atque etiam principes partes, ut subinde nihil, uel parum profint remedia, & quam præstantissima antidota. Quapropter rectè Galenus lib. III. de simplicium medicamentorum facultatibus cap. XXXIII. scriptum reliquit, quod quando uenenum putredine, & erosione enecans, grauem corpori intulerit noxam, fieri quidem non potest, ut amplius uincatur, supereturq; uel uisus

flus ratione, uel generosorum medicaminum ope. Ex hoc itaque accepi, clareq; cognoui, quod si in hunc quoq; li-
 brian sextum commentarios non scripsissem, præstantiorem, magisq; uitæ humanæ necessariam medicamentorum par-
 tem, intactam silentio præterissem. Quæ quidem pars, cum præterea à nobis ex Dioscoride pluribus antè annis in
 Italicam linguam uersa habeatur, ac etiam his nostris commentarijs enarrata, causa nimirum erit, qua potissimum in-
 numeri homines, non modò à mortiferis se tueantur uenenis; sed à morte quoq; liberentur. Nam quicumq; in hos no-
 stros incidit commentarios, qui Italici, aut Latini sermonis non fuerit prorsus ignarus, quanquam non fuerit me-
 dicus, non tantum sibi ipsi; uerum etiam alijs adiuuamento esse poterit. Nempe quòd usus medicamenti tum simplicibus,
 tum compositis ad uenenorum noxam facientibus, quorum inferius præstantiora, ualentioraq; referam: quin etiã
 conuenientibus usus cautionibus, facile aliquando ueneno prorsus medebitur, aliquando autem tandiu ægros uiuos tra-
 20 ducet, quandiu diligentissimis medicis accersitis, qui non semper præstò sunt, sed magna ex parte uel longè distant,
 uel absunt, integrum medendi locum relinquet. Sed anteaquam modum, ac rationem præcauendi uenena in medium
 afferam, non alienum duxi ad ampliorem huiusce rei doctrinam, nonnulla in uniuersum præmittere scitu, ut arbitror,
 necessaria, ut sine quibus tractatio hæc diminuta, & imperfecta uideri posset. Primum itaque dixerim (ut etiam
 Conciliator inquit in libro, quem de uenenis edidit) uenenum omne intra corpus nostrum assumptum omnibus suis fa-
 cultatibus prorsus opponi cibo, quo nutrimur. Nam quemadmodum cibo in nostri corporis sanguinem uertitur, fitq;
 in omni sua parte membris, quæ præcipue nutrit, similis, locum illius, quod continuo in nobis exoluitur, subin-
 trans; ita uenenum contrario modo se habens, corpus, ac membra, quibus primò adhæret (ut infra à latius dicitur)
 in sibi peculiarem uenenatam naturam transfert. Vnde quemadmodum animalia omnia, omnesq; fructus, quæ terra
 parens gignit, quæq; in nutrimentum uerti possunt, si à nobis edantur, in nostrum transeunt alimentum; sic per oppo-
 30 situm modum, uenenata intro in corpus sumpta, uniuersa corporis nostri membra uenenata reddunt. Quippe cum
 omne agens suo passo sit fortius, uenenum ut sua agendi ualida, nostram uincit substantiam, uertitq; in suam uenenatam
 naturam, ea sanè ratione, qua ignis sua ui agendi potentissima paleas celerrime in se ipsum conuertit, & confici-
 cit. Ob id itaq; dixere antiqui rerum naturalium exploratores, quòd uenenum homines interficit corrupta corporis
 temperie, & compositione. Id quod maxime comprobat Galenus lib. III. de simplicium medicamentorum facultati-
 bus, ubi in hoc, inquit, differt alimentum à medicamento, quòd hoc nostrum corpus alterat suis qualitatibus, illud
 uerò conuertitur, fitq; substantiæ corporis simile. Porro scire conuenit (ut Auicenna, & Auerroes posteritatis
 memoriæ prodiderunt) uenena in uniuersum trium esse generum: ut enim aut à plantis, aut ab animalibus, aut à me-
 tallicis exitiosam uim habent; ita inde discrimina sortiuntur. In plantis igitur eæ omnes inter uenenata recensentur,
 quæ ciborum naturæ omnino repugnant, & aduersantur: quæ natura non eiusmodi sunt, ut esitate in alimentum con-
 40 uerti possint. quinimo contrariam obtinent facultatem, ita ut membra iam nutrita in se ipsas conuertant. Cuiusmo-
 di est elleborus, aconitum, cicuta, napellus, Sardonias herba, nerium, & alia quam plurima plantarum genera, de
 quibus in processu pluribus seorsum agemus. In animalibus eæ omnia ueneno insciant, cuius natura humanæ prorsus
 aduersatur. Patet id in uiperis, aspidibus, basiliscis, lepore marino, rubeta, scorpio, phalangio, salamandra, rabid-
 idis quadrupedibus: item in morticinis carnibus, aut à fulmine occisis, aut à uenenosis, & rabidis animalibus. Cæ-
 terum hæc in re, licet nonnulli dicant uenenum cum uita animalis consumi, eo ducti exemplo, quòd cerui, lupi, apri,
 & reliquæ feræ, quæ uenenatis sagittis conficiuntur, innocuè comedantur; scire tamen oportet, hanc regulam desi-
 cere in his, quæ pestis, aut rabies, aut fulminis ictus, aut uenenosorum morsus enecat. Quandoquidem complures ui-
 di mortuos esse, qui tantum boues peste confectos excoarauerant, haud aliter toto corpore tumentes, ac si in hydro-
 pem incurrisissent. In metallicis denique illa omnia produntur uenenata, quæ malefica, ac lethali constant facultate.
 50 Quæ sunt argentum uiuum, auripigmentum, sandaracha, magnes, & similia. Ad hæc sciendum est uenena non
 solum interficere per os sumpta, sed interdum etiam extrinsecus applicata, uarijs ac diuersis rationibus. Porro quæ
 per os sumpta uenena uitam adiuuant, sub ciborum, aut medicinarum specie plerumq; propinantur. Quæ uerò exte-
 rius tantum admota insciant, ut plurimum à uenenatis, & mortiferis animalibus desumuntur. Siquidem hæc homines
 non morsu modò, uel ictu necant; sed uisu quoque, sibilo, & tactu (ut quidam scribunt) interimunt. Quinetiam non
 desunt uenena, quæ gustatu, olfactuq; tantum statim hominem in perniciem agant nulla temporis mora. quæ quidem
 inter cætera malitiæ, & atrocitatis principem locum obtinent: quippe quòd secum deferant præsentaneum interis-
 tum, ex quo nullum subinde fiat reliquum infelicibus moribundis succurrendi tempus. Cæterum morsu, ictuq; inter-
 ficiunt uiperæ, aspidæ, scorpiones, phalangia pastinacæ pisces, rabidi canes, & alia id genus plura. Visu autem, &
 sibilo (ut auctor est Galenus libro de theriaca ad Pisonè, si tamen Galeni legitimus est liber) statim insciant basiliscus.
 50 Tactu alius serpens enecat, de quo agens Auicenna lib. III. fen VI. narrat, quòd is à milite quodam hasta infixus
 uirulentam uim per hastam transmisit ad manum, quam primum insciant, & deinde totum corpus corrumpit. Ad huiusce
 rei probationem illud sanè compertum habeo, quod in agro Tridentino euenisse scio. Nempe cum rusticus quidã
 suis esset in uinetis, paruum quendam collem sæpius ascendebat, ut ibi uarum custodiam ageret. Hinc quadam die ad
 collis pedem magnum, & horrendum uidit serpentem, cuius capiti supernè hastam satis longam infixit: at dum fixam
 feram se hinc inde fortiter contorquentem, & hastæ circumuolutam, pro uiribus teneret magno statim tremore cor-
 reptus est, quo maxime deterritus uociferans, uiatores, & circumstantes colonos ad se ire rogabat. Quam uocifera-
 tionem audientes, qui non longè aberant rustici, eò cursu uelociter contenderunt, & ipsum ferè semimortuum inue-
 nerunt. Cognita tamen ex occiso serpente sui infortunij causa, ad theriacam, & alia antidota confugerunt, quibus
 eum ad uitam reuocarunt. Veruntamen duobus annis postea is uniuersi ferè corporis stupore in lecto semper decum-
 bens egrotauit, & eo præferum brachio, quo perniciosum animal hasta occiderat. Nec admodum mirari rem hanc
 nobis licet, cum uideamus (ut etiam literis mandauit Galenus lib. VI. de locis affectis) torpedinem marinam dere-

Veneni ope-
ratio qualis.

Venenorum
genera unde.

Venena quot
modis mortè
adferant.

pentè piscatoris manum obstupescere, ac torpidam reddere, ubi primò is tridente eam tetigerit. Id quod similiter efficit, transmissa per funem retis qualitate, dum trahitur in litus. Proinde id experientia docti piscatores, si dum retia trahunt, manus torpescere, tremereq; presentiant, certò torpedinem captam sciunt, etsi longo admodum fune trabatur. Vnde illud perspicuum est, quòd si huiusce piscis qualitates per tridentis hastam, & retis quam longissimum funem transmissæ ad manum, inficiunt & corrumpunt homines, eò magis id ipsum fieri poterit, si animalia ipsa, aut nuda manu, aut alia corporis parte tangantur. Idcirco manifestè constat nullum esse brachium tam ualidum, & robustum, quòd torpedinem adhuc uiuentem diutius sustinere possit. Quare admirandum sanè non erit (ut testatur Galenus libro nuper citato) quòd sputum canis rabidi, si humanum corpus contigerit, perinde ipsum rabie afficiat, ac si ab ipso cane esset demorsum: nam & huiusce effectus hac nostra ætate plura afferri possent exempla. Neque etiam alicui mirum esse debet, quòd sputum aspidis cognomento Ptyas, omnes ueneno inficiat, quos contigerit. Hoc idem similiter efficiunt quædam seuisima uenena arte conflata, tanta permeandi & penetrandi uis prædita, quòd illitis (ut ferunt) sellarum pediferis, infessorum ocreas penetrant, donec ad nudas pedis plantas peruenta, & inde per cutis spiracula in corpus ingressa, uniuersa eius membra corrumpunt, & absumunt. Horum usus (ut audio) frequens apud Turcas, & alias ferinas gentes. Ex hac autem re nullam quis capiat admirationem oportet, siquidem arteriæ corporis nostri (teste Galeno lib. III. de simplicium medicamentorum facultatibus, ac alijs in locis) ad se intus trahunt quodeunque proximè circumdat eas, dum continuè dilatantur. Ad quod quotidie liquet ex inunctionibus, ac suffitibus ad morbum Gallicum paratis. quippe eadem ab arterijs attractæ, ubi argenti uiui, cinnabaris, uel sublimati officinis uocati plurimum admiserint, seuisima sæpe pariunt symptomata. Sunt & alia uenena, quæ olfactu tantum (ut quorundam fungorum meminit Rasis) presentaneam afferunt mortem ijs, qui ea naribus admouerint. Huius summe malitiæ sedem illud sanè tenere debebat, quo florem recentioribus uenonicum uocatum, Senis quidam circumforaneus infecerat, ex his qui innocuè uenenum deuorare profitentur. Quem cum olfaciendum exhibuisset suo concurrenti in publico Senensi foro, is ex solo olfactu derepente concidit mortuus. Præterea uenena quædam sunt, quæ solo gustatu, quanquam non deglutiuntur, perimunt: idq; præstat aspidis surdi sputum. Quo memini quosdam imprudenter infectos esse. Inter quos uidi ego rusticum in ualle Anania, qui dum fœnum secaret in pratis, feram falce per medium secuit, & cum postea capitis truncum manu cepisset, ut socijs astantibus ostenderet, utpote qui iam feram demortuam fortasse censebat, suspensus manu truncus caput retorfit, & rustici manum seuiens momordit. At ille credens suctu uulneri succurrere, os statim morsui admouit. Quo factò derepente in terram cecidit, ubi illico mutus factus deperiit. Insuper sciendum est, quòd uenena non uno eodemq; modo, neq; ab una eademq; causa suos parium effectus, siquidem (ut sapientes quidam memorie prodiderunt) quædam agunt excessu qualitatum elementorum, quarum mixture constant. Quædam uerò propria tantum qualitate aut forma, quam occultam proprietatem medicorum quidam appellant, in mistis inferioribus introducta ex influxu linearum rectorum radicalium, quæ ex siderum fixorum splendore proueniunt, pro materiæ mistorum proportione seu constitutione. Alia deniq; utroque modo simul agunt, nempe & qualitate elementari, & propria, quam formam specificam nominant. Porro uenena, quæ excessu tantum suarum qualitatum operantur, suas uariant actiones, pro uarietate ipsarum qualitatum. quippe quòd unum sit calidum, aliud frigidum, aliud siccum, aliud humidum. Quæ igitur caliditate excedunt, duobus modis perimunt. Vno, quòd intus in corpus sumpta, exalfaciant, urant, corrodatq; usq; ad cor. Alio, quòd extrinsecus apposta corroddant, & excedant carnes usque ad ossa: id quod lepori marino adscribitur. Vel quòd summe calefacientia tam intus, quam extra corpus adurant, quemadmodum euphorbium, & elleborus, donec inflammato tandem corde interimant. Frigida similiter bifariam necem adferunt. Vno modo, quòd exuberante frigiditate sua, usque adeò corpus gelidum, stupidumq; reddunt, quòd simul etiam cor congelascit, ut ijs euenire sæpius comperitum est, qui opium deuorant. Altero, quòd obstructis ingenti frigiditate meatibus, anhelitum intercipiunt, & proinde suffocant, & strangulant: id quod præstant exustum plumbum, & fungi uenefici. Duplicem & siccum uenenum habet operandi modum. quandoquidem uel humidum sanguineum cordis absumant, ut calx uiua: uel separent ac diuidant partes abinuicem, quousque omnia membra ad cor usq; in minimas diuidantur partes: quem effectum præbet risagallum uocatum. Humidum postremò, etsi aliqui tradant non inueniri, quoniam nullum sit humidum reperire, quòd ad quartum humiditatis excessum peruenerit; oppositum tamen declaratur exemplo illius, qui nocte dum dormiret, à serpente quodam demorsus (ut Gilbertus Anglicus narrat) mortem obiit: cumq; mane à puero per brachium traheretur (sic enim arbitrabatur dominum à somno excitare) caro iam uniuersa putredine confecta, tractu illo concidit, ossibus remanentibus carne prorsus exutis. Quod certè non alia de causa contigisse potuit, quam ab excedente ueneni humiditate, quæ summa sanè inerat feræ illius dentibus. Eundem effectum præstat etiam salamandra, si in puluerem redacta bibatur, ut in processu suo loco docebit Dioscorides. Nec secus illi accidit, quem cenchris serpens momorderit. Quocirca rectè proditum est à Galeno ex auctoritate Hippocratis libro primo de temperamentis, quòd cum anni constitutio pluuialis, humida, & australis fuisset, ea potissimum humiditas fecit, ut succedente æstate carbunculi oriretur: quibus ob corruptam uenenatamq; humiditatem eousque in aliquibus brachia putruerunt, quòd deniq; tota hac ipsa putredine correpta, à cubitis diuisa deciderunt. In alijs uerò tantam coxarum, crurium, & pedum caro putredinem sensit, quòd planè ossa carne destituta remanserunt. In alijs denique non caro solum computruit; sed simul etiam nerui, ossa, eorum compagines, nexusq; contabuerunt. Ex hoc itaque aperte ostenditur reperiri uenena, tanta humiditate exuberantia, ut homines interinere possint, utpote quæ membra putrida efficiunt: sicut argentum uiuum, quòd sua humiditate modum excedente, insitum cordi natura humidum sæpe corrumpit, ut quotidie uidemus in ijs, qui eo unguentis ex cepto se inungunt ad lucem Gallicam delendam, in quibus præterquam quòd semper gingiuas, dentes, palatum, aliasq; uicinas partes putredine afficit; sæpe etiam ubi uberius quam par sit, inunctum fuerit, eos in perniciem ducit: quippe quod

Venenorum
effectus à di-
uersis causis.

A' qualitab'
excedētibus.

quod universo sanguini putredinem inferat. Idq; extrinsecus duntaxat adbibitum. quanquã & id ipsum intus assumptum occidit, si modum quandam excefferit, ut libro superiore tradidimus. Siquidem præ nimia sui frigiditate vitales spiritus, cordisq; substantiam congelat. quod cuidam seplastario, qui illud imprudenter biberat, euenisse narrat Cõciliator Petrus Aponensis. Hoc igitur modo, alijsq; prædictis suos uenena præstant effectus, quæ suis modum excedentibus qualitatibus mortem hominibus adferunt. Cæterum uenena, quæ propria sui facultate, uel (ut dicunt) propria forma enecant, id non efficiunt, quod caliditatis, frigiditatis, humiditatis, aut siccitatis modum excedant, sed quod id peculiare à natura habuerint ex influxibus à radijs (ut supra diximus) quorundam syderum fixorum prouenientibus, quæ ea humane nature prorsus aduersa genuerunt. Hæc propterea etsi tam pauca quantitate sumantur, ut uix sentiantur; tanta tamen est eorum malefica, atroxq; uis, ut breui tempore tantum augeantur, in se ipsa corporis humiditatem conuertendo, quod postea quasi horæ momento dissolunt, & ad mortem trahunt homines, à quibus hausta fuerint, quemadmodum aconitum, n. apellus, & toxicum facere consueuerunt. Id quod optime nouit Galenus lib. primo de semine, ubi rem explicauit his uerbis. Quæ ratione etiam minima particula humoris lethalium uenenorum, quæ deleteria appellant, ubi in animalis corpus ingressa fuerit, totum id momento temporis immutat, sibiq; simili affectione alterat. Nec secus fit curatio, quæ per uenenorum remedia, & antidota adhibentur, quæ alexipharmaca nuncupant, quæ contraria lethalibus alteratione totum etiam ipsa corpus immutant, non sanè quod substantia ipsorum per totum penetret corpus (neque enim potest tam paucus succus tam breui tempore corporis interdum maximam molè replere) sed qualitatis diffusionem, qualis & extra nos à solis fulgore in ambientem aërem, & in nobis tum à corde in arterias, tum à cerebro in neruos fieri conspicitur. Et lib. v. cap. xix. de simp. med. facult. idem inquit. At medicamenta sunt quæ tota essentia nobis contraria sunt. proinde si uel minimum eorum assumptum fuerit, omnino lædat necesse est. hæc Galenus. Ex quibus facile constat, ipsum uelle quod antidota nõ secus atq; uenena agat in corpora nostra. Idem Galenus tertio simplicium medicamentorum censu cap. xxix. in prædictorum testimoniũ ita scriptum reliquit. Medicamenta erodentia, et putrefacientia etiam si quantitate minima sumantur, omnino tamen corrumpunt, quia uidelicet, quæ putredini obnoxia sunt, calore, humiditateq; putrescere solent. Atqui calidus, humidusq; sanguis est. Itaque putrescere nunquam cessare possunt. Proinde longo etiam post tempore, à quo sumpta sunt, nonnulla interimunt, potissimum quæ crassa, terrenaque essentia sunt. hæc tamen Galenus. Sed ad antidota redeamus. Vbi sciendum est, quod ex his ea tutius operantur, quæ præcauendi gratia antea assumuntur, quam quæ post: nam ut uenenum, quamquam efficax, nihil aut parum nocet ijs, qui prius se antidotis muniuerunt (ut contigit Mithridati) ita pari ratione nullum, aut paucum adferunt auxilium, quæ postea exhibentur, nisi sæpius, maioriq; quantitate sumantur, ut in corporibus maius eorum uis capiat incrementum. His ad stipulatur Galenus libro primo de antidotis à principio, sic inquit. Mithridatica antidotus, itemq; theriaca non eam uim habent post uenenum accepta, quam antea sumpta habuissent. nam portio antidoti quæ prius, & semel hausta tutum à morte quempiam præstitisset, ea uenenum subsecuta nisi ob quadruplum, quincuplumue aucta, non iuuabit: neq; id semel tantum, sed bis, singulis quibusq; diebus hausta, faciet. hæc tamen Galenus de his differens. Cæterum uenena, quæ & manifestis, & oculis simul qualitatibus agunt, id præstant utroque modo, quo prædicta duo. quemadmodum agit euphorbium, quod licet ueneficauit, quam ab excessu caliditatis obtinet, inficiat; inficit tamen & uia alia, quæ à propria sui forma, & latente qualitate procedit. Cuius rei illud indicium est, quod exhibitæ theriaca, cuius proprium est ea omnia superare uenena, quæ propria forma & tota specie operantur, efficacissime ualet aduersus euphorbiũ haustum. Quod si sola excedente caliditate euphorbium noxam inferret, tantum abest, ut theriaca, quæ non parum caliditatis obtinet, auxilio futura sit, ut etiam illius noxam foueat, & augeat. quod tamen non facit. Scire etiam uenena conuenit nõ omnia uenena cor primum petere, & illi noxam inferre. Siquidem reperiuntur, quibus ita natura comparatum est (id enim claret experientia) ut intus assumpta separatim noceant uno tantum corporis membro, alia uero alteri. quemadmodum etiam sunt medicinæ, quarum aliæ præcipue cordi opitulantur, ut crocus, hyacinthus. aliæ cerebrum, & caput iuuant, ut smaragdus, stoechas, betonica. aliæ uentriculo præcipue opem ferunt, sicuti cor allium, cinnamomum, gingiber. aliæ deniq; alijs corporum membris auxiliantur. Idcirco Galenus libro de theriaca ad Pisonem: Sunt (inquit) plura medicamenta, quæ quibusdam corporis partibus eximie curandis sunt idonea. Patienti igitur iecinori sæpe eupatoria herba auxiliata est: glans unguentaria (myrobalanon uocant) lienem adiuuat: sarxifragon, & betonica renibus pulchre faciunt: similiter alia aliarum (ut experientia obseruauimus) propria sunt medicamina. Tales igitur proprietates in uenenis quoq; reperiri affirmauerim. quãdoquidem planè constat cantharidas præcipue noxam inferre uesticæ, cicutam cerebro, leporem marinum pulmonem, & alia item alijs corporis membris particularibus, ut in hoc lib. melius, latiusq; ostendemus, ubi de singulis seorsum agemus. Id quoq; non latuit Galenum, ut loco iam citato eius uerba aperte testantur, dum ait. Sunt nonnulla uenena, quæ partes etiam quasdam corporis priuatim uitiant. Nam lepus marinus pulmonem exulcerat, cantharis uesticam peculiariter afficit. Porro non ignorandum, quod etsi uenena hæc (ut adnotat Gentilis) natura instum habeant, ut seorsum unumquodq; membrum determinatum lædant; non tamen propterea fit, quin noxam etiam cordi committent. nam si secus esset, neminem sanè interimerent. Quamobrem haud mihi displicet eorum sententia, qui ideo uolunt omnia uenena perniciose esse, quod cordis facultatem opprimant. Siquidem parum refert, an illud efficiant, quod primo cor ipsum opprimant, aut aliquo alio mediante. Huius rei manifestam fidem facit Galenus lib. v. cap. i. de locis affectis, ubi sic habet. Quenam ipsi cordi proprie uel primario affecto superueniant accidentia: quanam uero ipso cæteris partibus consentiente, id ex ijs intelligi potest, quæ prius in alijs libris demonstraui, ubi iam declaratum est innati caloris cor uelut fontem esse, neq; animal mori omnino posse, ni cor afficiatur. hæc Galenus. Cæterum illud etiam in disputationem uenit, nunquid fieri possit, ut uenena in diem exhiberi possint, & certis occidere temporibus, hoc est, quod certo, & præfixo tempore mortem adferant:

A' forma propria.

Antidotorũ actio.

Ab utrisque simul.

Venena diuersa membra petunt.

Vtrum uenena in statum diè interimerent possint.

ferant: exempli gratia in uno mense, uel pluribus, uel ad annum usque, non celerius, neq; tardius determinato tempore. Qua in re in primis auscultandus est Theophrastus grauissimus, & antiquissimus author, qui libro IX. cap. XVI. de historia plantarum de aconito differens, ita scriptum reliquit. Componi autem ita ferunt, ut certis occidere temporibus possit, uidelicet bimestri, trimestri, semestri, anno completo, nonnullum etiam biennio. Pessimè illos de uita discedere uolunt, qui plurimum temporis resistere possint: paulatim enim tabescat corpus, & languore pereat diuturno esse necesse. Facillimè illos, qui confestim obeunt. hæc Theophrasti sententia. Veruntamen omnes ferè rei medicæ studiosos in hanc conclusionem conuenire reperio, quòd quauis in uenenorum numero inueniantur (ut Theophrastus inquit) quæ celerius, & quæ tardius interficiant; non propterea tamè præsciri potest terminus certus, & dies, quo mortem inferre debent, ut quidam existimant. Nam quòd uenena citius, aut serius occidant, non tantum ex innata & propria eorum uel prouenire censent; sed etiam quòd magis, uel minus resistat eius natura, qui uenenum assumpsit. Id autem planè docet experientia: siquidem constat idem uenenum eodem pondere, uel eadem quantitate diuersis natura exhibitum, alios in hora tantum perimere, alios in quatuor horis, alios in die, & nonnullis nisi paruam afferre noxam. Id quod etiam quotidie experimur in medicamentis, quæ ad deiscendam aluum exhibentur. quandoquidè idem medicamentum eodem pondere, uel quantitate à diuersis hominibus acceptum, in aliquibus suum celeriter præstat effectum, in alijs tardè, in aliquibus parum efficit, in alijs plurimum, in alijs nihil, in aliquibus citra omnem molestiam deiecit, in alijs uerò magno cum labore. Neq; tamen id alia de causa accidere manifestum est, quàm ex uario, diuersariq; ægotantium temperamento: quod non ita ad unguem deprehendi potest, ut certò sciri possit, quandiu innatus eorum calor ueneno resistere ualeat. At quauis concedi possit, quòd quis adeò peritus ueneficus reperiatur, ut ex longa experientia, ac pariter scientia tam exactè naturam, & robur uitalis facultatis calleat in unoquoq; homine, ut conijcere possit, quousque perdurare ualeat, ubi uenenum illi sua arte præparatum exhibuerit; non tamen propter hoc is determinatè scire poterit diem, neq; horam mortis illius, qui uenenum assumpsit. non enim fieri potest, nisi diuino iudicio, aut afflatu, ut aliquis medicus, uel philosophus admissum expendere possit, ac metiri, quantum humidi substantifici, quantumq; caloris innati in quocunq; sit corpore, præsertim quòd non semper in eodem statu persistant principes facultates: quo fit, ut quispiam modò plus, modò minus fortis appareat. tum etiam quòd corporis temperamentum plurimum immutent causæ extrinsecæ, quas Græci τροχεταιραῖς uocant. Adde etiànum quòd antidota, quæ à medicis huiusmodi uenenatis continuè propinantur, etsi ueneni uim ob sui contumaciam superare nequeant; impediunt tamen, ne id tam breui tempore perimat. Vanum igitur crediderim esse, quòd internas nosstri corporis facultates, ac functiones possint (ut quidam rentur) iudicio duntaxat ita exquisitè expendi, ut læce expenditur crocus. Atqui scire etiam oportet, quòd etsi hoc magna ex parte euenire possit naturæ ipsius robore, in hoc magis, in illo minus existente; eo etiam tamen prouenit, quòd aliqui constant arterijs, quibus uenenum in cor fertur, admodum angustis, alij contra admodum amplis. Namq; uenenum ubi uias latas expeditasq; inuenerit, non solum celeriter permeat; sed longè etiam facilius unà cum aëre prouehitur, qui cordis refrigerio continuè ingreditur. Id quod ijs minimè contingit, qui propterea quòd cor minus calidum obtineant, arterijs potiuntur longè angustioribus, quin & spirituum uitalium facultatem ualde imbecilliores habent. Quocirca Galenus tum tertio simplicium medicamentorum censu, tum libro secundo de alimentorum facultatibus, tradidit cicutam hominibus in cibo lethalem esse, sturnis autem nutrimentum. Quandoquidem hi arterijs adeò angustis præclusisq; constant, ut nullo pacto per eas ad cor lethalis cicutæ uis, progredi possit. quanquam hoc de frigidis potius, quàm de calidis uenenis intelligi debeat. Huc illud scitu dignum accedit, quòd persuasum difficillimum est, uenena, quæ ab impijs ueneficis in diem exhibentur, alterius generis esse ab his, quæ suarum tantum qualitatum excessu perimunt. Nam quæ propria forma ac uel necant, in minima etiam quantitate exhibita (ut Galenus inquit) difficilè cobibentur, quin breuissimo tempore lethale munus obeant suum. Non desunt tamen, qui pro certo affirmant, quæcunq; uenena adeò temperari posse, ut illa celerius, hæc tardius interficiant. quibus equidem refragari non ausim, cum scierim admiranda admodum esse secreta naturæ.

Quæri præterea solet, num fieri possit, ut quis ita ueneno assuescat, minimè quid de eo quotidie assumens, ut eo tandem innocuè nutriatur, quemadmodum Rufi testimonio scribit Auicenna, olim puellam nutritam esse ueneno, ea tantum ratione, ut reges quosdam, & principes (quòd formosissima esset) qui secum rem haberent, inficeret. Quæ in re dixerim ego, quòd etsi non desint, qui hoc fieri posse asserant: nunquàm tamen ipse adduci poterò, ut credam humanè corpus nutriri posse ueneno, & præsertim napello, quo pleriq; rem exponentes eam puellam nutritam esse interpretantur. Siquidem ea historia Arabicæ potius fabulas imitatur, quàm rem aliquam, quæ omnibus naturalis philosophiæ rationibus comprobari possit. Quamobrem constat Gentilem Fulginatam in hoc Auicennæ loco admixtum quidam fuisse, ut hanc opinionem seruaret integram. quod nimirum fidelis cuiusq; expositoris esse debet. Nam postquam eam sententiam ualidis, uerisq; rationibus primùm improbasset, denuo (ut assolent) Auerrois, Diniq; auctoritate innixus Auicennæ, & Rufi opinionem probare non dubitauit quibusdam argumentis, quauis nudis, & infirmis. Quorum illud uidetur fortius esse, ubi authoribus magis, quàm rationibus addictus inquit, Aequum non esse, quòd auctores tam graues, tamq; sapientes, mendaces uocentur, uaniq; habeantur. quippe quòd certò crediderit ipse Gentilis Rufum, itemq; Auicennam in ueram historiam hanc rem recepisse, non autem in fabulam. Sed quoniam superuacaneum duco in hoc contere tempus, longa contradicendi oratione, præsertim quòd uenenorum medelæ ea nullà aut paruam afferat utilitatem: ideo relictis alijs, in Galeni sententiam facile deuenio. Qui tertio simplicium medicamentorum censu cap. XVIII. tradit uenena calida, & sicca (qualem esse napellum, quo puellam illam nutritam uolunt, non ambigo) nullo modo posse in nutrimentum redigi, etiam quòd in quantitate minima sumantur: tanetsi frigida uenena quandoq; in alimentum uertantur. Quandoquidem hæc (ut idem author est exemplo cicutæ, papaueris, hyoscyami, & mandragoræ) non sui natura interficiunt, sed qualitate duntaxat frigida. Quibus adiecit ipse Galenus historiam

Vtrum quis
allueseri pos-
sit, ut uenena
innocuè su-
mat.

storiā anus cuiusdam Atheniensis, quæ cicutā in cibo simebat nullo sanè detrimento accepto. Ea enim (ut idem scribit) modicæ primū quantitātē assuevit, mox indies pluri, donec ex magna etiā quantitātē, quæ illi in nutrimentū conuertebatur, nullam percipiebat noxam. Ex quo palām fit, Galenum non admittere, quod uenena calida nutrimentū esse possint. Id quod minus etiā illis concedit, quæ propria specie, aut occulta causa, ueneni naturam sortiuntur. Inter quæ principē locum obtinet napellus. Quare longè aberrant nonnulli interpretes, utpote qui illud napello tribuant, quod planè cicutæ reddidit Galenus: itaq; fit, ut (quæ eorum inscitia est) historiā hanc confundant, Galeni uerba peruertant, atq; rem malè interpretentur. Quo etiā in errore deprehenditur Auicenna: nisi interpreti error fuerit adscribendus. Quod postremò ueneni facultas (ut quorundam opinio est) iam concocta, & in illius adolescentulæ substantiā conuersa, potuerit ex anhelitu in alios transire, ac eos subinde inficere, sanè perridiculū uideatur, atque euidentius falsum, quā ut pluribus explodi mereatur. Cæterum quoniam non desunt animalia, quæ natura cibis uicitant uenenosis, atq; ex eis nutrimentum capessunt, sicut (Galeno auctore libro XI. de alimentorum facultatibus, & III. simplicium medicamentorum) sturni cicutam depascuntur, & coturnices ueratrum, & ut nos quoq; quotidie uidemus, anates, quæ in stagnis, & paludibus uiunt, bufones aquaticos deuorant, & iisdē nutriuntur, ciconiæ uenenosis, & mortiferis serpentibus, & gallinæ interdum scorpionibus, araneis, serpentibus, & alijs id genus uenenatis animalibus; ideo inutile non fuerit scire nunquid huiusmodi animalia, quæ uenenosis uescuntur, ab hominibus cibo accepta, inde uenenum inferant, eoq; inficiant. Hac in re plerosq; inuenio, imò ferè omnes recentiores, qui de ueneni scripserunt, firmiter asserere, quod si huiusmodi animalia edantur, non modò ueneno non inficere possint, sed nullam prorsus inferre noxam: quin potius corpus nutrire, non secus atq; alia. quippe quod constat (ut dicunt) ea in suam naturam uenenatos cibos reddere. Quæ ratio, & opinio etsi non absurda, neq; incongrua uideatur; tamen crediderim, quod licet uenenum concoquatur, & transmutetur in eorum animalium substantiam, quorum id perpetuus cibus est, non tamen esse possit, quin caro quæ ex eiusmodi fit alimento, si edatur, omni prorsus careat nocimento. Quinimo putauerim, quod si ea in frequentiore cibum uenerint, possint quandoque morbos seuissimos excitare, & subinde necem inferre. Siquidem huius rei nobis testimonium præbent Dioscorides, & Galenus. quippe qui pariter affirmant, quod nil aliud est, quā sanguis bis coctus, ex animalibus emunctū, quæ scamoniam, aut ueratrum, aut tithymalum depascantur, potum mirificè uentrem deijcere. Ex quo omnibus perspicuum est, quod omnes in uniuersum plantæ, quibus uis deiectoria, & perniciosa inest, quanuis sæpius concoctæ fuerint, non prorsus tanè suam deijciendi, ac necandi facultatem deperdunt. Id quod similiter manifestum deprehenditur in turdis, qui uiniperi baccis uescuntur: item in gallinis, quæ deuorant absinthium. Quandoquidem illorum caro uiniperum non mediocriter redolet gustatu: harum uerò non paruam absinthij amaritudinem refert. Ab his itaque edocti medici diligentissimi mandant nutriendas esse capellas herbis accommodatis, ubi animus fuerit earum lac exhibere heceticis, aut alijs alio morbo affectis, quibus tamen conueniat. Hoc quoq; testatur Galenus de uipera sermonem habens lib. XI. de simplicium medicamentorum facultatibus. Ibi enim de dipsade differens, se non ignorare memoriæ prodidit, animantium carnes alterari à cibo, & alimento, quod capiunt. Quare ut summam quod sentimus dicamus, nullo modo huiusmodi animalia in cibos admittenda esse putauerim, quanuis à nonnullis frequenter recipiantur. Illud porrò sciendum relinquitur, quod nonnunquam uenena, quin & medicamenta uenenata tam interius sumpta, quā exterius apposta morbis succurrunt, qui aliud curationis genus non admittunt, interdum etiā aduersus alia uenena theriacæ uicem supplent. Nanq; apertè uidemus, quod ubi quispiam afficiatur diuturnis uigilijs, aut suffocanti destillatione, aut mensium profluuio, aut dysenteria, aut coli dolore, aut renum, aut uteri, ubi alia non contulerint medicamenta, si opium, mandragora, hyoscyamus, uel antidota aliq; composita medicamenta, quæ hæc exceperint (sunt enim talia in officinis semper parata) exhibeantur, sæpe numero ægros à morte uindicant. Quemadmodum etiā si scammonium, colocyntis, turpetum, ueratrumq; & alia id genus deijcientibus pharmacis addantur. Nam quanuis hæc omnia malefica qualitate polleant; in contumacibus tamen morbis & curationi refragantibus, tantam afferunt utilitatem, ut ægris deperditam ferè salutem reuocent. Cantharides præterea ad morsus canum rabidorum utilissimè exhibentur, euphorbium scorpionum ictibus medetur, & scorpiones ipsi suis ictibus remedio sunt. Sicut etiā uipera, dempto capite, & cauda, contusa, & imposita suos sanat morsus, ut latius infra suis locis dicemus. Sed priusquā ad particulares curationes descendamus, differemus Dioscoridem secuti, quomodo, quoniam artificio à ueneno ij præseruari possint, qui perpetuò ueneni timore premuntur. Quin & rationem docebimus succurrendi ijs, qui iam uenenum hausissent. Atq; huc omnia præstantiora remedia afferemus, tam quæ simplicia sunt, quā quæ cōposita, nō solū à ueteribus inuenta, atq; experimento comprobata, sed etiā à clarissimis quibusdā recentioribus. De quibus probatis antidotis, etsi pollicitus sit Dioscorides se omnino traditurum in ultima huiusce uoluminis parte, pollicitis tamè non stetit, ut XXXIII. huius libri capite conspicitur, ubi excusatione usus, mutati consilij rationem reddidit. Verū ut iam ad rem nobis propositam accedamus, primò modum aperiam, quo homines suspiciosi ueneficia præcauere possint. Pleriq; igitur sunt, qui putant, non paruam esse principibus cautionem, mandare ministris, ut edulia, quæ præponuntur edenda (mos iste hodie frequentissimus est) prius degustent. Quæ tamen res in suspicione ueneni tribus manifestis de causis nihil, aut parum æstimanda uidetur. Siquidem si pincerna, siue qui cibos suis dominis apponunt, ueneficiū committere decreuerint, se ipsos facillè prius præparare possunt ualentissimis antidotis, ueneno illi accommodatis, quod exhibere in animo est. Vnde sibi ipsi præcauebunt, dominum autem interficiunt. Ex quo satis liquet nihil prodesse ad præcauendum, quod pocillator in seruata fidei signum domino præibat, & eduliorum dissector præcedat. Adde deinde, quod quanuis ille, qui edulia ministrat, mensæq; apponit, à coquo ueneficiū faciente deceptus, cibos uenenatos prægustando assimat; eorum tamen adeò modicam quantitatem prægustat, ut nullam, aut paruam eo temporis momento positi molestiam percipere. Vltima accedit ratio, quod ferè omnia uenena, quæ ut interimant cibis

Vtrum animalia, quæ cibis uenenosis uicitant, exitio sanè uim retineant.

Veneni quodq; morbis, & alteri ueneno remedium est.

Modus præcauendi uenena.

Præcautio vulgaris explosa.

barijs

Absurda quo-
rundam opi-
nio.

Quæ res ve-
nena prodât,
quæq; suspen-
sæ eisdem ad-
uerfentur.

barijs admiscetur, ea arte, eoq; ingenio parata sunt ab impijs, & scelestis ueneficis, ut non nisi temporis intervallo suum triste perficiant opus. His igitur de causis illud liberè proferre non dubitauerim, quòd nullam meliorem, ac tutiorem præcautionem sibi comparare possunt principes, quàm curare, ut uitam christianam, & integram ducant, iustitiamque regant, ita ut populi eos uenerentur, pariter & timeant. Curent deinde, ut ministros habeant, quorum manibus edulia administrantur, non ignobiles, nec obscuro loco natos, sed præclara è stirpe genitos, fideles, nec auaritiæ addictos, neque inuidos, & qui diu antea uita ac moribus probati sint. In quos præterea debent frequenter noua parua conferre beneficia: ita enim semper gratos & fideles ministros habebunt. Quin & medicos sibi adiungant, qui medicæ materiæ peritissimi habeantur, ut antidota, quæ contra uenena parantur, quemadmodum sunt theriaca, & antidotus Mithridatica, ex legitimis, non ex adulterinis simplicibus medicamentis, per se ipsos (ut ipse faciebat Galenus) componere ualeant: nam si hæc legitime parata fuerint, haud dubiè poterit unusquisque facile uenena præcauere. Ex his certè maius percipient emolumentum, quàm si mille alijs præcautionibus uterentur. Nec minor sanè cautio adhiberi debet, ut uasa ex auro & argento conflata, munda, nitidâq; seruentur, & hominum fidelium manibus committantur. quandoquidem in eiusmodi pretiosis uasculis, quorum apud principes quosq; præcipuus est usus, uenena facilius abduuntur, quàm in uitreis aut fictilibus uitro circumlitis. Sunt nonnulli ex recentioribus, rerum prorsus imperiti, qui (si uerum fateri liceat) eò dementia deuenerunt, ut præceperint in liquatum igne aurum, uel argentum, ex quo uasa confici debent, theriacam, aut Mithridatis antidotum, & alia adungi debere, ut ascita inde antidoti facultate, uenenis repugnent. Sed quàm absurda, ridendaq; sit horum opinio, ij diiudicèt (ea enim est, quæ non indigeat clariori reprobatione) qui mediocre etiam rerum naturalium, ac metallorum præcipuè peritiam sunt assecuti. Ceterum supellectilium non negligenda cura, ut scilicet uasa, quibus ciborum condimenta reponuntur, clausa, & cooperta seruentur, ut neq; aranei, neq; scorpiones, nec aliquod uirulentum reptile, uel insectum ingredi possint. Admonet Dioscorides, ut etiam uasa uinaria diligenter clausa custodiantur. nanq; uiperæ summo uini amore alliciuntur, quæ si uasa aperta offenderint, eò facile contendunt. Quo fit, ut interdum bibendo exitiosum uirus eructent, interdum uerò in uino immersæ expirent. Quamobrem Aristoteles lib. VIII. cap. IIII. de historia animalium, quosdam uiperas uino in fictilibus ad sepes disposito uenari, & eas ebrias capere, memoria prodidit. Galenus item lib. XI. simplicium medicamentorum, eam narrat historiam, quam nos libro secundo in uiperarum mentione retulimus. nempe de illis uiperis, quæ sponte se uino immerferunt, unde etiam sibi mortem consciuerunt. Quo uino duos homines elephantò affectos sanitati restitutos esse, idem est auctor. Quibus ex uerbis palàm est Galeni testimonio, uinum in quo sint extinctæ uiperæ, noxius non esse, quin potius adeò salutarium, ut efficacissimè elephantiasin curet. Quod tamen Dioscoridis sententiæ refragari uidetur. nisi dicamus uiperarum uenenum elephantò laborantibus præstans esse auxilium, cæteris autem exitium. Qui item in uenenis suspicione uersantur, cibos uitare debent, qui candido, uel oleraceo colore fuerint: necnon etiam ab his abstinere, qui ex animalium sanguine parantur. Siquidem albedine, uenena quædam metallica facile occultantur: cibus herbaceo colore, uariæ lethales plantæ commodè admiscetur: sanguini etiam animalium, quibus uescimur, commodissimè uenenatorum sanguis inseritur. Illud etiãnum apprimè utile atque necessarium esse duco, ut coqui, & reliqui culinæ inseruientes, non modò fideles sint, & incorrupti; sed etiam mundi, cauti, ac prouidi, ne ullus ueneficorum insidijs relinquatur locus: tum etiam ut sciant rectè diligenterq; custodire cibaria, uel aliud unumquodq; quod in ciborum usum reponitur. Sed præcipuè diligenter animaduertant, ne in culinaria uasa, quæ super, uel circa focum edulij referta resident, uenenatum aliquod animal à tecto per caminum decidat, ut quidam exigui aspidēs, qui sub tectorum tegulis, & contabulamentis se recipiunt, phalangia, stelliones, scorpiones, & similia. Nanq; Florentiæ (ut Nicolus est auctor) cœnobium monachorum ueneno infectum est, quòd araneus niger admodum in olla decidisset, dum coquerentur iuscula. Ad hæc principes maximè curent oportet, ut perquam fideles habeant cubicularios. Nam (ut superius dictum est) quodam ueneni genere cubilia, interule, cæteraq; uestimenta infici possunt. Quare nonnulli facere solent, ut diu, priusquàm uestes induant, eas manibus pertractent serui. Quin & pueris similiter iubent, ut sæpe equis insideant, ijs super sellis, quibus ipsi uti consueuerunt. Tum etiam stabuli præfectis mandant, ut tam cautè sellas, habenasq; recondant, ut ignotis, & his quibus fidendum non sit, eas non intueri, ne dum tangere liceat. Insuper illud scire conuenit, quòd quædam res simplices sunt (ut pleriq; inculpata fidei medici fatentur) quæ sua peculiari naturæ dote præsens uenenum signis manifestant. Inter quas cornu, seu lingua, quam serpentis linguam uocant, refertur, quæ (ut Conciliator Petrus Aponensis tradit) præsentè napello, aut uipera, aut pardi felle, exudat: quòd tamen non prodit, cæteris uenenis præsentibus. Sunt alij, qui pro certo tradunt, præsum lapidem, quem Plasma uulgus appellat, statim splendorem amittere, ubi in præsentia ueneni cuiusq; fuerit. Addunt præterea, quòd si lapis ranae terrestris anulo aureo inseratur, ita ut is digiti carnem contingat, quàm primùm præfenserit adesse uenenum (si credimus his, qui hoc scriptum reliquerunt) tanta digitum afficit caliditate, ut carbonem accensum, ipsumq; digitum urentem præ se ferat. Quibus sanè et si parua, mea quidem sententia, sit adhibenda fides; ea tamen, quò omnibus satisfiat quantum potest, non duxi silentio dissimulanda. Non desunt etiam, qui contra lethalia uenena pollere contendant sigilla quædam, siue characteres, siue imagines, quomodocunq; eas appellare libeat, præcipuè si collo suspensa gestentur, uel digitorum anulis inserantur. Quocirca prodidit Albertus libro imaginibus dicato, quòd si Serpentarij imago cum suis stellis cuius lapidi pretioso insculpatur, eam utilissimè gestari aduersus omnia uenena, eaq; præsertim, quæ uenenosorum animalium ictu uel morsu relinquuntur. Proinde Petrus Aponensis scriptum inuenisse tradidit in quodam libro, quem reges Persarum olim habuisse refert, quòd si in hæmatite lapide sculpatur homo genibus flexis serpente cinctus, cuius caput dextra teneat, caudam uerò sinistra, & lapis ille anulo ex auro purissimo confecto inseratur, gestatu hominem à quocunq; ueneno tuctur. Quæ imago si modò aliquem præberet effectum (non enim hæc in re certi quicquam proferre ausim) mea fert opinio,

opinio, quod tempore, quo sculpsit, necessaria sit quarundam stellarum obseruatio, à quibus ea uis influat in sculpsam imaginem. Porro tradidere sapientum ueterum nonnulli, reperiri pretiosos lapides, quibus solis à natura largitum est, ut uenenorum malitiam efficacissimè dissoluant, & destruant. Ob id itaq; scriptum reliquit Albertus cognomēto Magnus adamantem orientalem gestatum brachio sinistro inter humerum, & cubitum adnexum, omnium uenenorum uim demoliri. Ad quod etiam idem tribuit achate, hyacinto, & sapphiro orientali. Alij eandem facultatē assignant smaragdo, alij lapidi, quem in capite draconum inueniri tradunt, unde draconitis nomen accepit. Ceterum (ut ingenue fatear quod sentio) parum fidendum esse crediderim his suspensionibus. quippe quod nunquam uiderim huiusce rei experimentum tam clarum, ut sincera fides adhiberi possit: quanuis illud facilius persuaderi possim, quod smaragdus, hyacinthus, achates, sapphirus lapides in tenuissimum puluerem redacti, possint per os sumpti ueneno infestos sepe liberare: utpote qui eam sortiantur naturam, ut cordis uiribus subueniant. Sed quod gestati lapides ueneni assumpti uim, atq; actionem inhibere ualeant, non ita facile adduci potero, ut credam, sicut credunt aliqui, & ita imaginantur esse; nisi prius notabile ex his experimentum uiderim. Nemo præterea non poterit (ut in hac præfatione scriptum reliquit Dioscorides) innoxia irritaq; uenena reddere, si medicamenta tam simplicia, quam composita præsumserit: quæ uiribus præstantissimis polleant, quibus post assumpta uenena facile ualeant superare. Simplicia autem medicamenta Dioscoridi comprobata, sunt caricæ cum iuglandibus nucibus esitatae, citria mala cruda manducata, napiq; semen ex uino potum. Item calaminthæ folia, & Lemnia sphragis, quam summis laudibus extulit Galenus: sed quæ pro singula uice drachmæ pondus non excedant. Idem similiter summis laudibus commendauit rutæ folia, cum nucis iuglandis nucleo accepta: quin & duas caricas, salisq; momentum. Ex compositis autem non immeritò ceteris antidotis Mithridatium antecellere scribit. quòd quidem ex frequenti eius usu (ut ex antiquorum monumentis accepimus, atq; etiam à Galeno libro primo, & secundo de antidotis memoriæ proditum est) usque adeò se innoxium præbuit ueneno Mithridates Ponti rex, ut cum uellet sibi necem ueneno consciscere, ne se Romanis dederet, nullum ex assumpto ueneno percepit incommodum. Qua in re postea Galenus theriacam præstantiorem esse tradidit, asserens fieri non posse, ut ijs uenenum ullum noceat, qui eam quotidie fabæ Aegyptiæ pondo sumere consueuerint, quo modo suo tempore Aurelius Antoninus Imperator facere solebat. Ceteri posteriores, qui Dioscoridem, & Galenum secuti sunt, præsertim Arabes, & ipsi ad idem castaneas plurimum ualere tradiderunt: quin & mespila, pistacia, alium, raphanum, & nucas Ponticas addiderunt, omnibus his tamen optimam theriacam præferentes. Et hæc hæc dicta sufficiant de modo præcauendi uenena. Reliquum est, ut curandi ordinem, ac rationem ineamus, qua ijs succurrere possimus, qui cibo aut potu uenenum sumpserint. Primum igitur (ut paucis etiam superius dictum est) scire conuenit, quòd ingestum intus uenenum, non statim, ut quidam uolunt, ad cor ipsum contendit, quin prius alias internas partes percurrat, & lædat, & sanguinem inficiat. Sed quia maxima pollet agendi uis ob propriam sui formam, uel temperamentum, quam obtinet atrocissimam, quancunq; corporis humani partem contigerit in suam uirulentam conuertit naturam, & ita eousq; procedit multiplicando, inficiendo, atq; sanguinem cum reliquis humoribus in uenenum uertendo, quousq; accessoria quantitate adauctum, cor ipsum attingat, quod tandem breui tempore in uenenatam speciem tranſmutat. Hinc deinde fit, ut spiritus uitæ fontes, loco proprio ac naturali expulsi, suam sedem cedant ueneno: atq; ita subinde corpus spiritibus, & uita simul destituatur. Illud præterea non ignorandum, quòd arteriæ unà cum cordis uentriculis (quibus natura datus est motus dilatationis, & constrictionis, ut ex illo quidem attrahatur aër circumdans, quo indiget cor ad refrigerandum summum spirituum uitalium calorem: ex hoc autem pars aëris fuliginosa expellitur, pro cordis item refrigerio) quemcunq; statim extrà offenderint, intus attrahunt, ita ut arteriæ, quanuis minutissimæ, quæ per totum corpus disperguntur etiam sub cute, per meatus quos habent, aërem nos circumdantem attrahant, ipsumq; prouehant ad cor, quod quidem postea per easdem uias calorem fumumq; superfluum reijcit. Quo fit, ut si nos circumdans aër fuerit infectus, uenenatus, & perniciosus, ea ratione dicta cor ipsum inficit, atq; corrumpit. Idq; non euenit propterea quòd arterijs atq; cordi natura instum sit, ut uenenum attrahat, sed quòd aërem continuo inspient, quo mediante natura etiam repugnante sua, uenenum quoq; trahunt. Hinc itaque est, quòd quidam, dum (ut contingit) somnum caperent sub arboribus uenenatis, ceu taxo ac nerio; uel humi cubarēt super plantis noxijs, uelut napello, & aconito; uel propter uirulentorum serpentium specus quiescerent, imprudenter uenenum contraxerunt, non alia de causa, quam ex aëre loca illa ambiente, plantis illis uenenatis infecto, & specuum uirulento spiritu. Ceterum iam tempestiuum erit ad generalem eorum curationem accedere, qui ueneno infecti sunt, eorumq; præcipue, in quibus non adeò manifesta signa conspiciuntur, ut quòdam sit assumpti ueneni genus, dignosci possit. Nullus itaq; medicus ingenio præditus est, qui non protinus uideat & intelligat ex seuis accidentium incommodis, quæ sequuntur, cum quis uenenum cibo, aut potu sumpserit. Siquidem ijs, quæ propria forma ad-

Præcautio ex medicamentis.

Ratio curandi uenena.

Indicia in comune ueneni sumpti.

dunt,

dunt, omnia membra interna celeriter inflammant, sitim ingentissimam excitant, oculos inflammatione male habent, inquietudinem continuam inducunt, & continuum sudorem cient. Si uero præterquam quod calido excessu polleant, excellent etiam uentrem erodendi, tum putrefaciendi, ut arsenicum sublimatum, auripigmentum, sandaracha, & id genus alia, punctione, atque dolore intolerabili uentriculum & intestina afficiunt, in quibus etiam frequenter murrura sentiuntur. Hæc autem accidentia sæpe sequuntur uomitus, fastidia, sudores modo calidi, modo frigidi, uaria deniq; coloris mutationes. Quæ uero nimia frigiditate excellunt, plerunq; somnum inferunt adeo profundum, ut sepe non sine magno labore excitari possint affecti. Nonnunquam uero cerebrum obstupesciunt, ita ut affecti cogantur quam plurimos in compositos edere motus, tum corpore toto, tum etiam oculis, ore, manibus, reliquisq; corporis partibus, non secus ac si stulti facti essent, uel temulenti. Huc illa præterea accedunt, frigiditas scilicet totum corpus occupans, frigidi sudores, & color in facie liuidus admodum, & terrificus. Ad summum totum corpus torpidum afficitur. 10

Ex siccis autem uenenis lingua arefcit, guttur siti inextinguibili afficitur: alius adstricta redditur, & ægri redduntur urina: omnia deniq; membra fiunt arida, & uigilie instant longissime. Postremo humida inexpugnabilem somnum adferunt, alii fluxiones, articulorum, neruorumq; luxationes. Ita quod quandoq; oculorum nerui, ac nexus in tantis laxantur, ut sponte sua e cavitatibus exeant, capitiq; propendant. Plerunq; etiam extrema corporis partes putrescunt, ut in præcedentibus dictum est. Porro & illud adnotandum est, quod uenena, quæ & manifesta, & occulta qualitate agunt, si fuerit hæc uiribus altera imbecillior, in fine suæ actionis eadem pariunt accidentia, quæ proueniunt ab his, quæ occulta duntaxat proprietate munus suum obeunt. Vis etenim qualitatum elementarium, quæ illis inest, uim illam propriam occultamq; quam hæc pariter sortiuntur, antecellit. Proinde primum qualitatis elementaris excellentis effectus præbent, eosq; subinde, qui propriæ eorum formæ attribuuntur. Sed huius rei clariorē notitiam trademus, ubi speciatim singulorum meminerimus. Hæc igitur sunt omnium uenenorum indicia uniuersalia, ceteris quæ 20

Vis ratio
corū qui ue-
nena sumpse-
runt.

accidentia, & ægri melius habere uidentur. Ceteram eorum, qui uenenum sumpserint, cibis esse debet (ubi tamē remedia, quæ postea dicentur adhibita fuerint) ex his rebus, quæ non solum uim habent nutriendi corpus, sed quæ etiā uenenorum noxiæ resistere ualent. Quo in genere lac asinum summopere laudatur: item caprinum, ouillum, bubulum, atq; etiam humanum, præsertim si recenter emunctum bibatur. quāquam lac omne efficacius exhibetur cōtra uenena calida, & erodentia, quā ad reliqua ueneni genera. Ad hoc & butyrum facit. Faciunt & iuscula tum car- 30
nium pinguium, tum piscium, quibus addi possunt, ut pinguiora reddantur, butyrum erudum, & pinguedo animalū, quorum est usus. Siquidem pinguis hæc ideo conueniunt, quod uias obstruant, ex quo ueneni transitus inhibetur. Quinetiam ubi uenena excalfaciunt, & erodunt, pinguis hæc acrimoniam eorum hebetant. Idcirco hoc in casu, animalium cerebrum, atq; osium medullæ aptissimæ pariter censentur. His similiter herbe quā plurimæ opem ferre possunt cibus admistæ: e quarum numero probatur calamintha, origanum, serpyllum, sisymbrium, ruta, buglossum, echium, filipendula, sonchus, pimpinella, aliæq; quā plurimæ: quarum uim uenenis, superioribus libris, aduersari retulimus, quarum etiam catalogum paulo infra recensebimus. Locus deinde, in quo residere debent, qui uenenum sumpserint, lucidus sit oportet: ubi aer quoq; sit nulla mala qualitate affectus. Paretur autem eorum cubiculum odo- 40
ramentorum suffitu, quibus uis inest propulsandi uenena. Id enim præstant santalum omne, myrrha, styrax, aloë, laserpitij lacryma, agallochum, scordium, castia odorata, citrei mali cortex, iuniperi baccæ, eiusq; lignum siccum, & id genus plura. Insuper affecti ueneno (Galeno auctore lib. 11. de antidotis) nihil aut parum dormire siniantur. Somnus namq; uenenum retinet in internis partibus, & facilius ad cor deducit. Contra uero uigilie, quippe quæ id a

Remedia cō-
tra uenena.

centro ad corporis superficiem, nempe ad externas partes, retrahunt. His ita institutis in primis omni industria, ac diligentia curandum est, ut deuoratum uenenum foras exhauriatur. Quæ in re nullum sanè ualentius auxilium perhibetur, quā ut sine ulla mora ægri uomitum cetero cogantur: si tamen uenenum adhuc in uentriculo resideat. Quod si iam in intestina descenderit, illud quā primum clysteribus insusis extrahatur. Atqui in hoc omni diligentia ordinem ac modum inire debemus, quem in huiusce uoluminis præfatione nobis reddidit Dioscorides. Siquidem is de hac re ita exquisitè disseruit, ut posteriores omnes omnia firè quæ de ea scriptis tradiderunt, illi accepta referre possint. Verim hoc unum ipse addiderim, quod si forte is, qui uenenum sumpisset, ex omnibus uomitum cientibus auxilijs uo- 50
mere nequiret, tunc (ut Rasis auctor est) medicamentis soluentibus, itemq; clysteribus erit procedendum. Medicamenta autem, quæ deiectoria potiuntur facultate, ad hoc idonea sunt agaricum & rhubarbarum. Quandoquidem utrunque præterquam quod deiectoria ui præditum est, facultatem etiam uenenis maxime repugnantem sortitur. Id quod etiam quidam minori centauro attribunt. Neque prorsus ab re esset ad idem Aegyptiæ siliquæ atram medullam, aloëmq; usurpare. hæc namq; præter deiectoriam facultatem, seorsum plurimum pollet aduersus humorum putredinem, quæ semper, uel plerunq; ingesta sequitur uenena: illa uero quod aluum mirificè emolliat, uenenum uentriculi tunicis adherens abluat & abstergit, quin & erodentium acrimoniam obtundit, & ea deniq; per aluum secum educit. His autem peractis, ea certè chysmata competere uidentur (ut Dioscoridi placet) quæ acria sunt & trahendi ui prædita. Quibus si ea successerint, quæ e uiribus pinguibus, adipe, aut pinguedine, aut butyro, aut lacte parantur, ne ulterius uenena penetrent, ut in dysenteria fieri solet, nequaquam ea inutilia fore putauerim, præsertim ubi compertum haberetur, uenenum intestina exulcerasse. Quamobrem lac copiosius epotum post uomitiones, & clysteria utilissimū esse prodidit Auicenna: nempe quod ueneni noxiam frangat, & sanet. Quinetiam summopere prosunt, præmissis tamen uomitionibus, & clysteribus, fortes, ac ualde diuersiones: utpote quæ non modo prohibeant ne uenenum petat cor, sed etiam ipsam trahant à membris nobilibus internis, ad ignobilia externa. Ob idq; plurimum prodesse

prolesse crediderim cucurbitulas, si ex igne natibus, & crurium pulpæ applicentur. Ferunt similiter opem frictio-
 nes ex asperis linteaminibus, quin & fibulæ strictum factæ, ita ut dolorem excitent, manuum, pedumq; digitis, item
 brachijs, & cruribus. Mirificè etiam uenenum auertitur à partibus intrinsecis, si patientes in balneo aquæ calidæ ex
 medicamentis accommodatis confecto, uel in laconico sicco sudorem eiente imponantur. Quandoquidem huiusmodi
 calor extraneus efficacissimè uenenum ad cutim trahit. Balnei ac laconici uicem illud sanè supplere poterit, si disse-
 cto uini muli, aut equi aluo exertis statim intestinis, æger in animalis cadauer intromittatur: & cum refrixerit cada-
 uer, idem etiam de alio fiat, quousque sat fuerit. Ad hoc autem muli, muleq; (ut uulgi fert opinio, fortasse quòd hæc
 animalia plurimum caloris habeant) cæteris præpollent animalibus. Hoc enim auxilio à ueneno liberatum narrant Va-
 lentinum Alexandri sexti summi Pontificis filium. Is enim (ut ferunt) cum in quadam coena aliquot Cardinalibus uene-
 num exhibere uellet, sibi ipsi, ac patri id imprudenter exhibuit. Ceterum scire etiam conuenit, quòd quamuis præ-
 dicta remedia omnia communiter uenenis optulcentur, non propterea est dimittendum, quin continuè insectis propin-
 tur omnia probata antidota, tam simplicia, quàm composita, quæ cuiuscunque ueneni noxam auferre possunt. Sim-
 plicia quidem medicamenta, quæ ad hoc idonea Dioscoridi, reliquisq; Græcis posterioribus celebrantur, sunt unum
 uetus copiosius epotum, Lemnia sphaeragis, agaricum, abrotonum, irio, eryngij radix, napi & pastinacæ semen, ca-
 lamintha, nardum Celticum, castorium, ferule uirentis medulla, flos rhododendri (quanquam is Galeno, alijsq; ipsum
 secutis in antidotum minime recipiatur, sed potius inter uenena annumeretur) succus marrubij, laserpitij, & panacis,
 sagapenum, aristolochia longa, semen rutæ syluestris, betonica, pix liquida delincta, polij, & fefelis decoctum, phu,
 cinnamomum, cassia, iuniperi bacca, citria mala, & quæ linonia, & aurantia uocant, & eorum semen. Item glandes,
 præsertim quernæ ex humano lacte epotæ, quinquefolij radicis succus, leporis coagululum: mustellæ caro sale inue-
 terata, & in umbra stecata, cum uino pota, lac canis ex primo fetu acceptum, capparjs, chamæleonis albi radix,
 apij decoctum, polemonie radix, tribuli terrestris succus, smilacis asperæ acini, scordium, thlassi, & Crætense dictam-
 num. His Arabes, & recentiorum nonnulli castaneas addunt: item ponticas nuces, mespila, pistacia, zedoariam, lau-
 ribaccas: gentiane radicem, quin & dictamni albi, tormentille, iridis illyricæ, hastulæ regie, helenij, & millefolij:
 rhubarbarum, hederæ corymbos, bolum Armenium, hypericum, sabinam, mumiæ, pimpinellam, Imperatoriam, cen-
 taurium maius, angelicam, urbenacæ succum: mures, qui napelli radices depascuntur, & muscas grandiores, quæ
 eius folijs uiscitant, filipendulam, carpopalsanum, muscum odoratum, ambarum, os in corde ceruie reptum, & cer-
 uinum cornu, quin & monocerotis, ursti testes, & arietis, origanum, smaragdum, lapidem bezabar, & carduum,
 quem sanctum, uel benedictum appellant. Et hæc de censu omnium simplicium medicamentorum, quæ contra uene-
 na pollent, quæ nobis tum ueteres, tum recentiores scripta reliquerunt, dixisse sufficiant. De compositis autem
 medicamentis illud proferre non dubitauerim, quòd si theriaca legitime parata reperiretur, non essent aliunde peten-
 da auxilia contra uenena. Sed quoniam mihi planè difficillimum esse uidetur, ut ea reperiat, quæ quemadmodum
 eius exigit apparatus, confecta sit, cùm nobis desint cinnamomum, balsamum, petroselinum Macedonicum, myrrha,
 folium, chalcitis (quantum iam nobis compertum putamus) anonium, assalathus, & calamus odoratus, quæ om-
 nia perquam maximi sunt momenti; idcirco nunquam adluar, ut credam uenalem theriacam posse sibi locum &
 usum illius antiquæ legitime uindicare: præsertim cùm constet tempore usque Galeni, quo Romani summo imperio
 tuebantur, theriacam omnibus numeris absolutam confici non potuisse (ut ipse Galenus testatur libro primo de anti-
 dotis) nisi ab Imperatoribus. quanquam non deessent tempore Antonini Cæsaris diuites primates, qui eam confice-
 rent, etiam quòd multa eis desiderarentur. Quare illud dixerim, quòd si ulla theriaca ex ijs, quæ nostra ætate con-
 ficiuntur, in usum admitti debet, dent operam medici diligentissimi, ut illa saltem utantur, quæ omni studio ac dili-
 gentia parata sit, clarissimorum & peritissimorum uirorum testimonio: quæq; eo modo experientia comprobata
 sit, quo docet Galenus libro quem ad Pisonem scripsit: quin & alio, quem Pamphiliano dicauit. Hoc item faciant de
 Mithridatio, quod nihil minus quàm theriaca præstat aduersus uenena, quòdq; & facilius parari potest. Qua in re
 caueant homines ab adulteratis theriacis, quas in publicis foris uendunt circulatores, etsi plerunque ab his, quos eor-
 um adulteria fraudesq; latent, cæteris meliores, atque efficaciores habentur: quippe quòd nihil ultra uideant astan-
 tes, quàm quòd ij frustum integrum arsenici, uel risagalli officinis uocati, deuorent: quòdq; subinde deuorata theria-
 ca, quam postea circumstantibus uendunt, nullum ueneni incommodum sentiant. Quod cùm Galenus optime nouisset,
 libro Pisoni dicato, ita scriptum reliquit. Multæ à subdolis improbisq; in hoc quoque fraudes fiunt, ac uulgis sola
 antidoti opinione deceptum, ab ijs quibus ars est mercenaria, plurima pecunia medicamentum, uel præuè confectum
 redimit. Ceterum ut quisque flagitiosorum impostorum fallacias, & dolosis merces euitare possit, & debeat, nunc
 mihi in animo est ad commune rei publicæ beneficium eorum ingens, ac seculum facinus posteritati proderet. Nam cùm
 isti suggesta ascendunt coram populo, quem dolis capere intendunt, ostensuri quòd uenenum æquè ac panem innoxie
 sumunt, multis caullationibus, atque insidijs utuntur. Inter quas has duas habent fraudes, quas modo omnibus aperiam,
 quasq; retinent illi in suos chariores (ut ita dicam) lenones. Primus itaque dolus, quo nituntur huiusmodi fraudulentis
 impostores, est quòd cùm sciant uenena non posse nisi parum nocere, ubi uentriculus fuerit cibus ualde repletus (ut in
 præfatione huius libri tradidit Dioscorides, & libro quarto fen sexta retulit Auicenna) priusquam suggestum ascen-
 dant, ad saturitatem usque, præsertim æstate, lactucas crudas deuorant sale, aceto, & oleo conditas: uerim olei tan-
 tum imponunt, ut ferè in eo innatent lactucæ. Et quia hyeme, maxime urgente bruma, tenellæ lactucæ difficile passim
 inueniri possunt; ideo earum uicem his præbent interanea boum præpinguüm, quorum tantam comedunt copiam,
 quoad uentriculus ueluti tympanus extendatur. Id autem eo consilio faciunt, ut hæc quidem iurium pinguedine, eo-
 rumq; substantiæ crassitudine, illæ uerò frigiditate sua, oleiq; multitudine, quam illis adijciunt, præterquam quòd uen-
 eni penetrationem inibent, cùm internas uias obstruere possint, erodentem quoque ingestæ arsenici, uel risagalli ses-

Simplicia me-
dicameta, quæ
pollent aduer-
sus uenena.

Cóposita me-
dicamenta.

Fraudes, qui-
bus utitur cir-
cunforanei,
qui uenena in
noxie sume-
re profitetur.

P p plasij

Altera im-
porū fraus.

Historia frau-
dis.

Antidota no-
stra præstati-
sima cōtra ve-
nena.

plasijs uocati, acrimoniam obtundunt, & hebetant. Cū igitur uenenum sumpserint, quod illis ob præassumpti ali-
menti uim, nullam, aut paruam noxam adfert, nempe quod uentriculus sit tensus, & pinguedine imbutus, mox suum
adulteratum antidotum, quod omnino legitimam theriacam mentitur, assumunt, idq; impune. Quo fit, ut facile po-
stea populo astanti persuadeant, id esse antidotum omnium præstantissimum contra omnia uenena, quod in uniuerso
orbe reperiri possit. His leues uulgi animi persuasi accensiq; , maiori multitudinē, ac impetu feruntur, ut adultera-
tam, inuadant, ueramq; mentientem theriacam emant, quā iij qui in maxima annonæ penuria cō cateruatim concu-
runt, ubi plurimum panis gratis omnibus exhibetur. Itaque cō temporis momento capsulam hac impostura exhau-
serint, statimq; ē suggesto descendunt circumforanei, seseq; in hospitium recipiunt, ubi cū primū fuerint, arseni-
cum paulo ante sumptum unā cum lactucis aut bubulis inieraneis arte quadam euomunt, neque aliud illa die assumunt,
quā iac, quod tamen sepius alternatim potant, uomuntq; , & reuomunt. tantum potest in improbis hominibus auri
cupiditas, ut sponte consultoq; in manifesta uite discrimina ferantur. Fraus altera, quam isti facinorosi perpetrant,
ita se habet. Si una, aut duabus horis anteaquā suggestum ascendant, in foro pharmacopolium petunt, illudq; foro,
in quo sermonem populo habere uolunt, propinquius eligunt. Atque ubi iusserint pharmacopole sibi arsenici capsu-
lam adferri, eius duo aut tria frustra seligunt, prout sibi magis expedire uidetur. quæ postea charta inuolui, & in ea-
dem capsula reponi mandant. Quo facto pharmacopolam rogant, ut cū in suggestum ascenderint, arsenicum illud
repositum dare uelint puero, quem ad eum miserint. Porro in forum abeunt uerba facturi, ubi eorum spuriam theria-
cam, ad cælum usque miris laudibus efferunt admentientes. Ad hæc ut rem magis uerisimilem reddant, puerum uel ē cir-
cumstantibus quempiam ad pharmacopolium mittunt, qui uenenum antea ab ipsis selectum deferat. Interea ingeniem
capsulam in suggesto stantes aperiuunt, quam habent uasculis præue illius theriacæ plenis referatam, cuius operculo in-
tus adherent cera subposita, uaria cuiusdam miscellæ frustra ex saccharo, quod candidum uocant, amylo, alijsq; inno-
xijs medicamentis miro quodam artificio confectæ, quæ prorsus & facie, & magnitudine referunt illa ueri arsenici frus-
ta, quæ prius iij in pharmacopolio selegerant. Leuant autem isti hominum produores operculum à capsula, quò frau-
dem melius occultent, in suggesto stantes. siquidem summo cum artificio internam operculi partem, cui adherent illius
miscellæ frustra arsenicum mentientia, uersus se trahunt, ne quis suam fraudem deprehendere possit. Deinde statim
in manu socij, aut pueri, quos doli ministros habent, capsula operculum collocant: quod eorum alter aperta manu per-
quā eleganter sustinet, parte pseudoarsenicum continente cælum uersus respiciente: idq; ne quis dolam intueri pos-
sit. Interea redit nuncijs arsenicum legitimum à pharmacopolio deferens. Atqui istud accipiens artis captiosæ magia-
ster, statim illud populo ostendat longa atque mendaci oratione. Qua perfecta ad experimentum transit, perpetuò do-
losè procedens. Quandoquidem simulans sibi opus esse expeditis manibus, manicas ex murice, uel serico proditore,
quo plerunque uestiuntur, ad cubitum usque conuoluit, ea tantum ratione, ut arsenicum uerum, dum hæc agit, super o-
perculo prædicto pseudoarsenicum continente, reponat, abdatq; : quod ob operculi circuli altitudinem nullo pacto in-
ferne à circumstantibus uideri potest. Obuolutis itaque manicas, brachijsq; denudatis, ac tenui linteolo humeris im-
posito, iubet aquæ uel uini poculum adferri, & relicto in operculo arsenico uero, factitium innoxium fraudulenta ma-
nu capit. quod gladio minutim incidit, & uino, uel aquæ parati cyathi commisceat, & denique tutissimè bibit. Atque
ita fraudem hisce coloribus exornatam spectantibus persuadet, ut nullus dubitet, quin ille mortiferum arsenicum hauri-
serit, quod ex medica officina delatum fuerat. Memini me olim unum ex his uidisse, qui uenenum simili modo adu-
ratum puero exhibuerat suo: & cū simularet se ei opem ferre nolle, donec pulsus amississet, & in mortis discrimi-
ne uersaretur, ut suæ falsæ atque adulterinæ theriacæ maiorem compararet existimationem: cū præterea prius uer-
sutum puerum admonisset, ut anhelitum compesteret, idq; ut facies eius colore mutaretur, quin & interim oculos
obuertet, & os ac ceruicem contorqueret; ad se uocauit astantem medicum haud acris callidq; ingenij, in ea ciuita-
te, ubi id mihi contigit uidisse, receptum habentem, qui pueri pulsus tangeret, ut omnibus testaretur, quod pulsus
amississet. Quod cū fecisset bonus ille medicus iam imprudenter factus circulatoris leno, omnibus testimonium perhi-
bebat, se nullum pulsus in eo inuenisse: quippe qui nusquam forte legerat, quod arte etiam possit intercipi pulsus, cū
tamen id scriptum reliquerit Galenus lib. v. de placitis Hippocratis, & Platonis, ubi sic inquit. Eadem natura in
arterijs cernitur, nam etiam ipse perinde ac nerui, aut incise, aut laqueo intereluse pulsus omni, micationeq; orban-
tur. Ex quibus sanè uerbis tunc comminisci potuisset, quod facile huic puero laqueata essent brachia, & proinde in-
terceptus arteriarum pulsus, quæ per brachium ad manum excurrunt. Siquidem adstringentes laquei ab ijs nebuloni-
bus adeò callidè subdolèque aptantur, ut uersato quodam ferreo globulo supra cubitum extra manicas latente, strin-
gantur admodum, ac relaxentur. Id quod facile ab eo fieri potest, qui puerum semimortuum se simulantem, brachijs
ad spectaculum sustinet. Tali igitur fraude adstringebantur fibule, ubi pulsus intercipere animus esset, laxabantur
autem lentè, cū iam uersutissimus puer ex theriaca illa assumpta, in pristinam suam constitutionem restitui simula-
set. Hactenus de fraudibus horum carnificum, quas pluribus prosequi libuit, ut quisque eas euitare sciat, ac possit.
Quæ de re morbo Gallico quàm plurimum certè debeo: siquidem unus, isq; insignis, ex his qui uenenum innocuè deuor-
rare profitentur, cuius ossa lues illa non immeritò depasebatur, cū à me in sanitatem redigi exoptaret, inter curan-
dum, mihi id ab eo expetenti, omnes has fraudes, quibus hoc flagitiosum hominum genus uititur, ut pecuniam extor-
queat, libentissimè patefecit. Cæterum fraudes, ac mendacia, quibus iij pariter utuntur, qui è diu Pauli profapia ora-
tos se prædicant, qua tamen de re mentiuntur, hic consultò dimittam. uerum intactas eas non relinquam, ubi in processu
de ijs differemus uenenis, quæ morsu, uel ictu relinquunt innumera exitiosa animalia. Sed ne aliquod præstans anti-
dotum desideretur in his nostris commentarijs, me prohi, ac fidelis medici munere functum existimauerim, si hoc in loco
quædam antidota mihi longo labore comparata, magni ad uenena momenti, descripsero. quæ non modò ijs, quæ per os
assumuntur; sed ijs etiam, quæ animalium morsu, uel ictu cūciuntur, summo, ac præsentaneo fuisse remedio comperi.

Licet

Licet autem hac etate rari admodum habeantur medici, qui sua pandere arcana uelint, si quod nacti sunt pulchrum & singulare auxilium; tamen cum mihi consilium ab initio fuerit, mea opera quantulacumq; sit omnibus generatim prodesse, alienum quidem inhumanumq; foret, si modo uel inuidia uel auaritia compulsus, aliquid silentio inuoluerem, quod in arte medica usui futurum putem. Primum igitur antidotum, cuius admirandas in uenena uires sepius expertus sum, hoc modo conficitur. Recipit enim rhabarbari, rhabarbari ex Ponto aduersi, radicis phuacori, quem falso calamum odoratum uocant, cyperi, quinquefolij, tormentillæ, aristolochiæ rotundæ, pæoniæ, beleni, costi, iridis Illyricæ, chamæleontis albi, cuiusq; drachmas tres. Item galangæ, Imperatoriæ, dictamni albi, angelicæ, millefolij, filipendulæ, doronici, zedoariæ, gingiberis, singulorum drachmas duas: agarici drachmas tres: libanotidis maris, gentianæ, morsus diaboli sic herbarijs dicti, cuiusq; drachmas duas & semis. Ad hæc seminis citrei mali, uiticis, cocci infectorij, fraxini, oxalidis, pastinacæ syluestris, napi, nigellæ, pæoniæ, ocimi, trionis, thlaspis, feniculi, annisi, singulorum drachmas duas. præterea baccarum lauri, iuniperi, hederæ, asperæ snulacis, cubebæ, singulorum sesquidrachmam. Foliorum scordij, chamædrysos, chamæpityos, centaurij minoris, stoechadis, nardi Celtici, calaminthæ, rutæ, methæ, betonica, uerbernacæ, scabiosæ, cardui benedicti, melissophylli, singulorum sesquidrachmam: dictamni Cretensis drachmas tres. sampsuchi, hyperici, iunci odorati, marrubij, galegæ, sabina, pimpinellæ, cuiusq; drachmas duas. Caricarum, nucum iuglandium, pistaciorum, singulorum uncias tres: myrobalanorum empelicorum drachmas quatuor. Florum utriusq; buglossi, rosarum, lauendulæ, saluæ, roris marini coronarij, cuiusq; scrupulos quatuor: croci drachmas tres. Cassiæ odoratæ, quam hodie cinnamomum uocant, drachmas decem. Caryophyllorum, nucis myristicæ, macis, singulorum drachmas duas & semis. Piperis nigri, ac longi, santalorum omnium, agallochi, singulorum sesquidrachmam. Cornu cerui crudi drachmas quatuor: unicorni drachmam unam. ossis cordis ceruini, ramentorum eboris, uirgæ ceruinæ, castorij, singulorum scrupulos quatuor: terræ Lemniæ drachmas tres: opij sesquidrachmam. margaritarum orientalium, ramentorum smaragdi, hyacinthi, corallij rubri, singulorum sesquidrachmam: caphuræ drachmas duas. mastiches, thuris, styracis, nyrthæ, gummi Arabici, resinæ terebinthinæ, sagapeni, opopanax, laserpitij, singulorum drachmas duas & semis. moschi odorati, ambari, cuiusq; drachmam: olei e chalcantio confecti unciam mediam. Pulueris cordialis temperati, diamargariti, diamoschi, diambari, electuarij e gemmis, pastillorum caphuræ, scillæ, singulorum drachmas duas & semis: pastillorum uiperæ uncias duas. Succo oxalidis, sonchi, scordij, echij, buglossi, melissophylli, singulorum selibræ: hypocistidis drachmas duas. Theriacæ electæ, Mithridatij optimi, cuiusq; uncias sex. Vini ueteris albi odorati libras tres: sacchari e Medera insula, uel optimi mellis libras octo & uncias sex. Ex omnibus his summa diligentia, & ratione inquisitis, atq; selectis fiat electuarium, eo modo quo theriaca, aut Mithridatis antidotum conficiuntur. Sumendi quantitas est a drachma una usque ad tres pro etate, & constitutione patientis. Atque ita omnibus persuadere poteris, antidotum hoc non solum præstantissimum esse (ut antè diximus) contra omnia uenena, quæ per os sumuntur, itemq; aduersus ea, quæ morsu uel ictu relinquuntur; uerum etiam in pestilentia, cui mirificè opitulatur, quotidie assumptum, & præcipuè ad præseruandos sanos. At si cui in animo fuerit, ut præsentaneum adferat auxilium, hæc faciat oportet. Antidoti præscripti libram accipiat, libram item syrupi e citrei mali cortice parati, & libras quinque aque uitæ uocatæ, ex optimo, odoratoq; uino confectæ, totiesq; uitreis organis repurgatæ, ut quintæ essentiæ speciem præ se ferat. Deinde omnia hæc in uas uitreum iniiciat duplæ a rebus inditis capacitatis. postea uasis ore ita obturato, ut nullus spirandi meatus relinquatur, magna cum dexteritate aquam in uase cum electuario tandiu agitet, donec totum dissoluatur. Atque tum uas ore cera, uel pice obducto in mensam integram reponat. Quod tamen bis in hebdomada agitari conuenit eo modo, quo antè dictum est: fit enim, ut electuarium facillè residat in fundo, si admittatur. Exacto denique mense claram aquam auream que colore nitentem, electuario supernatare inueniet, & quæ iam omnem illius uim in se contraxerit. Tum itaque uas ipsum aperiat, & in uas aliud item uitreum hypidam aquam paulatim effundat, cuius os cum cera, & membrana accuratissimè obturet. Nam si illud diei spatio apertum sineret, omnis conclusa aqua in auram euanesceret. Tanta hæc aqua uirtute pollet (quod millies expertus sum) ut quatuor drachmarum pondere pota uel per se, uel cum pari odorati uini quantitate, uel stillatiua cuiusuis aquæ ad cordis robur facientis, ubi quis ictus, uel demorsus a quocunque uenenato animali, in tanto mortis discrimine uersaretur, ut nocem, uisum, ac reliquos ferè sensus amisisset, ægrum ingenti adstantium admiratione a longo ueluti somno excitat. Quin & uomitione plerunq; plurimam infectorum humorum copiam exhaurit. Cuius rei exemplo (præter alia innumera) nuper mihi fuit præfecti oppidi Vipaci uxor, quam a uipera in dextra manu demorsam, & iamiam ac nauo rationem cum Charonte inituram, hæc aqua in uitam a morte reuocauit. Id quod etiam paulò post contigit cuidam miseræ Selauæ ab alia non dissimili uipera in manu demorsæ. Hæc idem similiter præstat contra uenena, quæ per os sumuntur: siquidem ea adeò tenuis essentiæ, efficaç, & penetrans est, ut momento uisua in omnes corporis uenas permeet. Quin & eosdem præbet effectus in alios quàm plurimos morbos, quos breuitati studens prætereo. quandoquidem prudentes, & periti medici, habita huic uisum exacta ratione, eam adhibere poterunt, ubi legitime conuenire censebunt. Porro antidotum alterum generosum, pariter & singulare, oleum illud est, cuius superius libro secundo capite de scorpionibus, item quarto capite de aconito a nobis facta fuit mentio. Id pulvis extrinsecus patentibus illitum, nempe temporum, manuum, ac pedum, quin etiam extimæ cordis parti ad sinistram mamillam, repetita alternis tribus horis illinitione, efficacissimè succurrit omnibus uenenis per os sumptis, quæ tamen ex erodentium genere non fuerint. Similiter uiperarum, aspidum, & cuiuscunque deniq; uenenati animalis morsibus singulari auxilio est, ut in processu latius explicabimus. Ut autem omnes intelligant quam maximum sit in me uiuandæ posteritatis studium, modum, quo illud conficitur, hic describere non grauabor. Sumantur itaq; incunte mense maio, quo tempore confici debet, olei communis centum annorum, sin minus sui temporis uetustissimi libræ tres: foliorum hyperici uirentis manipuli tres. Oleum in uas uitreum

Primi antidoti descriptio.

Potio ex prædicto antidoto.

Alterius antidoti descriptio, & uires.

duplex à contento capacitatis imponatur, in quo hypericum aliquantulum antea contusum infundatur. deinde uas ce-
 ra, & membrana obturetur, & medium in tenuissimam arenam condatur, loco ubi tota die insolari possit, atq; inibi
 sinatur ad decimum, uel duodecimum diem usq;. Quo exacto tempore, mergatur uas in calentis aquae balneo ad uigin-
 ti quatuor horas: mox oleum ab herba exprimatur. Hoc factum sumatur hyperici, chamædyros, calaminthæ, cardui be-
 nedicti, singulorum manipulis. Quæ omnia prius diligenter contusa oleo admisceantur, ac subinde uas in prædictum
 mergatur balneum tribus continuis diebus. Extrahatur deinde, & ab incoctis herbis exprimatur. Post hæc accipian-
 tur florum hyperici manipuli tres, qui à caulibus probè repurgati, & contusi in prædictum oleum infundantur, ac
 in idem balneum per triduum reponatur. Post id tempus eximantur, & ut prius exprimantur. Idem fiat ter, aut qua-
 ter, usquedum oleum sanguineum colorem referat. His peractis sumatur hypericum, quod iam destoruerit, & ab eius
 cacumine grana illa uiridia excerpantur, quæ hordeaceis granis similia deprehenduntur, in quibus semen continetur. 19
 Ex ijs itaq; tres confertim manipuli decerpantur: qui postea tussis, & uino meraco albo aliquantulum perfunsi in oleum
 prædictum infundantur, & cum eodem uitro, in arena sepulto, octo diebus continuis insolentur. Quo tempore tran-
 sacto tridui spatio in balneum immittantur, post colentur, & modo prædicto exprimantur: tertio, aut quarto simili-
 ter dictum semen in oleo macerari debet, donec id obscuri sanguinis colorè representet. Ad hæc sumatur scordij re-
 centis, calaminthæ, centaurij minoris, cardui benedicti, uerbenacæ, dictamni Cretensis, singulorum medius manipu-
 lus: tundantur omnia, mergantur in oleum prædictum, & uas in balneum iterum imponatur per biduum continuum,
 dein colentur, & exprimantur, ut supra. Postea sumantur zedoaria, radicem dictamni albi, gentianæ, tormentillæ,
 aristolochiæ rotundæ, singulorum drachmæ tres, scordij manipulus. Tundantur item omnia, infundantur, & immitt-
 antur in balneum, ibiq; permaneant tribus diebus continuis: colentur deinde, & exprimantur. Infundantur denuo
 styracis calamiti, laseris, cuiusq; drachmæ sex, baccarum iuniperi drachmæ quatuor, melanthij drachmæ duæ, castiæ 20
 odoratæ (cinnamomum officinæ uocant) drachmæ nouem: iunci odorati, cyperi, singulorum sesquidrachma: santal-
 orum alborum semuncia. Tundantur omnia (ut pluris de alijs dictum est) & in idem oleum infundantur, & per tri-
 duum continuum in balneum macerentur, demum colentur, & exprimantur, modo quo antè dictum est. Postremò
 adsint oportet trecenti scorpiones uiui diebus canicularibus collecti. Ii in uase uitreo conclusi, cineribus calidis su-
 perponantur, & cum eos præ calore sudare, atq; irasci constet, omne iam dictum oleum calidum superinfundatur.
 Sed aduertendum est, ne id adeò feruens sit, ut uas disrumpat. obturato statim uasis ore in balneum tribus continuis
 diebus contineatur: deinde coletur, & exprimatur. Proiectis interea scorpionibus, rursum in oleum infundantur rha-
 barbari laudatissimi, myrrhæ communis usus, aloës hepaticæ, singulorum drachmæ tres: nardi Indici drachmæ duæ,
 croci drachma una: theriacæ electæ, electiq; Mithridatij, cuiusq; semuncia. Quæ ex his tundèda sunt, terantur, mox
 ultimo infundantur in oleum, quod per triduum continuum contineatur in balneo. Quo factum oleum non amplius per- 30
 coletur, sed deinceps recondatur, perinde ac opobalsamum. quippe quod mirandum sit remedium ad iam dicta uenen-
 a, & præcipuè contra napellum, quo insecti fuere, ut experimentum fieret, Corsi illi duo uiarum obsessores, quo-
 rum historiam supra retulimus libro quarto in aconiti mentione: ad cuius lectionem, ne idem bis repetamus, eos reij-
 cimus, qui eius desiderio capiuntur. Præter autem Mithridatium, antidota alia duo generosa Dioscoridi probantur
 in præfati præfatione, unum scilicet quod è seincò, alterum quod è sanguine nuncupant: sed quod is eorū consciens-
 dorum rationem tradiderit, nusquam hæcenus reperi. Quamobrem illa duo in multorum gratiam hic adscribere, non
 alienum fore duximus, eo tamen modo, quo lib. 11. de antidotis à Galeno seriatim describuntur, ubi hæc scripta reli-
 quit. Antidotus ὀξυ τῶν αἱμάτων, id est, ex sanguinibus, ad uenena, uenenatorumq; omnium morsus idonea, sic
 habet. Piperis longi, piperis albi, acori, croci, phu, mei, dictamni Cretici, ammoniaci, agarici, singulorum drachmas
 duas: anomi, opobalsami, seminis rutæ syluestris, cymini Aethiopicæ, anisi, sanguinis anatis maris, & semine sicci, 40
 sanguinis hædini, sanguinis anserini, seminis napi syluestris, singulorum drachmas tres: gentianæ, trifolij, florum iun-
 ci odorati, thuris, rosarum siccarum, singulorum drachmas quatuor, petrosilini drachmas quinq;, polij Cretici tan-
 tundem, cinnamomi drachmas sex, florum scordij drachmas octo: myrrhæ, nardi, singulorum drachmas decem, cro-
 ci drachmas duodecim, castiæ drachmas octo. Omnia hæc diligenter contusa, ac per excussorium cribrum traicta
 melle Attico despumato, commiscibus, commistaq; in argentea pyxide repones, atq; hac ut maximo medicamento uter-
 ris. Ceterum quæ è seincò temperatur antidotus, à Galeno hunc in modum redditur. Antidotus Mithridatis Eupa-
 toris ὀξυ σκίλων cognominata, faciens ad uenena, omnemq; uenenatorum materiam mortem inferentem, omniumq;
 uenenosorum animalium ictus, conficitur hac ratione. Scinci, sagapeni, acori, phu, hyperici, acaciæ, iridis, mei, gum-
 mi, singulorum drachmæ duæ: rosarum siccarum, gentianæ, cardamomi, singulorum drachmæ quatuor, opij oboli
 duo, styracis drachmæ octo: polij, castiæ nigræ, scelis, bdellij, balsami, piperis albi, singulorum drachmæ quinq; & 50
 oboli duo: succi hypocistidis, opopanacis, myrrhæ, thuris masculi, castorij, piperis longi, cyphæos, foliorum malaba-
 thri, singulorum drachmæ sex: scordij, costi, florum iunci odorati, galbani, resinæ terebinthinæ, singulorum drach-
 mæ sex & oboli duo: nardi Syriacæ, opobalsami, thlaspis, dauci Cretici, singulorum drachmæ sex & oboli tres: cro-
 ci, cinnamomi, zingiberis, singulorum drachmæ sex & oboli duo: succi glycyrrhizæ, agarici, singulorum drachmæ
 septem & oboli tres. Construitur autem hoc modo. Cyphi, hypocistidis, sagapeni, gummi opium, styrax, opopa-
 nax, uino Chio macerantur die noctuq;, quoad penitus dissoluta sint. Reliqua uerò interim contusa tenui cribro ex-
 cutiuntur, illisq; iam maceratis, ac dissolutis commiscantur, commistaq; Attico melle ad crassitatem usq; despumato ex-
 cipiuntur, opobalsamog; superimmissio. demum in uas argenteum transferuntur, atque ad multos usus reponuntur.
 Datur autem ex hac antidoto quantum æger tolerat. Hæc de duabus antidotis, quas non immeritò quidem probauit
 Dioscorides, quasq; ut efficacissimas in aliarum censum retulit Galenus, atque descripsit. Sed quoniam (ut supra in
 theriacæ mentione dictum fuit) multa nobis desunt simplicia medicamenta, quæ in eis expetuntur; idcirco non uideo
 quomodo

Antidoti è
 sanguinib⁹ de
 scriptio.

Antidoti è
 seincò descri-
 ptio.

quomodo possint legitime confici, nisi ijs uti uelimus, quæ eorum uicem suppleant, ita ut unum simplex medicamentum in alterius locum succedat. Id quod medicorum, ac seplastiariorum plerisque fieri adsolet. Quorum sententiæ et si cuiuspiam uideretur Galenus ad stipulari, quippe quod scriptis tradiderit in cinnamomi defectu duplum castiæ subijci posse; non tamen propterea inde colligi potest, quod idem fieri possit de quocumque alio simplici medicamento, quod desideretur, ut quidam existimant, non rectè, meo quidem iudicio, Galeni mentem assecuti. Siquidem is secus de hac re disserit libro primo de antidotis, ubi sic inquit. Quod ad castiam uero attinet, ea me commemorare nunc opus est, quæ in multis de medicina libris scripta sunt, duplum castiæ si quis cinnamomo egeat, iniiciendum. Hoc dictum irridens Sator magister meus, unam ex Quinti facetijs ipsum esse dicebat, asseuerans eos, qui duplum castiæ imponere iubent, si cinnamomo careamus, similia illis facere, qui nos censent, si quando Phalerno caruerimus, illius quod in cauponis uenit, duplicata mensura bibere: si quis panis siliagineus desit, furfuracci duplum comedere. Mihi uero hæc Quinti facetiæ, si de re una quapiam, qua per se sola uti uelimus, asseratur, uera irreprehensibilisque uidetur: si de re, quæ in societatem multorum ueniat, non est eodem pacto uera. Nam cuiuscumque, quod solum corpori admoueri debet, ut putat rhus, absinthium, iris, gentiana, uel id genus alia aliqua medicina, si quis minus boni duplum loco præstantissimi accipiat, & corpori uel extrinsecus admoueat, duplicato etiam nocet: at si multis aliquod optimum commiscendum fuerit, quod se aucturum aliorum uires spondeat, si præstantissimum desit, peius nihil erit uel duplo illius, qui proprietates eiusdem generis habeat, etiamsi deterius hoc illo uideatur. Castia quidem cinnamomo genere proxima usque adeo est, ut ex ipsa quandoque cinnamomum oriatur, spectenturque nonnunquam castiæ arbores integræ, in quibus aliqua cinnamomi uirgulta est castiæ ramis prodeant. Simile autem istud est non uino aut pani, sicuti Quintus dicebat, sed uitæ actionibus, in quibus quod peragendum erat ab uno homine robusto, si absit, à duobus imbecillioribus perficitur. hæc Galenus. Ex quibus uerbis omnibus palam est, Galenum non assentire, ut in compositis medicamentis unum simplex pro alio supponatur, nisi ex ijs sint, quæ eandem naturam sortiuntur, ut castia, & cinnamomum. Quare illud inde colligendum esse putauerim, quod perperam faciunt ij, qui rem hanc aliter intelligunt. Porro & illam antidotum, quæ iuniperi baccas, terramque Lemniam recipit, summopere laudauit Galenus, eamque lib. II. de antidotis memorie prodidit, hisce uerbis. Antidotus, quæ exhibitæ accipientem tutum à uenenis reddit, sic habet. Baccarum iuniperi drachmas duas, terræ Lemniæ drachmas duas & obolos duos. Hæc ubi in puluerem redegeris, oleo, aut melle commiscebis, & repones: atque cum opus fuerit, ex aquæ mulsæ cyathis duobus quantum est auellana dabis. Hac antidoto Nicomedes rex utebatur, si quando suspectos habuisset, qui se uocant. Nam si uenum non subsit, quieta manet: si adsit, nauseam concitat, & euomere cogit, ita ut uenum quoque cum antidoto reijciatur. Sed hæc hætenus dicta sufficiant, quantum ad uenenorum omnium in uniuersum rationem. quandoquidem de ijs priuatim, eorumque auxilijs, & antidotis in singulorum mentione diffusius agemus.

Succedanea
quâdo admit
tenda.

Antidotus ex
terra Lemnia.

Κανθαρίδες. CANTHARIDES.

CAP. I.

QUIBUS datæ sunt cantharides, signa eueniunt grauissima. Ab ore enim ad uesicam usque cuncta erodi sentiuntur: picem, aut simile quiddam cedriæ resipiunt: dextra præcordia inflammantur. urinam ægrè reddunt, & subinde cum lotio sanguinem emittunt: strigmenta non secus atque dysentericis, aluo deferuntur: fastidia urgent: animo linquantur, oborta que uertigine concidunt. postremò mente abalienantur. Ergo antea quàm tale nonnihil accidat, dato oleo, aut supradictorum aliquo, uomere cogantur. mox ubi uomitione plurima reiecerunt, halicæ aut oryza, tragi aut pitisanæ cremor, aut decoctum maluæ, aut seminis lini, aut sceni græci, aut radicum althææ, quam Latinus sermo ibiscum appellat, clystere infundatur. Præterea nitrum eisdem dandum, ex hydromelite, ut quæ stomacho adhuc, aut intestinis adhærent, eluendo excernantur, ac descendant. Quæ nisi sic discutiantur, ingesta in aluum ex nitro aqua mulsa, uacuari debent. Detur deinde uinum, aut passum, in quo pineoli nuclei, aut cucumeris semina contrita sint, aut ex lacte, aut mulsa, aut anserinus adeps in passo liquefactus. Inflammata autem partes, hordei farina cum mulsa decocta perungantur. Ab initio admota cataplasmata nocent, quod citatus ab eis calor, illapsum uirus ita remoratur, ut in principibus se partes insinuet: ipsa tamen interiecto tempore, molestissimis inflammationibus opitulatur, utpote quæ dolores & permulceant, & leniant. Tum ubi corpus calfaciente oleo inunctum fuerit, in folium descendere oportet, ac lauare, ut per cutem summam, quæ corpori noxia inhæserunt, etiam excernantur. Et deiectiones multifariam moliri oportet, ne affectus infigatur, & stabilitatem capeffat. Gallinaceis carnibus, & hædinis, aut suillis catulis, maximè pinguibus, & tenerimis, ac cum lini femine coctis, uesci debent: siquidem aluum cient, atque uenenorum acrimonias hebetant. Vinum dulce liberalius ebibatur. Prodest thuris cortex, & Samia terra, quæ aster appellatur, si quaternæ singulorum drachmæ cum passo sumantur. item pulegium ex aqua tritum: irinum, aut rosaceum, cum rutæ decocto: recentes uitis ramuli, cum passo detriti. Longè omnium potentissimè antidota auxiliantur, cum aqua mulsa, drachmis quatuor pota.

CANTHARIDVM tum historiam, tum etiam facultates superius libro secundo, ubi & earum picturam exhibuimus, adeo diffusè lateque tradidimus, ut superuacuum ducem hoc in loco plura de eis rememorare, nisi nunc de earum malefica & noxia in nobis differendum esset. Cum igitur Cantharides exalfaciant recessu quarto, & exic-

Cantharidum
malefica & no
xia uis.

Symptomatum
causæ.Cantharidum
veneni cura-
tio.Cōtrouersia
inter Græcos
& Arabas.

cent secundo, nil sanè mirum fuerit, si erodant, ulcerent, & denique sumentes interimant. Nocent priuatim uescæ, omnibusq; urinæ inseruentibus membris, non modò haustæ; sed quandoque etiam exterius illitæ, ubi exulcerare sit opus: præsertim cùm amplis admiscetur cataplasmatibus, locisq; illinuntur uescæ propinquioribus: nempe coxendicis articulis dolore diutius tentatis, uel pubi, uel renibus, uel testibus. Quo fit, ut qui has hauserint, exulcerata inde uescæ, magnis in urina reddenda excrucientur doloribus. quanquam præter id omnia in uniuersum ledant uiscera, quòd suapte natura erodant, & postremò necem inferant: nanq; sua uenefica, & perniciofa uiderantur inter nos meatus omnes, quibus obuiant. Proinde nec mirum si cum lotio sanguinem extrahunt, erosus ab eis uasis: neque si quando (ut recentiorum quidam dixerunt) penis ipse, testes, pubes, & uescæ ceruix intolerabili inflammatione uexentur. Hinc enim plerunq; euenit, ut qui hauserint, urinæ stillicidio afficiantur non sine intolerabili ardore angustiaq;.

Cæterum picis, & cedriæ odor, quem à cantharidibus malè affecti gustu, & olfactu percipiunt, aliunde, meo quidem iudicio, non prouenit, quàm à uaporosis humoribus in uentriculo, & iecinore aduultis, intensa huiusce ueneni caliditate. Ab ea siquidem dum exuruntur humores, quædam inuicem fit commissio, quæ propriam tum gustum, tum odoratum inficiendi facultatem adipiscitur. Inflammantur præterea dextri lateris præcordia. quippe cùm ueneni uis in iecur facilius, quàm in lienem excurrat, mirum utiq; non est, si concitatis ibi inflammationibus, potius dextrum, quàm sinistrum ægrotet latus. Nec alia ratione fit inde fluxio dysentericæ similis, secum deferens intestinorum ramenta, quàm quòd cantharides ipsæ ad intestina descendentes acerrima sua ut, ea exulcerent, & abradant. Deffectus uerò animi, ingens anxietas, cordisq; angustia partim eueniunt, doloris, ardoris, intolerabilisq; inflammationis exuperantia: partim uerò deleteria uel pharmaci, quæ usque adeò resoluit uitales spiritus, & imbecillos reddit, ut inde affecto corde, hæc tam sæua oriuntur symptomata. Quin & ob id uertiginosi fiunt, delirio, amentiaq; capiuntur, qui eas sumpserint, quòd uenenoſæ exhalationes, quæ à colliquatis humoribus in inferioribus membris sursum in cerebrum feruntur, adeò ipsum inficiunt, ut faciliè animales facultates corrumpantur, ratioq; ipsa pereat. Sed ut his omnibus succurratur incommodis, primum sanè necessarium fuerit (ut etiam Dioscorides inquit) cantharidas ipsas extra corpus ducere, crebris excitatis uomitionibus, ijs nimirum medicamentis, quorum in huius libri præfatione meminuit Dioscorides, atq; etiam nos mentionem fecimus in nostra in eam longa commentatione. Quinetiam acris clysmatis opus est, ut per hæc deuocentur, quæ ad intestina descenderunt. Fit enim ut exhaustis è corpore cantharidibus, non magno postea negotio accidentibus, incommodisq; præsidia adhibeantur. Quandoquidem exulcerata uescæ, cui suapte natura plus nocent cantharides, quàm cæteris internis uisceribus, succurritur refrigerantibus, lentis, & pinguis simul mistis medicamentis. frigida nanque inflammationes extinguunt, mulcentq; earum dolores: pinguis ueneni acrimoniam obtundunt: lenta uerò, ac uiscosa cùm internis partibus pertinaciter inhereant, non modò diu medicamenta in exulceratis retinent locis; sed etiam sanas partes nuniunt, ne ueneni uim admittant. Idcirco ad hoc mirificè præstat lac humanum ab ipsius uberibus exuctum, crudum, recensq; butyrum eclegmatis modo linctum: phyllis, cydoniorum malorum, & maluæ feminis spissamentum: item serapium ex nymphææ floribus, & purpureis iosis, quin & quod ex papaueribus conficiunt: nec non lactucæ, & portulacæ, & cucumeris, & cucurbitæ succus: præterea cremor, lactis speciem referens, qui è papauerum, melopeponum, cucurbitæ, cucumeris, angurie, & lactucæ semine exprimi solet, affusa uiolearum aqua, aut radicis althææ, aut solani, quod uescariam, & haliacabum uocant. cuius etiam rubentes baccæ decem, uel duodecim numero fractæ, & ex aqua portulacæ, uel pisana hordeacea potæ, hoc in negotio præsentaneo remedio profunt. Facit ad hoc & amygdalinum oleum, quod scilicet ex dulcibus elicitur nucibus, unciarum sex pondere haustum. Huic autem præfertur, quòd è recentibus pineis nucibus exprimitur. Sed omnium præstantissimum est, quod è semine albi papaueris eximitur. quandoquidem hoc præter id quòd tanquam pingue plurimum conuenit, potest suapte natura inflammationes extinguere, ueneni acrimoniam retundere, & dolores quantumuis uehementes sedare. Sunt etiam qui præferant aquam, quæ feruentis balnei calore uitreis instrumentis elicitur è maluæ folijs, ibisci radicibus, & recentibus cucurbitæ ramentis: quòd propria uel urinæ ardoribus opem ferat, & intestinorum inflammationes repellat. Porro succurritur exulceratis intestinis, iisdem sanè medicamentis, quibus ad dysenteriam uitimur: nempe pinguium carniū iuribus clystere infusis, addito hirci, ceruicis, adipe: & omphacino rosaceo, plantaginis aut portulacæ aqua prius eloto. Prohibentur halitus cerebrum petentes, dissoluanturq; assumptis antidotis, quæ ueneni resistunt, & humores putrescere non sinunt. quinetiam cataplasmatibus ex frigidis, repellentibusq; succis, sincipiti, & coronali suturæ illitis. In summa frangitur, atq; demolitur ueneni uis, Dioscoridis testimonio, ualentibus antidotis, ueluti iberiaca, aut Mithridato, aut (ut scribit Galenus lib. 1. simplicium medicamentorum capite de terra Lemnia) eo antidoto, de quo & nos superius locuti sumus, quòd fit ex ipsa Lemnia sphaeragide, & iuniperi baccis. Profunt insuper epithemata cor roborantia, itemq; inunctiones, quæ ex odoramentis constant ualentioribus: præsertim oleum nostrum de scorpionibus superius descriptum aduersus uenena.

Refert Galenus libro secundo de antidotis Asclepiadis auctoritate, cantharidas proprio ueneno remedium & antidotum esse, si earum pedes, & alæ tritæ cum melle eclegmatis modo paulatim assumantur. Id quòd etiam asseruit libro XI. simplicium medicamentorum, ut superius libro secundo in earum quoq; mentione retulimus. Hoc idem scribit Aëtius à Galeno fortasse mutuatus lib. XIII. cap. XLIX. sic inquit. At uerò contrariæ affectionis ratione, quantum nihil aliud his auxiliantur cantharidum alæ, & pedes cum passo potæ. hæc Aëtius. Veruntamen cùm huiusmodi remedium suspitione non uacet (non propterea Galeni testimonium reiiciendum putauerim) eumq; à multis improbetur, atq; ipse nullum adhuc eius periculum fecerim; ideo nec ipsum damnare, nec probare ausim. Arabes nanq; pro certo habent, omne uenenum, quòd cantharidibus insit, earum tantum alis, pedibus, & capitibus inesse. Quare cùm cantharidas suis immiscet medicamentis, tam intus sumendis, quàm extrà adhibendis, iubent contra Græcorum sententiam, ut capita, alæ, ac pedes abscondantur, quanquam credendum arbor Arabas Hippocratem per am

per am

per am intellexisse, ut ultimo commentario de ratione uictus in morbis acutis scribit Galenus. Sed quoquomodo res se habeat, ambarum partium placita in medium attulimus, ut unusquisque suam in hac re sequatur sententiam. Nos tamen suspecta medicamenta semper dimittenda iudicauimus, atque his utendum, de quibus inter probatos auctores, et doctos uiros conuenit. Sunt et uulgariibus, qui ad epotas Cantharidas acetum commendent. Sed id equidem probare non ausim, quod antiquorum, recentiorumque repererim neminem, qui scripsit tradiderit acetum contra cantharidas auxiliari. Quinetiam medentur urinae ardoribus, et pudendorum inflammationibus, non tantum ea medicamenta, quae per os sumuntur; sed ea quoque, quae exterius illinuntur. Praestant igitur ad hoc rosaceum, omphacinum oleum, uiolaceum, et quod fit ex nymphæe floribus: item quod ex papauerum semine conficitur, quodque ex ijs paratur fructibus, quorum plantam appellant aliqui Balsaminam, alij uero Caranzam, cuius historiam, ac facultates superius libro quarto descripsimus, cum de uite nigra differeremus. In quem usum hæc non modo exterius illinuntur pubi, peni, et testium; sed etiam in pudendi meatum clystere iniiciuntur, praesertim addito oui albo diutius rudicula agitato, aut sedi succo, aut hyoscyami, aut portulacæ, aut lactucæ. Maxime etiam prodesse compertum est, si ad umbilicum usque duabus aut tribus horis sederint patientes in aqua tepentis balneo, cui ibisci radices, maluæ folia, et semina, uiolarum flores, psyllij, cydoniorum malorum, foenigræci, et lini semen, hordeum, et hyoscyamum, et id genus alia fuerint incocta. Postremo ad omnes huius ueneni reliquias, quae corpori hæsisent, eradicandas, lesaque membra roboranda, et ad pristinum temperamentum restituenda, probatissimum erit medicamentum bis in die mane, et uespere, electarium mox describendum, unciæ pondere ex humano, uel caprillo, uel asinino lacte potum. Fit autem hoc modo. Accipe nucleorum pineorum unciæ tres: nucis Indicæ recentis unciæ duas: pistaciorum fescunciam: seminum melopeponum, cucurbitæ, cucumeris, papaueris albi, maluæ, singulorum unciæ dimidium: corticis arboris thuris, drachmas tres: margaritarum, coralliorum amborum, santalorum alborum, singulorum sesquidrachmam: succi glycyrrhizæ drachmas duas: baccarum iuniperi drachmam unam: gummi Arabici fescunciam: terræ Lemniæ drachmas sex: succi baccarum haliacabi, portulacæ, singulorum unciæ sex: diluti uiolarum unciæ octo: spissamenti et seminibus malorum cotoneorum, aqua uiolarum maceratis, unciæ sex: serapij uiolacei unciæ quatuor: de floribus nymphæe, de papauere, cuiusque unciæ decem. Quæ terenda sunt, conterito, deinde commistis omnibus secundum seplasiariorum regulam, electarium facito: quo utitor, ut antè diximus.

Electarij descriptio.

ΠΙΤΥΟΚΑΪΜΩΑ. PINORVM ERVCAE.

CAP. II.

II S qui erucas pinorum hauserint, illico dolor in ore & palato exoritur: vehemens alui, linguæ, ac stomachi, inflammatio torquet: intestina dolor exerceat, ita ut pruriginem sentire uideantur: corpus totum exæstuat: fastidium urget. Quibus est succurrendum remedijs, quæ deuoratis cantharidibus dantur. Peculiariter tamen pro simplici oleo & irino, melinum, quod è cotoneis pomis & oleo temperatur, accipiemus.

ΒΟΥΠΡΗΣΙΣ. BUPRESTIS.

CAP. III.

QUI buprestin biberunt, non dissimile nitro uirus sapiunt: stomachi, uentrisque uehemens dolor insequitur: tam uenter quam stomachus mirum in modum, ut in aqua inter cutem, distillatus, inturgescit. vniuersa corporis facies contenditur: vrina suprimitur. Quibus eadem, quæ potis cantharidibus auxiliantur. Priuatim post uomitus, & uacuationes, quas clysteribus molimur, aridæ ficus profunt: item earum decoctum, ex uino. Vbi uerò iam ferè pericula inclinantur, Thebaicarum palmularum cibo, aut earundem tritarum in mulso, aut lactis potu, iuuantur. Pyrorum etiãnum omne genus esse, & lac humanum bibere, conuenit.

DE BUPRESTIBVS, et pinorum erucis superius libro secundo satis differuimus, quantum ad earum historiam attinet: nunc harum uim ueneficam prosequimur. Hæc igitur animalia etsi pota, aut aliàs in uentriculum ingestæ, quædam symptomata, et incommoda pariant, ab his planè diuersa, quæ ab epotis cantharidibus inferuntur; tamen et ipsa eandem expetunt curationem, eademque postulant medicamenta, quibus in epotis cantharidibus utimur. Verùm aduersus hæc quoque nonnulla propria, peculiariaque habentur antidota, quorum cum latius meminerit Dioscorides, non est cur nos de ijs plura dicamus.

ΣΑΛΑΜΑΝΔΡΑ. SALAMANDRA.

CAP. IIII.

SI SALAMANDRAM hauserunt, linguæ inflammatio consequitur: mens, & sermo praepeditur: tremor cum torpore, aut horrore quodam, ac exolutione accedit: partes nonnullæ corporis liuoribus circumquaque fugillantur: sæpeque, diutius immorante ueneno, putrescentes defluunt. Quibus praestabimus cuncta, quæ potis cantharidibus. Pecularia uerò remedia, resina pinus, aut galbanum ex melle linctum, & aiugæ decoctum, in quo nuclei pinei conterantur: urticæ quoque folia, cum lilij & oleo decocta. Profunt etiam oua testudinis marinæ, aut terrestris cocta: item ranarum ius, cum quibus eryngij radix incocta fit.

Non

Salamandra
uenefica natu-
ra.

NON solum ueneno inficit, & necem adfert Salamandra sicca, & in puluerem pota, uel clam cibis admista; sed etiam morsu, uiperarum modo, ceterorumq; serpentium uenenum ei aculantium. Quin & fructus, & herbas inficit tum salua quadam, tum mucosa specie, qua e toto eius corpore sudat, magno degustantium discrimine: siquidem plerique reperti sunt, qui hoc tantum ueneno periere. Proinde mirum non esse uidetur, si recentiorum quidam tradiderunt, integras quandoq; interiisse familias: quod aquas bibissent, in quorum puteos forte Salamandra ceciderat: uel quod panem tantum comedissent furno incoctum, qui lignis ea infectis concaluerat. Quibus tamen non usquequaque credendum existimo, cum ignium ui uenena omnia absumantur. Sed potius ad stipulandum fuerit Plinio, qui libro XXI. cap. IIII. non ex pane furni incocto, in quibus ligna salamandrae ueneno infecta, accensa fuissent, quosdam iam fuisse necatos prodidit, sed ex panis crusta lignis inassata pede tantum salamandrae contactis, ut eius uerba testantur, cum inquit. Inter omnia uenenata salamandrae scelus maximum est. Cetera enim singulos feriunt, nec plures pariter interimunt, ut omittam, quod perire conscientia dicuntur homine percusso, neq; amplius admitti ad terras. Salamandra populos necare improvidos potest: nam si arbori irrepit, omnia poma inficit ueneno, & eos qui ederint, necat frigida ui, nihil aconito distans. Quinimo si contacto ab ea ligno uel pede, quo crusta panis incoquatur, idem ueneficium est, uel si in puteum cadat. Quippe cum salua eius quacunq; parte corporis, uel in pede imo resperfa, omnis in toto corpore defluat pilus. haecenus Plinius. His igitur, qui hauserint (ut Aëtius est auctor lib. XII.) praeter ea quae à Dioscoride scribuntur, maculae in totum corpus exoriuntur albae, deinde rubrae, postremo nigrae, quae tandem putrescentes, uniuersum deglabrant corpus. Sic uenenatis succurritur (ut Dioscorides ait) iisdem remedijs, quae ad cantharidas praestant. Quod tamen aliquibus minime uidetur rationi consonum. quandoquidem cum salamandrae uenenum maxime frigidum, humidumq; sit, cantharidum contra calidissimum, & exiccans, nullo quidem pacto consentaneum censent, quod iisdem utrisq; succurratur medicamentis. Verum his illud recte, mea quidem sententia, responderi potest, quod ubi Dioscorides salamandris cantharidum commendat medicamenta, de generalibus, quae in uniuersum fiunt, duntaxat intelligit, nempe ut quam cito fieri possit, uenenum e uentriculo, & intestinis extrahatur crebris uomitionibus, & clysternatis acrioribus: in cordisq; praesidium dentur theriaca, Mithridatium, aliaq; generosa antidota, quae pota cor ipsum à uenenatis omnibus tuentur. Si quidem in cantharidum capite, quod omnium primum habeatur, generalis methodus Dioscoridi tradenda fuit, ne eadem per singula capita saepe frustra & inepte repeterentur. Quare scite cum ad cantharidum remedia legentes reiecit, de generalibus tantum intelligit. Auicenna eandem salamandris adhibet curationem, quam opio, quod tam hoc, quam ille frigidissimo sint temperamento. praefertq; ceteris theriacam, Mithridatis antidotum, resina terebinthinam, styracem, urticae semen, & cupressi frondes.

Salamandrae
ueneni cura-
tio.

Stellionum con-
sideratio.

Ceterum quoniam salamandra sui corporis forma STELLIONES mortiferi etiam morsus animalia mihi in mentem reuocauit, cum eorum peculiarem mentionem non fecerit Dioscorides, non alienum fore duximus, eorum primum historiam describere, deinde uenenati morsus remedia in medium adducere. Sed an lacertarum generi legitime stelliones adscribi possint, profecto non ausim decernere: quanquam non desunt, qui asserant, maiores lacertos, quos uulgo appellamus Ramarri, alij Liguri, alij uero Lucerti, ueros esse stelliones. Quorum tamen sententiae non possum subscribere. quandoquidem Plinius libro X. cap. XXV. & XXVI. Stelliones inquit esse lacertarum figura, & chamaeleonum quodammodo naturam habere, ut qui rore tantum uiuant, praeterquam arancis. Ex quibus fateri licebit, stelliones non esse nostrates lacertos. namq; hi cochleas, cicadas, locustas, & papiliones deuorant, & id genus animalcula. Ad haec coptosum in uenis continent sanguinem, & amplo referti sunt iccinore, hominibusq; haudquaquam inimicantur, quin potius eos amant. Contra uero ijs aduersantur stelliones, Plinio auctore lib. XX. cap. X. ubi nullum animal fraudulentiùs inuidere homini tradidit. Praeterea (ut idem eodem loco scribit) stelliones hyemant in domibus in locis ostiorum, & fenestrarum, aut cameris, sepulcrisque. quapropter uenatores obseruant cubile eorum astatibus. Ibi uere incipiente sis harundinibus textas opponunt casas de cipularum modo, quarum angustijs etiam gaudent. Venantur autem eos, ut eorum senectam, qua ut serpentes quotannis exuuntur, facile consequantur: quod nihil ei remedio in comitialibus morbis praefertur: ex more enim exutam senectam illico deuorant. Hinc igitur sanè perspicuum fuerit, stelliones à maioribus Italicis lacertis differre: hi siquidem in campestribus, in frutetis, sepibus, & macerijs degunt, illi uero in sepulcris, & domibus nostris oberrant. Proinde iubet Dioscorides, ut qui in uenenorum timore uersantur, & culinam subdiali loco apparare nequeunt, sub tecto apparent. Sed tum diligenter laquearia animaduertenda, quod frequenter à superioribus contabulamentis animalia decidunt, exigua quidem, sed quae non modicam perniciem moliantur, ut phalangia, stelliones, & alia quaedam reptilia. Quod autem stelliones in Italia proueniant, testis est Aristoteles lib. VII. cap. XXIX. de historia animalium, asserens in quibusdam Italiae locis stelliones morsu homines perimere. Sed qui sint, nullam habeo historiam clariorem. Quanquam his coniecturis iandiu existimauerim ea lacertarum genera esse stelliones, quae in Hetruria in nostris morantur domibus, praefertim quibusdam prope terram sraminibus, à nobis uulgo Terrantola appellata, de quibus superius libro secundo latius diximus, de lacerta Calcidica differentes. Quandoquidem hoc animal lacertis persimile uisitur, & araneos maxime uenatur, ut Plinius inquit, item Aristoteles lib. IX. cap. primo de historia animalium. Dorso praeterea maculis quibusdam nitet stellarum modo radiantibus, unde & fortasse nomen. Quinetia, quod uenenum morsu relinquunt, cum e cauernis exeunt, statim in Hetruria necantur. His (ut audio) abundat Syria in caninis potius, quam aliubi commorantibus. Varia sanè sunt huiusmodi animalium genera, de lacertis, chamaeleonibus, scincis, crocodilis, stellionibus, & salamandris loquentes: quippe quoniam in unoquoq; horum genere habentur differentia tum formae, tum coloris, tum magnitudinis. Obseruaui ego salamandras in quibusdam Germaniae fluis uniuerso dorso nigerrimas, pectore uero, & uentre admodum rubentes. Sunt & in Vtinenfibus aquis degentes, cauda anguillarum modo lata, et rotundo rostro, aluo admodum rubente, nigricante dorso, nullis maculis resperfo. Quod etiam scincis euenit: nam & hi

Et hi in Italia habentur Vicentino agro, parui & nigricantes, ijs utiq; abſimiles, qui ab Alexandria Aegypti Venetias comportantur. Sicuti & in Arabia lacertæ ſunt bicubitales. In Niſa Indiæ monte x x i i i i . pedum longitudine reperiuntur. Et in ea fortunatarum inſula, quæ Capraria nuncupatur, magnæ admodum, & copioſæ. Sed ut ad ſtelliones iam noſter redeat ſermo, eorum morſibus ſuccurrendum eſt theriaca, Mithridatis antidoto, & alijs, quæ in uniuerſum uenenoſorum animalium morſibus opitulantur. Imponuntur priuatim maximo præſidio, demorſis iam locis contriti ſcorpiones. Proinde oleum noſtrum de ſcorpionibus, de quo abunde in prima huius commentatione diximus, ijs præcipuum fuerit antidotum. Si uerò quis uenenum hoc in potu cibouæ ſumpſerit, primum tum uomitione, tum clyſteribus extrahendum erit: mox ualentioribus antidotis cordi ſuccurrendum. Illud poſtremo non ignorandum eſt, quòd (ut Plinius inquit) ex ſtellionibus fit malum medicamentum: nam cum ſtello immortuus eſt uino, faciem eorum, qui biberint, lentigine obducit. Ob id in unguento nec ant eum inſidiantes pellicũ formæ. Remedium eſt oui luſcum, & mel, ac nitrum.

Stellionum morſus remedia.

ΕΦΗΜΕΡΟΝ. EPHEMERVM.

CAP. V.

Symptō ephemero, quod aliqui Colchicon, aut ſylueſtrem bulbum appellant, pruritus in toto corpore excitatur, non ſecus atque ijs, qui vrtica, aut ſcilla laceſſuntur: interna roſionem ſentiunt: ſtomachus cum ingenti grauitate exæſtuat. cæterum inualeſcente morbo, cruor ſtrigmentis admittus, per aluum exigitur. Quibus, ut ijs qui ſalamandram hauſerunt, uomitione aut clyſteribus auxiliari conueniet: ſed antea quàm uenenum inualeſcat, dandum eſt decoctum frondium quercus, aut glandium, aut malicorij: lac bibere prodeſt, in quo ſerpyllum ſit decoctum: item ſuccum ſanguinalis herbæ, aut ramorum vitis, aut rubi, aut medullæ recentis ferulæ, aut myrti cum uino. Bacca autem myrti tuſa tritaque, & aqua macerata, ut liquor inde ſumatur, opem ferunt. Media caſtaneorum tunicula, ſimilem effectum præbet, ſi cruda in aliquo ſupradictorum ſucco ſumptitur: origanum quoque cum lixiuio epotum. eximiè iuuantur aſinini lactis, aut bubuli calidi potu etiam ſi in ore contineant: ita ut quibus copia lactis huius adfit, non aliud deſideretur.

Colchici Ephemeri hiftoriam picturamq; reddidimus libro quarto, ubi ea attulimus, quæ in ipſo cõſideranda nobis occurrebant. Eius autem ueneno medendi rationem hoc loco adeò diſſuſe tradidit Dioſcorides, ut plura ab alijs, qui poſt ipſum claruerunt, conſequi mihi non licuerit. Danda igitur opera eſt, ut primum (quod in alijs quoque ſæpenumero dictum eſt) crebra uomitiones, & clyſteres ſuum præſtent auxilium. deinde propria antidota exhibenda ſunt, præſertim humanum lac, aſinumq; . Nec tamen omittenda, quæ in uniuerſum omnibus uenenis reſiſtunt, de quibus iam ſæpius diximus. Sed quoniam inter uenenata recenſentur Anacardia ſic Mauritanis uocata, forma ephemero quadantenus proxima, quantum colore diſſimilia: itemq; Staphis agria, quæ & pernicioſa habetur, & eiusdem ſerè cum anacardijs temperamenti; cum hæc Dioſcoridi prætermiſſa uideantur, ſimq; medicamenta, quibus quotidie ad uarios humani corporis morbos utuntur medici, ab inſtituto noſtro deſiſſe putarem, niſi horum quoq; nature ueneficæ propria aſignaffem remedia. Præſertim cum ſæpe contingat, quòd hæc medicamenta (quæ crassa quorundam circumſtancorum ignorantia eſt, qui non modò non mederi, ſed uix etiam legere ſciunt) propinãtur, nullis ſeruatis ponderibus, nec menſuris, nullisq; additis medicamentis, quæ illorum uim maleficam frangant: unde nonnunquam miſeri egrotantes in tam magna incidunt discrimina, & tam ſeua ſequuntur ſymptomata, ut niſi poſtea à peritis medicis remedia & antidota adhiberentur, facile deperirent. id quod plurimis eueniſſe ſciimus.

Ephemeri ueneni curatio.

Anacardia igitur tam in potionibus hauſta, quàm aliàs ingeſta præter quàm quòd fauces, guttur, & uentriculum inuunt, & uſque adeò uniuerſum excaſſiunt corpus, ut inde febres oriantur, excitant & paralyſim in quibusdam corporis membris, & ratiocinatricem facultatem corrumpunt, quòd ſua calorifica uia atrum ſuccum exurant. Quibus eſt ſuccurrendum, factis antea uomitionibus ac clyſterijs, oleo amygdalino dulci, aut è pineis nucleis, aut è nucibus Indicis, aut è papaueris ſemine, aut recenti butyro, & bubulo lacte. Dantur hæc aſſatim in potu, magno ſanè iuuamento. Quin & alia pinguia medicamenta conueniunt: nempe pinguium carnum iura, ſuillus, & aſſerinus adeps liquefactus, quadrupedum, & uolatilium cerebrum, & oſium medulla. quandoquidem his ampliſſima ineſt facultas (ut pluries diximus) qua uenenorum calidorum omnium ſeruor extinguitur, retunditurq; acrimonia. Præterea ijs auxiliantur omnia, quæ ſuapte natura refrigerant, uel quæ arte fuerint refrigerata. Proinde Aui-cenna Anacardiorum ſeruori extinguendo cæteris prætulit bubulum lac aceſcens, uiolaceum oleum, & hordeaceam piſanam, prius tamè glacie, uel niue frigefactam. Veruntamen proprium Anacardiorum antidotum ſunt Iuglandes, & pinorum nuclei aliquantisper torrefacti. Cæterum STAPHIS AGRIA, anacardijs (ut paulò ſuperius diximus) temperamento reſpondet, quòd admodum calida ſit, ac urens. Quare eadem ſanè adfert incommoda, quæ anacardia, & cantharides. Adurit enim fauces, & palatum, uomitiones commouet, uentriculi eroſiones facit, & dyſentericos fluxus ciet, poſtremo ſtrangulat, niſi ſtatim ſuccurratur. Sed cum hæc ſua ſponte & propria facultate uomitiones moliat, non aliter eſt prouocandus uomitus. Verum animaduertendum eſt, an ipſa reiſciatur, quod ubi non euenierit, dulce amygdalinum oleum in potu fuerit dandum, admiſto hydromelitis plurimo: atque interim cogantur ægri, ut continuo inambulent, nanque hoc tantum medicamento ualentiffimè per uomitum exigitur. Nec tamen ob id negligantur clyſteres, quorum pluries meminimus, ut ſi ramentum ipſius aliquod ad inteſtina deſcenderit, his extrahi poſſit. Reliquum uerò curationis ſumatur è cantharidum curatione, non omiſſis uniuerſalibus antidotis.

Anacardiorum ueneni ſigna, & curatio.

Staphidis agrie noxa, & curatio.

Δοξύκνον

DORYCNIUM, quod aliqui manicon folanum appellarunt, epotum, lactis saporem in gustu refert: continentes singultus ciet, humor linguam uexat, sanguis confertim reijcitur: mucosa quaedam perinde quasi dysentericis, aluo egeruntur. Itaque antequam aliquid ex ijs eueniat, auxilio sunt antedicta, uomitus, clyster, & quaecunque potum uenenum expellere possunt. Priuatim ijs opitulatur, aqua mulsa, lac caprillum, aut asininum, dulce uinum, quod tepidum cum aniso bibatur, amygdalæ amaræ, gallinacea pectora decocta. quinetiam conchyliia omnia, tam cruda quam tosta esse, salutare est. conueniunt & locustæ marinæ, & gammari, & pota eorundem iufcula.

Dorycnij ueneni confid.

Solani manici ueneni noxa, & curatio.

DE DORYCONIO satis differuimus libro quarto, quantum quæ nostra esset de eo sententia, ingenuè dicendum erat. Hoc tamen loco non tacendo, quod idem esse non arbitror Dorycnium, & manicum solanum. quandoquidē duobus capitibus libro quarto, de his tanquā de diuersis differuit Dioscorides. Verum enim uero etsi hoc in loco dixerit is reperiri quosdam, qui Dorycnium manicum solanum appellarunt; non tamen id esse uerum asserit, sed aliorum tantum refert opinionem, quam nec probandam censet. Ceterum Solano manico ueneficam uim inesse constat, utpote quod eos, qui ipsum hauserint, maximis efficiat incommodis, ut ipse Dioscorides testatur loco citato, cum inquit. Solani manici radix drachmæ unius pondere pota ex uino, facit species uanas, imaginesq; non iniucundas obuersari: sed duplicatus hic modus, ad tres usque dies mentis alienationem adfert: quadruplicatus uero interimit. Remedio est aqua mulsa copiosius pota, & uomitione reiecta. Has perniciosas facultates, earumq; remedia loco dicto reddidit Dioscorides Solano manico: cuius tamen hic inter uenenatas plantas postea non meminit. Ibidem libro quarto non aliam uim maleficam Dorycnio assignauit Dioscorides, quam quod copiosius haustum mortem adferat. Hinc itaque conijcere ausim, quod eadem utrisq; medicamenta facile competere possint. Dorycnium Auicenna uiam uulpinam uocat, nec tamen plura de eo retulit, quam scripserint Dioscorides, & Paulus. Idcirco hoc in negotio à Dioscoride minime discendum erit, nec ab ijs præterea medicamentis, quæ à nobis inferius in opij curatione describentur.

ACONITUM statim in lingua inter bibendum, cum adstrictione quadam dulcescit: & subinde, potissimum cum exurgere conantur, vertigines offundit: lacrymas ciet: grauitatem pectori, & præcordijs adfert, simulque crebri spiritus deflantur. Quare uenenum uomitione abigi, aut clystere per aluum egeri opus est. Utimur inter propinandum, origano, ruta, marrubio, uel absinthij decocto, cum uino absinthite, uel semperuio, uel abrotono, chameleæ, aut aiuga. Prodest etiamnum opobalsami drachma, cum melle aut lacte cum castorio, pipere, & ruta, æquis ponderibus ex uino. coagulum hædi, leporis, aut hinnuli cum aceto: ferri quoque stercus, item uinum in quo aurum, ferrum, argentum uel cadens restinguatur, potum: lixiuiaque cum gallina, & uino decocta, aut carnium bubularum præpinguium iura, cum uino sumpta. Fertur & aiuga priuatim ipsis subuenire.

Aconiti ueneni consideratio.

Scillæ ueneni noxa, & curatio.

TAMETSI plura sint, ut superius libro quarto retulimus, Aconiti genera: nempe tria, quæ cynoctona, lycocotonaq; appellantur, & quartum pardalianches uocatum, quæ omnia ueneficam uim sortiuntur; unam tamen, & eandem exposcunt curationem. Refert Aëtius, præter Dioscoridem, eos qui hauserint, post dulcedinem, & adstrictionem amaritudinem percipere: adstringuntur deinde maxille, subsequuntur morsus, & erosiones stomachi. Quibus nisi illico succurratur, caligant oculi, & subruenti uisuntur. Oboriuntur tremores, corpusq; uniuersum intumescit, fiuntq; ægri hydropicis similes. Medendi ratio à Dioscoride petenda: quippe qui usque adeo præstantia descripsit medicamenta, ut Aëtio, & Auicennæ plura non reliquerit addenda. Attamen Conciliator Aponensis, qui inter recentiores de uenenis luculenter scripsit, aconitum bibentibus sphaeragidem Lemniam commendaui drachmarum duarum pondere ex calida potam: dein uomitum excitari iubet: à uomitu theriacam eodem pondere exhiberi, ex uino in quo incocta fuerit gentiana. Atq; adeo putat Aconiti præcipuum esse antidotum longæ aristolochiæ radicem. Cæterum dum hæc scriberem, mihi in mentem uenit nonnunquam inter uenenatas plantas haberi scillam, flammulam, urticæ, & dracunculi semen, quæ cum hic silentio prætermissa fuerint à Dioscoride, optimum institutum esse putauimus, nunc de singulorum ueneno, eiusq; remedijs nonnulla commemorare. Sunt igitur in SCILLARVM genere, quæ suapte natura uenenoſa proueniant: sunt etiam contraria quæ nullo imbutæ ueneno in medicum ueniant usum. Hæ potæ, uel aliàs ingeste, nullam pariunt noxam, nisi earum plus, quam par sit, assumatur. Ille uero sua malefica uim, etiam quam parca deuorentur; illico tamen hominem torquent, quemadmodum fungi. Venenosa autem scilla (ut Mesues, ac cæteri Mauritanorum tradidere) sola nec alteri annexa prouenit, locisq; oboritur fœdis, ac graucolentibus, ut apud thermas. Discant igitur diligentissimi seplastarij ijs uti scillis, quæ simul conuascuntur, sapore amaro, acri, simul & dulci, splendentibus undiq; laminis. Quandoquidem nulla his facultas inest, qua corpus lædi possit: nisi fortasse, ut dictum est, plus earum assumeretur, quam ferre posset natura. Quamobrem de his differens Auicenna inter uenenatas plantas sen septima quarti uoluminis, sic inquit. Scillæ malæ, aut probatæ longior usus, quam par sit, uentriculum exulcerat, & intestina, ipsasq; mesaraicas uenas, aliisque meatus, qui è uentriculo in icterum permeant. Quo fit, ut in uisceribus oriantur punctiones, acutiq; cruciatus, & inde dysenteria. Quibus incommodis succurritur

lactis

Lactis potu, in quo ferrum, quod Græci stomoma, nos uero chalybē appellamus, pluries restinctum fuerit, deuoratisque ouorum uitellis, in aceto decoctis. Quinetiam ijs fixa cibaria conferunt, pingua carniū iura, recens, crudumque butyrum, & extrema iuuenum quadrupedum membra, aliāque permulta, de quibus latius egimus, cum de cantharidibus sermo haberetur. Nec minora facit incommoda FLAMMULA uocata, cuius historiam scripsimus libro quarto in alterius elematidis mentione. Ipsa enim præter uenenosam, quam possidet facultatem, excalfacit ordine quarto, adeo ut ualentissimè corpus exulceret, ubi fuerit imposita. Ingesta uero fauces, guttur, uentriculum, & intestina magnis afficit ardoribus. Quin & intolerabilem excitat sitim, & aridam reddit linguam: intestina deradit, et ardentem pellit urinam. nam quandoque tam altè excoiat, ut erosio uasorum tunicis, mictu sanguis reddatur intolerabili sanè dolore. Ad hoc facit, auxiliaturque, excitatis prius uomitibus, & clysteribus infusis, lac bubulum suo cum butyro potum, aut alio recenti admistum, item amygdalinum oleum, aut è pineis nucleis, aut Indicis nucibus, aut papaueris semine expressum. Quippe (ut iam sæpenumero diximus) huiuscemodi acutorum curatio, non est aliunde petenda, quam à pinguibus, & seminum quorundam crassamentis. Præstat hoc in negotio & iecur fouere, lactucæ, portulacæ, & intubi hortensis succo: item santalis aqua rosacea maceratis: quin et haliacabi baccas deuorare prodest. Quod si eruenta cum lotio reddantur, illinantur statim renes, pubes, testes, & ipsa demum uirilia, rosarum, polygonij, plantaginis, cynoglossi, papaueris, lactucæ, & hyoscyami succo. Opitulatur etiam clysteres è bubulo, aut caprisno lacte, aut è pinguibus carniū iusculis infusi, addito rosaceo, & uino è myrtinis baccis confecto, ut diffusius in cantharidum curatione retulimus. Sequitur VRTICAE SEMEN, id præsertim, quod lini semen refert, quo excitandæ ueneris gratia quidam utuntur. Sed cum & ipsum in medicum ueniat usum, ac etiam quorundam cibis admisceatur, animaduertendum est, ne largius ingeratur, præsertim solum, sed ijs adijciatur cibus, uel medicamentis, quæ eius acrimoniam excedentemque, feruorem obtundere, & extinguere queunt. cuiusmodi sunt pistacia, nuclei pinet, dulces amygdalæ, nuces Ponticæ, & priuatim deglubitum sesami semen. Nam cum urticæ semen affatim deuoratur, non solum (ut Auicenna est author) omnes scillæ malos præbet effectus; sed priuatim etiam continentem excitat tussim. Curatio eadem quæ scillæ. uerum ad finiendam tussim, quæ priuatim ex urticæ semine prouenit, ea non sunt omittenda, quæ suapte natura pectoris asperitates mulcent: qualia sunt amygdalinum oleum, serapium uiolaceum, & ex zizyphis, saccharum quod canditum uocant, diatragacanthum frigidum, hordeacea ptisana saccharo inspersa, & id genus alia. Præstant præ cæteris (ut scribit Conciliator) ad epotum urticæ semen, malorum cydoniorum semina contusa, & ex calida aqua pota. Calidissimæ porro, acerrimæque facultatis est etiānum DRACŪNI SEMEN, utpote quod potum, aut in cibus sumptum, guttur asperitate afficiat, adurat, ac pungat: linguam itè, gingiuas, & dentes uexat: quin & corpori uniuerso ingentem calorem inducit. His noxis auxiliatur recens butyrum haustum. Priuatim tamen præcipuum remedium adfert hordeacea farina in pultem conformata, additis pinidij, aut saccharo, amygdalino oleo, uel recenti butyro.

Flammulæ ueneni noxa, & curatio.

Vrticæ feminis noxa, & curatio.

Dracūculi feminis noxa, & remedia.

Μέλι τῆς Ἡρακλείας. MEL HERACLIÆ.

CAP. VIII.

MEL IN Heraclia Ponti, ubi aconitum gigni solet, inuenitur. quod qui edunt, bibuntve, non fecus afflictiuntur, quàm qui aconitum ebiberunt. Iis eadem, quæ potu aconito conueniunt. Adiuuantur in primis continuo uini mulsi potu, cui rutæ folia sint adiecta.

MELLIS Heracleotici historiam, & uires fusius libro secundo retulimus. Quo in loco tradidit Dioscorides (etsi id postea hic silentio inuoluerit) eos mente abalienari, ac sudore diffluere, qui illud comederint: remedio autè esse rutam esitatum, & balsamenta, aut epotum mulsum. Sed cum iandiu in Italiam non adferatur; ideo nec curæ eius insistendum est, præsertim quòd eandem cum aconito uenenatam sortiatur facultatem, & curationem.

Κόριον. CORIANDRUM.

CAP. IX.

CORIANDRUM ob odorem latere non potest. epotum autem uocem exasperat: infaniam adfert, à temulentijs non abhorrentem. qui sumpserunt, pudenda dictu blaterant, totiusque corporis odore, uenenum fatentur. Quibus post uomitionem irino oleo concitatum, uti retulimus, merum & per se, & ex absinthio potum auxiliatur: item oleum: nec fecus oua in eodem exinanita, si liquefacta in muria sorbeantur: & epota muria, & ius falsum ex gallina, & anseris: passum quoque cum lixiuia sumptum.

DE CORIANDRO libro tertio abunde disputauimus. Et quia non solum de facultatibus coriandri, quæ humano corpori prodesse possunt, controuersia est inter authores medicinæ, sed etiam de ijs, quæ eidem officere possunt, idcirco loco antedicto quid de prima difficultate sentirem, & cui potissimum adhererem, dixi. Cæterum de secunda difficultate nunc equidem fecus sentio, atque olim. Aliàs enim multorum sententiam secutus, coriandrum ab usu prorsus abdicandum esse scripsi, quòd omnem eius usum nocuum esse existarem. Nunc uero eius usum tantum inmoderatum (quòd ita mentem commoueat, & mortis periculum adferat) euitandum censeo: idque non leuibus, ut puto, rationibus. Quas quoniam libro superius citato retulimus, ideo ab eis hic supersedebimus, & ad remedia accedemus. Iis igitur, qui Coriandrum largius sumpserint, præter illa quæ à Dioscoride produntur, opitulatur thebriaca ipsa ex mero pota: quin & herba uinctoxicum uulgo uocata, de qua libro tertio scripsimus in Asclepiadis mentione:

Coriandri uenefica natura.

Coriandri ueneni remedia.

mentionem: namq; hæc proprium coriandri antidotum est. Subueniunt præterea raucedini, uociq; exasperate gargarizationes ad id expertæ: item ea, quæ pectori conueniunt. Ad cerebri uerò noxam præstat diamoschum, & diambarum, & id genus alia, quæ cordi, & cerebro auxiliantur.

Ψύλλιον. PSYLLIVM.

CAP. X.

PSYLLION epotum, corpori toti frigus, & torporem cum exolutione, & mœrore quodam adfert, ita ut animum despondeant. Cui omnia, quæ exhausto coriano auxiliantur.

Psyllii ueneni noxa, & curatio.

PSYLLIVM, & eius semen, cuius in pharmacopolijs frequens est usus (ut superius libro quarto diximus) notum omnibus est. Hoc in potionibus hausto præter ea, quæ à Dioscoride illi assignantur indicia, consequitur anhelitus difficultas, alui tumor, & tanta deniq; cordis anxietas, ut plerunque oborto sudore frigido commoriantur ægri. Curantur qui hauserint, primum uomitionibus, & clysmatis. Post hæc antidota illa exhibenda sunt, quæ in uniuersum omnibus uenenis aduersantur. Sed & ea omnia ijs maxime subueniunt (ut Dioscorides est author) quæ & ijs, qui coriandrum exhauserint.

Κώνιον. CICUTA.

CAP. XI.

CICUTA pota uertiginem excitat, oculisque caliginem offundit, ita ut ne minimum cernatur: singultus ciet, mentem turbat, extremi artus gelantur: denique conuulsi, suppresso arteriæ spiritu, strangulantur. Quare inter initia, uti in reliquis, cicutam vomitu, excutiemus: postmodum deiectionem moliemur, ut quod ad intestina prolapsum sit, excernamus: tum demum in meracam potionem, quæ maximo est auxilio, deuenimus. repetendum per interualla, in quibus proderit, lac asininum, aut bubulum potui datum, ut absinthium cum pipere & uino, castorio, ruta, mentha cum uino, aut amomi, cardamomi, aut styrcis uincia, aut piperis, cum semine urticæ & uino, aut lauri folia. Item lafer ex oleo, & passo, & passum per fese largiùs potum proficit.

Cicutæ uenefica uis.

Historia cuiusdam casus.

CICUTÆ historiam, & facultates, quibusq; in locis magis exitialis proueniat, ita copiosè retulimus libro quarto, ut opus non sit, ea hoc loco repetere, nec plura nobis restent addenda. Sed iam ad uires eius ueneficas transeundum est. Pota hæc, uel in cibis sumpta (ut Dioscorides inquit) uertigines excitat, uisum adimit, oculis caligine offusa, & mentem usque adeo perturbat, ut in furorem agi uideatur, qui hauserint. Quæ omnia experimento nobis comperta sunt. Quippe cum rusticus quidam magnifici Ioannis à Turri uinitor non longè à Goritiæ arce suas comederet uineas, ligone forte fortuna erutis cicutæ radicibus, secumq; domum delatis, pastinacæ radicis loco decoxit, comeditq; in cœna unà cum uxore: mox statim (quæ rusticorum cōsuetudo est) ambo iuere cubatum. Media autem nocte, à somno expergefacti, omni penitus amissa ratione, huc atq; illuc per domum in tenebris uagabantur, amentia, & furore ducti: unde adeo caput, faciem, & oculos in parietes percusserunt, ut mane accurrentibus uicinis, partim percussionibus tumidi, partimq; effuso sub cute sanguine liuentes, tumentibus admodum oculorum palpebris, horrendæ ac monstruosam ostenderent faciem. Vocor ego statim ad curam, percontatisq; domesticis, quibus edulij in cœna uisitassent, reperi hos cicutæ esitasse radices, quas pastinacæ esse crediderant. Quandoquidem mihi in propinquam uineam aduenti, ostenderunt alij locum, ubi rusticus ille radices effoderat, ibiq; inueni alias cicutæ radices, quæ iam folia emittere incipiebant. Quare perspecta celeriter ad ægros redij, quos quidem non multo post tempore, Deo adiuuante, in pristinam mentem & sanitatem restitui. tametsi percussionum curatio multò longior fuerit, quàm ueneni.

Cicutæ sumptæ curatio.

Decepta quoq; hisce radicibus est superioribus annis quædam nobilis matrona à Coloreto Vtinenfis, quæ cicutæ radices proprio in horto effossas toti familiæ decoxit, præbuitq; esitandas carotarum loco. Quinetiam monachum Franciscanum curauimus, qui pluribus mensibus modò amentia, modò furore agebatur, quòd cicutæ folia hortensis petroselinii uice piscium quorundã iusculis inposita comedisset. Caueant igitur omnes, ne in hæc ueniant discrimina. Exhibet Aëtius, præter Dioscoridis antidota, cicutam haurientibus apij semen, ex uino potandū, aut iridis radicē, aut fœli Masiliense: item nitrum ex aqua copiosiore potum. Totum præterea corpus calefacere conducit, & præsertim præcordia. quamobrem ad uehementiorem motum, ac cirsus (ut ipse inquit) cogendi sunt ægrotantes. Conciator tamen theriacam maximopere commendat, duarum drachmarum pondere, ex dict. anni decocto potam: aut gentianæ radicem ex uino. Namq; hoc cicutæ uerum esse antidotum putat.

Σμίλαξ. TAXVS.

CAP. XII.

SMILAX, à quibusdam tithymalum, à Latinis taxus appellatur. frigus uniuerso corpori, strangulatus, & celere interitum infert. Cui eadem, quæ cicutæ conueniunt.

Taxi uenefica natura.

TAXVS arbor, cuius historiam superius libro quarto retulimus, ubi & eius plantæ picturam adiecimus, non solum eos perdit homines, qui folia & fructus esitauerint, uel biberint foliorum succum; sed etiam (ut aiunt quidã) quadrupedum omne genus, quod præsumptum pabulum non ruminat: cuiusmodi sunt equi, asini, muli, & id genus alia. quanquam scribit Plutarchus, tertio symposiorum commentario, Taxum eo tantum tempore noxiam, quo iam florere

florere inceperit, quòd succo sit maxime pregnans. Dioscorides libro quarto de taxo agens, inquit. Narbone tam presentis est ueneni, ut si qui dormiant sub ea, aut in eius umbra subsideant, ledantur, & sepe numero moriantur. Id quòd Sestius (auctore Plinio lib. xvi. cap. x.) in Arcadia quoq; euenire scribit. Vasa etiam uiatoria ex ea uinis in Gallia factis mortifera fuisse comperitum est: & in Hispania lethales esse baccas. Prouenit arbor hæc frequens in Tridentinis montibus, præsertim Ananie uallis, & Flemarum, ubi ea inter ingentes abietum, picearum, pinorum, & laricum fluit, numerosa conspicitur. Iis in locis nobis comperitum est, quòd non modò iumenta, quæ non ruminant, deuorata taxo, moriuntur; sed etiam quæ ruminant. quandoquidem boues complures uidimus à rusticis deplo-
 20 ratos, qui taxum depasti fuerant. Quapropter eim in montanis, syluosisq; pascuis boues morbofi fiunt, conelamant rustici, animaduertendum esse, ne Naxum degustauerint: ita enim taxum corrupto uocabulo nominant. Nihil minus eius baccæ iisdem in locis noxiæ ac perniciosæ deprehenduntur: quippe quòd curauerim ego pastores, aliosq; in syl-
 uis ligna cadentes, qui saporis dulcedine allecti, baccas ipsius comederant. ex quarum esu non modò in ardentibus fe-
 20 bres inciderant; sed & in alui profluuium, adeò ut in maximo uersarentur discrimine. Ceterum non parum dubi-
 tandum uidetur, an inter plantas calidas, uel inter frigiditas Taxus sit reponenda. Dioscorides quidem, & eius sequa-
 ces omnes existimauerunt Taxum esse frigidit temperamenti, argumento quòd asseruerint, iisdem remedijs taxi uenenum
 superari, quibus & cicutæ. Quorum tamen sententia, omnium pace dixerim, mihi plane non probanda uidetur. nam
 que amaror, qui cortici, & frondibus inest: coma perpetuò uirens, pinorum, abietum, & picearum modo, quibus
 fronde similis spectatur: baccarum tum dulcedo, tum acrimonia quedam: & quòd auicula eas depastæ nigrescant;
 manifestè indicant insignem temperamenti caliditatem. Atq; hinc est, quòd & febribus, & alui profluuium tenentur,
 qui baccas estiarunt, inflammatis eo cibo spiribus, & sanguine. Verum quauis aliquis respondere posset, accendi in
 20 his febres, gigniq; alui profluuium, ex humorum putredine, quemadmodum in æstate eueniunt hæc ex frigidorum fru-
 ctuum esu: nigrum uerò colorem in auiculis contrahi posse non minus à frigido, quàm à calido; ex eo tamen adhuc
 suspecta & improbanda relinquitur eorum sententia, quòd frondium, & corticis amaror, baccarum dulcedo, &
 acrimonia, perpetuòq; uirescens coma, nulla prorsus repugnantia contrarium præ se ferant, nempe quòd & febres,
 & alui profluvia oboriantur potius caloris primum exuberantia (ut accidit deuoratis anacardijs) quàm humorum
 putredine. Neq; præterea potest nigredo illa à frigido pabulo in auicularum pennis suboriri: nam si frigiditate ni-
 greferent, illico perirent. Quandoquidem nimis excedens frigus haudquaquam nigredinem inducit, nisi membris si-
 mul confectis ac deperditis. At non ita sit ea nigredo, quæ perustis humoribus gignitur, quemadmodum accidit Aethi-
 30 ope thiopeibus. Hæc sanè dixisse uolumus, non ut quicquam tam celebratorum uirorum authoritati detraherem, neq; etiã
 quòd ausim temerè eorum sententijs refragari; sed ut meam in medium proferrem sententiam, atque ut hæc à nobis
 proponerentur alijs discutienda, & studiosis diligentius æstimanda. Ceterum quoniam taxus NERIUM, quod
 Græci rhododendrum, & rhododaphnen uocant, Mauritanii uerò oleandrum, mihi in mentem redegit, cum sciam
 scripsisse Galenum, & ipsum secutos, non modò brutis; sed etiam hominibus esse uenenum, cumq; eo quàm plurimis
 in locis referta sit Italia, præterendum non duxi, quin hic de Nerio aliquid dicerem. Et quauis non absque ratione
 fortasse scripserit Dioscorides libro quarto, itemq; in huius præfatione, quòd Nerij folia & flores, si deuorentur, ho-
 minibus contra mortiferos serpentium morsus præsidia sunt, atq; in hac re ideo possit ei fides adhiberi, quòd etiam can-
 tharides dentur potandæ à cane rabido demorsis, & euphorbium ictis à scorpione; cum tamen nec Galenus, nec qui
 eum sequuntur, nec Auicenna, ceteriq; posteri id probent, aut admittant, Nerium potius dimittendum putarem,
 quàm cuiquam exhibendum, præsertim quòd alia non desint antidota, quæ à serpentibus demorsis magnopere opitu-
 40 lantur. Nerium igitur, Galeni & Auicennæ testimonio, tam potum, quàm in cibis sumptum, quauis non largius in-
 geratur, homines & quadrupedes interficit. Primum enim intolerabiles excitat angustias, intumescit inde alijs, &
 subsequitur uniuersæ corporis inflammatio: quòd temperamento calidum sit, & siccum, disseccans, & exulcerans. Ob-
 id enim non tantum noxam corporibus inferre, intra corpus sumptum; sed etiam eos afficit, qui in eius umbra subsede-
 rint, taxi (ut antè diximus) modo. Quinetiam aquæ fluuiorum, & lacuum, in quorum ripis Nerium crescit, umbra,
 frondibus, floribusq; deciduis infectæ, nonnunquam in magnam discrimen bibentes ducunt. Succurritur noxæ epo-
 50 to sceni græci decocto, aut deuoratis palmulis, aut uiticis semine, aut frondibus, aut hausto horum decocto. Confe-
 riunt & caricæ ex melle, aut saccharo aut iulapio sumptæ. Præterea defrutium, & pinguis, & quæ crassum dant æ-
 limentum auxiliantur, non omisis tamen clysteribus, & uomitionibus, ut in alijs omnibus sepe numero dictum est.
 Conuenit & diacastoreum (ut Conciliator est auctor) potum duarum drachmarum pondere. Profunt item iuniperi
 baccæ eodem pondere. Porrò illa quoq; lethifera est arbor, quam perperam quidam Sicomorum appellant, quæ fru-
 ctus profert loti arboris instar, quorum osculis funiculo traiectis, suas preces Deiparæ uirgini numerant infun-
 50 tis mulieres, quæ illos uerticillos à monachis sepe dono accipiunt, quòd in eorum monasterijs arbor ea frequens repe-
 riatur. Hanc Auicenna uocat AZADARACHT fen vi. quarti uoluminis, sic inquit. Folia Azadaracht, quem-
 admodum & lignum, animalia necant. Tollitur noxa ijs medicamentis, quæ in uniuersum omnibus succurrunt uene-
 nis. priuatim uerò ijs, quibus & nerij uis exitialis aufertur. Caueant itaq; omnes, qui hanc arborem suis in uiridarijs
 alunt, ne fortè imprudenter se ipsos, & domesticos omnes in perniciem agant. Sed si aliquis fortasse dubitaret hanc
 arborem non esse Azadaracht Auicennæ, fidem illi manifestam faciet Andreas Bellunensis, qui in Arabicorum no-
 minum interpretatione, ita esse aperte declarat.

Taxus uerum
calida, uel fri-
gida.

Nerij maleh-
ca natura.

Nerij ueneni
curatio.

Azadaracht
arboris uene-
num, & reme-
dia.

ΕΡΟΤΥΣ carpasi succus soporem, citamque strangulationem adducit. Adiuuantur autem qui hauserunt, epotæ cicuta remedij.

Carpasi, & opocarpasi cōsideratio.

Vana quorūdam opinio.

QVODNAM hodie plantæ genus nobis Carpasum dici possit, omnino fateor me ignorare: nec quenquam reperiri crediderim in Italia, qui plura quam nos de Carpaso referre possit. Quandoquidem etsi hic inter uenenatas plantas illud descripsit Dioscorides; nusquam tamen in præcedentibus libris quicquam de Carpaso retulit, quemadmodum nec posteritiam Græci, quam Arabes, ex quo coniectari possit, quidam antiquis fuerit carpasum. Hoc Paulus Dioscoridem secutus lib. v. carpestiam uocat. Quamobrem credere nonnulli carpasum, carpestiam, & carpestium, de quo primo libro latius diximus, unam & eandem esse plantam. Sed uanam prorsus horum sententiam esse arbitror. Siquidem à nemine posteritatis memoriæ proditum inuenitur, deleteriam uim ullam carpestio inesse, uerum eandem (ut Galenus, & Paulus testantur) quæ ipsi phu. quinimo ita aduersus uenena commendari compertum est, quod Quintus carpestium cinnamomi loco in theriacam addere non dubitauerit, quod tantum id præstare existimauerit, quantum potest laudatissima castia. Verim si quis fortasse assereret opocalpasum, de quo scribit Galenus, dum probatissima myrrha notas expendit, libro primo de antidotis, & opocarpasum hoc loco à Dioscoride descriptum unum & idem esse medicamentum, is meo quidem iudicio, rem (ut aiunt) acu tetigisset, quod opocalpasum Galeno mortiferum omnino sit & lethale. Licet idem Galenus non opocalpasum, sed ὄσου καρπάσου, hoc est, succi carpasi mentionem faciat tum libro primo de compositione medic. localium, ubi ex Archigene ea recenset medicamenta, quæ capillos crispas reddunt: tum etiam lib. v. de compositione eorundem in quodam molari emplastro. Ceterum cum huius usus, & notitia apud omnes penitus exoleuerit, non est cur alia à nobis frustra de eo sit instituenda curatio.

SARDONIA ranunculi herbæ generi assignatur, quæ uescensibus mentem adimit, & quadam neruorum distentione labia in rictum contrahit, ut risus speciem præbeant. à qua quidem affectione, de Sardonio risu adagium in vulgus infausto omine manauit. Post uomitū peculiariter conuenit aqua mulsa & lac, liberaliùs epota: irrigatio, perunctioque à pinguibus medicamentis, totum corpus excalfacientibus: in calidam aquam, oleumque descendant, sed tum multum perfricare, & inungere expedit. & in summa, curam omnem, quæ conuulsioni neruorum adhibetur, exequi oportet.

Sardoniæ herbæ uenenum, eiusque curatio.

QVOD inter Ranunculi genera ea annumeretur planta, quæ à Sardinia, ubi plurima nascitur, nonnullis uocatur herba Sardonia, abunde docuit Dioscorides libro secundo. Tradidit huiusce curationem Aëtius lib. xiii. qui præter ea medicamenta, quæ huic curationi à Dioscoride redduntur, declarat quibus auxilijs hoc conuulsionis genus priuatim curari debeat. Quippe cum diuersa sint conuulsionum genera, diuersa etiam exposcunt remedia. Præfert tamen castoreum in puluerem contritum aut per se, aut è dulci uino potum. Ceterum, ut Conciliator est author, adiuuantur qui hauserint Apium risum (sic enim Sardoniam herbam appellauerunt Mauritanii) uino dulci potentiùs: adeo large epoto, ut inde ebrii facti diutius dormiant: item melissophylli succo, ex aceto sumpto: is enim, ut idem ait, Sardoniæ herbæ uerum ac singulare est antidotum. Sed quoniam (ut Dioscorides prodidit) in hac cura, balnea, & laconica admodum prosunt, ea utique paranda sunt medicamentorum decoctis, quibus uis insit excalfaciens, tum etiam desiccans, & quæ propria facultate neruos tum roborent, tum iuuent. Cuiusmodi sunt, stæchas, hyssopum, salua, ruta, betonica, chamæpitys, amaracus, origanum, calamintha, pulegium, dictamnium, anthemis, satireia, acorum, Syriaca & Celtica nardus, asarum, phu, cyperus, rosmarinus, & id genus alia. Ad hæc præstat inungere occipitium, ceruicem, & uniuersam spinalem medullam, susino oleo, aut è castoreo, aut è terrestribus lumbricis, aut è costo, aut ex hyperico, aut uulpino, aut unguento aragone, aut agrippino, aut deniq; alijs his similibus.

HYOSCYAMVM potum, aut comesum, similem ebrijs abalienationem mouet: sed facillè medicamentis cedit. Auxiliatur aqua mulsa copiosè data, lacque, præsertim asininum: si id desideratur, caprillum, uel bubulum, uel aridarum ficuum decoctum. Faciunt ad id etiam nuclei pinei, aut cucumis semen ex passo sumptum, & uinum falsum, cum adipe suilla recenti, passoque: itidem urticæ semen, aut nitrum ex aqua, & intubus erraticus, & sinapis, & nasturtium, radix, cepa, & allium: & hæc singula cum uino sumantur. Postea sinendi quiescere, quemadmodum qui uinum biberunt, ut excoquant.

Hyoscyami uenenosa uis.

SVCCVRRITVR facillè Hyoscyami noxiæ, cuius historiam cum Dioscoride tradidimus libro quarto, ubi eius quoque effigiem dedimus, si antea, quam uenenosa uis inualescat, superetque corporis uires, conferentia propinentur medicamenta. Sed præter indicia, quæ epoto, uel comeso hyoscyamo à Dioscoride assignantur, alia plura eidem reddidit Aëtius libro xiii. nempe quod insequatur iactatio corporis cum distortionem: quibus succedit exoluitio, animi deliquio

deliquio similis, oculorum rubor, pruritus, deinde tremor: præterea omnino delirant ægri, & putant se flagris corpore cædi. Proinde merito Ananienſes hyoſcyamum uulgo uocant Diſturbio, utpote quod mentem, & omnes corporis ſenſus diſturbat. Meminit utriusq; hyoſcyami inter deleteria pharmaca etiam Auicenna, ſic inquit. Epoto hyoſcyamo albo, oſium compagine luxantur, lingua in abſceſſus tranſit, ſpumat os, caligant & ruſeſcunt oculi, ſpiritus difficulter redditur. Hinc ſunt uertigines, ſurditas, gingiuarum, & totius corporis pruritus: ebrietas, amentia, furor, comitialis morbus, uociſq; diuerſitas: nam quandoque rudunt affecti, aſinorum mulorumq; more, & equorum modo hinniunt. A nigro autem corporis extrema conſiſceſcunt, obtenebrantur oculi, oboritur delirium, atq; adeo conſtringitur pectus, ut impedita proſus reſpiratione, ſuffocentur, conuellanturq; ægrotantes. Verum hæc omnia clementiam facere tradiderunt Dioſcorides, & Paulus. Quo fit, ut ſuſpicari liceat, in hoc cæcutiſſe, erraſſeq; Auicennam, quemadmodum & in alijs quàm plurimis ſimplicibus medicamentis, quorum nomina ab eo ſæpenuero conſunduntur. Cæterum in albi hyoſcyami curatione idem Auicenna præfert cæteris medicamentis theriacam, & Miſthridatis antidotum. Sed ijs, qui nigrum hauſerint, poſt uomitum, & clyſteres, meracum præbet potandum: quin & bubulum lac, abſinthium, caſtoreum, rutam, laſeris lacrymam, baccas & folia lauri, deſrutum, urtica ſemen, magu-
darim, cardamomum, & ſtyracem: ſed quæ ſingula ex uino ſumantur. His præterea addit mori radicis decoctum, et opobalſamum ex lacte potum. Ad hæc inſuper farinam triticam uino ſubactam, emplaſtri modo uentriculo utiliter imponi promittit. Sunt porro ex recentioribus nomine præclaris, qui longum piper in hoc magnopere cõmendant, atque etiam piſtacia largius manducata, cæteris præferunt antidotis.

Auicennæ eratum.

Hyoſcyami utriuſque curatione.

Μανδραγόρας. MANDRAGORA.

CAP. XVI.

MANDRAGORA ſi bibatur, conſeſtim ſopor inſequitur, exolutio, ac uehemens ueternus, nihil temerè diſtans à lethargo. Cui, antequàm aliquid ex ijs accidat, uomitus & aqua mulſa proderit: poſtea nitrum, & abſinthium, ex uino dulci, aut paſſo ſumantur. caput roſaceo, & aceto perfundatur. Proſicit excitatio, & motus corporis, & olfactus eupatorij, & piperis, ſinapis, caſtorij, & rutæ, tritorum in aceto: & liquida picis, & odor è lucernarum exuſtione, & extinctu. Quòd ſi ægrè ij reuocentur, ſternutamenta mouere, alijsq; communibus auxilijs uti conueniet.

QUANDOQUIDEM Mandragoræ hiftoriam latius proſecuti fuimus libro quarto, ubi utruſq; eius genus depinximus; ideo nunc tantum indicia primum, & accidentia referam, quæ ab epotis uel deuoratis eius tum radice, tum fructu euenire ſolent: deinde horum curationem aggrediar. quoniam ſi diutius malefica uis ſerpere, auerſiq; negli-
genter dimittatur, nullis adhibitis remedijs, facile ij qui hauſerint, emori poterunt. Quamobrem dixerim, Aetium ſecutus, eam uix fallere bibentem, aut comedentem poſſe, quòd odore ſit admodum graui, ac nauſe abundo, amaro inu-
cundoq; guſtu. Certa itidem copia, & meſura ad lædendum requiritur. De cætero uerò moleſtias quidem facit, ſed ſerius interimit. Huius potu facile ægrotantes (ut Dioſcorides inquit) in ueternoſum ſoporem delabuntur: quin & ſegnes, & languidi, & triſtes, et exoluti ſiunt, adeo ut clamoribus, ac torſionibus excitati, repente rursus tanquam amentes reſciant. Remoueri noxam ſcribunt, præter ea quæ Dioſcoridi produntur, coriandri ſemine, aut pul-
gio ex calida aqua, aut alii deiectione cum deiectione medicamento, quo ad ueternoſos utimur. Quòd ſi à uomitu, qui male habent, non excitentur à ſomno, origanum potandum ex frigida, tanquam expertiſſimum medicamentum offerri uolunt. Proſunt item acria clyſmata, friſtiones aſperis linteaminibus in totum corpus extenſæ: cucurbitula ignis
flamma appoſita tũ occipitio, tum ſcapulis, tum etiam natibus: fibule extrema corporis membra torquentes: quin et ſternutamenta, quæ ueratri albi puluere naribus indito cienda ſunt: & ſeptica medicamenta uſitata excitantia, ut
cantharides, & ranunculus, occipiti, et poſt aures emplaſtri modo impoſita, maximopere auxiliantur. nanque hæc omnia ualentiffimè reuocant, quæ cerebro officiunt. Porro animaduertendum eſt, quòd iubet Dioſcorides ægro-
tantium caput ad repellendum uapores eò petentes, roſaceo, acetoq; perfundi. Id quod etiam Galenus lethargicis cõ-
mendat ſcribit lib. XIII. methodi medendi. Sed hoc certè, ſi quis rem accuratè expendat, rationi reſagari de-
prehenditur. Vnde nil mirum, ſi Paulus, Aetius, Alexander Trallianus, & alij, qui Galeni ueſtigia ſequuntur, cum rectè nouiſſent ueternum morbum à frigidis tantum humoribus prouenire, & roſaceum cum aceto illi haudquaquam
conuenire, quòd magis refrigerare ualeant, caſtorium, chamæpityn, pulegium, calamintham, ſerpyllum, thymbram, et thymum huic medicamento addiderint, ne eo ſolo admoto, morbum ſouerent, atq; demum ægris mortem adferrent.

Mandragoræ uenefica natura.

Mandragoræ noxæ remedia.

Roſaceum u-
trum hic con-
ueniat.

Verum enim uero putandum eſt, Galenum roſaceum ex aceto tantum imponere, ubi frigidus humor, quo ueternus ex-
citatur, bili (ut plerunque accidit) fuerit admixtus, quæ tamen bilis maxima ex parte in ipſo duntaxat morbi princi-
pio uexare ſolet: nam cum tenuis ſit, facile reſoluitur, et ſuperatur à frigido. Hinc itaq; quiſq; expendere & cogno-
ſcere poteſt, an ijs, qui à deuorata mandragora ueternoſi ſiunt, purum illud medicamentum ex roſaceo, & aceto ad-
mouere liceat, nullis additis excaſfacientibus, cum (ni fallor) ab aſſumpta mandragora caput nullo afficiatur calore. Ad hæc tamen ſi mandragoræ poma matura comedantur à nonnullis detracto ſemine, citra ulla prorsus moleſtia; im-
matura tamen, et cum ſemine deuorata, mortifera ſanè inferunt ſymptomata. Siquidem exoritur intolerabilis ardor,
qui uniuerſam corporis ſuperficiem adurit: lingua, & os areſcunt, quam ob cauſam ore perpetuò hiante cernuntur
affecti, frigidum trahentes ærem. Quibus niſi illico ſuccurratur, conuulſi pereunt: contra uerò ſcilicet liberantur, ſi
ſtatim hauſerint, quæ opem ferre poſſunt. Id autem commodè, & efficaciter præſtat Andromachi theriaca, ex aqua
pota: quippe hæc ſola momento omnem aufert moleſtiam. Curantur (ut Conciliator inquit) qui huiusce radicem, uel
ponum, uel ſuc cum ſumpſerint, unius tantum diei inedia, ſi tamen ſubinde præſtantiffimum meracum uinum largiis
bibant

Qq 2 bibant

Metellarū nu
cū ueneficiū,
& remedia.

bibant egri, & acetum olfaciant, cui admistum sit castoreum. Sed horum omnium peculiare scribit esse antidotum domestica radix triduo cum pane, & sale deuorata. Ceterum cum mandragoræ poma METELLAS NVCES quas uocant, mihi in memoriam reuocauerint, quarum historiam superius libro primo descripsi, sciuerimq; non modo, si edantur, suapte natura canes necare, sed etiam homines, cum nihil de his, quod extet, posteritatis memoria prodiderit Dioscorides, nec antiquorum ceteri, non alienum duxi hoc loco earum indicia referre, atq; etiam medicamenta commemorare, quæ harum ueneno opitulatur. Eæ nuces igitur cum intus in corpus sumuntur, uertigines, & faciei ruborem inducunt: quin & oculorum caligines, temulentiam, inexpugnabilemq; somnum: postremo oboritur frigidus sudor, uicinæ mortis præsagium. Auxiliatur noxæ excitatus pluries uomitus aqua calida, & oleo: post uomitum datur conuenientissimè butyrum, & uinum meracum copiosum, additis pipere, pyrethro, lauri baccis, cinnamomo, & castoreo. Prodest, & ægrotantium extremas corporis partes, nempe manus, & pedes calida aqua fouere, ac inde frictionibus rudi linteamine factis calorem in uniuersum corpus excitare: cum eo tamen, ut subinde baluano, aut costino oleo perungantur affecti. Præstat item exercitatio, proinde ad celerem gressum cogendi sunt, ut uniuersum corpus incalcescat: & pinguibus postea cibus, dulciq; uino resicillandi. In summa & his ea maxime conueniet curatio, quam epotum requirit opium, de quo proxima commentatione differemus.

Μηκωνίου. MECONIUM.

CAP. XVII.

ΕΡΟΤΟ papaueris succo, quem meconion uocant, consequitur ueternus cum perfrictione, & pruritu uehementi, ita ut sæpe inualecente ueneno, tanta erumpat prurigo, ut hominem excitet: corpus id medicamentum olet. Post citatam oleo uomitionem, acres clysteres auxiliantur, acetumque mulsum cum sale potum, aut mel cum rosaceo calido: merum cum absinthio aut cinnamomo copiosum, aut calidum per sese acetum: nitrum ex aqua, & origanum cum lixiuua aut passo: & rutæ syluestris semen cum pipere, uino, & panace: piperque cum castorio, & aceto mulso, uel cum satureiæ aut origani decocto cum uino. Hi olfactilibus excitandi: & ob enatam pruriginem in balneas descendant, & foueantur. Post lauacrum prodest iurium pinguium vsus, cum uino, aut passo: medulla etiam ex oleo pota.

Μηκωνικερὰ τῆς. PAPAVER CORNICVLATVM.

CAP. XVIII.

QVOD corniculatum papauer appellant, & potu, & cibo eadem inferre consueuit, quæ papaueri succus: nec alijs expugnatur auxilijs.

Opij uenefica
natura.

INGRATVS Opij odor, perinde atque mandragoræ, facile obstat, ne in cibus, aut medicamentis inferi possit, quin ueneficium pateat gustantibus, præsertim cum necem non inferat, nisi certa quadam sumatur quantitate. Quamobrem raro contingit, ut homines uenefici opio utantur, ubi quenquam ueneno tollere uolunt, nimirum ueritate ne fraus odoris grauitate deprehendatur. Tameñ quandoque accidat, aut fortè medicorum imperitia, aut pharmacopolarum negligentia, ut ebibitis medicamentis, quibus opium admistum sit largius quam par sit, sumentes in ea iueurrant discrimina, quorum meminit Dioscorides. Atq; illa quoque sequantur, quæ in suis alexipharmacis Nicander ijs uerbis representauit. Animaduerte, inquit, è sumpto papaueris in capite suo semina gerentis liquore dormientes: nam illi in summa corporis cute frigent: nec oculi eis aperiuntur, sed enim palpebræ eorum immobiliter colligantur, eiq; labore eo, odoratus sudor distillat unà collectus, adeoq; ipsum corpus pallefcit ac labia ardent, eiq; genis nexus demittunt, id est flaccidæ maxillæ sunt. Languidus item & frigidus è gutture anhelitus expirat: sæpe & liuidus unguis, uel obtortus nasus mortem non procul abesse nunciant, ipsiq; oculorum, qui in caua recesserunt, radij. Nicandro subscribit Aëtius lib. XIII. ubi sic inquit. Quando uoluntariè meconium aliqui biberint, siue id manifestare uoluerint, siue uolentes non possint, his cognoscentur indicijs. Sequitur enim eos, qui opium acceperunt, in somnum grauem collapsio cum frigiditate & pruritu intenso, ut aliquando ob ipsum excitentur: odorq; opij per totum corpus effertur, & exhalat: inferior maxilla laxatur, tumescunt labra, irruit singultus, distorquetur nasus, pallor adest, liuor unguium, præcordiorum diuulsio, respiratione parua, & frigida, oculorum offuscatio, & ad postremum mortifera conuulsio. Hæc de notis, quæ opium sumptum consequuntur. Quibus ualentissimè illa remedia auxiliantur, quorum hic meminit Dioscorides. neq; enim plura apud posteriores Græcos reperi. Ancenna autem præfert laserpitij lacrymam, & castoreum. Sed præstantissimum dicit esse medicamentum, theriacam, sagaze-neam, & Mithridatis antidotum ex uino potum. Excitandi etiãnum sunt ægrotantes sternutamentis, fibulis, frictionibus, odoramentis, nempe moscho, castoreo, lasere, ambaro, naribus inditis, quin & sulphuris fumo. Succurritur conuulsioni, si uniuersum corpus perungatur susino oleo, ac etiam costino, alijsq; remedijs, quorum in præcedenti capite meminimus. Verùm longe omnium potentissimè proficit antidotus nostri usus, scilicet quinta essentia theriacalis, de qua superius in præfationis commentatione diximus, quod præsentaneo remedio non modo his omnibus opituletur; sed etiam omnibus in uniuersum uenenis, quæ frigiditate nimia interimunt. Nec aliter curantur, qui corniculatum papauer deuorauerint.

Opij ueneni
curatio.

Φαρικόν.

QVOD Pharicon uocant, sapore syluestre nardum imitatur. Resolutionem neruorum potum adfert, cum conuulsione & delirio. Oportet autem post uacuationes vinum absinthiten potui dare, cum cinnamomo, aut myrrha, aut nardo gallico, quod serinen aliqui uocauerunt: aut spicæ nardi duas drachmas, & myrrhæ totidem obolos, cum passo: aut irim cum croco ex uino: dera sum que caput illinire hordeacea farina cum aceto, & trita ruta.

10 NON equidem hactenus apud quenquam scriptorem consequi potui, quid Pharicum antiquis fuerit, an simplex, aut compositum medicamentum. Quin neq; etiam certo inuenire licuit, unde id nomen traxerit, cum uaria sit de nomine eius apud auctores sententia. Porro is, qui in Nicandri alexipharmaca scholia scripsit, hæc protulit. Praxagoras memoriæ prodit pharicum lethale medicamentum sic uocatum à Pharico uenefico quodam Cretenfi, qui hoc reperit. Sunt qui primum Pharis Arcadiæ repertum uelint: appellant autem etiam Medicum. Nec desunt qui in Thessalia in Pheris, alij Lacedæmone, quod ibi fortasse proueniat. hæc ille. Cæterum cum iam id merito deperditum sit, neq; hoc tempore à nemine, quod sciam, cognoscatur, superfluum sanè esset plura de eo scribere: nam institutum nostrum non est, in re incerta diutius immorari.

Pharici ueneni confid.

20 TOXICVM ex eo nominari videtur, quod barbarorum sagittæ eo illinebantur. Qui biberint, labiorum, & linguæ inflammatione torquentur. Incoercitus furor varias ijs imagines obuersat: quare uix medicinæ locus est, raroque qui hauserunt, euadent. Vinculis ergo cohibendi, aut vinum dulce cum rosaceo bibere, & reuomere cogantur: rapi semen bibendum cum uino. Priuatim ijs conuenit quinquifolij radix, & hircinus sanguis, aut caprillus, eodem modo sumptus: roboris, fagi, aut ilicis cortex cum lacte tritus: malaque cotonea trita esse, aut cum pulegio, & aqua bibere, conueniet: amomum & balsami semen ex uino. Sed qui periculis defuncti sunt, diu lecticis decumbunt: & ubi surrexere, stupidi reliquum uitæ tempus degunt.

30 QUID antiquis fuerit Toxicum, quo Barbari sagittas inficiebant, ut ijs uulneratos inimicos haud dubie perderent, nec à Dioscoride, nec ab alio aut Græcæ, aut Arabicæ familiæ auctore memoriæ proditum esse, mihi hactenus compertum est. Ideoque difficile admodum fuerit decernere an Toxicum hodie sit, uel cognoscatur in Europa, cum proprie hi Barbari antiquis dicantur, qui Troglodyticam Aethiopiæ regionem incolunt, apud quos fortasse tantum nascitur. Verum eniuero putauerunt quidam, ut Manardus Ferrariensis uir nostræ ætatis celebris, id antiquis fuisse Toxicum, quod Arabes Napellum uocant. Quæ quidem sententia non omnino ijs uidetur resellenda, qui plura de Toxicis non inuestigarunt. quandoquidem (ut Auicenna est auctor) non desuere, qui sagittas napello inficerent: constatque napellum haurientibus linguæ, & labiorum inflammationem excitari, & raros admodum esse sumentes, qui euadant: id quod omnes Græci toxico adscribunt. Ad hæc cum asserat Auicenna, quod si qua cura toxico adhiberi possit, ea fiat uomitionibus, hausto antea rapi semine, & sumptis subinde glandium putaminibus, hoc omnino illorum opinionem auget. Siquidem Dioscorides quoque ijs, qui toxicum hauserunt, rapi semen ad ciendum uomitum ex uino potandum præbet, ac deinde quercus, fagi, aut ilicis corticem, arborum nimirum, quæ omnes glandes proferrunt. Quæ sanè omnia facile ad credendum trahunt Græcorum toxicum, & Arabum napellum unum & idem esse uenenum. Sed diligenter rem expendentibus contrariæ profecto sese offerunt rationes. etsi enim ex notis prædictis toxicum, & Napellum unum & idem esse uideantur; tot tamen aliæ habentur notæ, quæ alterum ab altero discriminant, & contrarium arguunt, ut aliter existimandum non sit, quam quod deleteria hæc medicamenta plurimum inter se distideant. Nam nusquam, quod legerim, tradidere Mauriani eos, qui Napellum hauserint, in tantum furorē agi, ut uinculis sint coercendi, quemadmodum eos, qui toxicum deuorauerint. Equidem illud pro certo testari possum, quod Corsi illi latrones, sicarijque, nequissimi, quorum historiam libro quarto prodidimus, cum de aconito differeremus, quanquam ab assumpto Napello ea omnia dederint indicia, quæ ab Auicenna napello assignantur; in nullum tamen furorē adducti fuere, neque ullum etiam sensere delirium. Præterea Auicennæ, nostroque testimonio, qui experimentum uidimus, epoto Napello, oculi exterioris prominent, oboriuntur uertigines, animi defectus, & ingens crurium imbecillitas. Quorum tamen symptomatum nihil de toxico agens meminit Dioscorides. Quinetiam (ut ipse perhibet Auicenna) qui Napelli pericula euadunt, plerumque aut ad hecicam febrem, aut ad tabem, aut ad comitalem morbum desciunt. id quod Toxicum sumentibus non euenit: horum siquidem qui superuixerint, stupidi tantum reliquum uitæ tempus ducunt. Ex his itaque omnibus liquido apparet, quod hæc inter se maxime differunt. Longè enim seuiora sunt Toxicis incommoda, quam Napelli, ut abunde constat ex Nicandro in alexipharmacis, ubi Toxicum descripsit ijs notis. Protinus etiam lethalis toxicis dolorem, & malum abigere discas, quando suis cruciatibus hominem comprehenderit. Lingua eius, qui Toxicum hauserit, infernè crassior redditur. Sed labia intumescunt, os planè pondere suo degrauiant, ac aridum prorsus sputum regerit, inferiorique parte gingiuæ diffunduntur, & suis stationibus mouentur. Sæpe etiam cordi stuporem iniecit, omnisque sensus consternatus est, fontico isto malo perturbatus. Ac laborans eo, & balat, & mugit, innumeras nugas fabulasque præ insania edens: ac sine intermissione

Toxici confideratio.

Manardi opinio reprob.

Toxici notæ ex Nican.

dolens, uehementer uociferatur, instar hominis, cui caput, totum corpus compingens, ense amputandum sit. Vel quemadmodum craterifera sacras res tractans ipsa Rheæ sacerdos, nona mensis publico appropinquans itinere, longum ore suo rumorem, & clamorem edit, quem horrendum in montanis latratum audientes sibi metuunt. Sic ille rabie, mente sua turbatus errans eiulat, ac lupi instar fugitiuè ululat, obliquisq; pupillis taurino more inspiciens, album dentem acuit, dentibusq; suis despumat. hæc tenus Nicander. Cæterum differunt toxicum, & napellus in curandi quoque ratione. Toxicum nanque Dioscoridi curatur rosaceo ex passò potu, quinquefolij radicibus, caprillo, & hircino sanguine, cotoneis malis, anomo, & balsami fructu. Auicenna uerò Napello succurrit cum uini potu, butyro, moscho, capparis radice, & eo deniq; mure, qui napelli ipsius radices depascitur. quæ utiq; medicamenta omnia ab ijs admodum discrepant, quæ in Toxicum curatione commemorauit Dioscorides: quem tamen penè ad uerbum reddidit Auicenna in cæteris uenenorum auxilijs. Hæc igitur apertissime ostendunt, conuincuntq; Napellum et Toxicum esse diuersa uenena. Nec illa obstant sententiæ nostræ, quæ superius in Manardi fauorem adduximus. quandoquidem (ut facile colligi potest ex uniuersa huiusce libri materia) alia etiam habentur uenena, quæ quòd eadem excitent accidentia, & paribus curentur antidotis, uidentur unam, & eandem rem esse, cum tamen longè diuersa cernantur: cuiusmodi sunt mandragora, opium, hyoscyamus, corniculatum papauer, & id genus alia. Sed ut iam de Toxicum meam in medium proferam sententiam, cum haudquaquam falli crediderim, qui dixerit, id esse Auicennæ Toxicum, quod idem Tusom appellat. Nempe quòd asserat eo epoto labra, & linguam inflammari, sequi delirium, & incoercitum furorem. quæ propria toxici sunt indicia. Attamen hoc uidetur illi omnino fuisse incognitum. quod nec minus fortasse Dioscoridem latuit. Nam si toxicum nouisset Dioscorides, eius certè historiam libro quarto silentio non dissimulasset, ubi de cæteris mortiferis differuit medicamentis. Illud porro indicium quodammodo facit, Mauritanorum tusom esse Dioscoridis toxicum, quòd nomen illius licet corruptè, ab hoc Arabes traxisse uideantur, quasi toxicum tusom nominauerint. Verum cum toxicum de NAPELLO loquendi nobis occasionem dederit, non alienum fuerit, ut nostrum sequamur institutum, hoc loco eius tum uenenum, tum remedia describere, præsertim cum nascatur in Italia. Napellus itaque, ut Mauritanorum testantur monumenta, & nostra ad stipulatur experientia, si potu uel cibo in corpus ingeratur, seu statim adfert discrimina: nempe illico labia inflammantur, & adeo intumescit lingua, ut exeri extra dentes, & oris amplitudine capi non possit: oculi item pariter intumescunt, ita ut prominant: uertigines, & animi deliquia frequentissime inuadunt, & crura imbecillitate affecta immobilia redduntur: subinde uniuersum liuescit corpus, intumescitq; & confestim malo occupatur habitu. Quo fit, ut breui temporis spatio, qui sumpserint, miserabiliter intereant. Sed id mirum non est: quippe quoniam tanta est huiusce lethiferi ueneni uis, ut nisi statim proprijs antidotis succurratur, nullis subinde expugnatur medicamentis. Imò quauis etiam in ipso principio ualentiora dentur remedia; pauci tamen superuiuant, qui aut hectica febris (ut diximus) aut tabe, aut comitiali morbo tandem non conficiantur. Succurrendum igitur illico fuerit, excitatis prius uomitibus (ut Auicenna inquit) epoto rapi, aut napi semine. Prodest deinde butyrum bubulum coctum, & sepe ac largè cum uino sumptum: item glandium putaminum decoctum ex uino potum. Auxiliatur diambari, & dianoschi puluis: quin potius ambaram & moschus præ cæteris per se, & cum Lemnia terra, ex uino pota. Quòd si hæc non proficiant, nihil sanè præterea sperandum relinquitur, quòd parum, uel nihil possint in huiusce ueneni noxa theriaca, & Mithridatis antidotus. Proinde dicebat Auicenna, theriacam Napello non prodesse, nisi certo tempore, & termino. Faciunt ad hoc & capparum radices, quòd dixerint quidam antiquorum, hæc uerum Napelli esse antidotum. Conciliator smaragdi puluerem duarum drachmarum pondere magno remedio ex uino potandum pollicetur. Sed hoc dari tantum potest Pontificibus, Imperatoribus, Regibus, alijsq; opulentis principibus. quandoquidem parua, uel nulla est adhibenda fides pretiosorum lapidum fragmentis, quibus hac ætate seplasia utuntur. Ad hæc recentiores ferè omnes, qui uenenorum materiam pertractarunt, Auicennam secuti, uerum securumq; Napelli antidotum putant murem quendam, qui Napelli radices depascitur. Hunc uidimus nos, cepimusq; in quibusdam altioribus uallis Ananiæ montibus. Sed non omnibus datur ipsam inueniendi, uenandiq; modus: ad hoc nanque multa patientia, & uigilantia opus est. Quamobrem mihi mirum non est, quòd scripserit quidam recentiorum clarissimus, magnificum quendam uirum ac principem, philosophum tamen, & medicum, cum diu hos mures quæsiuisset, neq; eos inuenire potuisset, ut demum suum conficeret antidotum, horum uice magnas quasdam cepisse muscas, quas folijs, & floribus Napelli uictitare obserauerat. Eo autem antidoto, quod constabat ex prædictis muscis numero uigintiquatuor, uncijs duabus Lemniæ sphaeragidis, & pari pondere baccarum lauri, atq; Mithridatis antidoto, omnibus oleo & melle sufficienti exceptis, admirandos fecit effectus, non solum aduersus Napelli uenenum, quod ut periculum faceret, diuersis dederat animalibus, & ipsemet experiendi antidoti gratia sumpserat; sed etiam in omni alio ueneno. Sed quid dicam (si tamen licet sine uitio sua quenq; laudibus efferre) de admiranda ui olei nostri de scorpionibus, cuius componendi rationem tradidimus in præfationis huius libri commentatione, cum à tam seuo exitialiq; ueneno, qui biberint, breui admodum tempore liberentur, eo tantum exterius inuncti: nihil certè aliud, nisi quòd aduersus hoc uenenum, & cætera quæ uisera non erodant, sicut & uenenosorum omnium morsus & ictus, inter omnia remedia (pace aliorum dixerim) id primum sibi locum uendicat. Vbi enim uehementissima, ferociq; fuerint uenena, singulis horis inungi postulat: ubi uerò minus uehementia, minusq; seua fuerint, interposito trium horarum spatio, pluribus continuis diebus. Inungi autem debet non modò cordi ad sinistram mamillam; sed temporum quoque, manuum, & pedum arterijs.

Napelli uenenum, eiusque remedia.

IXIA, quæ vophonon appellatur, inter potandum aliquod ocimo simile gustu & odore redollet: vehementem linguæ inflammationem excitat: mentem mouet: omnes excrementorum exitus supprimit: strepitum cum animi deliquio ciet: ijsque intestina latrant, nec egeritur quicquam. Post uomitionem aluumque resolutam, auxilium præstat aqua, in qua absinthium maduerit, ex uino largiore, aut aceto mulso pota: rutaque; syluestris semen, aut laferis radix. item tragorigani decoctum, cum aliquo supradictorum, aut lacte, aut resina terebinthina, aut nardo, aut castorio, aut laferpitio, quorum singuli oboli conueniunt. quin & nuces iuglandes ex uino, cum resina, castorio, & ruta trita, ita ut singula drachmæ pondus æquent. Itidem chamelææ, aut thapsiæ, aut absinthij succi ficilicus cum aqua mulsa, & acetum calidum potum.

IXIA, ut superius libro tertio retulimus, lenta, & uisci modo tenax est lacryma, quæ in chamæleonis albi radicibus agglutinata reperitur. Hæc (ut Nicander, quem Dioscorides est secutus, in alexipharmacis inquit) gustata ocimo similem saporem præbet: hausta extremum linguæ tractum exasperat, interiora adurens. quinetiâ corde suo turbatur ad insaniam usque qui sumpserit, ac linguam penitus dentibus lacerat. Porro mente attonitus redditur, aluiusque; temere ambos utrinque; meatus & liquidorum, & esculentorum obdurans, quæ & intrinsecus spiritum suffocans, submurmurat, ac modico tractu uoluitur. Qui uero hoc malo angitur, ægre magnaque difficultate respirat, adeoque uenenata illa ixiæ potio protenus excrementa eijcit ouorum similitudine. hæcenus Nicander. Cæterum Mauritaniam aldabac uocant, quod proprie uiscum significat. Cuius nimirum incommodis in primis succurrunt, Auicenna teste, excitatæ uomitiones, & infusi clysteres, qui ijs maximopere auxiliantur: sed mitiores lenioresque esse oportet. Præstant deinde auxilium theriaca, & Mithridatis antidotus, ex absinthij Romani, aut santonici decocto pota. Præstant item epithemata, quæ cordis imbecillitati dicantur: quin & utriusque buglosi flores saccharo asseruati, additis margaritis, corallijs, pretiosorum lapidum fragmentis, moscho, ambaro, & alijs quæ cordi opem ferunt. Conuenit insuper rosaceum aceto admixtum, & sincipiti ubi sutura interfecat, linteis illitum. Quæ sanè remedia non modò remorantur, franguntque; ueneni uim; sed omnibus etiam incommodis ab eo excitatis mirifice subueniunt. Porro cum in frequenti recentiorum medicorum usu sit albi chamæleonis radix ad arcendam pestilentiam, & ad interancorū tineas necandas; ideo caueant qui ea utuntur, ne agglutinatam lacrymam, si qua forte fortuna inhaerit, præbeant deuorandam. quod facile cauere poterunt, si eam primum radix è terra fuerit effossa, eius corticè cultello deraserint, & uino subinde lauerint. Verum ego in radice albi chamæleonis, qui in Italia prouenit, nullam hæcenus Ixiã reperi. At tamen quidam Cretensis rei herbariæ studiosus mihi pro certo affirmauit, è carlinæ uulgò uocata radice in Creta Ixiã ab ijs colligi, qui sagittas conficiunt, ut pennas sagittis conglutinent. Nec modò eam reperiri mihi retulit in eo carlinæ genere caule uiduo; sed etiam quandoque; in altero, sed rarius. Quæ certè omnia opinionem auxerunt, ut hoc obiter dicamus, carlinas uocatas Dioscoridis esse chamæleones. Quod autè plus ueneni insit CHAMAELEONI nigro, quam albo, ut Galenus scriptum reliquit, & post ipsum Paulus, & Aëtius eius doctrinam secuti (de qua re superius libro tertio differuimus) non ita facile crediderim, cum albo tantum Ixiã innascribat Dioscorides. Non ob id tamen præteribo, quin hoc loco ea referam, quæ de Chamæleonis nigri ueneno, & eius remedijs memorie prodiderunt Paulus, & Aëtius: ita enim scribunt. A chamæleonis nigri potu morsus uentris, & linguæ tumor, cum rugibus intestinorum sequitur: facies distorquetur, & uomitus spumofus, tremores, concussiones, & totius corporis conuulsiones, ac uocis interceptio concomitantur. Cæterum curantur ex his, quæ ad fungos sunt relata. Datur eis & thlaspios, & betæ succus, & triticæ ptisanæ cremor ex passo, absinthij dilutum, & nitrum cum aceto mulso. Vbi uerò enomuerint, lac recens multum sepe exhibeto, & aluum cum lubricis infusus eluito, uelut est sceni græci & althææ decoctum. Præcordijs etiam somenta, ac calfactoria adhibeto.

Ixiæ uenefica natura.

Ixiæ ueneni curatio.

Chamæleonis nigri ueneni, & remedia.

CERVSSA suo colore proditur: sumpta enim, mox palatum, gingiuæ, lingua, & commissuræ dentium, candore quodam inficiuntur: singultus, tussis, ac linguæ ariditatem excitat: ijs extrema frigescent, mens labat, membra torpescunt. Quibus dare conuenit aquam mulsam, aut ficuum, aut maluæ decoctum, aut lac calidum, aut sesamam ex uino tritam, uel lixiuiam ex sarmentis factam, amaracinum oleum, aut irinum, persicorum ossa cum hordei decocto: columbina oua cum thure, aut hordei decocto, aut prunis: aut gummi, quod ulmus plorauit: aut humor, quem ulmea folia reddiderunt, cum tepida aqua: sed tum quoque; uomant. Conuenit etiam thapsiæ succus, aut scammoniæ, cum aqua mulsa potus.

CERVSSAE faciundæ rationem tradidimus superiore libro. Hæc tametsi ad ulcerum medicamenta, quæ exterius illinuntur, salubre plerumque sit medicamentum; si tamen sumatur intus in corpus, interficit, quemadmodum cætera deleteria pharmaca, de quibus iam plura retulimus. Epotæ cerussæ incōmoda pluribus notis, quam fecerit Dioscorides, eleganter carminibus reddidit in alexipharmacis Nicander, quorum carminum hæc erit paraphrasis. Cerussa per omnia spumanti adhuc lacti, cum uerno tempore, pingue & recens in mulctram emulsum fuerit, colore stigmilis

Cerussæ lethalis natura.

stigmilis

milis est. Porro cerussæ spuma super gingiuas adstringente uiscandit, quæ spumosi medicamenti frigore arefcunt, & contrahuntur in rugas. Lingua, & fauces asperitate languent. Vexantur ob id, qui hauserint, arida tussi, oculisq; nutantes grauitate, dum crebros ructus egerunt, non sine labefactione sui opplentur. Hinc fit, ut capite non parum turbentur: quinetiam animo suo nauſeabundi præ tristi labore gemunt. At sepiſſimè in ipsa luce uanum phantasma, quod re ipsa nullum sit, cernunt. aliàs somnolenti toto corpore frigent, neq; ut antea membra, potissimum manus, et pedes, suum officium faciunt, adeo ut ni eis succurratur, eo tandem dolore laceſſiti, succumbant pereantq;. hæcenus Nicander. Cæterum Auicennæ testimonio cerussam haurientibus alia adueniunt incommoda, nempe animi deliquium, faucium asperitas, uentriculi, & alui compunctiones, præcordiorum tenſio, anhelitus difficultas, præſocatio spirituum, & albedo totius corporis: quin & urina modò nigra, modò cruenta redditur. His auxilium præſtant (ut ipse, & Actius tradidere) scammonium ex mulſa potum, aliãq; medicamenta, quæ ſuapte natura urinam ualenter pellunt. Post hæc clysteribus uti coueniet, ac ſubinde prouidere, ne dormiant affecti, ſed uigilantes sepius euomat potò prius hydromelite, ſuſſino, & narcifino oleo admixtis. Præferunt quidam uomitiones ab atriplicis, & rapi ſemine concitatas: item clysteres ex braſſicæ decocto cum oleo, absque ſale: inſuper theriacam ex uino, & Mithridatis antidotum, & album meracium uinum largiùs potum.

Cerussæ mali
auxilia.

ΜΥΚΗΤΕΣ. FVNGI.

CAP. XXIII.

FVNGORVM alij genere, alij copia lædunt: omnes tamen strangulatus ſuſpendio ſimiles concitant. Quibus confestim succurrendum: communiter ex oleo uomere cogendi: mirificè iuuat lixiuia ex ſarmentis, aut pyraſtri ſurculis, epota cum ſale, poſca, & nitro. Fructus, aut folia pyraſtri cum fungis decocta, strangulantem illam uim auferunt, eſitataque eiſdem auxiliantur. Aduerſus fungos gallinacea oua cum poſca proficiunt, adiecta ariſtolochia drachma: item abſinthium cum uino melleque ſumptum, & ex aqua potum: apiaſtrum ex nitro: panacis radix, & ſemen in uino: ſex uini cremata, cum aqua: atramentum ſutorium ex aceto: radix, uel ſinapis, aut naſurtium eſu profunt.

Fungorum ue-
nifica natura.

Fungorū præ-
paratio.

Fungorū ue-
neni remedia.

NON modò nocent in uniuerſum Fungi, quòd in eorum genere aliqui habeantur lethales, & ſuapte natura ueneno inbuti: ſed etiam quòd ex his, qui pernicioſi non ſunt, plus quàm uentriculi robur ferre poſſit, quancloq; ingeratur, ita ut tunc non malefica ui: ſed copia lædant. Quippe cum natura humidum admodum, & frigidi ſint, & lentore non modico ſcateant, ſuperato ſua quantitate corporis calore ſuffocant, strangulant, & deniq; interimunt, niſi citius remedijs ſuccurratur. Cognoscuntur qui mortiferi ſunt (ut ſuperus libro quarto tradidimus) ſi frangantur, quòd illico uarios mutant colores, ſtatimq; computreſcant. Proinde dicebat Auicenna, in fungorum genere eos eſſe lethales, qui uirides, & caſij deprehenduntur. Sed certè magnopere admirari licet, quòd tanta in hominibus inualuerit gula libido, ut eſi ſciant fungos eſſe plerunque necis hoſpitiu; tamen ſui ipſius obliu, magno ſanè apparatu eos in cibis auidiſſimè deuorent. Verum poſtquam tantam cum palato fungi iniere gratiam, ut ab his abſtinere homines non poſſint, ſaltem diſcant uelim, ut ſe ipſos à morte uindictent, fungos nunquam eſſe ſumendos, niſi prius cum ſylueſtribus pyris decocti fuerint. Quòd ſi ſylueſtria pyra deſiderentur, ex domeſticis ea ſupplere poterunt, quæ cæteris auſteriora habentur. in quem uſum adhiberi poſſunt tam recentia, quam ſole ſiccata. Præſtant idem arboris tam ſolia, quam cortex, præſertimq; ſylueſtris: ſiquidem fungorum antidotum pyra ſunt. Dioſcorides libro quarto præter medicamenta hæc ad fungos aſſignata, prætulit origani, & ſatureiæ decoctum, gallinaccorum ſinum, ex aceto aut melle potum: quòd tamen (ut Philagrius explicat) album eſſe oportet. Sed primum medicamenti ſæpius enarratis eliciendus eſt uomitus, & ſubinde acria inſundenda clyſmata, ut extra corpus trahatur uirus. Cæterum ignorandum non eſt, eos incommoda afferre longè maiora, qui propria natura uenenati naſcuntur. quandoquidem non modò ſuffocant, strangulantq; comedentes; ſed etiam inſtina exulcerant, uentriculum inſtant, ſingultum, & punctiones excitant, corpori uniuerſo pallorem inducunt, & urinam remorantur. Præter hæc alia uerenda, & lethifera oriuntur ſymptomata, nempe frigus, tremor, interceptio arteriarum, animi deliquium, perfrigidus ſudor, & mors ad poſtremum immatura. His primùm auxiliantur uomitiones omni celeritate excitatæ: quibus etiam conuenit epotus domeſtici raphani ſuccus, aut deuorata ruta ſolia, aut origanum, aut mel. Prodeſt deinde mirum in modum theriaca, & Mithridatis antidotus ex acerrimo aceto pota, aut ex oxymelite, aut ex aqua uitæ uocata. quanobrem quinta eſſentia noſtra theriacalis, in his fungorū malis mirificam fert opem. Prætulit ad hæc Auicenna calida quacunq; aromata: cuiusmodi ſunt diapipericos, diacyminum, diagalanga, dyamoſchum. Conciliator potandum exhibet magno iuuamento uinum optimum, in quo conſerbuerit piper, offeritq; ſubinde allium crudum deuorandum. Id quòd facit uniuerſa ſerè ruſticorum turba, qui (ut Galenus inquit) allio theriacæ uice plerunque utuntur.

ΓΥΨΟΣ. GYPSVM.

CAP. XXIII.

LAPIDEScENS gypſum ſtrangulationem creat. Quare eadem proferenda ſunt, quæ manſis fungis, auxilia: & ad hæc malux decoctum, quòd etiam olei uicem penſat: utpote cum pingue ſit, euomendo lubricas uias, & faciles reddit, deradique corpora non finit. quòd ubi duratur in lapidè, gypſum efficit. Quinetiam prodeſt oleum ex aqua mulſa, aut ficorum decocto: & lixiuia è ſiculneo cinere, aut ſarmentis facta, cum uino copioſiore pota: & origanum, aut thymum cum lixiuia, aut aceto, aut paſſo: hiq; decocto malux proluendi.

GYPSVM

GYP S V M omnibus notum, si bibatur, aut comedatur, strangulat (ut Dioscorides inquit) quod respirationis meatus ualenter adstringat, & obstruat. Meminit huius inter uenenata medicamenta Auicenna, sic inquit. Eadē sunt gypsi indicia, quæ & cerussæ, præterquam quod illud citius, & atrocius strangulat. quamobrem ijs, qui hauserint, ea conueniunt medicamenta, quæ cerussæ, & fungis opitulari diximus. Postea lubrica danda sunt, cuiusmodi est malua, alibæa, sceni græci, & lini seminis decoctum. Conciliator egelidam aquam cum butyro primum potandam iubet, & deinde uomitum excitandum, à uomitu calidam item cum melle præbet, ut iterum uomant: postremò Mithridatis antidotum uino meraco mistum, drachmarum duarum pondere. Quod si aluus ab hoc adstricta fuerit, citetur oleo, & anatis adipe chystere infusus, & illinatur uenter ricino oleo. Quin & murium stercus (ut ipse ait) ex uino potum, proprium est gypsi antidotum. Auicenna autem ultimò purgari iubet scammonio, & alijs pharmacis, quæ aluum deijciendo ad rem faciunt.

Gypsi ueneficiū, eiusque remedia.

Αἷμα ταυραῖον. SANGVIS TAURINVS.

CAP. XXV.

TAVRI recens iugulati sanguis epotus, spirandi difficultatem, strangulatūque concitat: faucium, tonsillarumque meatus cum neruorum distentione præcludit: lingua rubescit: dentes inficiuntur, & quædam concreti sanguinis uestigia, inter eorum commissuras restant. Quare uomitum uitabimus: sanguinis enim globi attractu illo in sublime relati, magis gulæ inculcantur. Dari ergo opus est quæ concretum sanguinem discutiant, & aluum subducunt. Grosi lacteo succo turgentibus, ex posca, & nitrum per sese, auxiliantur: nec secus coagulatum omne cum aceto, & laserpitij radice, aut lasere: itidem & brassicæ semen, & è cinere ficulneo lixiuia: conyzæ folia cum pipere, & rubi succus ex aceto. aluus resoluenda. Iis qui seruantur, stercorosa, & fluida per sedem egeri confueuerunt. Stomachum, aluumque hordeacea farina ex aqua multa perungere oportet.

NEMO tauri sanguinem elam potandum exhibere potest: nam unusquisque sanæ mentis sanguinem cognoscet. quare, mea quidem sententia, fieri non potest, ut uenefici eo quenuquam decipiant: quippe nisi largius bibatur, & adhuc calens ab ipsis defluens uenis, antea quam concresecat, noxam non infert, aut leuem. Quo fit, ut eos tantum taurino sanguine interire crediderim, qui aut atra bile tentati, aut cacodæmonibus irritati, uel ut aliquod seuum mortis genus ab legibus pro suorum facinorum pœna luenda institutum effugiant, uel ut immedicabiles & grauissimos morborum cruciatus finiant uitam pertesi (quod Plinius lib. xx. cap. xviii. fecisse ait epoto opio Licinij Cecinæ patrem ciuem Romanum) mortem sibi uoluntariam consciscunt. Proinde scite Nicander in alexipharmacis ita scriptum reliquit. Si ex insipientia quispiam atrum tauri sanguinem hauserit, mœrore adeo ingemit, ut nimio cruciatu tandem conficiatur. quando cordi appropinquans sanguis ille condensatur, ac in medio alui receptaculo in grumos coagulatur: hinc & meatus spirituum obdurantur, & halitus suffocatur impleto guttore. Atqui tractibus, & singultibus iste afflictus, crebro humi spuma coinquinatus palpitat. hæc ille. Caterum si forte fortuna euenierit, ut quis tauri sanguinem potauerit, & ad eum domestici, quibus factum constat, medicos aduocent, tunc medici ijs uti poterunt remedijs, quorum hic abunde meminit Dioscorides. Sed quoniam taurinus sanguis menstruum sanguinem mihi in mentem redegit, atque etiam hic nobis occurrunt fel pardæ, uiperæ, & canis piscis: item cerebrum felis, quem Græci elurum uocant, cerui extrema cauda, quorundam quadrupedum sudor, & malum denique improbatumque castoreum, quæ omnia inter lethalia medicamenta annumerantur, cum hæc à Dioscoride in hoc uenenorum censu prætermissa deprehendantur, et nobis propositum sit, singulorum uires maleficæ, earumque auxilia describere, hic locus opportunus uisus est, in quo de ijs differeremus, & nostrum institutum, quantum possimus exequeremur.

Sanguinis tauri uenenata natura.

S T R V V S mulierum, præsertimque biliosarum, & facile rixantium potus, adeo bibentes effascinat, & inficit, ut lumaticos & amentes efficiat. Id autem detestabilis facinoris quandoque perpetrant maleficæ ueneficæque mulieres cacodæmonibus ductæ ipsum exhibendo proprijs maritis, uel alijs, quos odio prosequuntur. Huius tamen noxæ succurritur contritis margaritis drachmæ pondere ex melissophylli aqua potis: auxiliatur & tepidæ balneum. Confert ad hæc (ut Conciliator inquit, si tamen id absque diuinæ legis iniuria fieri possit) ut affecti hilari frequentique mulierum consortio lætentur, cum eisque coeant, præcipue cum iuuenibus, quæ raro nuptias celebrent. Prodest & theriaca drachmæ pondere ex sumariæ aqua quotidie pota. Profunt & uiperæ pastilli scrupuli pondere, additis tum margaritis, tum theriaca eodem pondere. Epoto autem **PARDI** felle excitatur uomitus, ceu aloës amarore, os & nares

Sanguinis mēstrui uenēū, eiusque curatio.

inficiens: post uomitum uniuersum corpus flauescit, ictericorum modo: postremò ea omnia consequuntur incommoda, quæ ab assumpto napello, & à uiperarum morsibus eueniunt, cum tam seuum lethiferumque sit, ut tribus tantum horis potantes perimat. quod si hoc temporis spatium non interficit, prorsus desperandum non fuerit. Expugnatur primum uomitionibus illico excitatis, subinde ijs utique antidotis, quæ napello, uel uiperæ morsu infectis opitulantur. Auicenna huic ueneno peculiarem conficit theriacam ex Lemniæ terræ, & lauri baccharum, singulorum drachma una: capreoli coaguli drachmis quatuor: myrrhæ, & rutæ seminis, cuiusque semidrachma. quæ omnia melle excipit. Hanc iuglandis quantitate exhibet, excitatis deinde uomitionibus, ductisque demum laborantibus in calidæ aquæ balneum, cui inferbuerint odorata medicamenta. Sed **VIPERÆ** fel adeo perniciosum existit, ut statim animi deliquium adferat: quare rarissime antidotis succurri potest, quod nullam detur ea præparandi spatium. Veruntamen si quid est, quod tam breui temporis momento quicquam opis ferat, id erit quam celerrime excitatus uomitus, epoto prius cocto butyro, igne colliquo: quo uomitiones iterum, atque iterum mouere oportet. Post uomitus nihil salubrius, quam theriaca, & Mithridatis antidotum, moschus, ambarum, & eorum composita medicamenta, quæ dicitur moschum,

Pardi fellis uenenum, eiusque remedia

Viperæ fellis uenefica uis, & auxilia.

Canis piscis
felis uenenū,
& cura.

Felis cerebri
maleficiū, &
remedia.

Caudæ cerui
uenenum, &
eius curatio.

Sudoris ani-
maliū uirus,
& remedia.

Castorei viri-
lētā uis, & cu-
ratio.

moschum, & diambarum appellantur. Vbi autem animi deliquia perseverant, & corporis uniuersæ angustia, uinum quidem offerendum est, aut capporum, & gallinarum carniū succus ex aqua feruentis balneo in uase uitreo distilla- tus. Huic equidem noxæ crediderim magnificè aduersari oleum nostrum de scorpionibus, cuius componendi ratio- nem tradidimus in huius libri præfationis commentatione: itidem & quintam essentiam nostram, quod ictu oculi suis perquam tenuissimis partibus in totum deferatur corpus. Porro fel, quod à CANE pisce eximitur, lethiferum est. quippe quod potum, uel esitatum lentis tantum quantitate, septenis diebus interficiat. Curantur tamen qui hausa- rint, epoto bubulo butyro cum gentianæ radice, cinnamomo, & leporis coagulo. Prodest & corpus uniuersum odo- ratis oleis illinire, & uictu tenuissimo uti. Ceterum qui FELIS CEREBRVM in cibis ederint, crebris affi- ciuntur uertiginibus, fiuntq; subinde stolidi, & amentes. Quibus etsi subuentri possit, id tamen non nisi temporis tra- ctu, & admodum difficulter fieri potest. His danda est Lemnia sphaeragis, & uomitiones inde sunt excitandæ, fieriq; id oportet ter, aut quater in mense. Præstat item auxilium, si quotidie mane sumant ægri diamoschi confectioem, tri- bus uel quatuor horis ante cibum. Quinimo moschus per sese sufficienter auxiliatur: namq; ut quidam tradiderunt, moschus tantum huiusce cerebri proprium est antidotum, si dimidij scrupuli pondere ex uino bibatur. Sed illud non est ignorandum, quod non modò Felis deuorato eorum cerebro homines inficere possunt; sed pilis quoq; respiratione, & oculorum intuitu. Nam etsi pili omnes imprudenter in cibis sumpti, præficare possunt, anhelitus meatus obstruen- tes; tamen felium priuatim exitiales censentur. Eorum præterea spiritus tabifico quodam ueneno insectu deprehen- ditur. Etenim noui ego quosdam, qui cum felibus adeo delectarentur, ut nunquam sine ipsis dormitum peterent, attra- ctio inde diutius aëris uehiculo eorum spiritu, in tabem, & marasnum incidere. quibus postremò confecti diem suum obierunt. Nec diu est, quod in quodam monachorum cœnobio uniuersa perijt familia, magno felium numero, & con- tubernio. Lædunt item suo (ut diximus) oculorum intuitu, adeo ut quidam reperiantur, qui his uisis, aut auditis, pa- uore quodam illico capiuntur, terreanturq; maximè, quod non modò ex eorum ueneno provenire existimauerim; sed etiam propria eorum natura, qui eos uel intuentur, uel audiunt. quandoquidem ij sua natura talem à cœlo qualitatē influxam habent, quæ nunquam ad propriam mouetur actionem, nisi obijciatur id, quod natura sibi contrarium fue- rit. Horum plures in Germania duntaxat uidimus, & quosdam ex ea natione Goritiæ commorantes. Quod autem uerum sit id aliunde euenire non posse, quam à congenita qualitate, quæ paucis admodum inest, aperte sanè ostende- runt eorum aliqui. Quippe cum huius gentis quidam hyemis tempore in hypocaustum nobiscum cœnaturus intras- set, quò plurium amicorum sodalitas conuenerat, mulier quædam huius uiri naturæ conscia, ne is, uiso felis catulo, quem educauerant, iratus discederet, illum in arcula quadam eodem in cœnaculo cœcluserat. Sed quauis nec uidisset ille, nec audisset catulum, cum pauco post tempore aërem felis halitu infectum inspirasset, irritata statim ea tempera- menti qualitate felium inimica, emisso sudore, pallida admodum facie, omnibus sanè admirantibus, tremebundus con- clamare cepit, hic aliquo in angulo latet felis. His autem eadem opem ferre putauerim, quæ cerebrum comedenti- bus remedio esse diximus. Inuenitur etiānum in CAUDA CERVI extremis partibus porraceus quidam, humor felleæ bili admodum similis, qui si fortè deuoretur, præsentancum est uenenum. Adfert enim illico intolerabiles angustias, animi deliquia, & omnia tandem symptomata, quæ epotum napellum consequuntur. Succurritur his, ut cæteris, primū uomitionibus, epoto butyro excitatis. Postea dandus smaragdi puluis ex uino dimidij scrupuli pon- dere. Quin & pistacia profunt, & ponticæ nuces in cibis largius sumptæ. Ad hæc uniuersum corpus inungi præ- stat, oleo è citri semine expresso. Item theriaca proficit ex uino pota duarum drachmarum pondere. Magna quoq; infert incommoda quadrupedum quorundam SUDOR, præsertim equi, asini, & muli, quauis etiam cæterorum sit malus. Is igitur potus uiridem tumidamq; reddit faciem: sudorem fetidum in uniuersum excitat corpus, præsertim sub alis. Perturbat præterea tum uentriculum, tum aluum uniuersam, genitis excitatisq; flatibus in intestinis. Quod si bibatur ex uino, delirium facit. His tepidam largius præbendam scribunt, ut concitato inde uomitu puluerulentus sudor reijciatur. Post uomitū confert uinum cum rosaceo potum: item rhabarbarum semidrachmæ pondere sumptū, addito fossitij salis momento. tametsi propria huiusce sudoris antidotus ea sit theriaca (ut Auicenna est author) quæ ex Lemnia sphaeragide, & lauri baccis conficitur, cuius componendæ rationem paulò superius retulimus, de Pardisile differentes. Venenosum æquè ac lethiferum aiunt esse etiam CASTOREVM, quod iam putredine nigredinem contraxit, uel illud potius, quod è Ponto fuerit allatum. Hoc enim (ut Strabo inquit) uenensum est propria sui na- tura. Animaduertant igitur tum seplastarij, tum medici, cum plurimi usus sit medicamentum, ne malum exhibentes castoreum, aliquem interimant. Quandoquidem non modò furore aguntur, qui hoc medicamentum hauserint; sed etiam intumescens linguā exerunt, atq; tam seua febre corripiuntur, ut uno tantum serè die intereant. Aduersus hoc uenenum mirum in modum iuuant uomitiones, quas toties butyro, & hydromelite epotis citare conuenit, quod nullum ea, quæ reijciuntur, castorei odorem referant. Post uomitiones conducit diamuron potum, aut limonum, aut citrei mali succus saccharo admistus. Verum peculiariter huiusce castorei antidotum est coriandri semen tostum, dra- chmarum duarum pondere sumptum.

Γάλα ἐμπτυσθὲν. LAC INTVS COAGVLATVM.
CAP. XXVI.

Eos, qui coagulatum lac hauserunt, frequens illico strangulatio inuadit, quod in globulos quosdam lac coalescat. Quibus iuuandis pro antidoto, coagulum ex aceto damus, & bibere sæpius cogimus. Damus & calaminthæ folia arida, item succum: aut laserpitij radicem, aut laser cum posca: thymumque ex uino, & cum luto suo lixiuiam. Sed nulla falsilago obijciatur: quoniam magis lac

lac coiret, & in caseum densaretur. Neque illos vomere conuenit: siquidem concretum lac sese in gula angustias insinuans, strangulat,

CREDIDERE quidam Dioscoridis interpretes, authorem hoc in loco de eo coagulato lacte differere, quo frequenter in cibis utimur. E' quorum numero fuisse Ruellius, & Manardus Ferrariensis ea epistola, in qua uniuersam Marcelli interpretationem corrigit. Sed ij alioqui uiri eruditissimi, in hoc haud dubie falluntur, meo iudicio. Siquidem lac ea ratione coagulatum, nutrit, non autem strangulat, ut omnes in uniuersum homines testari possunt, sed praesertim ij qui in montibus degunt, cum Maio, & Iunio mensibus huiuscemodi lactis plurimum deuorent. Ideo nil aliud nobis asserendum esse putauerim, quam quod de eo tantum lacte intellexerit Dioscorides, quod cum admisto coagulo bibitur, antequam coalescat, ita ut intus, non extra coagulatum sit. Quo factum est, ut in hoc a Ruellij interpretatione in aliam descuerimus & hic, & in huius libri praefatione prope calcem. Magis enim Dioscoridis sententiam exprimi censemus, si lac intus coagulatum, uel (ut Marcellus) lac cui coagulum admistum sit, uertantur uerba illa γάλα ἐμπυττωσθέν. Nam quod iam coagulatum est, non magno labore coquitur, ac digeritur, transiitque in nutrimentum. Illud uero, quod ubi coagulum ei admistum sit, subinde hauritur, priusquam coalescat, cum aliquantisper in uentriculo resederit, ut admisti coaguli illico inibi concresecit, fitque concoctrici facultati adeo contumax, ut superato caloris robore strangulet, non secus ac taurinus sanguis. Proinde asserit Dioscorides, tauri sanguinem minime suffocare, nisi recens calidusque; e' ingulati tauri uenis defluxus bibatur, antequam concresecat. quandoquidem is non enecat aliqua propria ueneni facultate, sed concretionem tantum, quam in uentriculo consequitur. Id quod euidentissimum est in epoto lacte, cui admistum sit coagulum: aut in eo quoque, quod sine coagulo bibitur, & per se alijs de causis in uentriculo coalescit. Euenit enim quandoque hoc, cum lac bibitum crassius fuerit, & uentriculi, & iecoris temperatura calida, & sicca nimis. Nam ingens horum uiscerum tum caliditas, tum siccitas, consumpta breui lactis humiditate, reliquum, quod crassum est, facile cogit, & coarscit. Quinetiam illud idem ingenti fit frigiditate: nimirum expresso ab ea, quod tenuium est partium, reliquum, crassioris substantiae facile congelascit, haud secus quam de glacie, & nunc fieri libro quarto meteororum tradidit Aristoteles. Quamobrem est Galeni consilium libro tertio de alimentorum facultatibus, ut nemo lac potaturus ipsum bibat, nisi mellis, aut salis tantillum prius admisceat, ne in uentriculo concresecat. Sed non propterea mirari licet, quod Dioscorides scripserit, lac concretum in uentriculo habentibus nihil salis salisue esse offerendum. Quippe quemadmodum coagulum primo lac coagulat, contrariumque; deinde efficit, si iam concreto lacti superaspergatur; ita sal prius lacti commistum, id concresecere prohibet, mox contrarium effectum praebet, si iam concreto aspergatur. recens enim caseus sale respersus, illico duritiem contrahit. Sed iam ad curationem accedamus. Eadem autem erit lactis in uentriculo coagulati curandi ratio, quae sanguinis tauri, quando ijs tantum sit utendum medicamentis, quae suapte natura concreta liquant, & discutunt. Qua in re auxiliu praestant ipsa coagula, acetum, praesertimque; scillinum, lixiuium, & ea omnia, quae incidunt, & disgregant. Porro illud non praetereundum esse arbitror, quod ubi in hoc capite legitur γάλα τὴν πλωποικίαν κοίαν, id est, & figlinam lixiuiam, non ut uertit Ruellius, & cum luto suo lixiuiam, Gesnerus in primo suo de animalibus tomo, de tauro agens, legendum rectius putat γάλα τὴν πιλοποικίαν κοίαν, hoc est, & pilopaeorum lixiuiam: reprehenditque; in hoc Cornarium, quod putauerit figulos ad lutum lauandum sibi lixiuiam conficere. Sed mihi, ut ingenue dicam, magis placet Gesneri, quam Cornarij opinio. siquidem cum figlinum lutum nunquam lixiuia lauari aut parari audiuerim, uiderim, aut legerim, ueritati consonum non uidetur, ut de figlina lixiuia intellexerit Dioscorides: sed de ea potius, quae ad lanam expurgandam, ut infecturae magis idonea reddatur, utuntur pilopaei, hi sunt, qui pileos conficiunt. Eorum namque lixiuia, quod e' combusta uini faece plerumque; fiat, ea quae ad caput capillosque; abluendos communiter paratur, acrior, fortiorque; efficitur: & proinde ad lac dissolueundum in uentriculo coagulatum, est longe ualentior. Error praeterea facilis esse potuit librariorū, ex unius auntaxat literae uariatione, & pro i scribentium. πλωός enim per i scriptum, lutum significat, unde πλωολάδον, & πλωοδον aliqui figulinum interpretantur: πλωοποιός autem per i, artifex est, qui pileos ex lana conficit. Hac itaque; ratione putandum fuerit, πλωοποιίαν, non autem πλωοποιτικὴν in Dioscoride hoc loco esse legendum. Ceterum Fuchsius in suis doctissimis annotationibus in Nicolaeum Myrepsicum ea sectione, in qua de unguentis tractat, capite xxviii. nil aliud hanc lixiuiam esse putat, quam aquam quae lutum lauerit, uel per lutum transierit, non autem cum cinere, & calce factam. Sed cum figlinum lutum potius adstringat, contrahatque; quam laxet, ac digerat, nesciuerim profecto, qua ratione is eam lixiuiam e' tali luto confectam, ijs potandam daret, quibus lac in uentriculo concreuisset.

Lactis coagulati confederatio. Quorundam interpretu error.

Lactis in uentriculo coagulati curatio. Dioscoridis lectio castigata.

Λιθίγγυρος. ARGENTI SPUMA.

CAP. XXVII.

SPUMA argenti pota, stomacho, uentri, & interaneis grauitatem cum magnis torminibus adfert, & nonnunquam pondere suo intestina vulnerat, urinamque; supprimit: corpus intumet, plumbeamque; deformitatem concipit. Quibus subuenit secundum uomitionem, potum syluestris homini semen, myrrhae drachma octo, absinthium, hyssopum, apij semen, aut piper, aut ligustri flos ex uino: aridum palumbis fimum, cum nardo & uino.

POTA argenti spuma, cuius historiam libro quinto tradidimus, lethifera (ut Dioscorides inquit) adfert incommoda. Sed praeter haec, Actio, & Auicenna auctoribus, alia etiam eueniunt mala, nempe compaginum, & articularum incendium, seu ardor: alui suppressio, quanuis quandoque ex accidenti aluus ipsa deiciatur: sermo item praepeditur,

Spuma argenti mala.

peditur, & sedis intestinum prominere: postremo inualefcente malo egri suffocati moriuntur. Nicandro uero in alexipharmacis authore, ijs qui argenti spumam sumpserint, alui molestia accedit: quin & status sese reuoluentes per medium uentrem, & iuxta umbilicum murmurant, instar torminum curatu difficiliorum, quæ hominem affligant diu-
 ris cum cruciatibus impetentes. Nec iam urinae eijciende patet exitus: membra totius passim corporis ardent, pla-
 neq; iam plumbeum, seu liuidum colorem induerunt. hæc ille. Ceterum illud animaduertendum est, quod ubi in hoc
 capite legitur, dandam esse myrrham octo drachmarum pondere, non deest suspicio, quin ea lectio sit deprauata, quod
 hæc myrrha nimia uideatur esse quantitas. Auget suspicionem Nicander, qui duos tantum myrrhæ obolos exhibet,
 totidem exhibet Aëtius, Auicenna uero tres drachmas non excedit. Curatio in uniuersam fit citatis primum uomiti-
 bus, & infusis deinde clysmatibus (ut Conciliator tradit) ex hydromelite, gallinarum, & anatum adipe. Post hæc
 prodest amygdalinum oleum potum è dulcibus nucibus expressum. Conferunt item caricæ in cibis sumptæ: præterea
 uentriculum apij succo, & aluum butyro illinire utile est. Proprium uero huiusce ueneni antidotum (ut idem ait) est
 lathyris semen duarum drachmarum pondere potum. Veruntamen cum hoc facultatis admodum deiectionis sit medi-
 camentum, drachmam ego non excederem. Eadem quoq; infert mala PLUMBIS COBIS tenuissime contrita,
 & iisdem pariter curatur medicamentis. Siquidem argenti spuma nil aliud est, quam plumbi argenti, aut æris recre-
 mentum. Nec deleteria ui uacant (ut author est Auicenna) FERRI tum scobs, tum squama, tum
 recrementum. tametsi omnia hæc prius diutius aceto macerata nulla prorsus molestia in medicum ueniant usum den-
 turq; potanda dysentericis, mulieribus uteri defluxione tentatis, & in eiegmate ad lienis infarctus, itemq; ad ente-
 roccelas. Sed de his uel non infranatis, uel plusquam par sit sumptis, fortasse intelligit Auicenna. Itaq; excitatur ab his
 intestinorum cruciatus, oris & lingue scabrities, astuatio uniuersi corporis, capitis dolor, marasmus, & membro-
 rum omnium arefactio. Succurritur noxæ potu lactis recenter mulsi, ac subinde datis alui ualenter soluentibus medi-
 camentis. secundum quæ butyrum tandiu potandum dare oportet, donec intestinorum dolores amoueantur. Hæc dum
 fiunt, perfundatur eorum caput oleo rosaceo, uiolaceo, & è nymphææ floribus parato. Tollitur deinde adueniens
 marasmi intemperies, & corporis uniuersi arefactio, demersis in balneo laborantibus, in quo testudines, ranæ, &
 maluæ folia infervuerint: quinetiam clysteribus ex pedum hedorum iure, aut althææ radicum decocto: item butyro
 largius in cibis sumpto, & epotis pinguium carniuum iuribus. Sed (ut idem Auicenna scribit) proprium huiusce fer-
 rei pharmaci antidotum, est lapis magnes drachmæ pondere potus, ex mercurialis, uel betæ succo. Veruntamen hoc
 haudquaquam fieri posse uidetur absq; manifesto sumentium discrimine. quãdoquidem etsi magnes suapte natura fer-
 rum trahat; non tamen affirmauerim, quod hanc ob causam eius quoq; destruat facultates, & impediatur noxam, sed
 potius quod eam augeat crediderim. Quippe cum is ferrum ad se traxerit, id sine diutius in uentriculo retinebit, ex
 quo noxa fouebitur. Adde præterea, quod cum & ipse MAGNES deleterius sit facultatis, adeo ut eos, qui hau-
 serint, lunaticos, & melancholicos efficiat, eum haudquaquam ore sumendum esse duxerim. His itaq; qui Magnetem
 sumpserint, commendant quidam auri tenuissimam scobem ex uino potam, & smaragdorum ramenta eodem pondere.
 Laudant etiam clysteres ex lacte, & dulcium amygdalarum oleo infusos. Sed cæteris præferunt smaragdum ter no-
 uem diebus potum, tribus semper intermissis diebus. Lethifera & non parum formidanda est etiam AERIS
 SQUAMAE uis. Ea siquidem pota, intolerabiles alui defluxiones mouet, aut noxias uomitiones concitat, obor-
 tis inde molestissimis alui, & uentriculi punctationibus. His auxiliantur citatæ primum uomitiones: deinde egri in bala-
 neum mittendi sunt, in quo hircorum conferuerint capita, aut ingens cochlearum numerus. Prodest & menthæ suc-
 cus potui datus: insuper aluum, & uentriculum calido rosaceo perungere expedit. Verum ad hoc præ cæteris pol-
 lent acori radices trium drachmarum pondere potæ, aut earum succi tantundem. Sed nobis acori succum dare per-
 difficile fuerit, cum legitimum in nostris non proueniat regionibus, nec nisi siccum asferatur. Lituani tamen, & Tar-
 tari eo abundant, ut superius libro primo prodidimus.

Spumæ argen-
ti curatio.

Plumbi scobis
noxa, & cu-
ratio.

Ferri scobis,
squama, & re-
crementi no-
xa, & cura.

Magnetis ue-
nifica uis, &
auxilia.

Squamæ æris
lethifera uis,
& remedia.

Argenti uiui
perniciosa na-
tura.

regia uis
siccum

Υδργυρος. ARGENTVM VIVVM.

CAP. XXVIII.

ARGENTVM uiuum potum eadem quæ spuma argenti infert, eidemque utendum auxilijs. Lac-
copiosè potum auxiliari constat: sed postea euomant, qui hauserunt.

VERAM omnino & exquisitam argenti uiui cognitionem non habuisse Dioscoridem & Galenum, illud maximo
 indicio esse uidetur, quod hic paucis, ille uero perplexè eius historiam, & facultates tractauerit. Hoc, ut in præfa-
 tionis huiusce uoluminis commentario tradidimus, interimit, si largius bibatur, excessu summè frigido & humido.
 Putrefacit enim hoc suo exuperante temperamento innatum cordis humorem, ac subinde congelat sanguinem, uita-
 les spiritus, & ipsam deniq; cordis substantiam. quandoquidem id medicis experientia compertum est, ut Conciliator te-
 statur reliquit. Nam cum seplasiarius quidam ardentissima febre correptus, siti intolerabili uexaretur, & delirio
 oberrans in pharmacopolium descendisset, ut aliquid ad potandum inueniret, fortè fortuna in argenti uiui uas incidit,
 multumq; ex eo potauit, aquæ fortasse uice: postea statim in suum cubiculum se recepit, ubi paucis post horis conge-
 latus interiit. At cum eius domestici sub cadauere magnam argenti uiui quantitatem inuenissent, iam per sedem egressi,
 aduocarunt medicos, ut eius rei, quam miraculum existimabant, diligenter causam inuestigarent. Ii statim ex phar-
 macopolio argenti uiui uas adferri iusserunt, quod ubi ferè uacuum reperissent, rem uti se habuerat deprehenderunt:
 auxitq; fidem, quod euiscerato homine, adhuc argenti uiui libram in eius uentriculo inuenerunt: quin & sanguinem
 circa cor concretum. Quo argumento palàm fit, magno admodum recessu frigidum esse argentum uiuum. Verum
 enimuero in eius curatione illud inquirendum est, an purum sit quod potum fuerit, an salua alioue liquore extinctum,
 aut

aut acerrima aqua, qua chymistæ utuntur, aut per se tantum præcipitatum, aut unâ cum arsenico, uel chalcantio sublimatum. cum enim aliud alio perniciosius habeatur, proprium quodlibet exigit remedium. Pernicialius est sublimatum: secundum hoc præcipitatum: proximè sequitur quod salua, aut aliquo liquore fuerit extinctum: minus uerò cæteris nocet, quod purum, uiuûq; fuerit: utpote cum fluidum admodum sit, & ponderosum, non difficulter clysteribus extrahitur. Id quod cæteris generibus non euenit, quæ cum uentriculo inhaerent, illum facile erodunt, & exulcerant. Argento uiuo puro, aut extincto, aut præcipitato epotis, eadem consequuntur symptomata, quæ argenti spuma pota infert, sed cum magno anhelitus fectore, quem & respiciunt, qui Gallica lue affecti eo illinuntur. Quod maximum præbet indicium, quod sua exuperante humiditate, omnes humores, qui uentriculo alijsq; circumstantibus partibus hæserint, computrescere faciat. Cæterum epoto sublimato, illico lingua, & fauces non aliter exasperantur, quam si quis immaturorum sorborum succum haussisset. Quod sanè incòmodum nullo lenientium gargarizatu, nisi difficile, & longo tempore tolli potest. Id enim quàm primum in uentriculum descenderit, ei pertinaciter inhaeret. quare statim erodit, & exulcerat: tum inextinguibilem sitim excitat, & inexplicabilem angustiam inducit. His succedit linguae tumor, animi deliquium, urinae suppressio, anhelitus difficultas, & uentriculi, & intestinorum tormina, tam uehementi erosione, ut nisi cõstitutum succurratur, pereant affecti, erosio, perforatisq; uentriculo, & intestinis. Purû curatur (ut Dioscorides, Aëcius, & Paulus memorie prodiderunt) auxilijs, quibus argenti spuma: nam nisi copiosius ebibatur, non interficit, quod ob sui tum pondus, tum fluxilem substantiam facile per inferna secedat, nulla in uentriculo, & intestinis protrahenda mora. Ex quo nil mirum, quod scripserit Auicenna, non deesse qui bibant argentum uiuum, & nullam inde sentiant noxam, quod facile labatur è corpore, diu modo qui hauserint, continuè huc atq; illuc deambulent. Goritienses mulieres agrè parturientibus ultimo remedio, argentum uiuum potandum præbent, scrupuli pondere. Nec desunt qui ad interimendasalui tinea, pueris etiam propinent, ad duorum granorum milij quantitatem, citra nullam molestiam. In aliorum autem curatione alia requiruntur remedia, nempe clysteres, uomitiones, pinguia in potu sumpta: & ut in uniuersum dicam, his opem ferunt omnia medicamenta, quæ uenenis erodentibus conueniunt, quorû latius superius meminimus in cantharidum curatione, ad quâ breuitatis studio lectorem reuocamus: namq; ijs efficaciora non plura hæcenus nobis comperta sunt. Nec alijs utendû est remedijs, ubi quis cinnabarin sumpsisset.

Argenti uiui sumpti curatio.

Τίτανος, σάνδαρχη, ἀρσενικόν. CALX, SANDARACHA, AVRIPIGMENTVM. CAP. XXIX.

30 CALX, sandaracha, & auripigmentum, pota aluum, & intestina cum uehementi erosione excruciant. Præbenda cuncta, quæ suo admittu illorum acrimoniam hebetant, ac soluunt, & facilem lubricamque aluum reddunt, cuiusmodi ibisci, & maluæ succus est: natura enim utrique perlubrica. Dandum decoctum seminis lini, vel semen tragi herbæ, vel oryzæ, lacque cum aqua mulsâ copiosum, iura pinguia, & boni fucci.

4 NON modò Calx, Sandaracha, & Auripigmentum, quorum historiam superiore libro tradidimus, hausta uehementissimos uentriculi, & intestinorum cruciatus, & erosiones excitant, ut Dioscorides inquit; sed etiam sitim inexplabilem, faucium, & gula asperitatem, tussim, spirandi difficultatem, urinae suppressionem, & dysenteriam. Cæterum hæc omnia adiuuantur (ut scite docet Dioscorides) pinguibus acrimoniam obtundentibus, & potionibus lenientibus, aluumq; lubricam reddentibus, tum etiam cremoribus, atq; seminum quorundam spissamentis, ut in cantharidû curatione latius, diffusiusq; prodidimus, quando quidem medicamentorum omnium erodentium curatio à cantharidû curatione non differt: neq; ijs sanè ualentiora nobis sese offerunt remedia. Quare ex eo loco illa medicamenta petenda erunt ijs, quibus usui futura sunt. Eisdem quoq; effectus malos, & noxios præbent ARSENICVM sublimatum, Aerugo, & quod officinæ Risagallum appellant: quin & Saponis lixiuum, quod uulgò uocant Itali la maestra, & Aqua ea omnium acerrima, qua aurifices, ac chymistæ aurum ab argento separant. Sed aquæ huius, & lixiuij difficilis est cura, quod illico in totum diffundantur corpus. Vniuersalis tamen curandi ratio eadem erit, quæ calcis, & auripigmenti: tametsi alterum altero sit uehementius, & erodentius. Qui autem priuatim Arsenicum sublimatum hauserunt, eos frequenter uomere oportet, potu semper prius butyro, aut per se tantum, aut addito rapi seminis decocto. Profunt his & clysteres ex pingui iure, aut pitisanæ alicuè cremore, aut spissamentis ex psyllij, maluæ, & cydoniorum semine factis. Auxiliatur amygdalinum oleum, & ius pinguium gallinarum in cibis sumptum. In præstantissimum uerò antidotum censetur fossile crystallum, in tenuissimum puluerem contritum drachmæ pondere, ex dulci amygdalino oleo potum. Porro AERUGO, præter alia eius mala antè dicta, adeò spirandi meatus occludit, ut magno impetu suffocet affectos. Succurritur noxæ crebris cum butyro, & calida excitatis uomitionibus, ut in arsenico, & infusis subinde clysteribus ex asinino lacte, & dulci amygdalino oleo. Prodest & Lemnia sphaeragis drachmæ pondere ex uino albo pota. Præstat item in olei balneum laborantes ad uentriculum usq; demittere. Sed proprium huiusce pharmaci antidotum (ut ait Conciliator) est, ut qui hauserint, bibant ex uino corallia rubra in tenuem puluerem contrita senorum scrupulorum pondere. Cæterum RISAGALLO uulgò dicto, quod quidam Realgal appellant, cum maximè extremeq; sicet, & neruos contrahat, non alia conuenit curatio, quam quæ argento uiuo, & arsenico sublimatis, & ærugini adhibetur. quanquam priuatim non obscure iuuat uniuersum corpus dulci amygdalino illinire, & uiolaceo iulapio, & pitisana hordeacea sitim extinguere. Proficit & pinorum nucleorum oleum, aut è magnis nucibus, quæ ex India aduehantur, expressum, semilibræ pondere potum. In summa ea omnia efficaciter adhibentur, quæ cantharidibus conferre diximus.

Calcis, sandarachæ, & auripigmenti uenefica uis, & curatio.

Arsenici sublimati, & aliorum quorundâ uenenum. Arsenici sublimati curatio.

Aeruginis ueneni remedia.

Risagalli curatio.

R r Λαγώς

QVI leporem marinum biberunt, piscium uirus olent: procedente tempore, alius dolore afficitur, & vrina sistitur: et si quando eam reddere contingat, purpureum colorem referet. omne piscis genus auersantur, & odio habent: fœtido, ac graui sudore manant: biliosus vomitus, interdum sanguini promiscuus, subsequitur. His dandum lac asininum, vel passum continuè, aut radicis maluæ foliorumque decoctum, aut trita cyclamini radix cum vino, aut ueratri nigri, aut scammonij succi drachma, cum aqua mulsâ, punicique mali acinis. Cedria contrita cum vino efficax est: anserinus sanguis, vt tepebit, potus. Sed cum pisces omnes respuant, aspernenturque, solis fluuiatilibus cancris vesci possunt, bibuntque eos admisto vino, adiuti que ab his percoquunt. cumque appetere & comesse pisces cœperint, suæ salutis indicium habent.

Leporis mari
ni veneni si-
gna.

DIXIMVS de Lepore marino libro secundo, de quo ita scribit Nicander in alexipharmacis. Sin marini lepore malè perdentis potionem deprehenderit, perniciem afferentem, odorem eius senties, qualis est squamarum, & piscium purgantem. Porro gustus, & sapor eius piscosus est, qualis putrefactorum piscium esse solet: uel cum nondum ablutorum squamæ polluant corpus. Sequitur huiusce potionem uiridis fellis suffusio, cum obtenebratione uisus: & caro paulatim in homine contabescit. Accedit his ciborum omnium abominatio, malus habitus, & talorum ardor: oculi in concauum occultantur, & genæ ac maxillæ florido colore rubent. Vrina ægerrimè redditur: quæ tametsi reddatur, purpurea apparet, & plus æquo sanguinea. Ad hæc si pisces ægris offerantur, eos illico nauseabundi exerantur. hæc ille. Cui subscribunt Aëtius, & Auicenna, qui præter relata indicia, alia adhuc lepori marino epoto assignant, his uerbis. Marinus lepus adeo icterum inducit, ut totius corporis habitus croceo admodum colore inficiatur. Postea facies liuens intumescit, pedum plantæ incenduntur, adest spirandi difficultas, pectoris & pulmonis angustia, rufescuntque oculi. Dehinc tussis emergit sicca, spuius cruentus, renum dolor, uiriliūque inflammatio, adeo ut perpauca euadant, qui non labantur in tabem. Quare Galenus libro de theriaca ad Pisonem, proprium marini lepore esse ait, ut pulmonem exulceret, & erodat. Succurritur noxæ (ut Dioscorides inquit) asinino lacte ex passo poto, & maluæ decocto. Neque id aliam ob causam, ut Aëtius declarat, quam ad eliciendum uomitum, & ueneni acuitatem retundendam, quemadmodum elleborum, cyclaminum, & scammonium exhibet, partim ad citandas uomitiones, partim ad aluum deiciendam. Cetera uero, ut incommodis subueniatur, quæ internis infert particulis. Præfertur quibusdam aduersus hoc malum humanus sanguis calens è uenis potus: humanum item lac, ab ipsis uberibus exuclum, & uulpis caro inassata: quin & theriaca diatesseron tribus diebus pota.

Φρύνος, καὶ βάρραχος ἔλειος. RVBETA, ET PALVSTRIS RANA.
CAP. XXXI.

RVBETA, aut rana palustris assumpta tumores ciet: pallor corpus vehementer decolorat, ut planè buxeum spectetur: spirandi difficultas torquet: & grauis halitus oris, singultusque, inuita interdum genituræ profusio consequitur. Adiuuantur secundum uomitionem multo meri potu, & arundinis radicis binis drachmis, aut cyperi totidem. Breuiter, cogendi sunt, ut vehementi ambulationi & cur sui se credant, ob torporem, quo corripuntur. quinetiam quotidie lauandi sunt.

Rubetæ, palu-
strisque ranæ
venenum.

RVBETAE Ranæ, quam quidam bufonem uocant, diuersa reperiuntur genera. Terrestris tamen, quæ Græcis phrynos dicitur, Latinis uero rubetæ, quod in frutetis & sepibus inter rubos degat, nocentior, magisque lethifera est, quam quæ in paludibus, & aquis scrobibus uiuit (id quod non rectè, meo iudicio, intellexit Aloysius Mundella, Brixianus octaua sui uoluminis epistola.) tantoque magis noxia, lethiferaque fuerit terrestris, quâto in opacioribus, frigidioribusque

gidioribusq; locis uitam duxerit. Quamobrem in hoc genere ea omnium pessima creduntur, quae in umbrosis conual-
 lium syluis, & in harundinetis morantur. Adultae crassa tenaciq; conteguntur cuti, adeo ut acutissimo palo quan-
 doque difficile a rusticis, qui ita eas interficere solent, perfodantur. Haec cum circumnascentes herbas, siue aliquod de-
 pascens animal, ueneno inficere uolunt, contrahunt sese in tumorem, ut uenenum per urinam longius eiaculentur in
 plantas, & circumstantes quadrupedes. Quare admirari non licet, si nonnunquam repente interimant homines, qui
 fraga, fungos, aliasq; plantas harum ueneno infectas inscij deuorauerint. Quippe quod non modo ueneni mictu haec
 omnia inficiunt; sed etia salua ea saepius conspuunt: quae sane non minus mortifera est, quam napellus. quin etiam
 earum sanguis uipereoscatet ueneno. Proinde mirum non est, si in puluerem potae mortifera inferunt incommoda,
 quemadmodum & morsu. Nam etsi dentibus careant; tamen compressa scabris gingiuis particula, & subinde ingres-
 sa per cutis spiracula salua, demorsos uenenant, ut in praefationis huiusce libri commentario tradidimus. Sicca &
 in puluerem potae, ut Auicenna refert, praeter mala quae a Dioscoride redduntur, faucium, & gutturis tum inflam-
 mationem, tum siccitatem excitant: item oculorum caliginem, uertigines, conuulsiones, dysenteriam, fastidium, uomi-
 tus, animi deliquium, delirium, amentiam, & plerumque edentulos faciunt homines, quauis euadant, qui hauserint.
 Nec minora etiam pericula adferunt fructus, & herbae earum ueneno infectae, & epotus earundem sanguis. Curan-
 tur ijs malis affecti theriaca, uel Mithridatis antidoto tribus continuis diebus ex uino potis. Idem praestat testudinis
 marinae sanguis, additis cumino, leporis coagulo, & uino. Datur potanda praesentaneo remedio quinta essentia no-
 stra theriacalis. Quin & oleum nostrum de scorpionibus exterius commodè inungitur. Praefert Conciliator smaragdi
 puluerem ex uino potum scrupuli pondere, cum eo tamen, ut subinde intret aeger nudus in mulum recenter exentera-
 tum, ubiq; conclusus morietur, donec deseruescat cadauer, totiesq; sic exenteratum mulum aut equum, si mulus non
 adsit, permutet, donec effuso diutius sudore cedat noxa. Aetius mulis, & equis parcens, in clibano, quantum tolera-
 ri possit, calidissimo affectos, uel alio in loco arte calefacto detinendos ad sudandum iubet, quemadmodum curantur
 aqua inter cutem laborantes. Quorum medicamenta curatioq; ut Auicenna est author, hoc in negotio non parum
 conueniunt. Proinde prodest ijs maxime rhabarbarum, diacurcumae, & dialaccæ confectio: tametsi Conciliator la-
 pidem bis omnibus praeferat, qui in earum capite reperiri solet.

Ranæ malefi-
 cæ signa, & cu-
 ratio.

Ἡρῦδος. HIRUDO.

CAP. XXXII.

DEVORATAE cum aqua hirudines, si ori uentriculi adhærent, tractione partium, nonnullam
 suctionis imaginem præbent: eo enim argumento hausta hirudo deprehenditur. Has muria forbiti-
 one excutit, & Cyrenicus succus, aut laserpitij folia, aut betæ, cum aceto, aut pota niuis glebula,
 cum posca. nitrum ex aqua gargarizatur, aut atramentum sutorium aceto dilutum. Si faucibus hæ-
 reant, in aquam calidam ingressis, aqua frigida ore continetur, & ad eam hirudines exilient.

HIRUDINES raro in alijs aquis inueniuntur, quam in palustribus, lacustribus, & stagnantibus: quando-
 quidem in probatissimis fontibus, & arenosis, & saxosis fluuijs non nisi rarissime uiuunt, cum suapte natura coeno, ac
 limo delectentur. Quamobrem caueant, qui palustres, uel stagnantes aquas bibunt, ne hirudines simul ingerant, quæ
 admodum in expertis uicioribus nonnunquam euenit. nanque æstatis tempore calore, & siti defatigati, dum aquam,
 cuiuscumque in itinere obuauerint, auidè potant, saepe imprudenter hirudines hauriunt. Quo fit, ut subinde non modo
 sibi sanguinem exugissentiant (ut tradidit Dioscorides); sed etiam (ut Auicenna inquit) cruenta expuant, ac præti-
 more melancholici fiunt. Verùm anteaquam aliquod offeratur medicamentum, inuestigandum est, an animal ori uen-
 triculi, an gulæ adhæserit, an ipsis faucibus. Id quod facile intelligi potest ex eorum, qui hirudines hauserint, relatio-
 ne: quoniam ubi suctionem sentiunt, nimirum ibi hirudinem fixam esse significatur. Quod si ori uentriculi affixa fue-
 rit, auxilium praestat muria leniter epota, foetida item laserpitij lacryma, quin & lixiuum cum sale & aceto, aut ra-
 phani domestici succus cum aceto, aut oleum crudum haustum, quod per se tantum hæc interficit animalia. conferunt
 insuper ea omnia, quæ alui tineas, & lumbricos necant. Si uerò guttur medium ab hirudine obsideatur, proderit acie
 lixiuum gargarizare, aut aqua, in qua alumen cum aceto inferbuerint, uel calchanthum, aut muriam cum lixiuio,
 aceto, & sinapi simul commistis. Sed si ea faucium ambitui hæreat, opem mirificam feret (ut Dioscorides docet) ca-
 lida balneum, aqua frigida in ore contenta. Siquidem hirudo ab aquæ calore propulsata, ad frigidam in ore conten-
 tam decurrens, facile unâ cum ipsa aqua expuetur. Interdum contingit, quod statim sub linguæ radicibus, uel in pri-
 mis faucium partibus adhærescit, ita ut depressa lingua uideri possit: tunc rostratis forcipibus facile extrahi poterit,
 uel quouis alio instrumento, quod cuique in promptu fuerit.

Hirudinum
 deuoratarum
 noxa.

Hirudinum
 curatio.

Ἐλλέβορος λευκός, θαψία, ἐλατήριον, ἀγαρικόν μέλαν. VERATRVM ALBVM,
 THAPSIA, ELATERIVM, AGARICVM NIGRVM.
 CAP. XXXIII.

PROVIDENDVM etiam ijs, quæ etsi ferendi auxiliij gratia tradantur; non minora tamen cæ-
 teris uenenis pericula saepius adferunt. Qualia sunt album veratrum, thapsia, elaterium, agari-
 cum nigrum: siquidem ea strangulatus concitant, aut immodicas deiectiones mouent. Quibus ea
 medentur, quæ in fungorum mentione, & similibus retulimus. Nimios autem deiectionum impe-
 tus, medicamentis, quæ excrementa supprimunt, coerecimus. Neq; negligenda quæ parum qui-
 dem

R r 2 dem

Ἐλλέβορος
 λευκός
 θαψία
 ἐλατήριον
 ἀγαρικόν μέλαν

Veratrum
 album
 Thapsia
 Elaterium
 Agaricum
 nigrum

dem nocere uidentur, interim verò vitam in discrimina agunt. Quo in numero sunt syluestris ruta, gith, nouæ glacies, pappi recentes: flores autem sunt eius spinæ quæ cactos dicitur. Eos qui sumptierint, sola uomitio recreat.

Diuisio capit-
tis castigata.

EXTANT quàm plurimi Dioscoridis codices, in quibus caput hoc de Veratro albo, Thapsia, Elaterio, & Agarico nigro, à precedenti capite seiunctum non legitur. Verum cum antiquissimus manu scriptus codex, hæc proprio, & peculiari capiti dicauerit, uideaturq; absurdum de his differuisse Dioscoridem unà cum hirudinibus, cum quibus nullam habent cognationem, neque iisdem curantur remedijs, non temerè facturos duximus, si illa à nobis seorsum proprio capite ab hirudinibus distincto, tractarentur. Sciendum itaque est, quòd cum hæcenus scripsisset Dioscorides omnium uenenorum indicia, quæ pota, uel deuorata, homines necant, uel saltem ægros efficiunt, quin & uniuersalia & particularia antidota tradidisset, quibus illorum uis frangi, ac destrui possit, cum præterea sciret aliqua in medicum usum haberi medicamenta aliuu ducentia, quæ simpliciter pota, & nullis antidotis infrenata, uel maiori mensura, uel pondere, quàm par sit sumpta, non minus homines interimunt, quàm quæ proprie uenena uocantur, medicos illud hoc loco admonere uoluit, quòd in propinandis hisce medicamentis minimè caueant, sed in hoc omne suum studium, omnemq; diligentiam impendant. Verum quauis, inter ea omnia, quæ in medicum usum ueniunt, paucorum tantum meminerit, nempe thapsiæ, albi ueratri, elaterij, & agarici nigri; non tamen ob id fuerit insimulandus, quòd nesciuerit præter hæc, alia plura esse medicamenta, quæ noxam inferre possunt, aut maiorem quàm illa, aut æqualem. Quippe quòd illi satis uisum sit, si tantum horum exemplo imperitos medicos discrimen, noxamq; docuisset, quæ omnia in uniuersum medicamenta aliuu cum labore ducentia plerunq; sumentibus adferunt, cum (ut modò diximus) uel largius quàm deceat, uel suis antidotis exuta sumuntur. Sed ut harum rerum studiosis in omnibus, quantum possumus, satisfaciamus, præter ea quæ à Dioscoride tradita sunt, nos alia quoq; plura addere decreuimus, quibus quotidie passim utuntur medici. Cuiusmodi sunt cyclaminus, ueratrum nigrum, euphorbium, turpetum, tithymali omne genus, scammonium, colocynthis, bryonia, lathyris, ricinus, thymelæa, & chameleæ. Quandoquidem cum hæc omnia medicis in frequentissimo sint usu, ad corporis excrementa exigenda, & ad uomitum quandoque ciendum, in quàm plurimis hominum affectibus, mihi sanè negligentia adscribi posset, si hæc prorsus silentio inuoluissim, præsertim cum sæpius eueniat quorundam circumsoraneorum imperitia, ac temeritate (pharmacopolas nunc prætereo, quòd eorum errata sæpe, ac sæpius improbauerim) ut uulgaribus, & rusticis, necnon & quandoque nobilibus, innumera propinentur pharmaca aliuu ducentia, quæ plerunq; sumentes in magnum discrimen ducunt, quoniam nec medicamenta ponderant, nec infrenata exhibent, nec ad ægotatium temperaturam, ætatem, sexum, consuetudinemq; respiciunt. Quo fit, ut ægotantes, qui in eorum manus incidunt, præcipue ij qui natura sunt imbecilles, magnis nonnunquam afficiantur incommodis, quibus nisi periti proprijs succurrerent remedijs, facile interirent. Albi itaque ueratri potio-
nem, aut Thapsiæ, aut Elaterij, aut Agarici nigri, aut Cyclamini sequitur uomitus, ingentia alui profluua, intestinorū tormina, strangulationes, & respirationis angustia. quibus debinc tanta succedit principum facultatum imbecillitas, ut paruo temporis momento ægri animi deliquio corripantur, grauiter spirent, & frigido sudore madescant. Postremò, nisi citius succurratur, oborto singultu, illico uel suffocati, uel conuulsi intereunt. His primùm auxiliantur uomitiones (ut multoties diximus) crebro concitata, & infusa clysmata, quorum sæpissime superius meminimus. Post hæc remedio sunt antidota, quæ in uniuersum omnibus aduersantur uenenis, præsertimq; theriaca, cui (ut Galenus pluribus in locis testatur) uis peculiaris inest, modò adulterio uacet, ut sumpta post medicamenta deiectoria, adeò eorum superet uires, ut nihil per aliuu exigant. Cæterum priuatim Albo ueratro confert aqua mulsa largius sumpta, & nymphææ flores duarum drachmarum pondere poti, uel deuorati, traduntq; hæc propria albi ueratri esse antidota. Cyclamino deinde conducunt lauri baccæ, duarum drachmarum pondere, sed propria facultate nigrum piper in pulucrem contritum, & eodem pondere potum. Elaterio præterea opem fert Andromachi theriaca ex baccarum lauri decocto, aut melle pota senum scrupulorum pondere: uerum proprium eius remedium est menthæ succus. Thapsiæ deniq; & nigri agarici noxa tollitur, ijs medicamentis, quibus albo ueratro subuenimus, cum eadem sint huius, quæ illorum incommoda. Fiunt quoq; à NIGRO ueratro (ut scribit Auicenna) interdum horrenda symptomata, nempe intolerabiles alui fluxiones, suffocationes, conuulsiones, animi deliquia, palpitatio cordis, lingue arefactio, dentium constrictio, frequentissimi ructus, & uniuersi corporis inflammatio: & nisi illico succurratur, tremor consequitur, uniuersum occupans corpus, cum quo postremò commoriuntur ægri. His auxiliium præstat absinthium ex uino potum: quin & cumini, & anesifemen, nardus, castoreumq; æquis ponderibus in pulucrem contrita & ex uino pota: appositis, ubi intumuerit uenter, linteolis igne calefactis, itemq; sacculis flatus discentibus. Cibandi autem sunt ægri recenti caseo, melle, butyro tam crudo quàm cocto, pinguium carniū iuribus, ac etiam passoi. Sed non propterea parcendum fuerit antidotis in uniuersum iuuantibus, nec etiam nymphææ floribus, utpote qui non modò albi ueratri uires demoliantur; sed etiam nigri. Porro EUPHORBIVM fauces, & guttur uehementi admodum incendio uexat. Corpus uniuersum inflamat, uentriculum, & intestina magno dolore erodit, singultum excitat, & continuas alui fluxiones. Quæ itidem omnia mala inducunt TURPETVM, Scammonium, Colocynthis, Bryonia, Tithymali omnes, Lathyris, & Ricinus. quanquam non tam acriter nocent, ueluti euphorbium. ATHYMELÆA autem, & Chamelæa pituitosæ spumantesq; excitantur uomitiones, alui profluua, intolerabiles intestinorum, & uentriculi erosiones, angustia, inflammationes, et uniuersi corporis cruciatus: quin & sitis implacabilis, singultus, conuulsio, præpedita locutio, et alia sæua accidentia, quæ quandoq; ea excedunt, quæ ab epoto euphorbio proueniunt. His omnibus in uniuersum primùm opitulantur uomitiones & clysmata, seruata uniuersali methodo, ac etiam communis usus antidota. Priuatim uerò prosunt oleosa, ac pingua: item quæ ualenter sunt frigida,

Albi ueratri,
aliorumq; no-
xa, & auxilia.

Nigri ueratri
noxa, & cura.

Euphorbij,
& quorūdam
aliorum uene-
rata potio.

Euphorbij, &
aliorum om-
niū curatio.

frigida, ut hæc ingentem feruorem extinguant, illa uero ut exuperantem acrimoniam obtundant. Proinde prætulit Auicenna acidum lac, capburam ex rosacea aqua potam, punicorum austerorum uinum, anguria, cucumeris, cucurbitæ, & acidorum malorum succum: item hordei ptisanam niue, uel glacie refrigeratam. Sed proprium (ut aiunt) euphorbij antidotum est citri semen ex uino, in quo helenij radix inferbuerit potum. Scammonij uero lac, à quo demptum fuerit butyrum, malorum, cōtoneorum, rhois, ribisq; succus. Colocynthidis deinde antidotum fuerit sanè bulbolum lac, & butyrum recens, Lemnia sphaeragis, & sinaragdi puluis, pluries pota. Turpeti præterea, & Tithymalorum omnium, Andromachi theriaca ex uino pota, in quo Cretense dictamnium incoctum fuerit: item munia sepulcrorum in puluerem ex uino meraco pota drachmæ pondere. Bryoniæ porro, theriaca ex uino hausta, in quo helenium conferbuerit, itemq; nigrum piper contritum. Lathyris ad hæc, & Ricini proprium antidotum est hyperici succus, aut herba ipsa in puluerem pota. Thymelæa deniq; & chamelæa rosaceum serapium, ex hordei ptisana potum, & subinde organum Cretense igni tostum. Sed hæc omnia præstant tantum ad supradictorum medicamentorum uim deleteriã superandam. Cæterum cum plerunq; eueniat, ut hæc, quæ modum excedunt medicamenta, uaria ac diuersa adferant incommoda, quæ etiam ob sui repentinam uehementiam præsentanea exposcunt remedia, nempe cōtinentes uomitus, perpetua alui profluvia tam cæterorum humorum, quàm puri sanguinis, cum uasorum oscula ueneni ui reserantur, conuulsiones, præfocaciones, animi deliquium, & uirium omnium imbecillitatem; idcirco non modò attendendum fuerit, ut medicamenti uis antidotis superetur; sed etiam ut ipsis grauib; symptomatis omni diligentia succurratur. Quandoquidem hæc sæpius tanti sunt ponderis, ut maiorem, celerioremq; expetant curationem, quàm cætera. Inhibentur itaq; uomitus modum excedentes (si tamen medicamentum cum humoribus reiectum sit) adstringentibus medicamentis, quæ uentriculum roborant, exterius præfertim illitis: quin & uinculis, ac fibulis, extremis membris obtortis. Faciunt ad hoc in corpus sumpta flaua myrobalana, tam sicca, quàm saccharo asseruata: item nubes cum putaminibus saccharo similiter conditæ, diacytonites, saccharum rosaceum diutius inueteratum, addita Lemnia sphaeragide: præterea cydoniorum, & punicorum malorum uinum, syluestrium prunorum succus, myrti bacca, rhus, rosa sicca, syluestrium rosarum semen, cornu ceruinum combustum, santala, corallia, omphacium, acetum, & id genus alia. Sed eorum quæ exterius illita profunt, hæc sese offerunt, Indica uidelicet, & Celtica nardus, mentha, glandes, lentiscina, resina, thus, flaua myrobalana, myrti folia, & bacca rhus, melinum, nardinum, lentiscinum, & myrtinum oleum. Nec tantum polent hæc ad uomitiones compescendas; sed etiam pari facultate ualent ad sistendas alui fluxiones, quæ modum excedant: uerum ijs uniuersa aluus est illinenda, ab ipso uentriculi ore ad pubem usque. Præstat & brachia ab scapulis ad manus, & crura à coxendicis articulo ad pedes usq; fascijs constringere, offusis subinde austeris plantarum succis. Confert item sudoris excitatio, aut detentis ægris in calido cubili, aut laconicis arte calefactis, in quibus ægros caput emittere oportet, aut brachijs, & cruribus, in calidæ balneo demersis. Ab his dare conuenit, quæ adstringunt, & roborant. Principes in uniuersum facultates roborant odorata medicamenta, cuiusmodi sunt rose sicca, capbura, garyophylla, agalochum, styrax, laserpitij lacryma, iuniperi bacca, santala omnia, & id genus plura. Prætulit in huiuscemodi alui fluxionibus Auicenna nasturtij semen tostum, trium drachmarum pondere, ac subinde in lacte decoctum, quousq; lac concreuerit, & postremo potum. Si uero hæc non profuerint, soporiferis uti licebit, nimirum Philonis medicamento, athanasia, requie, & alijs quibuscunq; quæ opium, aut meconium exceperint. Nam etsi hæc quoq; noxa haud uacent; tantum tamen adferunt iuuamenti (si tamen recta ratione exhibeantur) ut ijs tuto in tam magno discrimine medici uti possint. In summa si optimam haberemus theriacã, quæ ex adulterinis & supposititijs non esset confecta medicamentis, omnibus præponeretur antidotis in superanda ui medicamentorum aluum ducentium. Siquidem testatur Galenus (ut paulò superius diximus) pluribus in locis, suis in libris de theriaca ad Pisonem, & Pamphilianum, illud optimæ theriacæ indicium esse, ut à præsumpto deictorio pharmaco pota humorum deiectionem impediatur, citra ullam ægrotantium noxam. Id quod nobis experientia compertum est præstari ab antidoto nostro, cuius descriptionem tradidimus in præfationis huius libri commentario. Prodest non parum præter hæc uomitionibus, & fluxionibus prædictis etiam uictus regimen ex adstringentibus & austeris institutum, quæ deinde niue uel glacie refrigerari conuenit, aut in altum aquæ puteum fune suspendi. Adiuantur conuulsiones, quæ ab ingentibus, laboriosisq; alui profluuijs eueniunt, ijs duntaxat cibus, quibus ad refocillanda exinanita corpora, uiresq; roborandas utuntur medici. Quo in negotio præfertur humanum lac ab ipsis exuctum uberibus: quin & dulcium amygdalarum cremor, & earum pariter oleum, ciborum condimentis admixtum. Profunt & nuclei pinci, pistacia, Indicæ nubes, & melopeponum semen, omnia in mortario contusa, & caporum iure colliquata, addito candidiori saccharo. Opem similiter fert caporum, & phasianorum exenteratorum carniū eliquatus succus, carnibus ipsis tenuiter incisis, uireo uase conclusis, & in aquæ balneum eodem in uase decoctis, quousq; uniuersus ab his exudauerit succus. is namq; frequenter potus cochlearis mensura (ut libello de uiribus cordis prodidit Auicenna) magis succurrit imbecillitati cordis, quàm alius quiuis cibus. Conducunt præterea recentium ouorum uitelli carniū iuribus admixti, & saccharo respersi: insuper caporum, phasianorum, perdicum, & attagenarum pulpa in mortario contusa, & iure, & saccharo temperata. Præfocacionibus porro subuenimus iisdem tum auxilijs, tum medicamentis, quorum superius mentionem fecimus, cum de mortiferis fungis differeremus. Cæterum meminit hoc capite Dioscorides præter prædicta, melanthij, syluestris rutæ, & earum plantarum lanuginis, quæ in aculeatarum genere quibusdam casti uocantur. Quorum omnium historias, & facultates superius proprijs locis tradidimus, quæ tamen non semper nocent. At si nocent, curantur excitatis uomitionis, ebibito prius maluæ decocto, aut lacte, aut recenti crudo butyro. Post quæ proficiunt pinguia iura, & cætera, quæ aluum emolliunt. Dent igitur operam, diligenterq; animaduertant seplasiarij probi, ac fideles, ne in ponderandis hisce medicamentis, aut manu aut oculis imprudenter decipiantur. Quinetiam eos admonitos uelim, ut imperitos, ac teme-

Remedia ad varia symptomata.

Remedia ad conuulsiones.

rarios circunfraneos à pharmacopolijs suis excludant, reprehendant, & missos faciant: ac si opus fuerit, protomedicis & rectoribus ciuitatum eos denuncient, ne miselli egrotantes sub publica omnium fide ab hoc improbo ac pessimo hominum genere prodantur, atq; in perniciem agantur.

Ὅκεία ἡμῖν, DOMESTICA NOBIS.

CAP. XXXIII.

AQUA frigida abunde pota, aut meracum uinum liberaliùs epotum, aut passum, præsertim à balneo, aut cursu, aut vehementi exercitatione, stragulus, & dolores infert. In quibus sanguinis misio protinus, & vacuatio, imminetia soluunt pericula. Sed de notis veneficiorum, ac remedijs, & cauendi modo, hætenus dicta sint. Subiungeremus etiã antidota necessaria, quæ præclarè auxiliantur, quibus utimur, quale Mithridatium est præsertim, & quod sanguine, & quod scinco temperatur. Verùm quoniam alijs in locis diligentissimè scripta sunt, hinc ab eorum descriptione superfedemus.

Rerum domesticarum noxa.

NON modò aqua frigida, & uinum meracum, aut passum inter ea, quæ nobis domestica sunt, & quotidiano usu alimentum præbent in humane uitæ subsidium, eo modo pota, quo Dioscorides scribit, maxima adferunt discrimina; sed etiam carnes, & pisces. Etenim hæc utraq; cocta, & adhuc feruentia humidis locis diutius asseruata, subindeq; frigida deuorata, eosdem malos pariunt effectus, quos à maleficis fungis creati tradidimus: tametsi quandoque non nisi duobus, aut tribus post diebus appareat noxa. Tostæ præterea carnes, uenenatorum subeunt naturam, si calide inter duas suffocentur patinas, obuoluanturq; linteis, ne exhalare possint. Eadem etiãnum mala inferunt morticinae carnes esitæ, quemadmodum & eæ, quarum animalia aut à uenenatis serpentibus, aut à rabidis brutis demorsa, aut fulmine ita interiire. Quandoquidem sæpius harum esu coli oritur inflammatio, mæror, alui profluuium, furor, obliuio, ueternus morbus, & ad postremum mors insequitur. Quamobrem hæc sanè negligenda non sunt, quin potius summa cura uitanda, quippe aliquos noui, qui his deuoratis nullo medicamento adiuti, intumescente inde toto corpore, tandem uitam misere finiuerunt. Nec minus euitare oportet oua barbi piscis: nam adeò uenenata sunt, ut si largius sumantur, eos qui hauserint, in magnum periculum adducant. Piscium curatio eadem est, quæ uenatorum. quanquam non existimat Conciliator, ut piscibus sicut mortiferis fungis conueniant syluestria pyra. Carnium uerò suffocatarum malis succurritur excitatis prius uomitionibus, & infusis clysteribus: mox uini optimi & odorati potu, admisto cydoniorum malorum succo. Præstat à uomitu Lemniam sbragidem bibere, unã cum agallocho, & mastiche. quanuis eadem sit harum cura, quæ coli affectibus adhibetur.

Piscium, & carniū noxæ remedia.

De uenenatis animalibus.

Ἰοβόλλα, VENENATA.

CAP. XXXV.

DE BESTIIS, quæ virus eiulantur, & exitialibus uenenis, ideo scribere aggredimur, ut tota curationis remediumque ratio ad umbilicum perducatur. Siquidem pars hæc non minus quàm cæteræ aliæ, necessaria est ijs, qui artem medicam exercent, utpote cum adminiculo eorum, quæ inibi traduntur, doloribus, periculis, & cruciatibus, plurimisq; alijs malis homines liberari conueniat. Hæc autem in summa fastigia duo, sicuti ab initio relatum est, distribuitur. Nam qui de feris virus inspicientibus sermo disserit, theriacus dici solet: qui uerò de amoliendis ueneficij, alexipharmacus: quo prius tradito, simul quæ sequi signa consueuerunt, præmonstrabimus: tū quæ non nihil auxiliij ferunt. Omnia autem in promptu, & ad manum habere artificem oportet, propter urgentem sæpenumero necessitatem. Siquidem pauca è uenenis & virulentis animantibus, tarda & grassantia sensim pericula cient, ita ut dilationem admittant: pleraq; uerò præsentaneam perniciem afferunt. Hominum autem partim malè alijs cogitantes, ingenita prauitate maleficium ita temperant, ut spatium curanti liberum non relinquunt: partim sceleris admissi conscientia, aut tristi aliquo euentu oppressi, hausto sponte ueneno, mortem sibi consciscere conantur. qui postea deprehensi, aut respicientes, & uitæ cupidi, præsentaneam opem poscunt. Non desunt qui hostiles sagittas illinentes, aut fontes aquasq; puteanas hac labe polluentes, certam & inuicibilem aduersarijs perniciem moliuntur. In quibus ipsis etsi maleficium non subito, sed aliquantò post grassari natura sua comparatum est; tamen nisi primo quoque tempore coërceatur, & remedijs subinde excipiatur, frustra tandem succurritur, occupatis iam corporibus exitiali vi ueneni. Proinde non vulgari industria diligentiaq; in ea re utendum est, ut quod in alijs incommotis ars confueuit, in his quoque salutem mortalibus præbeat. Quin & apud priscos genus hoc unum existimabatur esse eius partis, quæ medicamentis pugnat: sed recentiores id ipsum discrèuerunt, nominantes præcautionem, & modum præcauentem, sã lubris sanantisq; medium statuentes, parua & leui supra modum persuasione decepti. Siquidem tres in humanis corporibus constitutiones esse cõtendunt. vnã, qua sani degimus: alteram, qua sinistra ualitudine corpora laborant: tertiam, quæ medium inter utraq; locum sibi uendicat. In qua positi, sanitatem specie mentiuntur, facileq; in morbos & pericula concidunt, ob uim corrupticis, quæ corporibus nostris incumbit: quemadmodum in ijs uidere licet, quos excandescens rabie canis momorderit,

derit, necdum tamen aquam horrent: in ijs quoque qui cantharidas hauserunt, sed nondum urinæ tormento cruciantur. Tripartitò igitur artem digeri, triplicique corporis constitutioni merito respondere tradunt. Salubrem partem esse uolunt, quæ sanitatem tuetur: præcauentem, eandemque prohibentem, quæ obstat, quo minus in morbos incidant: & sanantem, qua uitia discutuntur.

Quibus ita responderi potest, quòd primùm ex ista ratiocinatione non tres corporis tantùm, sed quatuor haberi constitutiones fatendum esset. quippe ut aliqui sunt, qui necdum morbo laborant, morbo tamen maximè ob impendentem causam sunt obnoxij: ita sunt, qui iam priore morbo defuncti, nondum tamen secundæ ualitudini restituti sunt. id quod in ijs qui à morbo proximè sese recolligunt, cernere licet, qui uirium recreationem & robur desiderant. Sed quemadmodum curandi ratio ad partem medicamentariam pertinet; ita præcautionem eidem subijci par est. Ad arcendas enim ualitudines uehementibus utimur auxilijs, altiore scarificatu, uisionibus, amputatione, derodontibus epithematis, potionibus pernicipi occurrentibus, & plerisque alijs. Verùm enim uero sunt utque còrudes nonnulli, ut ne remedia quidem appellent, quæ morbos arceant. Cuius sententiæ inire rationem haud promptum est: etenim cum uerbum ipsum, præcauere, tum agendi modus, omnino auxiliarem remediariamque uim præ se ferunt. Mirum uerò nisi etiam sua illa distributione partium eos complectuntur, qui in pestilentis cæli statu morbo nondum correpti sunt: pesti tamen, propter obuersantes aëris occasionem, opportuni, & in morbum proni redduntur. Dicere forsitan quis posset, salubris institutionis præcepta non aliud esse, quàm arcendorum morborum rationem: quippe cum firma reddere corpora, & minus uitij obnoxia nitamur, ut inoffensa ualitudine degant, nec morbis confligentur. Neque id silentio prætereundum, quòd maximè præcipuum, & tanquam caput rei est, non oportere medicinæ partium distributionem, totidem corporis constitutionibus respondere, sed naturas singulorum suis notis seorsum scrutari, ac explorare, ut suis locis ostendimus. Cum ijs igitur non pluribus agendum. Illud magis adnotare conuenit, affectus, qui à uirulentis animalibus, uenenisque contrahuntur, uocari cæcos, id est, quorum ratio minimè iniri potest. Quin & ea, quæ eisdem auxiliantur, nulli pariter sunt addicta causæ. quapropter quæstionibus obseruatoriæ artis, & eius quæ ratione fulciatur, annumerari solent. Neque prorsus uerum deprehenditur, affectus huiusmodi cæcos esse. nam quod semper se protrahit, & nullum in quibusdam necessarijs usum exhibet, haud facili coniectura colligi potest: etsi naturæ proprietate prorsus cæcos eos affectus concedimus, qui ab exitiabilibus uenenis, & animantibus, quæ uirulento morsu sæuiunt, contrahuntur.

Nam quod ad opus nonnullum usum præbet, datque medendi occasionem, neque imperceptibile, neque cæcum, nulliue causæ obnoxium reputatur: sed magis ab ipso quis impulsus, demonstrationem se habere, & opinionem de abditorum cognitione confirmare poterit. Nam etsi sæpe minora sunt, quàm ut sensibus percipiantur; euidenter tamen ex ipsis inter se collatis deprehenduntur. Diocles autem in eo commentario, quem Plislarcho dicauit, satis modos perstrinxit, ad uerbum ita scribens. Nolle quis hoc potest cum in alijs non paucis, tum in uiperis, & scorpionibus, & reliquis id genus, secum animo reputans, ut quanuis exiguo sint corpore, vixque conspectui subijciantur; magnorum tamen discriminum ac dolorum causas inferunt: quorum nihil præter quandam corporis exiguitatem, uimque præ cæteris animantibus datam illis, facile fuerit spectare. Quanta enim ea moles corporis est, quæ à scorpionij ictu, & aliorum id genus uenenatorum, quæ nos morsu conficiunt, attingitur? quorum aliqua uehementes cruciatus excitant, alia erodunt, & putredines cient, nec defunt quæ præsentaneam pernicipem moliantur. Aut quantulum est quod à phalangij morsu ingeritur, & uniuersum corpus excruciat? neque enim quis magnitudinem ipsorum deprehendere posset, cum prorsus exigua mole constent. Ergo quòd hæc ad affectus referantur, constitit inter omnes. Verùm quòd exactè deprehensum sit, vim quandam ipsis inesse mortiferam, quæ insinuata corporibus; molestiarum, quæ exoriuntur, nobis causa sit, in confesso est, & omnium consensu persuasum. Nec quisquam inuenietur usque adeò contentionis studio flagrans, qui aliunde exoriri molestias asseueret, quàm à materia mortifera partem corporis attingente. Porrò id erat, quod inter utilia artis opera in omni opere dicere oportuit, quænam res opus hoc efficiat, ut nihil prorsus nos lædat, incomprehensa communis causæ quæ proprijs inest ratio: quandoquidem tum euidenter indicari possit, cum deprehensa est. Ideo Erasistratus empiricorum pertinaciam graui cauillatione incessens, cæcis affectibus causas assignauit, inficiatus his communem, & supremam morborum causam incomprehensibilem esse: & hanc in eo, quem de causis scripsit, commentario aptissimè prodidit, candido signatam lapillo. Nec ferendos eos esse censuit, qui se dicant in quibusdam, ut in uenenis, serpentium ictibus, & cæteris id genus trita medendi ratione contentos esse. neque satisfacturam sibi obseruationem eam, quæ à causarum comprehensione separata est: primùm enim genere comprehendendi facile possunt. Quod autem sit lethifera uis, corporaque permutans, ita ut perimat, ex ijs quæ per genus, non per speciem uagantur, curationem indicat, qua hæc hebetare, & prorsus expugnare liceat. Cum uerò subiungit. Ad aquam dulcem, & potui idoneam uenit quis, & ante obseruationem ad uomitum, ad vulneris dilatationem, ad demorsa partis suctum, cucurbitulas adfixit, partem incidit, urentia medicamenta, aut ea quæ vim eandem adipiscuntur, admouit, postremò partem amputauit: secum reputauit medicamina, quæ per summam cutim ferre, & applicari solita, immixta ad

intima

intima perniciæ repugnarent. Hæc itaque, quæ differuit Erasistratus, ueritati consentanea sunt, nec arti refragantur. Sed methodicos demirari licet, qui mortiferam vim corporibus illapsam, negotiorum, quæ ipsa facessit, esse causam diffiteantur: verum rudiusculè nomini attendunt. Nam apud ipsos palàm immissa uis φθοροποιός, id est mortifera, nominatur: φθοροποιόν autem nullius officij alius esse potest, quàm causæ. Aiunt hæc nomina, μάστιγος, & ἀνακαλύπτειν, esse reliquis omnibus similia, in quibus partes quædam dictionum non pro uirtute, sed nuda enunciatione comprehenduntur. Enimuero quemadmodum in his uocibus μάστιγος, & ἀνακαλύπτειν, partes neque certos, neque principes retinent significatus; sic in hoc uerbo φθοροποιείν, partes productionis gratia, non pro uirtute coaluerunt. Hinc ad causarum differentias transeunt, affirmantque causarum aliquas euidentibus esse, quæ dum aduersam ualetudinem creant, separantur: cuiusmodi sunt frigus, labor, æstus, & similia. quasdam continentibus, quæ permanent, postquam morbum excitarunt, hoc est, quibus præsentibus, & effectus eorum adsunt: incrementibus, affectus augentur: decrementibus, minuntur: & cum desinunt, ijdem finiuntur: quibus solis ac per se manentibus, effectus quoque ipsi manent. Talia quidem receptissima sunt causarum discrimina, quorum nulli phthoropœon subijci potest. Euidens enim causa non est, quoniam morbus ipse permanet, nec ipsa à corpore separatur. Nec continens causa dici potest, cum magna ex parte hic adsit: quemadmodum accidit ijs, qui à rabioso cane sunt demorfi. Quòd si neque euidens causa, neque continens fuerit, neque per se, neque alterius consortio causa erit. Quòd si à nulla causarum differentia phthoropœon deducere possumus, consequitur, ut neque causam esse fateamur. Quòd autem asserunt, uocabula quædam in se non habere partes rerum significatrices, sed nuda & simplici pronuntiatione ficta esse, fieri necesse est. Verum non omnia, sed perpauca talem nancisci conditionem existimandum est: neque enim ποιείν in hoc nomine φθοροποιόν, perinde atque assumptitia profertur, sed longè principem obtinet significationem. Quemadmodum enim φθορός, id est corruptionis, nomen mutationem in peius significat; sic hoc uerbum ποιείν sumi debet, ut nihil amplius ex eo quòd hanc dictionem φθορός secum habeat, declaret. neque prorsus id significat, quòd omnes palàm audiunt, & huic simile redditur, πᾶσι ἔχει δόξος. Si dant à corruptione sanis fieri morbum, concedunt utiq; uim in huiusmodi uerbo ποιείν subesse: siquidem aliquid est, quòd corruptionem efficiat. Omne autem quòd aliquid efficit, ostenditur per singulas causas, quæ corporibus subijciuntur, idque tam in lethalibus uenenis, quàm in ijs quæ corporibus ingeruntur. Verum non nihil subiacere causarum differentijs produnt. Quinetiam aberrarunt, non exactam diuisionem assumptentes. Qui uerò se dogmaticos profitentur, causam esse partim præparantem, partim continentem asserunt, ut inguinum ulcus, & inguinarum febrem, & quæ effectui tū assidat, tum etià separetur, ut à fractis præcipitatio. In summa quoties quidpiam suapte natura causa fuerit, nec ulla diuisione comprehenditur, uitiosum est, neque causæ adscribitur, eorum quæ idem genus sortiuntur. Sed quòd phthoropœon causa sit, nomen ipsum argumento est, & in ijs quæ contingunt, apertius ostenditur. Quid aliud causæ arbitrantur esse post impressum a serpentibus ictum, quàm ex animante uim, & illapsam in corpora uirus? Neque enim frigus, neque æstus, neque sectionem corporis, neque crudelitatem, neque aliud quicquam simile causari possunt. Verum quoniam causarum differentijs gaudent, & aliquas continentibus, alias euidentibus appellant, ipsis dicendum, utroque istorum modorum euidentem quidem causam esse, quòd affectum præcedit, & quòd corporis substantiam præoccupat: continentem uerò, quòd morbis præsentibus adest, quæ separata recedunt, quæ cum ipsa euenerant. Sed de ijs hæcenus. Statuendum itaque mortiferam uim intrinsecus manifestissimam esse causam, ipsamque principem facere scopum oportet. Et antequàm ad ima decumbant morbi, uarijs modis est certandum, donec uis tota corporibus excutiat. Modò enim reuocari debet ea parte, quæ pestis intrauerit: modò aliqua alia, præsertim principatum non obtinente, antè coërceatur, quàm altius irrepens uiscera tangat: aut eius perniciæ eluatur, retundaturque, cum iam membratim peruagatur est. Itaque uenena si hausta sint, crebris uomitionibus: si morfu impressa, scarificatione, affixis cucurbitulis, exuctu, carnis circumscriptione, nonnunquàm amputatione extremæ partis, euocantur. Retinentur uerò infusione, & imposito medicamentorum acrium cohibentur, hæc simul utiq; arcere uirus, & eluere possunt. Restinguuntur, & euincuntur meracior potu, aut passo nulla aqua diluto, uel contrariorū esu, quæ acrimonia sint prædita. Postremò deiectione alui, euocatus sudor, & alia quædam in commune, quæ membratim demonstrabimus, auxiliantur. Verum enimuero non lethiferam modò materiam; sed & magnitudinem, & tempus, pro scopo considerare oportet. etenim ab ijs remedia quàm plurimum discrimen capeffunt. A magnitudine quidem, cum nonnulla ex uenenis, & uirosis animalibus pericula minantur: alia putredines altas, aut exteriores excitant: alia uehementissimos dolores, aut cæcos cient: alia uix medicamentis cedunt, & magis minusue molestias excitant. Oportet autem ea quæ pericula ferunt, peruiacioribus auxilijs expugnari: & minus infesta, mitioribus. Quippe absurdum fuerit in grauioribus, segnioribus medicamentis homines in discrimen adducere: in minoribus uerò, uehementium auxiliorum iniuria corpus lacessere. Finitio à temporibus in promptu est: hoc enim subito in pericula, & præfentes molestias adducit: illud uerò sensim, & dilatas in diem longam, aut breuiorem producit. Itaque in acutis quidem confestim multa simul auxilia representari oportet: reliquis, paulatim. Hæc quadam artis formula breuiter definita sint. Iam membratim rem prosequamur.

Ratio tractatus de uirulentis animalibus.

Cum haftenus tradiderit Dioscorides de his priuatim uenenis, quae epota aut in cibis sumpta, corpora nostra permutant, corrumpunt, destruunt, & deniq; in perniciem agunt, ut haec in re nihil amplius desiderari possit, statuit deinceps de his etiam sibi esse differendum, quae uirulenta animalia ictu, uel morsu relinquunt. Quod utiq; probe sciret, haec non minora, quam illa representare discrimina, imò etiam maiora: quandoquidem eueniant haec ex tempore, & praeter opinionem, plerumq; in caëpstribus, & montibus, ubi nullum auxilium, nullaq; uel rara remedia. Quamobrem de his non minus diligenter differuit, quam de alijs, quae corporibus ingeruntur, argumento satis manifesto, quòd uniuersalia horum remedia nò una tantum praefatione, sed pluribus scripsitauerit. Quod cum animaduertentur recentiorum quidam, haud dubie existimarunt, hoc sextum uolumen in quatuor libros esse diuidendum, nempe in sextum, septimum, octauum, & nonum. Veruntamen ijs mihi non rectè (pace semper eruditorum dixerim) ea expendisse uidentur, quae in huiusce libri praefationis initio à Dioscoride scribuntur: is enim apertissime hunc sextum librum totius operis ultimum declarauit. Quapropter ipse Dioscoridem secutus relictis aliorum opinionibus, asserere non dubitauerim, hunc uniuersum de uenenis, & uenenatis animalibus tractatū, unum tantum, non plures esse libros: tametsi pro cuiusq; arbitrio in plures sectiones diuidi possit. Quarum prima ijs dari poterit, quae ore sumuntur in corpus: secunda canis rabidi morsibus: tertia indicijs ac symptomatibus, quae à uenenatis morsibus oriuntur: postrema uerò eorum curationi. Verum enim uero cum haec diutius examinauerim, ut Dioscoridis doctrina ad maius omnium commodum in unam congeratur, & ne tot huius libri fiant sectiones, uenenosorum animalium tum indicia, tum accidentia, quae proprijs capitibus tradidit Dioscorides, ijs coniunximus, quibus ipse egit de eorundem curatione, & remedijs, ut unusquisq; iunctim nulla temporis iactura, uno tantum capite indicia, accidentia, & curationem consequatur. Quod & ipse fecit Dioscorides, ubi superius de uenenis differuit, quae in corpus sumuntur. Ibi enim indicia à curationibus non disunxit. Nam si in uno tractatu indicia, in altero uerò curationes quaerantur, maius temporis dispendium fiet, maiorq; menti molestia inferetur, quam si haec omnia in unum redacta legentibus sese offerant. Neq; hoc nobis uitio adscribendum esse putamus, quando res eò magis placere soleant, quò commodius fieri possunt, cum praeterea illud (ut aiunt) frustra fiat per plura, quòd fieri potest per pauciora. Neq; etiam ob id quis calumniari poterit, quòd Dioscoridis codicem aliqua ex parte deprauauerim: quòd nusquam à me deprauatum, sed tantum in meliorem formam, & ad priorem auctoris doctrinam ipsum redactum, & restitutum putem. Porro non aliud super hac praefatione nobis dicendum uidetur (quae multis intellectu difficilis extitit, ut Marcellus ipse fatetur, quòd forsasse Dialecticam ignorauerit) nisi quòd aliud sanè haec praefatio non sit, quam Dioscoridis Aristotelem secuti disceptatio, aduersus eos omnes, qui superficie tenuis in medica facultate, super nuda ac simplici uocabulorum interpretatione altercantur, eorumq; praesertim, quae ex uarijs, ac diuersis uocibus componuntur. Quandoquidem haec interpretationis uocabulorum distractio, potius ad sophistas, & nugatores attinet, quam ad expertos, et probatos medicos, ut facile uidere est in pluribus irreprehensibilibus uocabulorū exemplis ex pluribus uocibus compositorum, quae in libri hermenias ab Aristotele assignantur. Quippe quomam nouerat ipse Dioscorides, quòd tam methodicorum, quam dogmaticorum quidam in ipsis compositis uocibus declarandis expertorum, exercitatorumq; medicorum sententiā, proprijs uocibus denominatam, haudquaquam secuti fuerant. Caterum & eos non parum reprehendit, qui absque aliquo Dialecticae fundamento, diuisiones in causis facere audent. nam cum in diuisionibus errorem committant, in ijs quoq; quae sequuntur, errant necesse est. Proinde qui haec latius uberiusq; noscere cupiunt, Aristotelem consulant libro secundo physicorum: illis siquidem inibi amplissime satisfiet. Potuissimus quidem & nos rem hanc pluribus prosequi: sed cum nostrum institutum non sit, nunc in aliam materiam digredi, haec silentio praetereunda duximus.

Nouus ordo huius libri.

CANIS RABIOSVS.

ΣΗΜΕΙΟΝ

Σημεῖα κυνὸς λυοσάντος, καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ δεδηγημένων. SIGNA RABIOSI CANIS, ET DEMOROSORVM AB EO. CAP. XXXVI.

DE RABIOSI canis morfu sermonem alijs præposuimus, quòd id animal domesticum, ac frequens esse consuevit, & in rabiem sæpius agitur, ac perit, ab eoq̄ cauere difficile. inde periculum inuitabile hominem manet, nisi multis vtatur auxilijs. Canis plerunq̄ flagrantissimis æstibus in rabiem effertur: interdum quoties frigora incesserunt. Rabiosus autem potum & escam auerfatur: largam spumantemq̄ pituitam naribus, & ore proijcit: toruè & solito tristius intuetur: in omnes passim sine latratu irruit, & æquè feras hominesq̄, tam familiares, quàm ignotos mordet: nec protinus infestum quicquam infligit, nisi, vt vulnus, dolorem: exinde morbus ille, qui ab aquæ metu hydrophobicus Graia est voce appellatus, contrahitur. Euenit autem cum distentione neruorum, totiusq̄ corporis rubore, præsertim faciei, cum sudore, & languore quodam. Aliqui auræ splendorem fugiunt: alij sine vlla doloris intercapedine vexantur. Sunt etiam qui canum more latratus ædant, & obuiam factos morfu adoriuntur, ac mordendo simili vitio labefactant. Proinde ex ijs, qui hoc vitium senserint, neminem seruatum vidimus, nisi forsitan ex historia vnum aut alterum euasisse audiamus. siquidem Eudemus superasse quendam affirmat. Themisonem aliqui demorsum in hunc furorem incidisse, & euasisse fatentur. Alij ipsum cum amico aquam expauescenti morem genereret, & officium exhiberet, quadam naturarum concordia, similem contraxisse affectum: sed post multos tandem cruciatus seruatum extitisse. Molestissimum itaque genus morbi, à quo multos, anteaquam ipsum experirentur, vindicauimus, & complures ab alijs medicis seruatos nouimus.

Canis rabiosi uenefica natura, & signa.

NVL LV M in uniuersum animal homini tam domesticum, familiareq̄ reperitur, nullumq̄; quod tam multiplici, uarioq̄; genere constet, quàm canis. Hinc est, quòd uiri, mulieres, ac pueri ijs magis delectantur, quàm cæteris animalibus, quæ in domibus nostris aluntur, tanta quidem intercedit canibus cum homine societas. Qui tamen in rabiem acti, quos momorderint, in maximum discrimen plerunq̄; deducunt. Cum itaq̄; canes à continuo hominum consortio nunquam absint, qui propterea illorum morfibus magis subiiciuntur, quàm cæterorum, quæ morfu pariter, uel icu uenenum ciaculantur; ideo merito quidem de his prius, quàm de reliquis bestijs uenenatis tradidit Dioscorides. Cæterum quauquam ipse causas non scribit, cur magis æstate Caniculæ ardoribus, itidem hyeme frigoribus uehementissimis in rabiem aguntur, quàm reliquis anni temporibus; cum tamen palàm sit, canum rabiem non aliunde provenire, quàm ab atrabiliarijs excrementis, facile cognosci potest, id æstate euenire perusto à caloribus eorum sanguine, hyeme uerò frigoribus concreto. Rabidi canis indicia describit Galenus libro de theriaca ad Pisonem (si tamen liber is Galeni legitimus est) his uerbis. Si audieris canem, qui aliquem momorderit, gracilem corpore, & siccum, oculis rubentibus, cauda demissa, spuma ex ore fluente, præterea lingua foràs porrecta, & tanquam bile colorata obuii, quæquam insiluisse, citraq̄; rationem cucurrisse, deinde rursus subito consistentem cum ira quadam magis furenti non ipsi præuisos momordisse, hæc inquam si in eo sic habere audieris, statim rabiosum canem fuisse intelligas. hæc ille. Incedunt præterea (ut quidam asserunt) lento gradu, demissis auribus, abscissa uoce, stupido capite, & obuios non modò homines nullo delectu; sed & bestias demordent. Nec mirum si proprium atræ bilis sit sensus omnes inficere, omnium & sui ipsius obliti, domesticos ipsos cognoscere nequeunt. Id quod etiam pluribus hominibus accidit, qui melancholici effecti, non modò patrem, matrem, uxorem; & proprios filios; sed etiam se ipsos quandoq̄; occiderunt. Verum enim uero non tantum æstiuis caloribus, & hyemis frigore canes in rabiem aguntur, sed etiam mortuorum, putridarum, uermibusq̄; scatentium carniū esu: quin & marcescentis earum sanguinis. Quòd si fuerint hæc carnes eorum animalium, quæ pestilentia, aut icu fulminis, aut uenenosorum morfibus interierint, eò facilius matoriq̄; afficiuntur rabie. Quæ etiam excitari solet putrescentibus aquis frequentius ebibitis, quòd hæc omnia atrabiliarios succos augeant, & putredine corrumpant. Eoq̄; magis his de causis in rabiem aguntur, quanto alter altero suapte natura magis atræ bili obnoxius fuerit. Aduertant præterea nobiles mulieres, ne suis catellis, quos in delicijs habent, & quibus maxime oblectantur, cibum uel iusculum edendum præbeant, quibus aromata, præsertimq̄; piper & gingiber, fuerint admista. Quippe cum hæc caliditatis, siccitatisq̄; modum excedant, eadem ratione, qua ingens æstatis feruor, canes rabidos efficiunt. Caueant ideo eas libenter moneo, ne ipsis fortè fortuna id mali accidat, quod Tridenti euenisse scimus clarissimo Baldo utriusq̄; legis doctori. Is siquidem inter ludèdum cum quodam suo catello iam rabie affecto, leuiter in inferiorè labio demorsus fuit. Sed ipse huius rei ignarus quarto post mense rabidus factus, & tandem hydrophobicus miserabiliter mortem obiit, nullo adiutus medicamento. Ad hæc sciendum est, quòd nò canes tantum (quam ij magis, quàm cætera animalia in rabiem aguntur) rabidi fiunt; sed etiam alia pleraq̄; animalia, nempe uulpes, mustelæ, uiuerræ, martes, simiæ, & id genus alia. Quapropter nesciuerim, quo argumento dixerit Galenus libro sexto de locis affectis, solum canem inter cætera animalia corripit rabie: nisi uoluerit dicere (ut equidem reor) canes cæteris animantibus rabiei magis esse obnoxios. Refert Aristoteles libro octauo de historia animalium, camelos etiã, & equos in rabiem agi. Id quod ego quoq̄; asserere possim: etenim memini, cum ruri degerem, me uidisse equum rabie furentem, qui fracto capistro obuiam quandam uetulam per capitis, & crinium uitam morfu comprehensam, decem pluresq̄; passus à terra suspensam pertulit, nullo tamen uulnere illato, sed magno sanè ter ore. Hoc affectu capiuntur (ut Auicenna est auctor) etiam muli, qui suis aliquando morfibus dominos, & stabularios rabidos, & ueluti

Canes quibus caulis rabie exagitantur.

Animalia alia rabie tentantur.

ti arrepticios reddiderunt. Verum huiusmodi animalia non nisi raro, uel nunquam per se rabie tentantur; quandoquidem ferè semper id illis eueniat, cum à canibus, seu lupis, aut uulpibus rabidis mordentur. Ceterum (ut ipse Dioscorides inquit) rabiosorum canum morsus infestum quicquam protinus non infligit, nisi, ut uulnus, dolorem. Sed neglecta curatione, demorsi aliquo post tempore rabidi fiunt, & aquam expauescunt. quod etiam fatetur Galenus libro de theriaca ad Pisonem, alijsq; in locis. Ideo diligenter aduertant, qui à canibus mordentur, si aliqua sese offerant indicia, quibus conijci possit, canem, qui momorderit, rabie laborasse. Siquidem neglectis remedijs (ut modo diximus) in id discriminis demorsi adducuntur, ut nullus subinde relinquatur salutis locus. Tradidere Oribasius, Paulus, Aëtius, Auicenna, alijsq; probatissimi authores, quòd illitis per integram noctem contritis iuglandibus canum morsibus, & postmodum gallis, aut gallinis in escam exhibitis, gallinac eos ipsos sequenti die interire, si à rabido cane illatum fuerit uulnus. Sunt etiam qui asserant, si panis emanante è uulnere sanguine inficiatur, & cuiusque cani quantumuis famelico offeratur, canem non modò illum non mandere; sed nec olfacere quidem. Attamen his tantum experimentis (meo còsilio) non planè fidendum fuerit: quanquam ea à probatissimis prodantur authoribus. quapropter alia indicia iam dicta diligenter fuerint perquirenda. Cum autem rabidorum canum morsus negliguntur, post aliquod temporis spatium demorsi præter morem cogitabundi fiunt, eaq; mente reuoluunt, quæ illis insueta sunt, quod iam ueneni uis in cerebrum repens imaginatricem occupet facultatem. Si uerò adhuc in longum protrahuntur nullis remedijs adiuti, ijs frequentius nocte interrumpitur somnus, sæpiusq; pauore expergiscuntur: exinde hominum, & domesticorum consortia uitant, & cum serino quodam aspectu secum submurmurant: solitudinem deligunt, lucem & candida omnia odere maxime, & rubi conuelluntur: postremò eò deducuntur, ut aquam expauescant. Quòd certissimum mortis, & inexpugnabilis ueneni præbet indicium. Proinde dicebat Dioscorides ex ijs, qui hoc uitium senserint, neminem seruari posse. Allata itaq; in eorum conspectu aqua, cuius si diutius ante eos aqua ipsa dimittatur, tremunt, sudant, deficiunt animo, delirant, pauoreq; concutiuntur, ac si in ignem illico se proijciendos cernerent. Id uerò accidit, quòd melancholici effecti, corruptis, infestisq; inde animalibus facultatibus, recusant miselli, metuuntq; aquam, qua sola sanari possunt. Nec alia de causa id euenire censent medici, quam huiusce inexpugnabilis ueneni prauitate. Nam cum humorum omnium, & totius corporis principalium facultatum, functionumq; imperium uenenum ipsum susceperit, cumq; iam omnes corporis dispositiones sibi similes reddiderit, mouentur uniuersi corporis uires, irruuntq; contra id, quod sibi contrarium existimant, hoc est, contra ipsam aquam, si ea in medium asseratur. Quocirca Galenus libro de theriaca ad Pisonem, ita scribit. Non enim corpus duntaxat ipsis inarescit, & conuellitur interdum, febriq; acri intus uritur, sed animus etiam delirat, & grauissimè ipsis affert symptomata. Quippe aquam timent, ac propter multam siccitatem humidi tenentur desiderio, & à potu abstinent, quia mente alienati, id quod auxiliari possit, non considerant. Fugientes enim aquam, pauentesq; miserimo mortis genere intereunt. hæc itaq; rationabiles sunt causæ, quibus in aquæ timorem deueniunt. Veruntamen quidam testantur, ut Aëtius, Posidonius, & Rufus, id etiam accidere posse, quòd rabidi canis imaginè uidere in aquis imaginentur, cuius speciem recolentes, protinus ingenti terrore corripiuntur. quod quidem nimiam ob siccitatem perpetiuntur. Nam philosophus quidam (ut Aëtius refert) morsus à cane rabido, & egregia animi uirtute affectioni resistens, dum phantastici canis imago sibi obuersaretur in balneo (ea enim ipsi quoque quemadmodum & reliquis eodem morbo affectis apparebat) diu intra se meditatus, ecquid tandem inquit commune est cani cū balneo & quod effatus balneum intrauit, & imperterritus bibit, atq; ita morbum superauit, & incolumis euasit. Unde postea in prouerbum manauit, quid cani cū balneo. Refert Auicenna quòd si quis à cane rabido demorsus, aqua

20 timens in speculo respiciens, se ipsum cognouerit, huius salutis spem non deesse. Quod utiq; arguit hydrophobicos quosque sanari posse, cum ueneni uis non adeò uniuersum occupauerit corpus, & cerebri facultates, ut omnino ratiocinatrix facultas ablata sit. Quamobrem mirum non est, si philosophus ille, cuius historiam refert Aëtius, curatus euaserit, cum manifestò appareat eius ratiocinatricem facultatem parum fuisse affectā. Ad hæc scribit Auicenna euenire interdum, ut à cane rabido demorsi quædam frusta carnis ingenti cum dolore mingant, quæ forma propè canes paruulos referant. quod etiam ab alijs recentioribus accepimus, quin & ab ijs, qui huiusmodi catulos se minxisse fatentur. Ceterum cum hoc potius fabulosum, quam rationi consentaneum uideatur, atq; ab ipsa natura penitus alienum, si qui id uerum esse rationibus, & autoritatibus comprobatum uidere cupiunt, Gentilem Fulginatam consulat Auicennæ interpretem: item Conciliatorem differentia 179. Quandoquidem ex ijs nimirum intelligent, quo pacto hæc præter naturæ institutum quandoq; eueniant. Postremò asserit in hoc capite Dioscorides fateri aliquos Themisonem, cum amico aquam expauescenti morem gereret, & officium exhiberet, quadam naturarum concordia similem contraxisse affectum. Sed id potius ego euenisse crediderim, quòd Themison medicus amicum laborantem excitandi causa ad aquam, & cibum, secum manducasset, aut bibisset, ex eodem sanè poculo, eius fortasse saliuam infesto, aut alio quouis modo oris spumam contigisse. Nam si, ut Galenus tradit libro sexto de locis affectis, rabidorum canum saliuam, nuda corporis membra contingens, non aliter homines rabidos efficit, quam si demorderetur, quid mirum, si rabidi hominis saliuam id ipsum effecerit? Proinde eos admonet Auicenna, qui rabidorum curam agunt, ne eorundem ciborum reliquias comedant. Nec paruipendat aliquis spumæ contactu infici posse homines: quippe quòd duos uiderim ego, qui spuma tantum perfusi, nullo quidem ex morsu accepto uulnere, rabiem contraxerunt. Legitur in Aristotele lib. VIII. cap. XXI. de historia animalium, quòd omnia animalia à cane rabido demorsa rabiunt, excepto homine. Quæ tamen sententia aperte falsa deprehenditur, ut millies experimento compertum est. Quamobrem potius adducor, ut credam Aristotelis codicem eo in loco deprauatum esse, quam ut in re clara, & omnibus cognita, ipsum Aristotelem ignorantia accusare uelim.

Neglecti morsus discrimina, & causa.

Salutis indicium.

Θεραπεία

Θεραπεία τῶν ὑπὸ λυσσῶντος κυνὸς δηγμάτων. REMEDIA DEMORSORVM
A CANE RABIOSO. CAP. XXXVII.

RATIO medendi duplex. vna communis, qua utendum in omnes morsus, quos uirulentæ animantes impresserunt: alia peculiaris priuataque, eorum duntaxat quos rabiosi canes momorderint: quæ nonnullis quidem summam opem ferre consuevit: alijs uerò inutilis, maximè qui ex multo iam tempore ictum acceperunt. Quæ ad hanc pertinent, primùm exponemus, deinde cursim perstringemus, quæ ad communem medendi rationem pertinent. Cancros itaque fluuiatiles in sarmentis albæ uitis cremare oportet, & cinerem eorum, quàm minutissimè tritum habere reconditum: itidem gentianæ radicem tufam, cribratamq; reponere. Quoties autem canis rabiosus morsum intulerit, in quaternos cyathos meraci uini, bina cineris cancorum cochlearia, unumq; gentianæ conijciantur: hæc in polentæ dilutioris modum subacta, quatruiduo bibantur. Inter principia medicamentum hoc modo datur. Atqui si ab illato morsu bini ternive dies fluxerint, curatione auspicabimur à triplicato potèdere, supra id quod ab initio retulimus. Optimum hoc aduersus rabiosorum morsus auxilium, quod & plerisque unum satisfecit, eoq; cum fiducia uti licet. Sed ut alijs etiãnum auxiliis contra inuitabile periculum muniamur, nihil cæteris uti prohibet. Satius autem multò fuerit, etiam si in vanum recidat, medicamentorum inhumanos tolerare cruciatus, quàm per inertiam, ac desidiã in discrimen adduci. Nec ita in demorsis à rabioso animali maiora vulnera uereri oportet, uti minorã, & ulcusculis cutis similia: quippe maiori uulnere confertim copiosus sanguis emanans, potest nonnihil virulenti liquoris exhaurire: quod in minoribus non accidit. quin à maioribus abscedentes carnes hinc auferre, & labia acie scalpelli circumscribere, & prehensam hamulo aut vulfella carnẽ amputare oportet. In vtrisque circumstantia loca altioribus ulcusculis scarificanda, ut copiosior sanguinis uacuatio arceat, ne uenenum membratim insinuetur. Cucurbitulæ cum multa flamma agglutinatæ id iuuamenti præstant, ut ueneni uis extrahatur.

Curatio demorsorum à cane rabioso.

TAM accuratè exquisitèq; tradidit hoc capite Dioscorides rabidi canis curationem, nihil planè silentio præteriens, ut mihi superuacuum esse uideatur quicquam addere. Verùm ut nostrum sequamur institutũ, utq; etiãnum lectoribus fiat satis, qui nouis semper rebus inhiant, non alienum fuerit hic nonnulla commemorare, quæ multos fortasse delectabunt, quòd ea in hac re non inutilia, neq; seitu inuicunda putem. In primis itaq; illud animaduertendũ est, quòd alia utiq; ratione cancorum fluuiatiliũ cinerem præparabat Galenus, quàm Dioscorides, ut constat aperte ex uerbis ipsius Galeni lib. xi. simp. medicamentorum, ubi ita scriptum reliquit. At fluuiatiliũ cancorum cinis, quam similiter prædictis exiccatorius est; substantiæ tamen totius proprietate, mirificè contra rabiosorum morsum efficax est, isq; tum solus, tum cum gentiana & thure moltò præstantior. Thuris sane partem esse unam oportet, quinque autem gentianæ, porrò cancorum decem. Et rarò equidem aliter illis istis nos sumus usi: ceterum ad eum modum plerunq; quo utebatur Aescbrion empiricus, medicamentorum peritissimus senex, conciuus, ac præceptor meus. Patella erat aris rubri, in quam impositos cancos uiuentes, hæctenus urebat, donec in cinerem redigerentur, ut facillè ad leuorem redigi possent. Hic Aescbrion sic paratum promptum semper in ædibus hoc habebat medicamen, tẽpore æstiuo urens cancos ipsos post ortum Canis, quando sol in Leonem transisset, luna decima octaua. Porrò bibendum hoc medicamen ijs, qui à cane rabido fuissent morsu, præbebat quotidie usque ad diem quadragesimum mensura cochlearij satis magni, aquæ inspersam. At si non protinus ab initio, uerim aliquot post dies à morsu curam cœpisset demorsu, tunc quotidie duo cochlearia aquæ inspergebat. Ad ipsum uerò uulnus emplasticum applicabat medicamentum, quod ex pice brutia, & opopanace, acetoq; conficitur, habens picis librã unã, unum accerti acerrimi sextarium Italicum, opopanacis uerò uncias tres. hæc Galenus. Ceterum sciendum est, eos maxime, meo iudicio, hallucinari (ut latius libro secundo prodidimus) qui gamma ros Latinis uocatos, cancorum fluuiatiliũ loco, à cane rabido demorsu potui exhibent. Nanque aliud Græcis animal esse censemus καρχιρον, aliud uerò ὄσακρον, & καμχαρίδα. Scripsit & Damocrates carminibus huiusce cancorum antidoti componendi rationem (ut libro secundo de antidotis refert Galenus) eo sanè modo, quo ipsum fortasse secutus eam reddit Dioscorides. Attamen antiquorum quidam resinam terebinthinã imposuerunt thuris uice, quod Aescbrion Galeni præceptor huic semper inseruit medicamento. In summa huius antidoti uires miris laudibus ab authoribus celebrantur, adeo ut scripserit Galenus, neminem unquam mortuum esse, qui hoc antidoto rectè fuerit usus. His non dissimiles uires ueteres assignant Alyssu, si siccum quadragesima diebus conuinis detur ex hydromelite potandum: sed à prima statim die incipiendum erit. Huius experimenti meminit Galenus libro secundo de antidotis, ubi alia quoq; ualentiora remedia ad rabidorum morsus ex Aselepiade retulit. Verùm nobis difficile admodum fuerit decernere, quænam hodie planta sit, quæ ueterum Alysson representet, ita ut potius de hoc diuinandum esset, quàm aliquid certi statuendum, ut latius superius libro tertio differuimus. Commendauit Aëtius secundo, & sexto uolumine, ad morsus rabidorum canum bitumen Iudaicum, siue Asphaltitis lacus, asserens si drachmæ pondere ex aqua bibatur, non id modò aquæ pauorem arceret, sed & eos sanare, quos iam primùm timor inuaserit. Memorauit etiam marinos hippocampos ex aceto nigro & melle subactos, tam potu haustos, quàm uulneri illitos. Confert præterea his maxime acutus rumex: quare idem scripsit se nouisse senem quendam, qui demorsos à cane rabido hoc solo rumice curabat. Primò enim ulcus eius decocto fouebat: deinde herbam ipsam illinebat, eandemq; potandam exhibebat. quod quidem medicamentum tanquam efficacissimum summopere

Multorum error.

Curatio ex Aëtio.

sumtopere commendabat. Plurima autem, & turbulenta qui illam assumpserint, mingere solent: id quod maxime hac in curatione confert. Quo fortasse argumento extulit Auicenna propria quaedam medicamenta, quae cantharidas admixtas habent, ut ualentissime non modo urinam excernerent demorsi; sed etiam sanguinem ipsum, asserens paulo post securum esse salutis iudicium, cum post medicamenta sanguinem mingunt affecti. Porro Galenus libro de theriaca ad Pisonem, theriacam praefert tam intus in corpus sumptam, quam exterius supra morsus illitam. Sed cum haec, quae nostro tempore conficitur, non adeo praestet, quemadmodum ea, quam ipse conficiebat Galenus, illi sane fidere non possumus, nisi factu prius de ea periculo in gallis à uipera demorsis, ut ipse docet Galenus. Prodest item potasmogetion cum sale exterius illitum: itidem caprisici cortex contusus, & ex aqua potus: quin & absinthium, & allium, minus centaurium, aristolochia, artemisia, scordium, chamædrys, bryonia, pulegium, & laser, tam exterius illita, quam interius sumpta. Sunt qui credant securissimum esse remedium ipsius rabidi canis, qui momorderit, iecur totum, & à demorsis in cibis deuoratum. quod etiam scribit Dioscorides: quauis id non affirmauerit, ut libro secundum de capite de diuersorum animalium iecinoribus legitur. Proinde scribit Galenus libro x. simplicium medicamento- rum, iecur canis rabientis alijs ualentioribus antidotis admixtum quam plurimos sanasse, sed eos tamen interiisse, qui solum nullis alijs adiectis medicamentis illud esitarunt. Sunt etiamnum qui credant, ut loco ante citato tradit Dioscorides, arceri aquae pauores dente eo, qui caninus dicitur, si is à cane, qui momorderit, exemptus, & folliculo inditus, pro amuleto brachio adnectatur. Sed nemini his fidendum esse persuaferim, ut in nostra huius sexti libri praefatione de pretiosorum lapillorum suspensione diximus: satius enim esse semper existimauit certis ac tutis uti medicamentis. Caeterum curationis summa manuum maxime operam exposcit. Quandoquidem uulnus diducere oportet, laniatamque per ambitum carnem rescindere: ita enim latior fit ueneni exterius euocandi aditus, demitur quod tabefactum est, & ex sanguinis fluore ab excidentibus cultris excitato, repens affectio non parum reuellitur. Quod etiam facere expedit scalpello circumquaque profundius adacto, & subinde appositis scalpto loco cucurbitulis sanguinem fortiter extrahentibus, aut hirudinibus. Medicamenta autem, quae aluum citant, & humores deieciunt, in principio omnino uitanda sunt, sicuti etiam sanguinis misio. quippe cum haec à circumferentijs ad centrum trahendi facultatem habeant, facile egros in mortis traherent discrimen. Tametsi in curationis processu, & ubi praesertim medicorum negligentia citius quam expetat ratio conclusum fuerit uulnus, irrepseritque uenenum (ut postea dicitur) medicamenta aluum ducentia, pariterque sanguinis misio in sanguineis temperaturis admodum quandoque proficiant. Verum enim uero per pauci nostra hac aetate habentur à rabioso cane demorsi, qui medicos consulant. Nam tanta est religionis uis, ut omnes, quos canes rabiosi momorderint, partim ad diui Donni templum confugiant, partim uero ad diui Bellini sacellum, ubi quibusdam exorcismis, & panibus characteribus obsignatis à sacerdotibus perquam facile curantur, ut plurimorum testimonio equidem fateri possum. Sed cogitanti mihi quoniam pacto hoc tam facile eueniat, nonnulla sese obtulerunt rationes, quas libere dicam. Haud dubie in primis diuina auxiliatur gratia: quippe cum non parum molestiae malique morsu canis rabiosi affectis inferre possint cacodæmones, ut qui in atrabiliaris humoribus suam habeant sedem, ij quidem exorcismis cedentes abeunt, & afflictorum corpora munda relinquunt, sublato secum ueneno. Illud praeterea addiderim, quod fortasse sacerdotes ipsi aliquod nobis occultum habent antidotum, quod panibus illis admiscentes, aegris deuorandum: uel id aliquo in potu bibendum exhibent. His denique accedit magna laborantium fides, quam suscipit Deus optimus maximus, cuius solius munere omnia nostra delentur incommoda, atque omnes auferuntur aegritudines.

Remedia sa-
specta.

Auxilium re-
ligiosum.

40 Καὺσις τῶν ὑπὸ λυσσῶντος κυνὸς δειγμάτων. VSTIO DEMORSORVM A CANE RABIOSO. CAP. XXXVIII.

50 CONTRA virulentos ictus, ustio expeditissimum est auxilium, utpote cum ignis caetera uiribus praestet, simul quod uirus domet, & ferri penitus non patiat: simul quod pars ignem experta, postea non vulgare fundamentum curationi futurae praebet, manente diutius exulceratione. Animaduertendum ex eo tempore, cum crustae decident, ne ulceris orae coalescant, & cicatrice induantur, sed si fieri potest ad multum, idque praestitutum tempus, vlcerationes, & sordidas adhuc & inflammationem minantes prorogari conuenit. Quod inditum ijs salsamentum optimè praestabit, & syluestre allium detritum, item cepae, succusue, praesertim Cyrenaeicus, aut qui Medicus, aut Parthicus appellatur. Triticici grana tam mansa, quam non mansa imponantur: siquidem subacta pistave à perfusione vulnera dilatant. Sunt qui à mandentium ieiunio, sibi aliquid asciscere arbitrentur, quod suapte natura resiltat: verum id certum non est. caeterum tempestiuus eorum usus minimè est contemnendus. Si verò, quod per sepe accidit, ante dies praefinitos cicatrices coirent, committereturque, manum postulabunt: nanque eas diducere, carnemque scalpello circinare, aut iterum inurere expedit. Vbi verò propositum tempus praeteriit, vlcus ad cicatricem ducendum, & emplastro, quod è salibus conficitur, locus comprehendendus: nec multò post sinapismo vtendum.

CAUTERIVM, quod ferro igne candenti, aut auro, aut argento fit, non modò salutiferum est ad rabidi canis morsum; sed etiam aliorum quoruncunq; animalium uirus ei aculantium, quin & ad alios insanabiles ferè morbos. Proinde mirum non est, quod hoc loco dixerit Dioscorides ustionem, siue cauterium contra uirulentos ictus aut morsus expeditissimum esse auxilium. Fiat itaque cauterium intrepidè, tantèque amplitudinis, ut ulceris cicatrices breui committi non possint. Quod si timidus quispiam ustionem ignis terrore recusset, septicis & exulcerantibus medicamentis
Sic utendum

Vstionis, siue
cauterij utili-
tas.

Præcipit
vocati vis.

utendum erit. Quæ in re cæteris præstat, quod uocant argentum sublimatum. admisceatur id unguentis refrigeranti-
bus, ut minus doloris inferat. Probatum hoc, quod non modo ualentissime inurat; sed quod etiam exusta ab eo caro,
obducta; crusta duobus tantum diebus post decidat, si tamen recenti butyro assidue illinatur. id quod in aliorum exu-
sione non euenit, nisi longiore temporis tractu. Quod si igne, aut adurenti medicamento (ut multis de causis quan-
doq; accidit) id effici nequeat, diligenter prouidendum est, ne uulnus coeat, sed diutius maneat diductum & apertum,
superimpositis emplastris ualide attrahentibus, cuiusmodi sunt quæ e brutia pice, resinis, uario gummi genere, &
id genus alijs parantur. Si uero cauteria fiant, diligenter procurandum, ut relicta quam primum excidat crusta, quod
ueneno pateat exitus. quippe ea diu in uulnere retenta, omnes obducit meatus magno ægorum detrimento. Porro
non magno quidem negotio decidet apposita continuè liquida uernice oui uitello, & recenti butyro permixta: quin
& butyro solo igni liquato, & madefactis in eo splenijs superimposito: præstat enim hoc cæteris. Vbi uero e
uulnere crusta deciderit, salutariter quidem fuerit remedium plagæ quotidie puluerem præcipitati (sic enim uocant
chymistæ argentum uiuum in puluerem rubicundum constat) inspergere: siquidem id eximum præstantissimumq;
medicamentum, præter id quod uulnus occludi prohibet, diuq; patens seruat, attrahit etiam ex alto ad superfi-
ciem potenter uenenum. Quæ in re cætera huiusce facultatis præcellit medicamenta. Commodè etiam, nec minus
efficaciter idem puluis attractorij emplastris, siue unguentis admisceatur, & subinde uulnere admoueri potest. etenim
iandudum certior sum, in uniuersa medicæ facultatis materia, nullum haberi medicamentum, quod ualentius ab alto
reuocet extrahatq; uirus, quam præcipitatum dictum. Ad hæc tamen si (ut omnibus ferè placet) in quadragesimum
diem apertum uulnus dimittere sit satis; non tamen errauerit, qui diutius prorogauerit, ut quicquid mali residuum
fuerit, exhauriatur.

Διατα τῶν ὑπὸ κύνος λυομένων ἀληθῶν. RATIO VICTVS IN MORSV
RABIOSI CANIS. CAP. XXXIX.

Quæ ad partem ictam pertinent præsidia, ita se habent. Cæterum uictus rationem ex ijs,
quæ ueneno aduersantur, coniectura quadam colligere oportet, simul ut ueneni uires hebetet restin-
guatq; simul ut arceat, quod minus ad intima pernicies illabatur. Etenim assumpta perniciosarum
uirium penetrationi resistunt. Quorum utrumque præstare potest uini meracioris, passi, & lactis po-
tus. quippe qui hæc omnia capiunt ad curam, non nihil ueneno obijciunt, quod omnem eius acrimo-
niam obtundat. Simili modo alliorum, porrorum, ceparumq; cibus: quod ea difficulter conficiantur,
vixq; aboleantur. Nam multos dies huius cibi qualitates remanent, quo tempore nec euincuntur,
nec permutantur à mortifera vi, sed contrarijs illa uis expugnatur. Cui rei antidotorum usus ac-
commodatur, & theriacis, Mithridatij, & eius quod eupatorio temperatur, deniq; omnium quæ ma-
gnam aromatum partem sibi uendicant. quippe aromata omnia uiribus & substantijs ægrè permu-
tantur: quare in corporibus euincunt. Vicius ratio hoc modo se habet. Nosse conuenit, pauorem
aquæ non statò, definitoq; tempore exoriri: plurimum tamen ad quadragesimum usque diem ne-
glectis differri consuevit: post semestre etiam nonnullos inuadit: quendam post annum aquam hor-
ruisse constat. quæ nobis visu comperta fuere. Narrant & aliquos post septennium aquæ metu fuisse
tentatos. Inter principia demorsorum à cane rabioso curandi ratio talis est. Verum enim uero si ea
quæ retulimus auxilia, primis diebus prætermissa fuerint, nec scalp pro carnem circinare, nec uisionem
experiri operæpretium est. non enim quod pertransiit, satis euocare possent. Nulli utiq; istius rei oc-
casio aut utilitas, sed in cassum corpora doloribus sternentur. Alter uero curationis modus accedit.
Deiectio magnum præbet iuuamentum, utpote cum mouendo, corporis habitum transmutet: & quæ
colocynthidem recipit hiera. item lac schistum, quod simul deiectionem moueat, & uenenum doma-
re possit. cibi acres, & meraculi potus, quibus uis ueneni uehementer retunditur, quotidie sumi de-
bent. Cæterum sudores ante cibos, & post etiam ciendi. Dropacismi sinapismi; alternatim per cor-
pus totum adijciendi. Sed longè omnium efficacissimum auxilium helleborismus cognoscitur: quo
cum fiducia non semel atque iterum, sed frequentius ante quadragesimum diem, uel post hoc tempus
uti licet. Tantam enim uehementiam hoc auxilium habere fertur, ut quidam qui iam aquæ metum
sentirent, sumpto helleboro, simul ac primum morbi impetum experirentur, fuerint seruati. nam &
iam uitio tentatos nemo unquam seruare potest. Itaque primum curam contra rabiosi canis morsus
breui sermone exposuimus. iam ad alia, quæ uenenatis morsibus sanare consueuerunt, transeundum.
Notas uno contextu, deinde communem medendi locum, qui omnibus conuenire possit, explicabi-
mus. Cursum deinceps subiungemus ea, quæ sua proprietate nonnullis auxilium præstare possunt.
Postremò subnectentur etiam uenenata, quæ nullis cedunt remedijs.

Ratio uictus
demorsis à ca-
ne rabioso in-
stituenda.

INSTITVENDA demorsis à cane rabioso diligenter est ratio uictus, nec ea tantum regula, cuius hic memi-
nit Dioscorides; sed etiam ut ea sit ciborum quantitas, quæ ijs rectè conueniat. siquidem huiusce curationis regimen
tenuem uictum non expedit, sicuti nec plenior, ut Aëtius est author libro vi. ubi sic inquit. In uictu indigentia, &
satieta cuitanda, magis tamen indigentia: hæc enim succorum prauitatem adauget, quod nequaquam expedit malefi-
co ulcери. Ergo alimentum moderari oportet, ut & rectè conficiatur, & optimum succum corpori præbeat. Nec
minus egestionem, & urinarum prouocationem studendum. quod quidem tum ea, quæ prædiximus, tum feniculum, &
scandix

scandix comesta efficiunt. Plus uero simul & aluum, & urinam ducit. ac cichorium agreste crudum oblatum stomacho confert, quem nonnulli serim, nonnulli ab amaritudine picrim appellant. Profunt & brassicae cimae, & palustris asparagus, & hortensis, & agrestis rumex: & est piscibus qui carnem teneram habent, & cammari, cancri, & erinacci recentes cum uino mulso: & carniū extremitates, auiculaeque omnes montanae, quae facile coquuntur, bonique sunt succi. Vinum album tenue, neque ualde antiquum. haec ille. Ex quibus conijci potest, haec in curatione ea plurimam conferre, quae urinam ualenter mouent. Idcirco Auicenna (ut proxima commentatione diximus) quaedam profert medicamenta, quae cantharidas excipiunt, ut una cum lotio sanguis etiam reddatur. Proinde mirum non est, si quandoque praualens natura, per instrumentum urinae, magno cum dolore parua ueluti liquidae carnis frustra catulorum forma, uenenum propellat. His itaque ea uictus ratione uti licebit, quae urinam egre excernentibus a medicis institui solet. Verum si fluuiales cancri, quibus uniuersa abundat Hetruria, haberi poterunt, ijs tam in prandio, quam in coena uescantur demorsi: quod ijs mira insit facultas, aduersus rabidorum canum uenenum. Praebet Auicenna praeter dulce uinum etiam aquam, in qua candens ferrum, uel chalybs restincta fuerint. Caterum nosse conuenit (ut scribit Dioscorides) aquae pauorem non stato definitoque tempore exoriri: plurimum tamen ad quadragesimum usque diem neglectis differri consueuit: post semestre etiam nonnullos inuadit: quendam post annum aquam horruisse constat. quae nobis usui comperta fuisse. Narrant & aliquos post septennium aquae metu fuisse tentatos. Sed cogitanti mihi unde id eueniat, nulla sane alia haecenus sese obtulit ratio, quam quae ex demorsorum temperamento, ac uiribus sumi potest. Quandoquidem nonnulli habentur, qui uiribus ualidissimis praestant: quidam qui debiles, & infirmi sunt: alij qui corporis meatus angustissimos habent, alij uero contra: quidam syncerissimis referti sunt humoribus, nonnulli uero succis ichoribus scatentibus, ac facile putredini obnoxij. Ex quo fit, ut in his citius, in illis uero serius haec appareant symptomata. In Hetruria abstinent demorsi per integrum annum a quorundam lignorum contactu, praesertim corni arboris, & sanguineae uirgae uocatae. Siquidem (ut testantur ij, qui rem experimento compertam habent) si harum arborum uirgae tandiu manibus teneantur, quousque concalescant, illico demorsi rabie exagitantur. Quod cuiquam minime fabulosum uideri debet: etenim memini me uidisse in ciuitate nostra Ulicinensi amicum quendam meum rabie correptum, quod corni arboris uirgis (dabat enim lanificio operam) lanam diu excussisset, qui eorum oblitus, quibus sibi a medicis interdictum erat, rabidus interijt. Postremo sciendum est, aquae pauorem haudquaquam curari posse, cum ueneni uis omnes corporis occupauerit facultates: quauis in ipso pauoris initio, aut anteaquam uenenum illapsum fuerit in uniuersum corpus, aliqui curati euaserint, ut philosophus ille, cuius historiam superius enarrauimus. praesertim cum pro uiribus in morbum nituntur male affecti, & qui eorum curationem agunt. His ad stipulari uidetur Dioscorides: quippe qui quosdam asserit, qui iam aquae metum sentiebant, sumpto cum fiducia helleborismo non semel atque iterum, sed frequentius ante quadragesimum diem uel post, fuisse seruatos. Proinde scribit Auicenna eos, qui aquam expauescunt, deploratos non esse, quousque in speculo intuentes seipsos cognoscunt, arguemento quod non adhuc uenenum uniuersas infecerit cerebri facultates. Hoc igitur tempore medicamentis utendum est deiectorijs, & si nihil obstet, sanguinis misio non aspernanda. Ex medicamentis autem in hoc caeteris praestat album uel nigrum ueratrum, ijs adiectis, quae eorum infrenant feruorem. Conuenit etiam epithymum, sena, sumaria, myrobalana, elaterium, agaricum, rhabarbarum, centaury minus, gemista semen, thapsia, confectio Amech, & hiera colocyntidis, & Armenius lapis: siquidem haec in atra bile deijcienda principem tenent locum. Proderit item syriacum bitumen frequentius ex aqua potum: quin & Mithridatis antidotum, & ipsa theriaca, & cancrorum fluuialium combustorum puluis, Galeni modo paratus. Confert praeterea his leporis, uulpis, & capreoli coagulum. Sed semper in primis omni studio curandum, ut aquam male affecti bibant. Verum ne ipsam intuentes pauor inuadat, longissimis tenuibusque metallicis fistulis e longinquo ducenda erit, aut ex superioribus contabulamentis: nam ipsa sola feruari poterunt. Refert Aetius, quod si catuli coagulum ex aceto semel tantum ederint hydrophobici, statim eos caput potus aquae cupiditas, & bibunt: ob idque medicamentum hoc miris laudibus extulit. Sunt qui nigrum cicer aquae incoquendum esse uelint: sic enim aqua claritatem amittit, nigraque efficitur: & praeter id quod haurientibus pauore non adfert, quemadmodum quae syncera, pellucidaque spectatur, urinam ualenter ducit. Nec desunt qui suadeant urentia cataplasmata occipiti esse apponenda, pariterque post aures. Quae etsi ad rem facere non uideantur, quod ualentissime exiccent; ubi tamen deplorati sunt aegri, ualentissimis etiam medicamentis uti licebit.

Aquae pauor ad quod uisq; tempus exoritur.

Aquae pauor quando, & quibus curetur.

Κοινὴ τῶν ἰσοβόλων θεραπεύειν. COMMVNIS CVRATIO IN OMNES ICTVS VIRVLENTOS. CAP. XL.

ADVERSVS quidem omnem animalis ictum, quod uenenum vibrat, oris fectio conuenit. Sugentem uero oportet ieiunum non esse, sed & cibum sumpsisse, & uino os abluisse: postea exiguum olei in ore continens plagam exugat. Locus ipse spongia fouendus, deinde scarificandus: sed vlculacula altius imprimere expedit, quod virofa materies profundo euocetur. Circinatio autem carnis, & fectio, scarificatione longè potentius opitulatur: namque ab ijs duo peculiaria praesidia fiunt. vnum, quod uirus e loco tollitur: alterum, quod eius ueneni pars, quae ad interiora grassatur, cum multo copiosoque sanguine excernitur. Quod si locus fectioem non admittat, cucurbitulae cum largiori flamma adfigenda sunt. Sed iam de vlutione supra in rabiosorum morsu disseruimus. Si uero icta pars, utpote extrema, eam fectioem commodè non respuat, praesertim in omnibus serpentium ictibus, ut aspidis, cerastae, similibusque, procul dubio amputanda est. Conuenientiora supra dictis auxilia sunt, quae epithemata uocant. Imponatur sarmentitius cinis, aut ficulus, cum lixiuio stillatio

SI 2 subactus,

subactus, garo, & acri falfamento: porri, cepæ, & allia modò minutissimè contrita illinuntur, modò cremata vulneribus iniiciuntur. Quinetiam dissecti gallinarum pulli, cum maximè tepent, percusso loco applicentur. Nec desunt qui hisce tanquam discordia quadam naturali pugnantibus utantur: verùm huius rationem inire facillimum fuerit. Gallinæ enim calida natura præditæ sunt, argumento, quòd deuoratum insigne virus conficiunt, & aridissima quæque femina consumunt: item nonnunquam arenas lapillosque ingluuie sua deuoratos, dissoluunt. Itaque animantis admoti calore adiutus spiritus, ab icæta parte impetum capellens exiliensque secum venenum exigit. Nec me fugit, quid in Aegypto fieri soleat. Cum spicas Aegyptij metunt, ollam picis paratam habent, & appensam fasciam: tunc enim maximè serpentium iniurias expauescunt, tum propter spicilegij tempus, tum quòd opacis simul abditæ speluncis, & cauernis, densoque aruorum cespite delitescunt. Molestissima enim animalia, & virus eruçantia, Aegyptus in campis ferre consuevit. Vbi ergo aut in pedem, aut partem aliam, morsum intulerunt, qui adsunt, fasciam in ollam picis conijciunt, & semel aut iterum brachium aut crus paulùm supra vulnus obligant, & arctissimè duo è præsentibus distringunt, locumque secantes qua circumactus est laqueus, picem instillant: cumque fatis vulnus excepisse videtur, laqueum resoluunt, & cepis alijsque supra memoratis illinunt. Præterea pix liquida cum sale trito & feruente illita, præsentaneo est auxilio, si iugiter innouetur. Conuenit & cædria, & fimum caprarum ex vino decoctum. Locum aceto calido, calamintha in lotio, maris aqua, aut acida muria decocta, foueri salutare est. Quinetiam non desunt emplastra vehementissima, & calidissima, quæ venenum elicere, expugnare, & discutere possunt. Cuiusmodi sunt quæ ex sale, aut nitro, sinapi, & cachrye componuntur, de quibus consequenter erit tractandum. Erasistratus autem non iniusta reprehensione eos incessit, qui incognitas ad hunc usum facultates conscripserunt, vt elephantis fel, crocodilivè sanguinem, ouaque testudinis, & consimilia. Nam cum iuuantia quædam literis tradidisse videntur, planè in hæc sola incidentibus imposuerunt. Quare talia deuitanda sunt, cum difficilè, nisi regia facultate, peruestigari possint: neque, quòd nostra fides ijs obstringatur, frequenti obseruatione, sufficiens experimentum præstiterint. Quæ autem ad communem omnium usum pertinent, quæque facillè suppeditari, & omnibus à serpente percussis auxilium ferre queunt, subiungenda videntur. Intubus itaque, & erica, & astragalus, cum aceto pota, contra omnes serpentium morsus auxiliantur. Item bitumen, & uirentes platani pilulæ in vino diluto coctæ, & paliuri decoctum: radix aristolochiæ, & eryngij: decoctæ etiam lauri baccæ, & deuorata, piperque largiùs esitatum, ruta, anethum, & cyclaminus: coma porrorum priuatim ex pane, aut alium, aut cepæ, falfamentaque quàm acerrima: origani decoctum cum vino potum, feniculi, pulegij, calaminthæ, porrorumque succus cum melle desorptus. hæc quidem à plantis conquiruntur. Ab animantibus verò quædam utiliter peti solent, gallinaceorum cerebella in cibo, leporinum eogulum cum uino, itidem castorei sextans: testes marinæ testudinis sumpti multum prodesse traduntur: mustela sale inueterata inter auxiliaria medicamenta est. Commendatur in primis exenterata, quæ sale siccescens inueteratur: ex qua binas drachmas cum uino bibisse satis est. Sed de simplicibus reddita. Sunt & compositæ quædam potiones, quæ mira remedia polliceri traduntur, ut & opij & myrrhæ singuli oboli, piperis sicilicum: ea melle excipiuntur, & instar Aegyptiæ fabæ dantur cum uino. Itidem syluestris rutæ seminis, gith, cumini Aethiopici, aristolochiæ, galbani, singulorum partes portiones tritæ, & cum erucæ succo subactæ, digeruntur in pastillos, qui drachmæ pondus æquêt, dantur ex ijs terni cyathi cum uino. Hæc habui de communibus auxilijs quæ dicerem. De peculiaribus remedijs contra bestias, quæ venena uibrant, consequenter est dicendum.

Ordinis Dioscoridis imutata ratio.

VENENOSORVM animalium ictus, morsusque doctrinam, curandi que rationem, duabus sectionibus tradidit Dioscorides. In quarum altera cuiuscunque ictus indicia exposuit: in altera uero curationes diligentissime conscripsit. Cæterum præfationem hanc illi sectioni præposuit, quæ curandi rationem docet: in qua præfatione omnium uirulentorum ictuum curationem in uniuersum prosecutus est. Verùm quoniam (ut superius diximus in commentatione, quam in caput xxv. huius libri conscripsimus) rati sumus illud non parum legenti negotium facessere, quòd ex diuersis locis indicia, & curationes conquirantur, ut id molestiæ quisque effugeret, utque citius commodiusque nulla temporis iactura omnia in unum redacta haberentur, ubi prius illa in duobus locis legebantur, nos omnia in unum locum congesimus, atque ex duobus capitibus unum tantum fecimus, singulis uirulentorum ictibus sua peculiariter remedia subiicientes. Hanc uero Dioscoridis præfationem præfiximus, in qua tametsi adeò exactè doctèque tradiderit is uniuersalem uirulentorum omnium animalium ictibus medendi methodum, ut nihil planè addi possit; tamen ne ab instituto nostro defecisse uideamur, in eorum gratiam, qui semper plura proferrè expectant, nonnulla modò differant, quæ, ut arbitror, non inutilia, neque seitu iniucunda erunt. Dicam itaque primùm animalium, ferarumque uirus, non in omnibus esse idem, sed in hoc uehementissimum, & omnium perniciosissimum, adeò ut una tantum hora hominem conficiat, ut in aspidè, ceraste, & basilisco: in alio uero minus uehemens minusque lethale, uno uel duobus diebus interimens, ut in uiperæ: in alio denique his longè imbecillius, ut in scorpione, & phalangio, longiore tempore necans. Verùm quanquam id plerumque euenit, quòd animalia quæ mordent, uel icunt, diuersorum sint generum, & proinde diuersa etiam eorum uenena; accidit tamen, ut ab aspidè, uel uiperæ demorsi quandoque tribus tantum horis, inter diem uno dumtaxat die,

Venenorū diuersi gradus, & effectus.

NONNUM=

nonnunquam pluribus diebus superuiuant. Quod à diuersis causis prouenit: siquidem in aspidum, & uiperarum genere longè perniciosiores sunt foeminae quàm mares, iuuenes quàm senes (quanuis non desint, qui contrarium putent) adultae quàm adollescentes. Quinetiam feræ omnes, & insecta in montibus, & aridis locis inter uepres, & saxa degentes, ijs citius hominem perdunt, quæ palustres, uliginososq; tractus incolunt. Citius præterea necant, quæ orientalem, & meridionalem inhabitant plagam, quàm quæ septentrionalem. Ad hæc famelicæ depastis nocentiores sunt, & irritatæ uenenosiores sunt, quàm dimissæ. quanuis omnium in uniuersum ictus perniciosiores sint æstate, quàm hyeme. Hæ itaq; causæ esse possunt, cur citius, uel serius demorsu intereant. Id tamen etiam plerunq; fit ex fortiori, uel imbecilliori demorsorum temperamento, aut uasorum latitudine, uel angustia. quandoquidem (ut superius pluribus in locis diximus) ueneno non tam facilis patebit aditus, ubi uasa suaapte natura angusta fuerint, quàm ubi latiora.

20 Ceterum errant, Auicennæ testimonio, qui serpentium uenenum frigidum esse statuunt, quòd ab ijs demorsu illico frigidi fiant, quodq; serpentes ipsi, ut frigoris impatientes, appetente hyeme in subterraneis caernis latent, uel sub lapidibus, sub quibus priuatim se condunt uiperæ, ubi nonnunquam adeò frigore correptæ reperiuntur, ut stupide & immobiles reddatæ, tanquam congelatæ persistant. Frigiditas enim toti corpori ex ictu uel morsu adueniens, non utiq; euenit ex ueneni frigiditate; sed quòd innatus calor ab extremis, & ultimis corporis partibus ad cor se confert, quodq; etiam ueneno superetur, & extinguatur. Nec eo argumento frigidi temperamento serpentes sunt iudicandi, quòd scilicet hyeme immobiles, & ferè exanimes suis in caernis reperiuntur. quippe nulla alia de causa id illis accidit, quàm quòd eorum natura, quæ calidissima est, id maxime refugiat, quòd sibi contrarium sentit. Visitur hoc pariter in piscibus, qui eion frigidi natura sint, quàm primum ex aqua extrahuntur, aëris calore necantur. Quin & uespæ, quæ temperamento calidæ sunt, & siccæ, eadem ratione hyeme conficiuntur, nisi calidissimis recondantur locis.

20 Sed iam ictuum, uel morsuum uirulentorum curationem aggrediamur. In qua Dioscoridem, Paulum, Aëtium, & alios æterni nominis scriptores imitati, dicimus efficacissimum esse remedium, morsu uel ictu illatum uulnus continue ore sugere (sugentem tamen prius præparatum esse oportet) & subinde uenenum, uel uenenatum sanguinem expuere. Veruntamen id opus, meo quidem iudicio, perfici non potest, absq; magno sugentis discrimine. Nam si in aliqua oris parte, aut gingiuarum, lingue, palatq; ulcusculum aliquod fuerit, quanquam adeò insensibile, ut cutim tantum occupet, ubi uenenum in os suctione reuocatum ulceris locum contigerit, & sanguini se admiscuerit, qui fortis suctione facile è gingiuis per dentium connexus manat, dubitandum non est, quin illico sugenti perniciem inferat: itaq; fiat, ut qui alteri moderi uelit, sibi ipsi necem pareat. Quin nec minus periculi immineret, si uenenatæ saliuæ tantillum in stomachum descenderet. Neq; temere hæc dicimus. etenim iam nos uidimus (ut superius in nostra in primâ, & uniuersalem huius libri præfationem commentatione retulimus) rusticam, qui cum scenum quodam in prato secaret, fortè fortuna falce mediam secuit uiperam: & eion à trunco, quem manu imprudens sustulerat, in digito morsus esset, os uulnere statim admouit, & uenenatum exiit sanguinem. quo facto repente mortuus conceidit. Proinde scite admonet Aëtius, ut caueant, qui sugunt, ne os habeant ulceratum. Porro ad hæc uitanda discrimina, recentiores galli uel gallinæ sedem plumis exuunt, & uulnere consultiusimè applicant, & demortuo primo, alterum substituant, idq; tandem prosequuntur, quousq; uniuersa ueneni uis extrahatur. Cuius rei certum indicium habent, cum gallus postremo appositus non moritur. Aëtius Dioscoridem secutus, non modò gallinaceos, gallinasq; uiuentes dissectas, & adhuc palpitantes his morsibus commodè applicari tradidit; sed etiam quodlibet uolatilium genus, item iuuenam, tenellorumq; quadrupedum. Dehinc idem iubet, excitatis calidæ aquæ potu uomitibus, ualentioræ dari antidotæ, nempe theriacam, & Mithridatis antidotum. Mirificam uim in hac curatione habent, quantum equidem experientia comperi, quinta nostra essentia, pariterq; oleum de scorpionibus, quorum parandi rationem in præfationis huius libri commentario tradidimus: siquidem his tantum antidotis, imò nonnunquam solo oleo, nonnullos à uiperis demorsos sanauimus, paucis admodum horis, qui cum nullam uitæ signum præberent, tanquam deplorati iacebant. Nam tanta est horum partium tenuitas, ut momento uniuersum corpus percurrant, & subinde omne superent uenenum. Protulit Aëtius sarmentorum, & ficulnæ cineris uice, eam quæ è laurinis conficitur lignis. Cuius sententiam magis probandam censemus, quòd hæc arbor suaapte natura polleat aduersus uenena. Vbi uerò ueneni uis cõtumax reperiatur, & non nisi longo tempore euinci possit, est diligenter animaduertendum, ne icti unquam die ac noctu dormire sinantur, donec ueneni uis euauerit. quippe quòd somnus (ut alijs in locis superius dictum est) uenenum maxime ad cor, & cerebrum ducat, & secum trahat. Multa præter hæc habentur remedia uulnere illinenda, ut calx uiua, oleo & melle subacta. hæc enim (ut Aëtius est autor) omnibus uenenatis morsibus opem fert, præterquam ab aspide illatis. Sunt & qui nigri ueratri recentem radicem in uulnus figendam consulant: quòd hæc (ut equidem me experientia cognouisse fateri possim) uirus ualentissimè extrahat. Quinobrem Tridentina rura cum iuuentum aliquod à serpente ictum, statim perforato ibidem corio, præstantissimo remedio ellebori nigri radices in uulnus inserunt. Prosumt etiam num magno iuuamento cepa, allium, porrum, asphodeli, & dracunculi radix elixa, contusa, & subinde theriaca, aut Mithridatio, & oleo de scorpionibus subacta, & illita. Non secus auxiliantur, iridis, ari, phu, utriusq; chamæleonis, lilij, hemerocallis, helenij, feniculi, smyrnij, gladioli, scillæ, sparganij, cyclamini, bryoniæ, utriusq; raphani, & bulbaceorum omnium radices, concisæ, ac decoctæ, & morsibus illitæ: quæ omnia sæpe à nobis experta sunt. Conferunt præterea bdellium, Syriacum bitumen, pix liquida, castoreum, montanarum caprarum finum, euphorbium, sulphur urine admistum, sal, nitrum, taurinum sel, oleracæ erucæ, utrunq; laser, galbanum, sagapenum, panacis lacryma, erica, hyssopum, origani omne genus, dictamnium Cretense, & Italicum, calamintha, conyza omnis, uerbenaca, haliacabum, fatiua & agrestis ruta, sonchus tam aspera quàm leuis, sisymbrium, sinapi, nasturtium, lepidium, iberis, thlaspi, aut in emplastris, aut in fomentis exterius adhibita. Quæ uerò pota, uel deuorata ualentissima censentur, ea omnia erunt, quæ in nostro in huius libri præfationem commentario longiori catalogo recensimus.

Quorundam
opi. explosa.

Virulætorum
ictu, uel mor
su curatione.

suavos. Inest priuatim ad uenenatos ictus praeserantur Medica mala, & eorum semen: quin & echij, & uiticis, & lignis, & paeonia, & hyacinthi: praeterea uirides platani pensiles pilulae, iuniperi bacca, conyza, chamaedrys, scorodani, chamaepitys, echini terrestri caro, gallinaceorum & gallinarum cerebrum, leporis & equi coagulum ex alio potum, marinae testudinis sanguis cum cymino, porri succus ex melle, nasturtium, maioris centaury, gentiana, albi dictamni, & superior gladioli radix, thlasi, pulegium, Cretense dictamnium, elichrysi coma, ranae oleo incoctae, & sale conspersae, earundem ius, oleo & sale adiectis, & cerui genitale siccum, & in puluerem potum. Mirificum ac singulare remedium praestat illius herbae radix, quam Goritienses, ex eo quod serpentium moribus celeriter, & efficaciter medeatur, Serpentinam uocant, cuius historiam descripsimus libro secundo in coronopi mentione: haec siquidem in puluerem ex uino hausta cochlearis mensura, a ueneno quouis serpente demorsos breui tempore sanat: neque ea solum ualet aduersus uirulentos ictus: sed etiam contra epota uenena. His ferè uiribus pollent (ut quidam recentiores fatentur) flosculi illi syluestres rosco colore micantes, quos nonnulli syluestres garyophyllos uocant.

Theriaca laudibus à Galeno celebrata.

Porro Galenus libro de theriaca ad Pisonem, ceteris antidotis tam simplicibus, quam compositis ad uirulentorum morsus Andromachi theriacam praetulit his uerbis. Theriaca est procul dubio apud uniuersos homines celebratissimum antidotum, tum quod pollicito neminem frustretur, tum ob ipsius actionis efficaciam. Siquidem nullum unquam a feris, quae hominem solent intermere, commorsum, hac statim epota periisse memoriae est proditum. Nullus eadem praesumpta haud multo post morsu impetitus, belluae ueneno ceu illam superante interijt. Quod subinde nonnulli praetores etiam, penes quos uita, & necis potestas est, experiuntur: atque medicamentum probare uolentes, an quod promittat praestare quoque possit, in omnibus iam ob praua quaedam, & illegitima facinora ad mortem iudicatis, de ipsa faciunt experimentum. Nos autem cum in hominibus id non possumus, in alijs quibusdam animantibus idem facientes, ueram medicamenti probationem inuenire conemur. Nanque galli, qui domi non enutriti, neque nobis sunt contubernales, sed potius agrestibus, & sterciore praeditis temperamento, captis, feras obijcimus, & qui inter illos non biberint ex medicamento, protinus intercunt: qui uero biberint, conualescunt, & a morsu uitam retinent. Interdum uero medicamentum num adulteratum sit, hoc quoque modo probare conuenit. Si epota theriaca, non purgetur, qui purgans sumpsit medicamentum, hoc ipso iudicamus antidotum esse praestantissimum, quoniam purgationem, ei qui medicamento usus sit purgante, impeditur, ut tali experimento a ueri medicaminis inuentione nunquam aberrauerimus. haec tenus Galenus. Cuius nimirum etate qui praetorium in facinorosos exercebant iudicium, facile probare poterant num theriaca probatae esset facultatis, an adulterina. Nanque pluribus in locis qui ob sua facinora mortis supplicio damnabantur, non semper capite, aut laqueo, aut quouis alio poenae genere necabantur, prout leges statuebant: sed sepius in theatrum ducti, ut mitiori supplicio e medio tollerentur, aspidibus, & uiperis offerrebantur demordendi. Huius rei testis est Galenus eodem libro ad Pisonem, ubi post enarratum Cleoparae interitum sic inquit. Pluries in magna Alexandria sum contemplatus, quam celeriter aspides homines perimant. Cum enim aliquem hac poenae lege damnatum, humaniter, citoque uolunt occidere, adijcetes ipsius pectori feram, iubentesque paululum ambulare, ita sine mora hominem tollunt e medio. Probanda igitur fuerit theriaca, praesertim quae fit hoc tempore, antequam ematur, uel alicui propinetur, in gallis agrestibus a feris saepius enarratis demorsis, ut docet Galenus, aut in alio quouis animali: etenim in simijs (ut opinor) tutius & certius id experiri possent, quod simiae magis ceteris hominibus reserant.

Gentes tute à serpētibus, eorumq; ictibus medentes.

Narrant quidam antiquitus fuisse gentes in pluribus orbis partibus, quae suapte natura cum serpentibus degebant, tractabantque manibus, nullo unquam ab his morsu accepto. Cuius rei testis est Plinius libro v. 11. cap. 11. ubi ita scriptum reliquit. Crates Pergamenus in Helleponto circa Parium genus hominum fuisse tradit, quos Ophiogenes uocat, serpentum ictus contactu leuare solitos, & manu imposita uenena extrahere corpori. Varro etiam nunc esse paucos ibi, quorum saluae contra ictus serpentum medeantur. Similis & in Aethiopia genus Psyllorum fuit, ut Agatharchides scribit, a Psyllo rege dicta. Horum corpori ingentium fuit uirus exitiale serpentibus, ex cuius odore sopirent eas. Mos uero liberos genitos protinus obijcendi seuissimis earum. eoque genere pudicitiam coniugum experiendi, non profugientibus adulterino sanguine natos serpentibus. Haec gens ipsa quidem propè interemptione sublata est à Nassomobus, qui nunc eas tenent sedes. Genus tamen hominum ex his, qui profugerant, aut cum pugnatum est, abfuerant, hodieque remanet in paucis. Simile & in Italia Marforum gente dicitur, quos à Circes filio ortos ferunt, & ideo inesse ijs uim naturalem eam. haec Plinius. Veruntamen, ut auctor est Galenus libro de theriaca ad Pisonem, Marfi qui suo tempore extabant, contra serpentium uenena nullam utique propriam habebant facultatem: sed fraude quadam uniuersam decipiebant plebeculam. Ipse enim loco citato ita scribit. Circulatores hi nunquam congruo tempore uiperas uenantur, sed multo post uernationem, cum non amplius uigent. Captas autem ipsas cycbro sibi ipsis assuefaciunt, & cibis non solitis enutriunt, imò carnes ipsis permittentes, & continue mordere cogentes, ut uirus ex earum ore uacuetur efficiunt. quinetiam mazas quasdam obijcunt, quae dentium foramina obstruant. Atque hac ratione morsus fiunt imbecilles, ut uidentibus magnum sit miraculum, talis ipsorum ad fraudem parandam artificij imperitis. haec Galenus.

Fraus circumforaneorum, qui diui Pauli stirpem mentiuntur.

Ceterum id fraudis dolique genus, nostro etiam tempore locum habet, in his praesertim circulatoribus, & circumforaneis, qui ex diui Pauli stirpe (quod tamen planè mentiuntur) se prognatos praedicant. Quippe quod ferè omnes Apuli sint ex Leccia urbe oriundi, aut ex circumstantibus locis. quanquam facile possunt originem duxisse à Marsis eorum uicinis, qui sexcentis, aut fortasse millenis annis ante diuum Paulum extitere. Cauendum igitur fuerit ab eorum nugis: nam quicquid loquuntur, pollicenturq; id omne fraudulentè, & dolose agunt. Capiant enim uiperas abeunte iam hyeme, & ut magis ab earum moribus se tuteantur, manus sibi perquam diligenter inungunt quodam unguento hac in uenatione ab ipsis experto. Unguentum illud conficitur ex oleo syluestris raphani semine expresso, dracunculi radicis, & asphodeli succo, leporis cerebro, sabinæ folijs, lauri baccis, & alijs quibusdam adiectis. Affirmant eo unguento perunctos a serpentibus icti non posse. Quod ego facile crediderim, cum etiam apud Nicanarum

Nicandrum in theriacis unguentum repererim, quo qui fuerit perunctus, à feris icti non possit. Nicandri uerba subi-
 ciam, quæ soluta oratione ita redduntur. Quòd si in triuicijs mista reptilia iam recens generantia sese, & rem secum
 habentia, in ollam mittas, repones aduersum perniciosas noxas remedium. Inijcies autem in ollam illam uisceribus, seu
 medullæ cerui recens cæsi drachmas triginta: cotylas quatuor rosacei, cuius primam, mediam, & tertiam expressio-
 nem unguent. arij præcipuas, & solas numerant. Olei splendentis crudi totidem cotylas infunde, & cotylam ceræ
 unam, atq; hæc in rotundo uase celeriter calefacito, donec liquefactæ serpentium squamæ mollescant. postea arte præ-
 ratam molam recipies, & hæc omnia in unum mista turbabis, teresq; cum serpentibus. Longè autem spinas separa:
 quandoquidè maleficum illis uenenum adhæreat. Omnia porrò membra ex hoc unguento inunge, tumq; uel in quâuis
 10 fundum manipulorum aceruum disquisueris. hæc ille. Capiunt igitur qui Marsos se faciunt, uiperas, aliudq; quòd-
 nis serpentium genus hoc modo: captisq; statim caput salina perfundunt, cuius contactu non parum uilescunt, & ue-
 neni feritatem deponunt, quòd hominis salina facultate sit illis prorsus contraria. Cum autem in foro, ut miraculo-
 sum de se spectaculum præbeant, ab his nullo ueneni incommodo demordi se facere uolunt, oblato prius illis duræ car-
 nis frusto, id dentibus dilaniare cogunt, ut uirus, quod prope dentes quosdam uesculis continetur, in mansam effunda-
 tur carnem. Non desunt tamen qui etiam uesculas illas forcipibus abscindant, ne amplius ueneno repleantur. Itaque
 hac fraude uniuersam gentem decipiunt. Verùm pulcherrimè horum fraus quandoq; detegitur, cum simul in eodem
 foro plures eiusdem prauis generis homines contendunt, ut alter alteri primum locum præripiat, & summam apud
 populum auctoritatem consequatur. Nam ij, ut quisq; se legitime ex diui Pauli familia ortum ostendat, uiperis, qui-
 bus uenenum exemptum non sit, seinnicem dilacerat, præsumptis tamen suis fallacibus antidotis: quibus tandem fru-
 20 strati, à ueneno uicti relictis uexillis, tanquam moribundi, suis è puluibus in terram cadunt. Et certè nisi statim periti
 medici illis opem ferrent, mortem sæpe immaturam oppeterent: licet etiam interdum occumbant, & animam eaco-
 demonibus, corpora uerò suis serpentibus deuoranda relinquunt. Equidem memini, cum essem Perusijs, me duos hu-
 iusce generis circumsforaneos uidisse in foro, qui in tribus corporis partibus à uiperis demorsi erant: & ipsæ ambo
 perisissent, nisi Carauitus ille Bononiensis chirurgicus, & præceptor meus, oleo nostro de scorpionibus eos inunxisset:
 nec suus illis profuisset lapis, quem uendunt, & omnibus præferunt, aduersus omnia uenena. Quemadmodum idem
 non profuit ijs, qui Tridenti inuicem in foro demorsi, & ueluti mortui in hospitium delati, prædicto oleo sanitati re-
 stituti fuere, magno quidem amborum discrimine, ac dedecore. Sunt qui dicant eum lapidem, uel potius terram ob signa-
 tam à Melite insula allatam, quam omnibus præponunt antidotis, uim omnino aduersus serpentium uenena efficacem
 habere, quemadmodum & ea, quæ à Lemno insula Lemnia uocatur. Veruntamen ubi ab aspide, uel uipera quis fue-
 30 rit demorsus, parum uel nihil proficit. quamobrem credendum minimè fuerit, panem uel uinum, quibus suas ipsæ
 murmurant cantilenas, eos qui sumpserint, tutos à serpentibus, & alijs id genus uenenum ei aculantibus, ad integrum
 usq; annum seruare posse. Quandoquidem nouimus nos, qui hoc pane deuorato se tutos à serpentibus existimantes,
 serpentium uenationi se dedere: sed ab ijs tandem demorsi huius admurmurati panis opinione falsi interiire. Non
 tamen eam inficias, quin aliqui reperiuntur, quibus quædam ea à celo facultas tributa est, ut à serpentibus non mor-
 deantur. Siquidem noui ego plures, qui simpliciter, nulloq; artificio aut uerbis aspides, & uiperas quotidie capiebāt,
 nec inquam ab ijs icti fuere. quauis serpentes ab ijs modo pedibus calcati, modo manibus compressi fuerint, ac diu-
 tius in nudo eorum sinu gestati. Neq; præterea negauerim, serpentes non posse carminibus, & incantationibus com-
 40 pelli, quòd plurimis id constet experimentis. Cæterum, ut nihil quod ad curationem ictuum uirulentorum facere
 possit, à nobis prætermittatur, qui omnia quæ scimus, ingenuè docemus, non uerebor prodere memorie (etsi id sciã
 ad medicos non spectare, neq; ab ipsis recipi) quoniam pacto in Romano agro senex quidam eremita amicus meus, à
 feris ictos sanabat, ipsis absentibus agris. Cum enim quis è circumstantibus populis à serpente demordebatur, id per
 nuncium eremite significabant: tum is interrogabat nuncium, an medicamentum icti loco ebibere uellet. Quòd si id
 se facturum respondebat, iubebat ille, ut dextrum pedem calceo denudatum solo susteret, & cultello totius pedis uesti-
 gio lineam circumducerebat: deinde iubebat pedem auferri, & intra spatium lineæ signatæ cultelli cuspidis hæc uerba in-
 scriberebat. CARO CARVZE, SANVM REDVCE, REPVTA SANVM, EMANVEL
 PARACLETVS. mox terram eodem gladio abradebat, ita ut omnes abolerentur characteres: abrasum pulue-
 rem fictili quodam paruo aqua pleno excipiebat, ibiq; tantisper dimittebat, donec terra subsideret: demum nuncij
 interula aquam percolabat, & cruce signatam illi bibendam præbebat. Sed certè mirum est, quòd eadem hora ictus
 sanabatur, qua nuncius potionem illam sumpserat, ut mihi planè compertum est, & omnibus illius regionis incolis.
 50 Hæc est curatio in uirulentos ictus, qua utebatur ille eremita. qui mihi sæpius dixit, hoc esse maius secretum, effica-
 ciusq; remedium, quod habeant ij, qui suam originem in diui Pauli familiam falso referunt.

Vnguentum
 Nicandri.

Curatio secū-
 dum quendam
 eremitam.

Σφάκες, καὶ μέλισσα. VESPAE, ET APES.

CAP. XLI.

INTER ferientium venenatorum notas, nihil de vespis, & apibus articulatum digessimus, quòd
 conspicuè omnibus sint, & nihil excellens, aut notatu dignum in his obseruetur: inter remedia ta-
 men earum meminisse non fuit alienum. Igitur aduersus vtrarumque ictus prodest illita malua, &
 hordeacea farina cum aceto, ficulneum lac in vulnus instillatum, & muricæ, aut aquæ marinæ fatus.

ET SI uesparum, & apum ictus nemini unquam attulerit necem; cum tamen dolores molestissimi inde quando
 que oriantur, non alienum, neque inutile fuerit ea nosse medicamenta, quibus facile ictus mulceri possunt. Quamob-
 rem

Vesparum, &
 apum ictus, &
 remedia.

rem

rem iam dictis à Dioscoride remedijs ea addenda duximus, quæ priuatim scribit Aëtius lib. XIII. sic inquit. Si quis ab apibus, & uespis illæsus permanere uelit, cum maluæ folia cū oleo illita, & eruca, siue bruchus cum oleo illitus asseruabunt. Quandoquidem uerò quidam ab his clanculum percussi, ob dolorem perturbantur, putantq; se à maligno aliquo animante petitos esse, necessarium existimo prius ostendere quæ signa horum ictus comitentur. Hos itaq;, qui ab apibus punguntur, dolor ictus consequitur, & rubor loci, cum tumore partium in ambitu sitarum: stimulus autem omnino in percusso loco reperietur. Eadem etiam hos, quos uespa pupugit, concomitantur, sed intensiora: uerum stimulum uespa in percusso loco non relinquit. Auxilium autem utriq; ferunt luto, aut stercore bubulo eis illito cum posca: aut maluæ folijs impositis cum posca: aut cimolia cum malua & posca: aut sesamo cum posca. Naturaliter autem opitulatur ueneranda, & uiuifica strombi conchylj imago in sigillo ferreo exculpta, & loco ictus appressa: non enim permittit amplius inflammationem generari. In potu præterea ipsis foliorum lauri tenerorum drachmas duas cum uino austero præbet. hæc Aëtius. Cæterum compertum est, dolorem statim sedari illitis muscis prius contritis. Id quod similiter præstant thymbra, melisophyllum, & sisymbrium.

Φαλαγγία. PHALANGIA.

CAP. XLII.

DEMORSIS à phalangijs locus quidem ipse, quasi ab impacto aculeo rubet, non intumescens, nec per ambitum calidus est, sed mediocriter humescit: ubi uerò contrariorum occurfu refrigit, consequitur corpore toto tremor, distentiones poplitem, & inguinum, conuulsionibus non dissimiles. in lumbis collectio exoritur, & perpetua urinæ libido lacepsit, multa que reddendis excrementis colluctatio. uniuersa cute frigidus sudor emanat, collacrymant oculi, offusis que nebulis caligant. Horum ictibus ficulneum cinerem adiecto sale trito, & uino imponere oportet: aut radicem syluestris punice quam tenuissimè tritam: aut aristolochiam cum hordei farina, & aceto subactam. Vlcera aquæ maris proluenda, aut apiastri decocto, folia que eiusdem illinenda. Lauacris perpetim utendum, & propinandum abrotoni semen, anisum, aristolochiam, cicer syluestre, cuminum Aethiopicum, cedrides tritas, platani corticem, & trifolia herbæ semen: priuatim autem, singulorum exijs binas drachmas dare cum uini hemina conuenit. item myrice fructus, & chamæpityos, & uiridium cupressi pilularum decoctum, admisto uino. Sunt qui fluuiatilis cancri expressi succum cum lacte, assumpto apij semine, confestim molestijs liberare prodant.

Phalangi-
genera ex Aëtio.

PHALANGIORVM genera quanquam plura à ueteribus describuntur; tamen Aëtio libro XIII. cap. XVIII. sex tantum numerantur, his uerbis. In phalangiolorum genere primum quidem rhagium, alterum lupum, tertium formicarium, quartum cranocolaptes, quintum sclerocephalum, sextum scolecium appellant. Ac primum quidem Rhagium, id est, acineum, figura rotundum est, colore uerò nigrum, acini uua nigra similitudine, unde etiam appellationem accepit: & os quidem iuxta medium uentrem habet, pedes uerò ex utraque parte quam breuissimos. Alterum uerò Lupus appellatum, muscas perdit, eisq; pascitur: ac corpus quidem habet latum, & uolubile, partes uerò circa collum ipsis incisæ sunt: amplius autem & os eius eminentias tres habet. Tertium autem Myrmecium, hoc est, formicarium dictum, formicæ maximè assimilatur, colore fuliginoso: corpus uerò eius uelut astris quibusdam insignitum est, maximè circa dorsum. Quartum deinde Cranocolaptes, sublongum est, & uiride, stimulumq; iuxta collum habet, atq; si in quem irruat, locos circa caput petit. Quintum Sclerocephalum dictum, caput habet saxæum, & obduratum: lineamenta uerò per omne corpus similia animalibus illis, quæ circumuolitant noctu lucernas. Sextum autem Scolecium siue uermicarium appellatum, sublongum est, & submaculosum, maximè circa caput. Atque hæc quidem species phalangiolorum enumerantur. hæcenus Aëtius. Qui tamen cuiuscunque phalangij notas, & indicia seorsum non descripsit (genus enim diuersum diuersa quoq; parit symptomata) sed omnia in commune simul collegit.

Phaláng. gene-
ra, & morsus
notæ ex Ni-
candro.

Quamobrem si particulatim cuiusque phalangij indicia per se scire cupimus, Nicandrum consulamus. Is siquidem in theriacis præter id quod plura, quam fecerit Aëtius, phalangiolorum genera reddit, singulorum etiam priuatim indicia describit suis uersibus, qui ita paraphrastice in Latinum uertuntur. Opera iam nunc noxij considera phalangij, signaq; eius uorsus. Primus itaq; splendidus Rhox appellatur, niger planè, accumulatis pedibus prorrepens, medium uentrem ore, & dentibus septum habens. Cui ab hoc inflatum fuerit uulnus, perinde corpore apparet atque si nihil quicquam sauciatus foret: oculi uerò inferiori parte rubescunt, frigus iuxta in corpore adheret, infigitur, statimq; color, & membra hominis à supernis ad ima uergere uidentur: neque penis semine uiuidus demittitur, sed lumbos occupans ita frigus genuum nexus dissoluit. Asterion iam secundum obserua, in cuius dorso pinguis quedam refulcent, ac lucida in corpore uirgula. Percussum ab hoc inexpectatus horror cum flamine quodam adoritur, caput uerò somnus grauat, genuum & membrorum nexus, & imbecillitas fit. Cyaneum aliud sublime, crinitum, & asperum æqualiter est. Difficilem corpori infert illud puncturam, quodcumq; labefactauerit, corq; graui languore succumbit. Nox & caligo tempora circumstant, uonitumq; edit è collo lubricum, ab araneis telis nõ multum distantem, adeoq; tandem interitum subministrat. Ab hoc alius est Agrostes, qui specie sua lupo similis est, muscarum interemptori, qui apum obseruator est, culicum qui psenes dicuntur, & astrorum, & omnium quæ ad telam ipsius peruenerint. Hic imbellè plagam, & uanum uulnus homini infligit. Quod autem Dysderi, siue spebecum appellant, rutilum satis, uespe crudis uescenti persimile. Hic si quempiam uulnerarit, ingens è uulnere tumor erigitur: morbi etiam quidam ad genua, aliàs etiam neruorum cordis, & uenarum languentium trepidatio, aliàs uirium destitutio, ut percussus sepius domet, atq; interimat. Extremi malefici animal, somnum adferens, qui hominem quiescere ab huius seculi

euli laboribus faciat. Est præterea Formicarium dictum, quod formicis planè simile sit, collo quidem rutilum, reli-
 quum corpus nigredini ex putredine factæ, par est, undique latum, stellatum dorsum, punctisq; distinctum gerens, cui
 subcineritium tempus ad modicam cernicem attollitur. Atque ex hoc phalangio dolores priorum similes uenenatorum
 ueniunt. Sunt & alia parua phalangia scarabeis similia, quæ in agris inter legumina sua carpunt pascua. Horum circa
 ca cruciantem morsum tubercula, & pustula exurgunt, cor oberrans furit, lingua inconditè obmurmurat, oculi
 etiam subuertuntur. Educatur in Aegypto in perseæ folijs, quem Cranocolapten dicunt, phalange similis, quæ cir-
 cum lucernas cum impetu uolitat nocte. Eius horribile semper caput incessanter nutat, uterus autè grauatur. Hic ubi
 cuiquam stimulum infixerit, quem ceruice tenuis gerit, facile sanè citra omnem laborem ad interitum ducit. hæc Ni-
 cander. A quo tamen in hoc dissentit Aëtius, quòd selerocephalum ijs simile fecerit bestiolis, quæ noctu lucernas
 20 circumuolitant, Nicander uerò huic cranocolapten comparauerit. Sed iam ea prosequamur, quæ de phalangiorum
 ictibus tradidit Aëtius, qui loco superius citato sic habet. Quæ percussos à phalangijs concomitantur, communia sunt
 iuxta magnitudinem, & paruitatem discreta. Morsus porro tenuis est, ut uix conspici possit: tumor autem liuidus,
 quibusdam etiam rubicundus: frigiditas adest circa genua, lumbos, & scapulas, nonnunquam uerò totum corpus ag-
 grauatur. amplius & dolor assiduus adest, tremor, pallor, uigilia. Quibusdam uerò pudendi tentigo, & circa caput
 prius, aliquando etiam circa suras: oculi humecti, & lacrymantes, ac caui, & uenter inæqualiter eleuatur. In-
 tumescit autem uniuersum corpus, faciesq; & maxime circa linguam partes, adeò ut impedito sermone balbutiant
 demorsi. Quibusdam uerò urinae emittendæ difficultas adest, cum pudendi tentigine, & dolore. Si uerò minxerint,
 aquosæ ipsorum sunt urinae, quædam araneorum telis similia in se habentes, & uomitus quoq; similis. aliquando uerò
 & per uomitum, & per uentrem talia excernuntur. Cæterum in calidam aquam demissi, dolore leuati sibi uidentur:
 30 post uerò è balneo egredientibus intentum dolet pudendum. Senioribus uero pudendum plurimum laxatur, ac mini-
 me intenditur. Atque hæc quidem communiter ad omnium ictus sequuntur. Si uerò cranocolaptes aliquem percusse-
 rit, caput magis dolet, & uertigines consequuntur, frigus continens, delirium, corporis iactatio, & uentriculi pun-
 ctiones. Omnes autem à phalangijs percussi iuuantur assiduus balneis: ictus etiam locus ex trifolij bituminosi decocto,
 cum oleo proluatur, totum uerò corpus ex cerato liquidissimo pinguefiat. Iuuantur etiam somento spongiarum in ca-
 lido aceto tinctarum, & plagæ continuè adhibitarum. Cataplasmata autem eis conueniunt: bulbi, sanguinaria, por-
 rium, surfures aceto incocti, hordeacea farina incoctis cum ea in uino aut melle lauri folijs, ruta, grossi, caprinum
 stercus cum uino, amaracus cum aceto, syluestris ruta cum aceto, & cyperus. hæc tamen Aëtius. Cæterum Diosco-
 rides uarijs in locis huius totius operis de medica materia plura alia medicamenta intus in corpus sumenda aduersus
 phalangiorum morsus commemorauit, præter ea quæ hoc capite speciatim retulit. Ea autem sunt, si summatim collig-
 30 gantur, myrti baccarum succus ex uino potus, succus item foliorum mori cyathi mensura, lixiuum è fici uel caprifici
 cinere paratum, asparagi radicum decoctum, agrestis lactuca, coris semen, hederæ succus ex aceto potus, ruta ex
 uino hausta, hieracium, dauci semen, melanthium drachmæ pondere ex aqua potum, aparine, melisophyllum, &
 phalangium herba ex uino pota, pentaphyllum, hyacinthi radix, & sedian minus. Quæ uerò ad idem exterius illi-
 nenda commendauit, hæc sunt, nullus piscis dissectus, maluæ decoctum, aqua marina, & marinorum iuncorum te-
 nella folia. Nec desunt composita medicamenta ab authoribus tradita. quæ si quis uidere & habere cupit, Galenum
 consulat libro secundo de antidotis, ubi ualentissima describuntur antidota ad phalangiorum ictus, è pluribus ueterum
 clarissimorum medicorum monumentis excerpta. In summa tamen legitima theriaca, & Mithridatium contra pha-
 langiorum uenenum cæteris præstantiora censentur. Sunt etiã in phalangiorum genere recensendæ, quæ no-
 40 bis in Hetruria TARANTVLAE uocantur. Quarum historiam, & admiranda symptomata superius libro se-
 cundo abundè retulimus, cum de phalangijs differeremus. Quinetiam inibi docuimus, quo modo ab ijs icti curentur,
 muscis instrumentis, ductisq; quam longissimis tripudijs. quare eò se conferre poterunt, qui hæc scire desiderant.

Phalangiorum
 ictuum signa,
 & curatio ex
 Aëtio.

Tarantule ue-
 nenum, & re-
 media uide li-
 bro 11.

Σκολόπενδρα. SCOLOPENDRA.

CAP. XLIII.

SI SCOLOPENDRA, aut dicta ophioctene, morsum intulit, locus per ambitum liuore su-
 gillatur, & computrescit: interdumque, licet rarò, sæculentus, atque ruber cernitur. A' morsu ipso
 exulcerari locus incipit, ulcusque id negotium exhibet, ferè remedijs inuictum: præterea toto corpo-
 re prurigo sentitur. Hæc ubi morsum infixit, sal quàm leuissimè tritus, ex aceto uulneri inspargen-
 dus, aut ruta syluestris superponenda. Locus acida muria fouendus, & danda in potu aristolochia
 50 cum uino, aut serpyllum, aut calamintha, aut ruta syluestris.

TERRESTRES Scolopendras Hetrusci centipedas uocant. Sunt enim in Hetruria omnibus uulgaris noti-
 tiæ uermes, innumeris utrinque pedibus refertæ, colore subruso: diuerso quoq; genere constant. Cæterum ea tantum
 ictu uenenum relinquunt, quæ quòd morsu serpentes interficiant, ophioctonæ appellantur, quarum tantum existima-
 mus hoc loco meminisse Dioscoridem. Veruntamen quæ in uniuerso genere eæ sint hæc tamen compertum non habeo.
 Quibusdam in regionibus tanta copia increuere scolopendræ, ut fugatæ ab eis populi, proprios deseruerint lares.
 quod Arerietis contigisse scribit Theophrastus. Progreditur scolopendra tam in anteriorem, quàm in posteriorem
 partem. Idcirco scribit Aristoteles lib. 1111. cap. VII. de historia animalium, quòd dissecta scolopendra altera
 parte in caput, altera in caudam mouetur, & serpit. Vnde uidetur existimasse Nicander, hanc bicipitem esse, ut eius
 uerba in theriacis innuunt, cum inquit. Modicâq; pemphredon, bicepsq; scolopendra. Cuius cunctis alæ, ut remi nauis,
 festinant. Non inepta quidem Nicandri comparatio: nam scolopendræ pedum multitudine uelociq; motu triremem
 repræ-

Scolopendræ
 uenenoſe cõ-
 sideratio.

Scolopendrä
morsus reme-
dia.

representant. Harum morsibus (ut Dioscorides ait) auxiliatur asphodeli semen, & flores ex uino poti. Quinetiā (ut scribit Aëtius) ea omnia scolopendrä ictibus medentur, quæ priuatim muris aranei morsibus conueniunt, de quorum curatione paulo inferius dicemus. Præferunt antiquorum nonnulli cinerem aceto subactum, & vulnere illitum, item scillā: præterea prælegium, rutam, & mentham ex uino potam. De marinis Scolopendris tradidimus superius libro secundo. Nec tamen mihi compertum est, aliam noxam ab ijs inferri, quam ingentem pruritus ijs tantum partibus, quibus inhæserint (ut scribit Aristoteles, & Dioscorides) earum cruciarum more, quæ pilis horrent, & quæ præsertim in pinu uitam agunt.

Σκορπίος. SCORPIO.

CAP. XLIIII.

SCORPIONIS morsu inflammari statim incipit locus, & indurescit, ac intentus rubet, vicissimque dolore premitur: modò siquidem exæstuat, modò frigore occupatur. Labor repente fatigat, & aliquando meliufculè habet, aliquando recrudescit. Consequitur sudor, horroris sensus, & tremor. Extremæ corporis partes refrigerant, inguina extolluntur, per sedem flatus exeunt, capilli eriguntur, pallor membra decolorat, & dolor, tanquam ex pungente acu, per vniuersam cutem sentitur. Percussis præsentis est auxilio ficulneum lac in vulnus instillatum. Scorpius ipse, qui ictum vibrauit, tritus, & percusso loco impositus, luæ plagæ remedium est, ob cæcam quandam naturarū (ut constat) discordiam, quæ antipathia appellatur. Præterea tritus, & impositus cum sale, lini semine, & althæa, scorpius conuenit. Sulphur ignem non expertum, resina terebinthina exceptum, & emplastri modo adiectum, auxiliatur. Itidem galbanum ad splenij formam ductum, & calamintha, quæ trita illinatur, & farina hordei in uino parata, in decocto rutæ. Semen trifoliæ herbæ tritum, & vulnere iniectum opitulatur. Hæc ad affectum locum pertinent. Post hæc quàm efficacissimis potionibus utendum, cuiusmodi sunt aristolochiæ, præsertim corticis binæ drachmæ cum uino, tusa gentiana, & pulegium decoctum, & baccæ lauri pauco numero tritæ, & calamintha cum posca, in qua magnopere discoqui debet: cupressus cum uino, & ruta, nec secus ficulneum lac: laserpitium, si adsit: sin desideretur, peucedani succo utendum. efficax est potum trifolij, & ocimi semen. Horum autem omnium uicem pensat iugis lauacri usus, euocatus sudor, & dilutæ uini potiones.

Scorpionum
genera ex Ni-
candro.

PLURA, ac uaria antiquis numerantur Scorpionum genera, ut latius libro secundo diximus, quorum alij multum, alij parum suo ictu officiant. Porro Nicander in iheriacis scribit eorum octo reperiri genera, his uerbis. Agendum aculeo dolorifico armatum scorpionem canam, cuiusq; tetricum genus. Quorum primus albicans, neque fonticus, neque lethalis est. Sed cui rutilæ genæ micant, ealorem flagrantemq; mortalibus furorē incussit, quo malo homines horrore concutiuntur, & frigore, perinde ac qui febre diuexantur, & acri siti incenduntur. Qui liuidus est, malam trepidationem, & motionem tribuit hominibus, quos percusserit, qui ceu attoniti, & uani, & stultirident. Alius uiridante colore, qui simul ac corpus hominis concusserit, tremores, & frigora illico admittit, acrisq; grandæ talibus uidetur circumstare, etiam si sol ardentissimè radijs suis flagret. Talis tantæque eius stimuli afflictio, cuius uertebæ nouem (lego septem, cum non plures scorpionum caudis inesse comperiantur) iuncturis connexæ apicæ suo nocent. Alius liuido colore, ingentem aluum gestat, latumq;: herba enim uescens, semper insaturabilis manet, corpus etiam hominis exedens, inguini insolubili ictu nocens: tam uehemens eius genis, & ori morsus instus, infixusque est. Deprehendens itidem similem scorpionē litorali seu marino cancro, qui albentes algas fluctumq; maris decerpit pascendo. Alij rursus incuruis æquales planè paguris uidentur, corpore grandes, chelis, & forcipibus æquè solidi, atque paguri, qui in saxosis cauernis demorantes sibi timent. quinetiam è paguris tales scorpiones, genus & ortum suum dicunt. Nam cum rupes, tenuesq; multum strepentis maris reliquerint algas, eos ex mari inescantes piscatores extrahunt. At paguri se peti ea uenatione sentientes, murium rimas, & nidos subeunt, ubi prolem perditricem habent, ibiq; è mortuis tandem paguris scorpionij nocentes per foramina ista generantur. Postremò melichlorus tibi animaduertendus, cuius summum uerticillum prænigrum est, inextinctamq; noxam instigit, hominibus certè insensissimus ille obliquo gressu corpus flammæ simile commouens: pueris uerò, & natu minoribus celerem interitum adduxit: quibus & circum terga dense alæ expanduntur locustæ fruges rodenti non dissimiles. hæcenus Nicander.

Scorpionum
ictus, & cura
tio ex Aëtio.

Ceterum scorpionum ictuum indicia, & curationem conscripsit diligentissimè Aëtius lib. XIII. cap. XIX. sic inquit. A Scorpio percussos uehementissimus plagæ dolor consequitur, frigiditasq; ac tensio, et stupor: circaq; plagam, & totum corpus frigidus sudor: & his, qui iuxta infernas partes percussi sunt, inguina excitantur, ac intumescunt: qui uerò circa supernas, locus sub alis. Et hæc quidem leuiter percussis adsunt. Validius autem ictus ardor circa plagam adest, quemadmodum in ambustis, & uerrucarum instar formicarum eruptio circa labra, & totum corpus, ut grandine se impeti putent. Facies distortetur, sordes circa oculos adsunt glutinosæ, & lacrymæ uisose: durities articulorum, anusq; procidit, cum egerendi cupiditate: spuma circa os est, et uomitus largus, singultus, conuulsiones opisthotonicis similes. His igitur serpyllum, althææ radicem, & elaphoboscum bibendum præbeto. Præter opinionem autem facit elaphoboscus, tum uiridis comesta, tum sicca pota. Cochleam item hortulanam maxime accipito, eamq; unā cum operimento tritam, plagæ imposito, & confestim sedabis dolorem. Idem etiam uermes terreni facere dicuntur. Prodest præterea fluuiatilis cancer tritus, addito lasere, in uino potus. Confert uerbenacæ recta, aut uiridis cataplasmatibus modo imposita, aut sicca in puluerem pota. Conducit etiamnum puluis ex æqualibus partibus

partibus cumini, melanthij, et uticis seminis confectus, & drachmæ pondere ex uino potus. Datur, & pastinacæ semen, quin & ponticæ nuces: quippe hæc non modo in cibum sumptæ; sed in cingulo quoq; gestatæ, gestantem ab omni scorpionum ictu tutum reddunt. hæc ex Aëtio. Commune & uulgare remediū est plagam perungere ipsorum scorpionum oleo. Proinde oleum nostrum de scorpionibus, cuius antea sæpenumero mentionem fecimus, hæc in curatione maximopere conueniet. Scorpionum ictibus Dioscorides præter ea medicamēta, quorum hoc capite meminit, hæc quoq; sparsim in superioribus libris mederi tradidit: nempe amonium melle subactum, fluuiatiles cochleas, mullum piscem recentem, smaridem muria asseruatum, diuulsas lacertas, domesticos mures concisos, tritici farinam uino aut aceto subactam, sonchi & intubi succum, ocimum polentæ admistum, amaracum ex sale & aceto, hieracium, laserpitij lacrymam, melissophyllum, chamæpityn: uerbasci illius folia, quod tantum aureum florem gerit, leucoij aurei semen: & polemoniæ radicem, cui tantam uim contra scorpiones inesse quidam tradunt, ut ij ab his nõ feriantur, qui eam gestauerint: quos, si forte percussi fuerint, nihil tamen molesti passuros affirmant. Et hæc omnia prosunt tantum uulneri illita. Quæ uerò pota, uel deuorata auxiliū præstant, eiusdem testimonio, hæc erunt: fluuiatiles cancri triti, & cum asinino lacte poti: asinorum & equorum, qui in pascuis degunt, simum liquatum in uino, & potum: oxylapathi, & oxalidis semen ex uino aut ex aqua potum, agrestis lactuca: abrotani hortensis, pastinacæ, hyacinthi, & urticæ semen: quin & olusatrum, & heliotropium, & cardamomum, & myrrha, & myrti baccarum uinum. E quibus omnibus cùm plura possint confici antidota, pro uaria medicorum intentione, non operæpretium puto, nos hæc in re longiorem moram ducere, ut quæ potius peritissimi cuiusq; iudicio sit relinquenda.

Remedia alia ex Dioſc.

Τρυγὼν θαλάσσιον, σκορπιὸς καὶ δράκων θαλάσσιος. PASTINACA MARINA, SCORPIO ET DRACO MARINI. CAP. XLV.

SI MARINA pastinaca percussit, protinus accidunt molesti dolores, assiduæ conuulsiones, lassitudo, & imbecillitas, mens percussis labat, postea obmutescunt: oculi caligant. Percussus autem locus in ambitu cum uicinis partibus denigratur, & ita obstupeſcit, ut tangentem non sentiat. hunc si quis premat, atra sanies, crassa, & malè olens excernitur. Ei qui marina pastinaca icitur, omnia, quæ de uiperarum morſu paulò post referemus, simili modo conueniunt. Peculiariter autem ictus à marino scorpione, & dracone inferuntur, qui molestos cruciatus cient: interdum autem, sed rarò, nomas excitant. Quibus absinthij, saluiæ, aut sulphuris ex aceto triti potio subuenit. Ipsi etiam dissecti, vulneribusq; impositi, sui cuiusque ictus remedio sunt.

QVI à marina Pastinaca percussi sunt (ut testatum reliquit Aëtius) his uulneris locus manifestè apparet. Sequitur autem dolor pertinax, & totius corporis stupor. Acutum enim, & firmum habet aculeum, quo uehementissima ui in altum impulsio, nerui sauciuntur. quapropter in aliquibus mors derepentè totum conuellēs corpus comitatur. Narrant quidam, quòd si quis caudam pastinacæ, quæ ictum intulit, auferat, & in arborem maximè quercum, suspendat ac figat, ipsam quidem arborem areſcere, agrum autem sanari, atque id iuxta contrariæ affectionis, & remedij rationem contingere. Id quod etiam asserit Nicander in theriacis, his planè uerbis. Trygonem, hoc est, pastinacam, itidem maleficum, marèq; uastatè draconem arcere noui. Dolorè autem sic hominem afficit trygon, cùm oblongis sagenis defatigatum piscatorem aculeo suo ceciderit: uel etiam ranis arboribus infixus fuerit. nam tum arbor ea fit obscurior, ignobiliorq;. Siquidem ab huius morſu, ceu solis estu, eius & radices perditæ unà cum folijs flaccidæ redduntur, & areſcunt: homini uerò caro putredine imminuitur. hæc Nicander. Caterùm auxiliū sentiunt percussi, ut Aëtius inquit, ubi stupor, & refrigeratio totius corporis consequatur, ex calidis illitionibus, & consimilibus cataplasmatibus. Propriè autem fursures aceto incocti, & pro cataplasmate impositi eis auxiliantur, & ipsum adeò acetum pro ſotu affusum maximè prodest. Magis autem conueniunt eis attractoria, & quæ tenuium partium sunt, ac calida. quo nimirum per attractoriam facultatem uenenum ex profundo attrahatur, & per calorem frigiditas mitigetur, & quæ tenuium sunt partium, in altum proreptent. Ad hanc igitur rem in promptu habebis apta, sulphur uiuum urina ueteri subactum, marrubium, lauri folia, echium, radicem panacis, saluiam, & similia. At uerò si hæc desiderentur, fermentum acidum cum liquida pice emollitum imponito: mirabiliter enim auxiliatur. Dato item lauri decoctum, aut succum Cyrenaicum cum myrrha magnitudine sabæ, ac modico pipere terito, ac dato cum uino: aut silphium, aut laser ex uino: aut succi fici guttas quinque, cum tribus serpylli granis bibendas præbe. Hæc Aëtius aduersus pastinacæ marinæ ictus auxilia reddidit. Ad quos præterea commendatur saluiæ decoctum continuè pluribus diebus potum: quin & scordium in puluerem tritum, & ex sui ipsius decocto potum, itemq; uerbenaca. Non tamen ob id prætermittenda est theriaca, aut Mithridatis antidotus, aut quinta nostra essentia, cuius iam sepe meminimus. Porro Nicander quoq; nonnulla remedia protulit, quæ hæc sunt. Anchusæ folia, quinquefolium, rubi flores, arctium, oxalis, hycopsis, ordilum, chamæpitys, sagi cortex, agrestis pastinacæ semen, terebinthi fructus, phycus marinus, adiantum, smyrnium, eryngium, libanotis, cachry, & utrunque papauer.

Pastinacæ marinæ ictus signa.

Pastinacæ ictus remedia.

Μυγάλα. MVS ARANEVS. CAP. XLVI.

A MURE araneo percussis, circa morſum in orbem inflammatio exoritur, nigraq; puſtula, diluta sanie turgens, exurgit: proximæ partes liuent. Rupta puſtula, depascens ulcus, non ei dissimile, quod serpit, occupat. Intestinatorum quoque tormina, difficultas urinæ, & frigida asperginis ofusio

fusio consequuntur. Huius moribus auxiliatur ex galbano splenium, per se vulnere exterius impositum, vt medicamento modo aceto tritum, & hordeacea farina cum aceto mulso illita. Quinetiam mus ipse, qui morsum intulit, si dissectus apponatur, ictus sui veneficia luit. Resistant quoque acini dulcis punici decocti, & illiti: item porri, & allia contrita, necnon aquæ calidæ fofus: sed hæc ad locum pertinent. Prodest potum abrotoni decoctum, maximè si in uino detur. præterea serpyllum, & galbanum, & eruca vino madefacta: recentes cupressi pilulæ cum aceto, & cyclaminus ex aceto mulso, & pyrethrum cum vino, & chamæleonis herbæ radix. Nec desunt, qui literarum monumentis tradiderunt, tritum murem araneum contra suos ictus commodè bibi. Quam historiam apud alios inuentam, dignam duntaxat censuimus, quæ adnotaretur. Alij asseuerant, demorsum non aliàs exulcerari, nisi prægnans mus araneus fuerit: tum sanè auxiliari ferunt.

Muris aranei
morsus notæ,
& curatio.

QUANQUAM Mus araneus, qui, quòd colore mustelæ sit similis, Græcis *μυράλα* dicitur, ab omnibus inter uenenata numeratur; attamen in agro Tridentino is nullam morsu infert noxam, quemadmodum nec scorpio. Historiam eius superius libro secundo retulimus. quare iam ad eius morsus notas, & remedia progrediamur. Demorsus itaq; ab eo (ut Aetius inquit) uulnera manifesta fiunt: quadrifido enim ordine illata uulnera conspiciuntur: & sanguis quidem primùm purus promanat, paulò post uerò saniosus. animal enim ipsum putrefactione occidit. Consueuerunt etiam bullæ insurgere, quas si quis dirumpat, carnem subiacentem feculentam offendet, & fistulis disparatâ. Inflatio autem sequitur demorsos. Ceterum hoc animal frequenter ad testes insilire solet, eosq; uerberare impetere, nõ hominis modò; sed cuiusque etiam bruti animantis. Auxiliu autem ferunt cum ob putrefactionem periclitantur demorsu, post prædicta communia remedia, lauri tenella folia, unius aut duarum drachmarum pondere, trita & ex uino pota. Conueniunt etiam ipsis omnia communia uenenorum remedia è uino dulci in potu sumpta. In pecoribus uerò & iumentis illa ipsa cum aqua trita, naribus infunde: est enim ipsi præsens remedium. Vnde etiam hominibus similiter in potu exhibeto. Morsus porro cumino, & allio, putamine extrinseco non abiecto, cõtægatur. Eadem etiã cum oleo trita assiduè ac diligenter locis circumstitis illinantur. Si uerò ruptæ fuerint bullæ, & ulcera oborta, acida muria proluatur locus, aspergaturq; subinde usti hordei puluere. Verum non rumpentur, nisi prægnans fuerit mus araneus, qui morsum inflixit. Quòd si exulcerentur, mali punici dulcis putamen coctum tritum erit imponendum, & ulcera ex eodem decocto, aut magis myrti decocto proluenda, fouendaq;. Strato uerò inquit, in muris aranei morsu primùm scalpello, circumquaq; uulnerandum esse locum, & murem subinde araneum ustum cum aceto imponendum, aut sinapi tritum, & aceto exceptum. In potu uerò opem ferunt panax, eruca, capparidis cortex, gentianæ radix, & recta uerbenaca, omnia ex uino pota, aut in cataplasmate conformata, & morsibus illita. Pro sunt & maluæ folia imposita, & magna antidota potui data.

ΕΧΙΔΡΑ. VIPERA.

CAP. XLVII.

SI VIPERA momordit, corpus intumet, uehementer arefcit, subalbidumque colorem concipit. Sanies à vulnere profunditur, primùm subpinguis, mox cruenta. pustulæ adultis similes erumpunt: & antea depascens ulcus, quod in proxima repens, non summa modò corporis; sed intima quoque corripit. Gingiuæ ijs cruore suffunduntur: inflammatio circa iecur erumpit: tormina, & bilioli vomitus sequuntur. Sopor, tremor, & urinæ difficultas accedit, & frigidus sudor offunditur. Vbi uerò uipera morsum impressit, fimum caprinum cum uino, studiosè impositum opitulatur. item laurus & abrotonum, & galbanum splenij loco superiectum, & origanum uiride inditum. pulli gallinarum discerpti, & confestim admoti: erui farina uino subacta: radicis cortex usque cõtusus, vt in puluerem solutus abeat, & scilla tosta: detritum chamæmelum, hordeacea farina cataplasma in aceto mulso præparatum, sed locus antè eo calido foueatur. hæc loco imponuntur. Contra uiperinos ictus rubus cum uino prodest. Aliqui anchusam tenui folio constantem auxiliari produnt. Leporini coaguli in uino terni oboli bibuntur, & porracei succi hemina in mero, & foliorum apiastri succus, & syluestris ruta. hæc in uino potari debent. Vinum frequenter bibendum, allia mandenda, & cepæ, & porri recentes, falfamenta acerrima, & opipara. simplicia hæc sunt. Percussis à vipera præclare auxiliatur medicamentum, quod myrrhæ, piperis, castorij, floris portulacæ seminisque, dimidio acetabulo constat: hæc omnia in Cretico passo teruntur, aut in alio probato. Erasistratus in eo libro, qui *περί δυνάμεων*, id est de uiribus, inscribitur, pleraque alia tradidit, quæ ictis à vipera auxilium ferre possunt: inter quæ talia maximè laudantur. Gallinacea cerebella cum uino pota, semen fatiuæ brassicæ tritum, & acetabuli mensura cum uino potum. Quinetiam bonum est digitum in liquidam picem intingere, deinde uinum, quo digitus fuerit elutus, bibere. Hæc sunt quæ contra uiperæ ictus auxiliantur.

Viperarum
morsus indi-
cia.

VIPERARVM historiam exactius, ut puto, latiusq; libro secundo tradidimus, quàm ut operæ pretium sit hic eandem repetere, uel plura nobis supersint addenda. Quare tantum reliquum est, ut iam de earum morsus indicijs, & remedijs differamus. Reperiuntur itaq; in eis (ut Aetius memoriæ prodidit) quos uipera mas momordit, uulnera in loco bina: in his uerò qui à scemina demorsu sunt, quaterna. Primùm autem ex eis excernitur sanguis, deinde sanies sanguinolenta, & oleosa. Adest tumor biliosus, feruidus, bullosus, subruber, deinde liuidus, demigra-
tus, &

tus, & proserpens. Siccitas uehemens inest ori, ardor, exolutio, & frigidi horroris insultus, aliquādo & bilis uomitus, tormina, capitis grauitas, uertigo, pallor, singultus, febris, spiritus & anhelitus celer, color plumbeus, & frigidus sudor. Mors in hortis septem, aut ut longissime absit, tertia die, in his qui non seruantur, & maxime his, qui a uipera foemina sunt icti. haec ille. Quae omnia Nicandro accepta referri possunt: siquidem is in theriacis ita ad Latinum sensum scribit. Hinc lucā à uipera manantē uiatōres diuulgant: duos enim in se nerui acutos masculi dentes in ore suo uirus eructantes, ostentant: uipera uerò foemina semper plures exerit, per nictoso suo ore insultans. Atqui in carne icti facile latos dentes perpendas. Porrò è uiperæ inflata plaga sanies aliàs pinguedini similis, aliàs cruenta, interdum sine ullo colore conspicitur. Sed quæ ulcus ipsum caro circumdat, germinans graui offert sese tumore: interdum rubes, tumq; palam liuida cernitur: quandoq; etiam aquosum onus concipit. Frequentes praeterea bullae, ceu uacui per ignem tumores, perinde ac corpus igni sit anibustum, in cute supernè ebulliunt. illic subinde putredines circumcirca accurrunt, aliæ quidem seorsum à uulnere, aliæ circa plagam ueneno non dissimilem mortem edentes. Aspera itaque noxa, uehementerq; ignescens totum corpus exedit: hic per guttur, atque collum coeuntēs sonitus, agminatim strepūt: quin etiam oculorum uertigine moeret. Illicoq; membris grauians imbecillitas, & lumbis anxietas uenit: at in capite caliginosum onus consistit. Atqui laborans ille aliàs siti aridum guttur suum exiccat, sepeq; ex unguibus cum frigus tenet. Hyberna autem niue exuberans grando, omnia membra degrauiat. Crebrò etiam biliosos uentris sui tumores expuit, toto corpore pallens, ac humens circa membra sudor niuis iactu frigidior circumfunditur. Colorem interdū liuidi plumbi gerit, aliàs obscurum, mox floribus similis est æris. haec tenus Nicander. Præstat igitur (ut Aëtius auctor est) priusquam cruenta prodeat urina, alij plurimum deuorare, & uinum meracum copiosum bibere, excitationis subinde uomitibus. Efficacissimum enim eis remediū est alij esus, ac meracior uini potio, inquit Archigenes, adeo ut si quis multum eius sustineat usus, itemq; meri potum, nullo alio auxilio opus habeat. Conuenit itē maxime theriaca ex uiperis sine dilatione pota, & uulnere illico superposita. Quin & ipsa uipera excoriata, capite, & cauda abscissis, interaneis omnibus reiectis, anguillarum modo cocta, & à demorsis deuorata, maximum ictis praesidium affert. Caput autem à uina amputatum, diligenter per uolsellam prehensum, morsuq; impositum, ea parte adhuc ea lente, quæ ceruicem contingit, uenenum id mirificè extrahit. Conducit & dissectam gallinam adhuc internè calentem morsui imponere, idq; alijs pariter dissectis, frequenter, & assidue repetere. Oportet etiam scalpello per ambitum demorsum locum circumcidere, & cucurbitulas subinde admouere. A cucurbitulis foliorum fraxini succus in potu exhibendus est, & expressa à succo folia uulnere illinenda: est enim ualde efficax ad uiperarum morsus fraxinus arbor. Melissophylli item folia, & succus tum ex uino potus, tum uulnere exterius illitus, euidentis auxilium confert, etiamsi iam moriatur aeger. Aiunt praeterea, si quis melanthij drachmas quatuor edat, non moriturū. Similiter etiam melaphroditos herba efficax est, & cancri fluuias cum lacte tritū, & poti, & uulnere adhibiti. Magnificè etiam profunt ranæ coctæ, & in cibum sumptæ, & iusculum earum subinde bibitum. Præstat & nasturtium plurimum cadere, uel tritum ex uino bibere. Facit autem ad id mirificè testudinis sanguis exiccatus, & cum syluestri cuminio potus. Utendum etiam omnibus communibus remedijs, supra sepius relatis: quippe superuacaneum fuerit eadem tam saepe repetere. Maxime uerò utendum est anchusæ radice, & heliotropio cum uino. dandus & hematites lapis. Auxiliantur & raphani in cibo accepti, & deinde uomitu reiecti, exhibita statim à uomitu Andromachi theriaca. Post scarificationem, & gallinarum impositionem, uulnus ex trifolij bituminosi decocto calido, diu proluendum ac fouendum est: nam si pauco id tempore fiat, demorsi peius afficiuntur. Deinde porrum & panem cum sale illini conuenit, aut allium cum aceto, aut ipsius exusti, aut fraxini cinerem, aut alium quemuis cum aceto, aut bastule regie, aut scoromorifolia cum pane: aut lauri tenellis folijs, coctis & cum oleo tritis integatur locus, aut caprino stercore, priusquam claudatur. Ceterum, ut libro de theriaca ad Pisonem auctor est Galenus, non modò è uiperarum morsibus retrahitur uenenum apposto tantum, ut Aëtius inquit, uiperæ capite; sed ipsa quoq; uipera tota contusa, & uulnere imposita. Contra uiperarum morsus mirificè medetur echij epotus succus, herbaq; ipsa uulnere imposita, ut superius libro quarto prodidimus, illius Alcibij historiam referentes, à quo echium Alcibiadis cognomentum accepit. quandoquidem planta hæc (ut ipse Dioscorides testatur) facultatibus adeo præstantibus insignitur, ut epota eius radix ex uino, non percussis modò à serpentibus opituletur; sed eos quoq; qui antea biberint, ferri non patitur. Commendauit etiānum aduersus uiperarum morsus Dioscorides sparsim in suis de medica materia libris, præter ea quæ hoc capite retulit, alia præstantissima simplicia medicamenta, partim exterius applicanda, partim bibenda, uel comedenda, quorum nonnulla hic subiiciam. Uulnere igitur exterius illita conferunt, iuniperi, & fraxini folia, tritici sursumes ex rutæ decocto incocta, erui farina uino macerata, scilla ex aceto seruefacta, personatæ, ebuli, & sambuci radices in uino elixatæ, samentitius cinis aceto subactus, aliæq; complura, quæ breuitati studentes nunc silentio inuoluimus. Pota uerò profunt casia odorata, costium, myricæ semen, pistacia, cerui genitale exiccatum, tritum & potum, chondrylla, anagallidis succus, ferulæ medulla, aparine, rubiæ radice, & terrestri tribuli succus: auxiliatur etiam bryoniæ radix. Admirandos insuper præbet effectus radix illa, quam Goritienses ab auxiliari eius uiperæ serpentina uocant, cuius historiam, pariterq; usus rationem superius libro secundo tradidimus. Verum præter hæc præsentaneo remedio sanat nostra quinta essentia, cochlearis mensura pluries eodem die pota: item oleum nostrum de scorpiionibus, de quo etiam sepius dictum est, ea ratione inunctum, quam superius ipsius conficiendi modum describentes retulimus. In Viperarum quoque genere ea nimirum immanis fera recenseri potest, quam AMMODITEN. Ammoditē historia, & uenefica uis.

Viperarum morsus remedia.

Simplicia medicamenta ex Diof.

Ammoditē historia, & uenefica uis.

Ammodite
morsus signa,
& curatio.

Sepis feræ cõ-
sideratio.

Sepis morsus
signa, & reme-
dia.

Acontia hi-
storia, mor-
sus notæ, &
cura.

acuta uerrucæ similem. Vnde circumforanei, qui serpentes eorumq; ueneni remedia profitentur, hanc feram uulgò appellant Aspido del corno, hoc est, Aspidem cornutum. Neq; sanè ineptum illi nomen indiderunt: namq; non minori eum uelocitate interficit, quam aspis. Scimus enim quosdam ab his inopinatè demorsos, tribus tantum horis morte occubuisse. Proinde scite libro XIII. cap. XXV. de eo ita scriptum reliquit Aëtius. Ammodites magnitudine quidem cubitalis est (maior enim non pingitur, neq; scribitur) colore uerò arenosus, per corpus autem maculis nigris insignitus: caudam habet præduram, superne discissam. A quibusdam uerò Cenchrias, hoc est miliaris, ob caudæ instar milij duritiem, appellatus est. Latiores autem maxillas, quam uipera habet, cumq; in multis, alijs ei similis sit, colore magis discerni potest: uipera enim subflaua est. Cæterum ab Ammodite percussos festina ut plurimum mors sequitur. qui uerò tam breui non pereunt, his sanguis è uulnere manat, & uulnus intumescit: sed paulò post sanies effertur, sequiturq; capitis grauitas, & animi deliquium. Qui uerò optime dispositi sunt, & robusti, in tri- duo intereunt: quanquam reperti sunt, qui in septimum usque diem durarint. Celerius uerò mors aduenit his, qui à fœmina sauciantur. Auxilium porrò & ij ferunt, primum quidem à communibus remedijs, utpote ab adfixis cucur- bitulis, circunciso prius per ambitum uulneris loco, & superioribus partibus arctissimis uinculis cõstrictis: quin abs- scissa, dilatataq; statim se alpello plaga. Proprie autem eis auxiliatur mentha ex aqua mulsa pota, castorium, castia, & artemisij succus cum aqua. Danda etiam in potu theriace, necnon uulneri eadem illinenda. Utendum & empla- stris attractorijs, & subinde cataplasmata, quæ ad nomas siue ulcera serpentina conducunt, imponenda. Viperæ præterea similis, ut quidam tradunt, ea etiam fera fuerit, quam S E P A nominant, cuius historiam superius libro secundo retulimus. quanquam inibi Dioscorides Sepem lacertæ generi assignauit, unde & eam lacertam Chalcidicam à quibusdam uocari tradidit. Itaq; cum uaria sit apud authores Sepis historia, facile adducor, ut credam, Sepa reperiri non modò in lacertarum; sed etiam in mortiferarum serpentium, & uiperarum genere. Quod sanè uidetur asserere Nicander in theriacis suis. Siquidem cum inquit primò, Præterea niualis, & asper admodum mons Othrys rubentes bestias profert, cauaq; uallis, & salebrosæ rupes, nemorosumq; promontoriũ, ubi stibũdus ingreditur Sepis, colore nunquam uno uisus, &c. haud dubiè ostendit serpentem, immanemq; feram se repræsentare, non autem lacertam. Cum uerò secundo ait, Sepem item corpore demisso, exiguis haud dissimilem lacertis, declinabis; nulli du- bium est, quin eam descripserit, quam Chalcidicam lacertam uocant. Nicandro subscribit Dioscorides, quippe qui et in libro secundo ea ratione Sepa statim post lacertas reddiderit, quòd lacertis corpore, & forma sit similis; attamen li- bro quinto, Sepa uiperarum generi adscripsit, ubi de aceti mulsi uiribus differens, inquit. Acetum mulsum contra mor- sum eius uiperæ, quam sepa uocant, haustum meconium, ixiãmue auxilio est. Aëtius tamen eius Sepis tantum memi- nit, quæ inter mortiferos serpentes, uel uiperæ genera recensetur, his uerbis. Serpens, qui Sepis appellatur, longitu- dine quidem duorum cubitorũ reperitur: ex crasso autem in tenuem abit: recta uerò ac tarde proserpit. Caput habet latum, os acutum: uniuersum autem corpus multis albis notis respersum. Sed aliter de Sepis forma, magnitudine, & gressu tradidit Pausanias, ut superius libro secundo suo loco adnotatum reliquimus. Cæterum ab ea percussis (ut tradit Aëtius) sanguis è uulnere manifestus excernitur, & paulò post sanies graueolens, tumor, & dolor sequis est: sed affectæ partes putrefactæ dealbantur, & totum corpus uiriligini, quæ alphas appellatur, simili colore inficitur. Pili, capilliq; è toto corpore defluunt, atq; intra tres, aut quatuor dies isti pereunt. Porrò opem & hi sentiunt ex iisdem rebus, quæ in uiperæ, & cerastæ, & ammodite morsu relatæ sunt. Exhibenda est præterea portulaca pluri- ma in cibo, & uinum bibendum myrtites meracius. Conueniet item spongiam calido aceto imbutam, morsui impone- re, & ex butyro cum melle locum illinire, aut milium cum melle, aut paleas unã cum terra, quæ eis adheret, exu- stas imponere. hæc Aëtius. Ex quibus facile conijci potest, cum ambæ hæc feræ è uiperarum sint genere, ijs tutò an- tidotis earum uenenum superari posse, quibus uiperæ frangitur, & euincitur. Sed quoniam hæc humane uitæ tam inimica animalia aliam admodum perniciosam feram mihi in mentem reuocarunt, quæ Græcis ideo ACONTIA appellatur, quòd iaculi, uel sagittæ modo in hominem proflitat, cum nihil de ea à Dioscoride memoriæ proditum sit, sciuerimq; & hanc in Italia reperiri, non alienum duxi de eius historia ac ueneni curatione ea hoc loco commemo- rare, quæ ex probatis authoribus excerpfi. Hanc itaq; describens Galenus libro de theriaca ad Pisonem, inquit. Acontias serpens, ubi se multum extenderit, eum iaculum quoddam corporibus insiliens, sic perimit. Hæc, ut Aëtius scriptis tradidit, serpens est duorum cubitorum magnitudine, figura autem crassa in tenuem abeunte, colore uiridi, præsertim iuxta uentrem, ut milium colore referat, unde & cenchrias, hoc est miliaris, appellatur. Auit hanc fortiozem fieri, cum milium floret. Porrò ubi se ad lædendum parat, extendit se ipsam, ac ueluti iaculum ui- bratum corporibus inuolat, atq; hoc modo uerberat. Ab huius morsu omnia, quæ de uiperæ dicta sunt, sequuntur accidentia, atq; etiam grauiora, adeò ut etiam putrefactiones & carnum defluxus consequantur, ac grauior item mors succedat. Cæterum remedia similiter eadem, quæ ad uiperæ morsum his conducunt. Est qui referat inter re- centiores non obscurus author, quòd cum pastor quidam misellus, sub cuiusdam arboris umbra æstate media quietem somnumq; caperet, cuius socij non procul oues pascebant, ab Acontia, quæ in arborem ascenderat, ita percussus fuit in sinistram mamillam, ut illico perierit. At socij audito percussione sonitu, uiso serpente, quem nouerant, super defuncti pectus, relicto grege in propinquum rus, pauore territi, aufugerunt. Reperitur hoc fœuissimi serpentis ge- nus, ut quidam mihi retulerunt, in quibusdam Calabria, & Sicilia locis, ubi ipsum incolæ à sagitta Saettone uer- naculo nomine appellant.

Σκυτάλη, καὶ ἀμφισβᾶνα. CAECILIA, ET AMPHISBAENA.
CAP. XLVIII.

CONSIMILIA supra dictis in vipera eueniunt ijs, qui à cæcilia nomine, & amphisbæna demorfi sunt, eademque ferè auxiliantur. quare hoc venenum priuatam descriptionem fortitum non est, neque visum est dignum, quod alio genere comprehendatur. De ijs autem mentionem hoc loco fecimus, quoniam ferè remedijs ad uiperas scriptis, percussi ab eis adiuuari soleant.

- 20 NON desunt, qui scripserint, Amphisbænam præter naturæ institutum duobus cum capitibus gigni, quæ utranque serpentis extremitatem occupent: fieriq; ob id putent, ut fera in utranq; partem repat. Quod tamen fabulosum censemus: nam & hydræ poëtæ, septem capitibus constare fabulantur: id quod nihilominus falsum est. Veruntamen non negauerim ego id monströse, & præter naturæ intentionem euenire non posse in omni serpentium ouiparorum genere, quemadmodum & uolatilium. Siquidem pluries compertum est, ex uno tantum ouo duobus uitellis referto, nasci pullum modò habentem quatuor alas, modò totidem crura, totidemq; pedes: atq; etiam lacertæ uisæ sunt aliquando bicipites. Sed hæc non utiq; statuunt, haberi aliquod serpentium genus naturæ biceps. Hoc scitissime, & apertissime confirmat Aristoteles libro, & cap. III. de generatione animalium, sic inquit. Monstra rarò admodum fiunt in ijs, quæ singulos pariunt, sed crebrius in ijs, quorum partus est numerosus, & præcipue in auium genere, potissimumq; in gallinis. His enim partus numerosus, non modò quòd sæpe pariant, ut columbæ; uerùm etiam quòd multos simul conceptus intra se contineant, & temporibus omnibus coeant. Hinc gemina etiam pariunt plura: coherent enim conceptus, quoniam in propinquo alter alteri est, quomodo interdum fructus arborum complures. Quòd si uitella distinguuntur membrana, gemini pulli discreti sine ulla superuacua parte generantur. Sed si uitella continuantur, nec ulla interiecta membrana disterminantur, pulli ex ijs monstrifici prodeunt, corpore, & capite uno, cruribus quaternis, alis totidem. quoniam superiora ex albumine generantur, & prius: (uitellum enim cibo ijs est) pars autem inferior postea instituitur. quanquam cibus idem, indiscriminatusq; suppeditatur. Iam serpens etiam biceps uisus est, uidelicet eadem de causa: nam id quoq; genus oua parit, & multa numero. hæc Aristoteles. Quæ sane mihi facile persuadent, ut credam, omnino falsum esse, quòd Amphisbæna ex sui generis natura biceps perpetuò nascatur. Verùm quandoquidem hoc serpentis genus terrestrium lumbricorum modo utrisq; extremitatibus, capite scilicet & cauda, acuminatis gignitur, adeò ut difficillimè possit caput à cauda discerni, existimauere quidam hanc feram duobus constare capitibus. Proinde Aëtius lib. XIII. cap. XXVII. scribit, Scytalam (hanc alij Cæciliam interpretantur) & Amphisbænam animalia esse inter se similia. Non enim, inquit, ex crasis in caudam tenuem abeunt, sed æqualis crassitudinis in uniuersum existunt, ut neq; cognoscant uidentes ea, iuxta utram partem caput aut cauda sint sita. Quòd equidem tum in terrenis & alui tineis, tum in erucis quibusdam, tum etiam in hirudinibus conspicitur. Differt autem, ut idem tradit, amphisbæna à scytala, quòd illa ex utraq; parte progrediatur, unde à Græcis illi nomen inditum est. Galenus porrò libro de theriaca ad Pisonem, Amphisbænam bicipitem esse existimat (si tamen liber is adscriptiuius non est) ut hæc uerba, quæ in eo leguntur, aperte ostendunt. Amphisbæna (est autem animal biceps, quemadmodum sanè & nauigia utrinque proram habentia, cui natura ex superfluo substantiæ bina capita est largita) hoc inquam animal, aiunt, si mulier grauida supergressa fuerit, malè abortum facit. hæc ille. Ceterùm, ut ipse Aëtius scriptum reliquit, ab utraq; demorsis contingit morsum obscurum esse, ac uix apparere, ueluti sunt muscarum ictus. quapropter etiamsi mordeant, non enecant tamen, sed inflammationem excitant, ut apum & uesparum stimulus. Quare transferantur ad hos quoq; quæ de illis sunt relata, uerùm facultate intensiore. Ex his etiam Aëtij uerbis conijci potest, eion horum animalium ictus admodum tenuis, & obscurus sit, Amphisbæna caput inesse terrenis uermibus, uel alui tineis persimile: ac proinde adeò etiam caudæ æmulum, ut alterū ab altera non nisi difficilè discerni possit. Cæciliam autem Hetrusci uulgò appellant Lucignola. Amphisbæna corium, authore Nicandro, oleastri baculo circumuestitum, si manibus frigore torpentibus tractetur, calorem statim adfert, articulorumq; nexus dissoluit.

Amphisbæna, & cæciliæ consider.

Amphisbæna biceps nõ est.

Vtriusq; morsus signa, & curatio.

Δρύινος. DRYINVS.

CAP. XLIX.

- 50 A DRYINO morsus pustulæ, molestiq; dolores incidunt, præsertim quæ dilutæ saniei emissarium subest: quinetiam erosio, torminaque consequuntur. Ab eo ictis conuenit aristolochia cum uino pota, trifolium herba, radix hastulæ regiæ similiter assumpta, & fructus ex omni glandiferarum arborum genere: & tusæ ilicis radices, & illitæ parti ictæ auxiliantur.

DRYINVS, ut in theriacis testatum reliquit Nicander, in quercubus latebras parat, aut alicubi in concauis fagis, in montibus uersatur. Appellant eum alio nomine etiam hydrum, sed & alij chelydrum, qui relictis bryis, palude, suæq; naturæ idoneo lacu uenatu intercipit in pratibus moluivides, & ranas. Hic si à myope musca illa quæ uis animantia prouocante, petatur, insuetum illum impetum suscipiens, cum concauæ quercus robur celeri saltu subit, structo sibi in imo cespite cubili. Candet tergo, caput illi æquale, adeoq; hydro simile: grauis autem factor à corpore eius euaporat. Quemadmodum quando incurua, nec non abrasa corij præsegmina sub teretibus ferramentis circa humentes equorum exuias, & pelles hument. Si quempiam is uel in talem, uel pedis plantam percusserit, à corpore icti ho-

Dryini historia, & eius ictus notæ ex Nican.

minis difficilis odor sparsus fertur, atq; circa ictum niger in acutum surgit tumor, mentemq; mœrentis angor, & tristitia, quibus detinetur, obscurant. Species nimio dolore conflaccescit, & perit: cutis cum corpore admodum male olet, adeo ipsum atrum uenenum semper depascens consumit: quin & caligo lumina eius obfuscans, occultansq; male affectum perdit. Alij à dryino icti caprarum instar seu ouium balant, ac omnino difficiles redduntur, impendioq; cruciantur. Vrina eis deceditur, & pallefcit. Ipsi uerò dormitantes stertunt, frequentibus singulibus correpti, aliàs per collum uomitum fellis similem, aliàs cruentum eructantes, ipsumq; malum acrem sitim generat: postremo laborantibus membris tremorem effundit. hæc Nicander. Ceterum Dryini nomen huic feræ mortiferæ inditum est, quod in quercuum cauernis, quæ prope radices sunt, stabuletur. Græcis enim quercus δρυς dicitur. Proinde Galenus libro de theriaca ad Pisonem, de dryino ita scribit. Dryinus serpens sic nominatus, quod in radicibus quercuum uiuat, tam malignus ad perdendum proditur, ut eius, qui supergreditur imprudens, cutis à pedibus excoriatur, tota crura admodum intumescant, & quod magis mirificum est, manus quoque ipsæ curantium eodem modo periclitentur. Si autem quis aggrediatur eum perimere, olfactu adeo multari aiunt, ut quemlibet grati odorem prauum esse existimet, nec alterius præterea rei queat sentire. hæc Galenus. Dryino, ut Aëtius inquit, abundat Hellepontus. Is latibula in quercuum radicibus habet, atque adeo foetidus est, ut etiamsi quis eum non uideat, foetore loci cognoscatur. Est autem cubitorum duorum longitudine, obesus, ac asperrimis squammis circa uniuersum corpus munitus. Porro qui ab eo percutiuntur, his tumor insurgit nigricans, dolor uehemens, nomæ, delirium, corporis siccitas, singultus, biliosus uomitus, aut omnino simplex, urinae suppressio, tremor, interceptio uocis, stupor, scissura, & mortificatio percussorum locorum: plurimi etiam intereunt. Porro & hi quoq; ex ijs, quæ in uiperæ morfu dicta sunt, opem sentiunt: itemq; ex communibus remedijs iuxta consequentium accessionum proportionem adhibitis.

Ex Galeno.

Dryini descriptio, & mortuus curatio.

Αἱμορροῖος, καὶ δίψας. HAEMORRHVS, ET DIPSAS.
CAP. L.

AB HAEMORRHOIS ictis vehementes cruciatus accidunt, qui angusta, contractaque corpora ex continuo dolore reddunt. Ex plaga copiosus sudor effluit, & quacunque parte corporis cicatrix ulla fuerit, ea sanguine manat. Excrementa per aluum cruenta eijciuntur, profluensque sanguis in globo coit. A pulmone sanguinem extusiunt, & in uomitiones effusi sine remedio commoriantur. Quos uerò dipsas percussit, solutus ac non constrictus tumor premit, sitisque usque eo pertinax, ut satiari non possit, ac sine ulla intercapedine excruciet: & si potum pleno ore affatim trahant, illico in eandem sitim relabuntur: proinde toto habitu similes sunt ijs, qui antea potus nihil hauserint. quare propter continuam sitim, & prester, & caufon, aut dipsas appellatur. Hemorrhoi, dipsadisque morsus uelut immedicabiles à plerisque maiorum deplorati relinquebantur. quare si peculiaribus contra dipsadem remedijs egeamus, communia experiri operæpretium erit. Protinus autem scarificatione uti, uisionem facere, & si locus patiat, extremorum amputatione opus erit: consequenter quàm acerrima cataplasmata admoere, de quibus sæpenumero diximus. Nec me fugit, acres cibos, maximè à salfamentis, utiles esse. Meracæ potiones, & lauacra profunt, quæ subinde interiecto breui spatio assumenda sunt, priusquàm morbi genus emerferit. quo semel erumpente opem ferre non potest ulla medici opera. In ictu hæmorrhoi eadem profunt. Insuper quæ in commune opitulatur, ut scarificationes, uisiones, acres cibi, meraci potus, & quæ nunc in dipsade definiuimus. Quinetiam decocta uitis folia, & cum melle trita.

Hæmorrhoi perniciosus, & historia.

HAEMORRHVS, & Hæmorrhoi, authore Galeno in libro de theriaca ad Pisonem, suis ipsorum nominibus similem hominibus perniciem inferunt. quippe percussit, sanguine per os, & nares, totoq; corpore effuso, intereunt. Hic (ut in theriacis cecinit Nicander) petrosas rimas absiduo incolit, asperum, supinum, & modicè pendente lectum illic sumens, ubi tractum suum habeat, deinde pabulo satur fiat. Longitudo eius pedis uestigio æqualis: ceterum quod ad latitudinem attinet, à capite adusque caudam totus & subtilis, & minutus est. Aliàs colore igneo, aliàs rursus candens. Collo satis constricto est, gracilis cauda necessario in arcum contracta, extensa est angustè, & tenuiter. Supra eius frigidus, & niuales oculos, duo cornua fronti sunt infusa: albore luminum suorum, locustis uel syluestribus apibus par. Insuper horribile, & asperum ei caput horret, oblique modico corpore suo instar cerastæ claudicans. Ex medio etiam dorso paruum nauigium semper appellit, ad terram uentrem suum atterens: squamis uerò & itinere parū substrepit, perinde ac arundinis copiam transeat. Post ictum statim decolor species accurrit, nigra nimirum, corq; ipsum dolore circumangitur: uenter aqua refertus effluit. Quin & prima nocte sanguis cion ex naribus, tum collo, & auribus salit, recens bilioso ueneno coinquinatus: lotum item rubens accurrit. quæq; in corpore sunt uulnera, & plagæ, hæmorrhoi rumpuntur aperianturq;: cutes enim fuligine contrahuntur. Caveas itaq; in primis, ne in te scemina hæmorrhoi uirus suum iaculetur. Nam si cui morsum illa inflixerit, ei gingiue simul ignescunt, penitusq; & unguibus sanguis cum impetu procurrat. Dentes etiam ex ea eade graeolentes, seu humentes molunt. hæc ex Nicandro. Cui subscribit Aëtius, sic inquit. Animalia hæc (hæmorrhou, & hæmorrhoida intellige) colore quidem sunt arenoso, magnitudine autem tres palmos æquant, & in tenuem caudam angusta figura paula im desinunt. Sunt autem igneo oculorum fulgore, rectaq; & tardè proreptant. Per corpus uerò multis notis albis, & nigris uariata sunt, & asperioribus squamis obsita: quapropter dum serpunt, sonus auditur. Et scemina quidem uentri incumbens, per terram reptat, & gressum inferne circa caudam firmat: mas uerò circa uentrem in gressu

gressu nititur, & collum serpendo extendit. Consequitur horum morsum color isti loci eruentus, coloris tetri, & nigricans: ex quo nihil in initio effluit, præterquam paucū quidpiam aquosum. Venter dolore tentatur, adestq; spirandi difficultas. Deinde sanguis ex naribus profluit, & ex ipsius morsus foraminibus: & si qua in corpus obducta tandiu sit cicatrix, ea rumpitur, & sanguinem profundit. atq; hæc quidem in maris Hemorrhoi morsus contingūt. A foemina uero Hemorrhoidis morsu ad hæc & anguli oculorum, dentium gingiuae, & unguium radices sanguine manant, & ut simpliciter dicam, per omne corpus sanguinem efferri contingit. Dentis præterea excidunt, & gingiuae putrescunt. Horum porro curam facere oportet, primū quidem sanguinis eruptioni obluendo ac resistendo ijs medicamentis, quæ apte sanguinem sistere possunt. deinde cataplasmata plage imponendo ex folijs uitis coctis tritis cum melle, & portulacæ folijs cum polenta. Antea uero quàm cruenta prodeat urina, alij multum deuorent, multumq; uini diluti bibant, & ad uomitum cogantur. deinde confestim theriace exhibeatur, & postea pisces multos, alijs tritis cum oleo tinctos edant. Sumant item in cibo panem, & uinā passam dulcem, & deinde uino diluto largè bant. Plaga uero aqua frigida proluatur: uestica autem spongij calidis soueatur. Sed iam de Dipsade differamus, quæ sic à Græcis dicta est, quod continuam, & inextinguibilem sitim excitet. Huius mentionem fecit Galenus libro xi. simplicium medicamentorum, ubi eiusmodi seras in Lybia, non in Italia reperiri scribit: quod hæc regio humida sit, illa uero stercisina. Hoc autem à Marsis, qui Romæ uiperas uenabantur, accepisse ait: quibus tamen non in omnibus fidem adhibendam esse existimat. Quare longè minus nos ijs circumforaneis fidē præstare debemus, qui Marsos hosce imitati, diui Pauli generi se adscribunt, seq; indo ortum duxisse prædicant. Nam si Galeni ætate hi mendacissimi nebulosus uniuerso orbi imponebant, ueri quidem simillimum est, eos qui hodie per Italiam uagantur, longè magis decipere posse, quàm fecerint Marsi illi antiqui. quippe non dubitandum, quin eorum astus à Galeni seculo in hunc usque diem protractus, maximum susceperit incrementum, quod constet mortalium ingenia tam in bonum, quàm in malum procliuia, ætate magis acui. Meminit etiam Dipsadis Galenus libro de theriaca ad Pisonem, sic scribens. A dipsade commorssi causo febris malè conficiuntur. nam & multa sitis, & æstu uehementi uexati, interdum & dirupti, diem obeunt. His Galeni uerbis subscribit Aëtius lib. xiii. ubi sic inquit. Dipsas, quæ à quibusdam causus appellatur, uiperæ est species, quæ magis in maritimis locis reperitur, quàm alibi, magnitudine cubitali, ex crassa in tenuem desinens: notas autem habet per omne corpus fuluas, & nigras: caput uero angustius. Sequitur autem ab ea demorsos, præter ea quæ de uipera dicta sunt, & sitis intolerabilis plane, adeo ut etiamsi multus potus eis adhibeatur, sitis non sedetur: & tamen neque per urinas, neque per uomitum, neq; per sudores quicquam excernitur. Duobus igitur pereunt modis, aut ob multam sitim exusti, si potum non sumant: aut ob multam potus repletionem distentus rumpitur uenter, uel infernè circa inguina, uel circa inuicem uentrem, ut in aqua inter cutem sæpius euenit. Ceterum & his, ceu à uipera demorsis, auxiliamur: propriè autem in his potiones magis urinam cientes exhibeantur. Alius item per infusum eluatur, & oleo cum decoctis exhibitio, ad uomitum cogendi sunt malè affecti. Ad plage uero locum, post exuccionem, circuncisionem circunquaque se alpello factam, cucurbitularum affixionem, & dissectas gallinas admotas, calx uiua cum oleo imponitur, & emplastra attractoria, & theriaca illinuntur. Porro Dipsadis priuatim meminit Aelianus lib. ix. de historia animalium, sic inquit. Dipsas, cuius uim, & naturam eius, nomen nobis declarat, inferior quidem est magnitudine, quàm uipera, sed tamen in occidendo quàm celerrimè superior. Cuius morsu confixi etsi asiduam potionem hauriant; ad sitim tamen continuo exardescunt, & ad bibendum eatenus inflammantur, quoad celerrimè rumpantur. Eam Softratus cum albam esse ait, tum duas in cauda lineas nigras habere. Et sicut audio, uario, multipliciq; nomine nuncupatur: quidam presterem uocant, alij caufonem, alij anombaten, à quibusdam melanurus appellari fertur. Cum in Aprica, tum magis in Arabia nascitur. hæc Aelianus. Ex quibus uerbis manifestè deprehenditur error Leoniceni uiri alioquin eruditissimi, qui Dipsadem putauit corporis forma nullis notis à uipera diuersam esse. Nec equidem scio, quæ ratione, uel autoritate nixus, in hanc opinionem uenerit, in eaq; persisterit.

Hæmorrhoi morsus note, & curatio.

Dipsadis historia, morsus signa, & cura.

Leoniceni error.

Υδρος. NATRIX.

CAP. LI.

AB NATRICE demorsus vlcus dilatatur, & liuidum, ac ingens euadit. Sanies ex eo multa, & atra, & malè olens, non secus atque ijs quæ serpunt vlceribus, expuitur. Si ergo morsum natrix adigit, prodest organum tritum, & aqua subactum: lixiuia cum oleo indita, aut aristolochiæ cortex, aut querna radix minutim contrita, & hordei farina cum aqua, & melle colliquata. Bibuntur etiam binæ aristolochiæ drachmæ in potione poscæ cyathis duobus, deinceps marrubij succus, vel decoctum alterius cum uino. fauus recens datur in aceto.

HYDRVS anguis in aquis plerunque degit, à quibus nomen sibi uendicauit. Sunt & qui Natricem, quod a quis innatet, uocent. Hic si relictis aquis, terras inhabitet, longè nocentior euadit, uocaturq; tunc chersydrus. Diferunt tamen is à dryino, qui (ut superius diximus) Nicandro hydrus etiam appellatur. Siquidem ipse de Hydro, cuius nunc historiam, morsus discrimina, & remedia prosequimur, differuit sub Chersydri nomine in theriacis, sic carmine in profam uerso scribens. Age itaque chersydri, qui aspidi conformis est, figuram æqualem recita. Sed plagam eius malefica, & pessima sanè signa sequuntur. Tota cutis circa carnem arida, & abominabilis expassa ab internis partibus, humentem istum satis certò indicat, putredine satiscens. Quinetiam dolores immensi ignescentes, hominem tandem interimunt. mox etiam per membra pustule finguntur, aliæ ex alia parte inuicem turbantes egrum. Atqui chersydrus iam antea in uuido, seu parum aquæ habenti lacu, irreconciliabilem ranis iram adfert. Enimvero ubi sole

Hydri, sive natricis historia.

aqua

Cherfydri na-
tura, morsus,
& curatio.

aqua exiccata fuerit, adeoq; ariditas in fundo extiterit lacus, tum hic serpens in terra sese continet, & squallidus, & deformis in sole tetrum corpus suum resocillans: in semitis autem, lingua sua afflando sitibundus sulcos exedit. hęc ille. Cherfydri quoque meminit Aëtius lib. XIII. cap. XXXV. his uerbis. Serpens hic cherfydri appellationem inde habet, quod in principio quidem in aquosis degit locis, & hydrus appellatur ab ipsis aquis, hoc est natrix. postea uerò siccos incolit locos, & ex compositione locorum, cherfydri, id est natrix terrestris, nomen inuenit. In humidis quidem locis, ex humido uictu exsatiatus, non purum uenenum habet: cum autem terrestris fit, nocentius id acquirat. Ceterum forma, paruam terrestrem aspidem refert, præterquam quod ceruicem non ita latam habet: hoc enim insigne solum aspides præ his habent. Qui igitur ab hoc morso sunt, eis communiter eadem accidunt, quæ in aliorum serpentium morso, ueluti est tumor, continuus dolor ardens, liuidus locus, & seculentus, uertigo oculorum, exolutio, uomitus biliosus, ac foetidus. Proprie autem motus totius corporis inordinatus, ut et per uentrem quædam inordinatè ferantur: mors autem intra tres dies. Porro ex communibus remedijs etiam hi opem ferunt, & ex theriacis antidotis. Priuatim uerò coni cupressi drachmam unam, et myrti baccarum itidem unam, terito, & cum melle rosacco, aut uino mulso in potu exhibeto. Iuxta uerò affectum locum calcem uiuam, & similia, cum oleo inposito.

Κένχρος. CENCHRVS.

CAP. LII.

CENCHRI morsum, qui viperino ictui similis est, putridum ulcus sequitur. carnes antea, ut in aqua inter cutem, prætumida defluunt. lethargo corripiuntur, & ueterino pressi somnos captant. Erasistratus eos iecinore, intestino ieiuno, coloq; conficitari author est. quippe dissectis ipsis, omnes ferè partes corruptæ reperiuntur. Morso à cenchro auxiliatur lactucæ fructus cum lini semine illitus, & satureia trita, & syluestris ruta, & serpyllum, cum duabus hastulæ regie drachmis, & tribus vini cyathis, aut aristolochiæ radix, item cardamomum, & gentiana.

Cenchri con-
sideratio.

QUANVIS Aëtius appellauit Cenchrum ammoditen, & acontiam cenchriten; non tamen propterea censendum est Cenchrum, de quo hic disserit Dioscorides, ammoditen, aut acontiam esse: quod hic nullam eum illis habeat cognationem, nec similitudinem. Ea autem de causa Cenchrus dictus est, quod maculis perquam minimis (ut Lucanus est author) milij magnitudine, & colore, uniuersum eius corpus respersum appareat. Auicenna cenchrum famosum appellat.

Κεράστis. CERASTES.

CAP. LIII.

A CERASTE percussis locus attollitur, cum duritia pustulosus. è plaga sanies profluit, modò atra, modò pallidior: sed toto concretu varicosus intumescit: genitale intenditur, mens labat, & oculorum caligo exoritur: denique rigore neruorum distenti commoriuntur. Si cerastes percusserit, cita partis amputatio suffragatur. quare sine mora ictam partem amputare, aut scalpro confestim circuncidere, & ijs similia prosequi oportet. Vrentia insuper reliquijs admouenda: siquidem virus hoc ueneno basilisci simile est.

Cerastæ mor-
sus exitialis,
& auxilia.

CERASTAE, quorundam probatissimorum authorum testimonio, in Aprica duobus in capite cornibus cochlearum instar oriuntur, à quibus cerastæ, hoc est cornuti, nomen inuenerunt. Horum morsus lethalis ferè semper fuerit, nisi (ut Dioscorides inquit) demorsum membrum statim à reliquo corpore abscindatur, amputeturq; aut saltem illico omnis caro, quæ demorsum ambit locum, circuncidatur. Immanis hæc fera (ut refert Aëtius) cubitalis est longitudinis, longissima duorum est cubitorum, corpore uerò arenosa, & iuxta caudam desquamata. Eminentias habet in capite duas, cornuum similitudine: partes uerò circa uentrem ex ordine squamis obsitæ sunt. quapropter in serpendo sonum sibilo similem edit: per obliquum autem, non rectà proreptat. Ceterum percussis ab ea, eleuatio ac tumor plagæ capitis clauis similitudine insurgit, & sanies profluit uini colore, aut nigricans, & maxime per ambitum, uelut in cruentatis ac sugillatis aliàs fieri consueuit. Reliqua item, quæ in uiperæ morso dicta sunt, etiam his succedunt, cum intensione uehementiori. Ut plurimum uerò usq; ad nonum diem supersunt. Remedia autem eadem, quæ morso à uipera conferunt. hæc Aëtius.

Ἀσπίς. ASPIS.

CAP. LIIII.

AB ASPIDE ictis uulnus exiguum profus, quasi ab adacta acu citra tumorem conspicitur: sanguis exiguus ille quidem, sed ater distillat: caligo uelox oculos obnubit: labor in totum corpus multiplex, omnino leuis, & non sine uoluptate consequitur. Ideo Nicander perpulchrè cecinit. At uir perit absque labore, virens, atq; discolor. mediocris stomachi dolor afficit: frons perpetuò reuellitur: genæ contremiscunt, quasi sine sensu in fomno uacillent. hos mors tollit, ad dici trientem non dilata. Ceterum ijs, qui ab aspide feriuntur, quæ de ceraste scripta sunt, auxilia dari debent. Nam uenenum hoc, quemadmodum basilisci, aut sanguis bubulus, celerrimè in arterijs sanguinem cogit.

REPERIO

REPERIO apud eos auctores, qui animalium historias tradunt, tria Aspidum genera constitui, & unumquodque, ubi hominem morfu comprehenderit, celerrime mortem inferre: quippe tanta est earum ueneni uis in hominum necem, ut rarissime feruentur, qui ab eis percussi fuerint. De his scribens Galenus libro de theriaca ad Pisonem, sic inquit. Inter aspides nominata ptyas collum exporrigenes, & spatij metita longitudine, perinde ac si tunc rationalis fera facta esset, uenenum solerter corporibus inspuat. Harum itaq; ferarum una (siquidem tria sunt Aspidum genera, ptyas dicta, cherssea, & chelidonia) reginam ferunt Cleopatram, cum uellet custodes latere, statim, & citra suspicionem mortem sibi consciuisse. Hæc ille, qui subinde pluribus historiam enarrauit tam inuicti animi huiusce moribundæ reginæ. Cæterum chelidoniam uocatum, id nominis sibi comparasse uolunt, quod hircinæ modo dorso nigricet, & candicet aluo. quemadmodum & ptyas altera dicitur, quod in hominem expuat. cherssea uero ita dicta est, quod in mediterraneis semper degat. Harum omnium meminit Aetius libro XIII. cap. XX. sic inquit. Aspidum apud ferarum scriptores tres species reperiuntur. quædam enim ex eis terrestres appellantur: quædam uero chelidoniæ, quæ circa fluuiorum ripas, præsertim Nili, latibula habent: aliæ uero ptyades nominantur. Terrestres quidem igitur maiores sunt, & quandoque usq; ad quinque cubitorum longitudinem reperiuntur. Maxime uero ptyades, cinereo sunt colore, uiridq; & ad auri colorem inclinante. Terrestres uero ut plurimum & ipsæ cinerei sunt coloris, quanquam & subuirdes reperiuntur. Cæterum accessiones, & signa communia sunt in his, quos aspides momorderunt. Vulnera enim in demorso loco, ueluti ab acu puncta inueniuntur: bina quidem ex maris morfu, ex foemellæ uero quatuor citra magnum dolorem, à quibus nihil effluit, nisi uolentum animal sit, quod morsum infligit. Consequitur autem stupor, pallor, frontis refrigeratio, asidui hiatus, palpebrarum nictationes, colli inclinatio, capitis grauitas, segnities, & collapsio in somnum profundum, ad finem uero & conuulsio. Mors autem in tribus ad summum honoris ex terrestris morfu sequitur: in chelidoniæ uero ictu præsentissima adest. Porro his, qui à ptyade conspuuntur, caligo oculorum succedit, & cordis dolor, faciei tumor, ac auditus corruptio: tardius autem mors consequitur. Auxilium autem ab aspide morfi ferunt, & præsertim quos ptyas momordit, ex acerrimi aceti potu: dandum autem est, quousque aceti qualitatem circa dextram præcordiorum partem perceptent, hepar enim in morsis ab aspide primum aiunt sensu priuari. Cæterum ad prænotionem, an uicturus sit percussus, centaurium cum uino tritum bibendum præbent: siquidem enim euomet pharmacum, morietur; si non, uiuet. Quo uero ueneni in corpus distributi uis probè euomatur, allia trita cum zytho exhibenda sunt, donec nauseabundus reddatur malè affectus. aut opopanax cum uino diluto detur, & confestim euomet. Numius autem inquit. Origanum uiridem, aut aridam pro ægri uiribus cum uino dato. Post uomitum antidotis theriacis utendum, & communibus remedijs prædictis. Utiliter autem ad plagam imponuntur post cucurbitarum adhibitionem, & scarificationem, centaurium cum myrrha, & modico opio.

Rumex autem si cataplasmatis modo imponatur, nihil ledetur. Præter opinionem uero auxiliatur theriace tum plaga imposita, tum pota. Profunt autem et asidue excitationes cum emulsionibus, et plagis, et uniuersæ corporis motus, & aqua marina calida pro fomento aspersa. hæcenus de aspidibus Aëtius. Efficacissimum porro, & omnium, quantum equidem expertus sum, præstantissimum antidotum contra uenenosum ictum aspidum, quas surdas dicunt, quæ in Italia pluribus in locis reperiuntur, est nostra quinta essentia, ex aqua uitæ et antidoto nostro confecta. Quippe cum tenuium admodum sit partium, ictu oculi in uniuersum corpus diffunditur, uenas, et arterias confestim permeans. Vnde prohibet, ne sanguis et spiritus in uasis refrigerati cogantur: atque aucto calore innato, ueneni uim arecet potentissime, idq; superat citissime.

Aspidis perniciosis ictus, & genera.

Aspidum historia, ictus nota, & cura.

ΒΑΣΙΛΙΣΚΟΣ. BASILISCVS.

CAP. LV.

ERASISTRVTVS in libro, quem de medicaminibus, & uenenis condidit, de uocato basilisco scitè ita refert. Cum basiliscus momorderit, vulnus ad auri colorem efflauescit. Itaq; in plurimis, quæ uisus eiaculantur, comites notæ ita se habent. Ad basilisci morsum, ut idem Erasistratus auctor est, auxiliatur castorij drachma in uino pota: item papaueris succus. Ictuum remedia ita se habent.

MULTIPLEX uariaq; est apud ferarum scriptores Basilisci historia, quem Latini Regulum uocant. Sunt enim qui scribant tantæ perniciæ animal esse Basiliscum, ut solo oculorum intuitu, alij sibilo tantum, alij halitu, alij uero morfu, homines statim interimat. Nec desunt qui uulgi opinionem secuti, ex antiqui galli ouo hanc seuisimam feram nasci putant. Ex hac itaque historie uarietate, ac inconstantia facile adducor, ut credam, plerosque historiæ basilisci, ut fabularem, descripsisse. Id quod etiam probè Dioscorides sensisse, atq; adeo nostro iudicio ad stipulandum uidetur. Siquidem is ne cum alijs accusaretur, Erasistratum citauit, auctoremq; historie huius fecit. Basilisci meminit Galenus libro de theriaca ad Pisonem (si tamen liber ille inter legitimos censetur) ubi sic inquit. Basiliscus bellua subflaua, & triplici frontis apice munita, tantummodo confectus, & quando sibilat auditus, uidentes se, & audientes necat: atq; si quod aliud animal illum etiam mortuum attingit, statim moritur. Hinc aiunt omne aliud reptiliū genus cauere, ne basilisco uicinum habitet. Libro uero X. cap. primo de simplicium medicamentorum facultatibus idem contra Xenocratem scribens, non omnino Basilisci historiam comprobare uidetur, sic inquit. Nam bestiam seu feram regiam, quam uocant Βασιλικόν ἄρσιον, ne uidere quidem mihi unquam contigit: & si uera sunt, quæ de illa referuntur, periculosum etiam est uel propè accedere ad hoc animal. Aelianus præterea Basiliscum tanta ueneni acuitate, et immanitate pollere ait, ut quauis magnitudine dodrantalè non excedat mensuram; serpentes tamen omnes etiam ingentes suo duntaxat halitu extinguat, adeo ut uirga quoque è longinquo contactus, illico tangentem conficiat.

Basilisci varia historia.

Catoblepas.

Plura fabulosa in Basilifci historia.

conficiat. Huius item horrendissime ferae historiam tradidit Plinius lib. VIII. cap. XXI. ubi ita scriptum reliquit. Apud Hesperios Aethiops fons est Nigris, ut plerique existimauerunt, Nili caput, ut argumenta, quae diximus, persuadent. Iuxta hunc fera appellatur Catoblepas, modica alioquin, caeterisque membris iners, caput tantum praegrave aegre ferens: id deiectum semper in terram. Alias internecio humani generis, omnibus, qui oculos eius uidere, confestim expirantibus. Eadem & Basilifci serpentis est uis. Cyrenaica hunc generat prouincia, duodecim non amplius digitorum magnitudine, candida in capite macula, ut quodam diademate insigni. Sibilo omnes fugat serpentes: nec flexu multiplici, nec ut reliquae, corpus impellit, sed celsus & erectus in medio incedens. Necat frutices non contatos modo, uerum & afflatus: exurit herbas, rumpit saxa. Talis uis malo est. Creditum quondam ex equo occiso hasta, & per eam subeunte ui non equitem modo, sed equum quoque absumptum. Huic tali monstro (sepe enim enectum concupiuere reges uidere) mustelaru uirus exitio est: adeo naturae nihil placuit esse sine pari. Inijciunt eas cauernis, facile cognitae sola tabe. Necant illae simul odore, moriunturque, & naturae pugnam conficiunt. Haec de basilisco Plinius. Quem tamen plura cum alijs fabulosa narraffe putamus. Nam si tantum oculorum intuitu, sibilo, aut halitu hominem interficit, non equidem uideo, quomodo factum sit, ut ij qui ipsum uiderunt, eiusque faciem adnotarunt, ex quorum postea relatione huius ferae historiam plerique descripserunt, incolumes euaserint: praesertim cum tam paruum sit animal, ut nisi e propinquo loco conspici possit. Atque adeo hinc mihi impossibile uidetur, quin ipse aspicientes non uiderit, cum (ut Plinius refert) non multiplici flexu incedat, ut reliquae ferae, sed celsus, & erectus: uel quod ex insecto circumstante aere, qui uiderunt non perierint. Caeterum cum Erasistratus his fabulis nullam fortasse fidem adhiberet, certoque sciret Basiliscum morsu tantum, ut aliae ferae, homines interimere, eius dumtaxat morsus curationem instituit. Verum quandoquidem huiusce ueneni uis adeo uehemens, & immanis existit, ut expugnari non possit, non est cur plura hic referam, quam ex Erasistrato memoriae prodidit Dioscorides. Quem ducentem & authorem secuti, ut ipse suis de medica materia libris hoc sexto finem imposuit; ita nos nostris in eos commentarijs, quos ad nostram communemque rei medicae studiosorum utilitatem conscripsimus, iam extremam manum imponemus. Non obliuimus immensas gratias agere deo optimo maximo, cui & omnia accepta referimus, & honorem ac gloriam tribuimus sempiternam.

LIBRI SEXTI ET VLTIMI FINIS.

Venetijs, In Officina Erasmiiana,
Vincentij Valgrisiij.

CAP. LV.

BASILISCI.